

УНИВЕРЗИТЕТ СИНГИДУМУ

Департаман за последипломске студије

ДОКТОРСКЕ СТУДИЈЕ

Студијски програм: Савремено пословно одлучивање

Докторска дисертација

УТИЦАЈ ПРИЛИВА СТРАНИХ ДИРЕКТНИХ ИНВЕСТИЦИЈА НА ТРЖИШТА РАДА У ЕКОНОМИЈАМА СА ВИШИМ СРЕДЊИМ ДОХОТКОМ

Ментор:

Проф. др Сања Филиповић

Кандидат:

Милица Перић, мастер

Бр. индекса: 450047/2016

Београд, 2023

Изјава захвалности

Првенствено желим да се захвалим сваком читаоцу и скренем истима пажњу на појединце који су својом професионалношћу, личношћу, мотивацијом и радом допринели квалитетној и успешној изради ове докторске дисертације.

Захваљујем се ментору проф. др Сањи Филиповић на професионалној подршци, посвећеном менторству, конструктивним критикама и вери у кандидата, као и другим члановима комисије проф. др Лидији Барјактаровић и проф. др Николи Макојевићу на сарадњи и корисним саветима.

Захваљујем се проф. др Немањи Станишићу на подршци у области економетрије и вештинама и способностима које преноси на несвакидашњи и импресиван начин.

Захваљујем се председнику проф. др Миловану Станишићу, проф. др Ендре Папу, ректору проф. др Горанки Кнежевић, професорима Николи Стефановићу, Тијани Радивојевић, Верки Јовановић, Вулету Миздравковићу и другима на стеченом фундаменталном знању и сарадњи коју пружају својим студентима и колегама.

Захваљујем се породици и пријатељима на свој пруженој подршци и разумевању, као и колегама и познаницима на квалитетно проведеном времену. Нарочито и бескрајно се захваљујем свом оцу и свецу Синиши Перићу на неумољивости у подстреку, подршци и љубави, стрпљењу, васпитању и непревазиђеној вери у мене. Захваљујем се својој најдражој баки Смиљи Перић на бескрајној пожртвованости, учењима мудрости, неограниченој стрпљивости и пруженој безусловној љубави. Захваљујем се својој мајци Наташи Вучковић на постојању и пожртвовању. Захваљујем се и стрицу др Златану Јеремићу на корисним и конструктивним разговорима који су умели да трају сатима и којих никада није доста.

Посвета

Докторску дисертацију посвећујем свом оцу Симиши Перићу који ме је до последњег даха неуморно подржавао, бодрио нада мном, пружао топлу родитељску љубав и учио животу.

Цитати

„Корени учења су горки, али су плодови слатки.“ – Аристотел

„Знање које се не дели је узалудно.“ – Клан Џејкобс

„Образовање је најмоћније оружје које можете употребити да промените свет.“ – Нелсон
Мандела

„Живи као да ћеш сутра умрети. Учи као да ћеш живети заувек.“ – Махатма Ганди

„Што више знаш, више вредиш“ – Сениша Перић Пина

Резиме

Ова студија испитује однос између директних страних инвестиција (СДИ) и тржишта рада у земљама са вишим средњим дохотком, са посебним фокусом на Србију. Истраживање користи комбинацију емпиријске анализе коришћењем линеарне регресије и квалитативне анализе која укључује интервјуе. Циљ је да се стекне увид у утицај СДИ на резултате тржишта рада и извуку општи закључци применљиви на земље из узорка.

Истраживање у овој докторској дисертацији усваја и примењује модерне методе и методологије научног истраживања, које обухвата дефиниције, резултате, интерпретације и поређења. Област истраживања је одређена на основу потреба за иновативним сазнањима и у складу са класификацијама светских институција. Примењени научни методи су основни методи, генерални методи и посебни методи. Основни методи су методи анализе и синтезе, дескрипције и поређења. Генерални методи су метод научне претпоставке (хипотезе) и статистичке анализе. Посебни методи су методи структурирања и дијалектике. Научни допринос се састоји у богатој анализи референци, резултатима истраживања и њиховој интерпретацији. Друштвени допринос се састоји у коришћењу овог рада у едукативне сврхе као и за будућа истраживања и упутства за доносиоце одлука.

Емпиријско истраживање користи оквир линеарне регресије за анализу односа између СДИ и индикатора тржишта рада на узорку од 60 земаља за период 1991-2019. године. Анализа узима у обзир варијабле као што су прилив СДИ, запосленост, плате и доходовна неједнакост. Испитујући ове факторе, студија настоји да утврди у којој мери СДИ утичу на резултате тржишта рада у земљама са вишим средњим дохотком. Ове земље су класификоване Светској банци према БНД-у.

У случају Србије, истраживање има приступ мешовитих метода. Поред анализе линеарне регресије, спроводе се квалитативне методе, укључујући интервјуе са кључним заинтересованим странама као што су представници страних компанија. Интервјуи су спроведени у периоду 2020-2022. године. Ово омогућава свеобухватније разумевање сложености односа СДИ и тржишта рада у Србији.

Налази из емпиријске анализе за земље са вишим средњим дохотком, коришћењем линеарне регресије, односно линеарних мешовитих модела, откривају неколико значајних образаца. Прво, постоји минимална позитивна корелација између прилива СДИ и нивоа запослености. Повећане СДИ имају тенденцију да стимулишу отварање нових радних места, потенцијално смањујући стопе незапослености у овим земљама. Друго, анализа сугерише да СДИ могу имати различите ефекте на плате. Док неке студије проналазе позитивне ефекте на плате због СДИ, друге истичу постојање диспаритета плата и потенцијал стагнације плата у одређеним секторима и временским раздобљима. Треће, СДИ има неодређен утицај на доходовну неједнакост, мерену Ђини индексом, јер се

верује да су повезане са унапређењем вештина и развојем људског капитала, што доводи до побољшања састава вештина радне снаге у овим земљама.

Анализа специфична за Србију, која комбинује линеарну регресију, тачније линеарну вишеструку регресију, са квалитативним истраживачким методама, пружа дубљи увид у динамику СДИ тржишта рада у овој земљи. Интервјуи указују на искуства и перспективе кључних заинтересованих страна, откривајући облике утицаја СДИ на резултате тржишта рада који се не могу квантификовати. Квалитативна анализа идентификује факторе као што су секторска концентрација, неусклађеност вештина, однос према запосленима и њиховим вештинама и дуализам тржишта рада као важна разматрања у разумевању односа између СДИ и тржишта рада у Србији.

Све у свему, општи закључци студије истичу вишеструку природу односа СДИ и тржишта рада у земљама са вишим средњим дохотком. Док приливи СДИ могу позитивно допринети нивоу запослености и развоју вештина, утицај на плате и расподелу прихода може варирати. Налази наглашавају важност секторске диверсификације, промовисања веза са локалним добављачима и развоја квалификоване радне снаге која може ефикасно да искористи предности СДИ. Штавише, студија наглашава потребу за циљаним политикама и прописима како би се осигурало да се СДИ преводе у инклузивне и одрживе резултате тржишта рада.

У закључку, ово истраживање пружа вредан увид у однос СДИ и тржишта рада у земљама са вишим средњим дохотком, са посебним фокусом на Србију. Комбиновањем емпиријске анализе са квалитативним истраживачким методама, студија нуди свеобухватно разумевање сложене динамике СДИ везаним за тржиште рада. Налази доприносе постојећој литератури и академској заједници, али и дају доносиоцима одлука, односно страним инвеститорима, и креаторима политике увиде засноване на доказима који им могу помоћи у њиховим процесима доношења одлука у вези са СДИ и тржишта рада.

Кључне речи: страни капитал, запосленост, зараде, неједнакост дохотка, виши средњи доходак, Србија, линеарна регресија, квалитативна студија

Abstract

This study examines the relationship between foreign direct investment (FDI) and the labour market in an upper-middle-income countries (UMICs), with a particular focus on Serbia. The research uses a combination of empirical analysis using linear regression and qualitative analysis that includes interviews. The aim is to gain insight into the impact of FDI on labour market indicators and the source of general conclusions applicable to the sample country.

The research in this doctoral dissertation adopts and applies modern methods and methodologies of scientific research, which includes definitions, results, interpretations and comparisons. The field of research is determined based on the need for innovative knowledge and in accordance with the classifications of world institutions. Applied scientific methods are basic methods, general methods and special methods. The basic methods are methods of analysis and synthesis, description and comparison. General methods are the method of scientific assumption (hypothesis) and statistical analysis. Special methods are methods of structuring and dialectics. The scientific contribution is found in the rich analysis of references, research results and their interpretation. The social contribution consists in using this work for educational purposes as well as for future research and guidance for decision-making.

The empirical research uses a linear regression framework to analyze the relationship between FDI and labour market indicators on a sample of 60 countries for the period 1991-2019. The analysis takes into account variables such as FDI inflows, employment, wages and income inequality. By examining these factors, the study aims to determine the extent to which FDI affects labour market indicators in an UMICs. These countries are classified by the World Bank according to GNI.

In the case of Serbia, the research has a mixed methods approach. In addition to linear regression analysis, qualitative methods are conducted, including interviews with key stakeholders such as representatives of foreign companies. The interviews were conducted in the period 2020-2022. This enables a more comprehensive understanding of the complexity of the relationship between FDI and the labour market in Serbia.

Findings from the empirical analysis for UMICs, using linear regression, i.e. linear mixed models, reveal several significant results. First, there is a minimal positive correlation between FDI inflows and employment levels. Increased FDI tends to stimulate job creation, potentially reducing unemployment rates in these countries. Second, the analysis suggests that FDI may have different effects on wages. While some studies find positive wage effects from FDI, others highlight the existence of wage disparities and potential wage stagnation in certain sectors and over time. Third, FDI has an indeterminate effect on income inequality, measured by the Gini index, as it is believed to be associated with skills improvement and human capital development, leading to labour force improvement.

The analysis specific to Serbia, which combines linear regression, i.e. linear multiple regression, with qualitative research methods, provides a deep insight into the dynamics of FDI in the

labour market in this country. The interviews point to the experiences and perspectives of key stakeholders, revealing forms of FDI impact on labour market outcomes that cannot be quantified. Qualitative analysis identifies factors such as sectoral concentration, skills mismatch, relative to employees and their skills, and labour market dualism as important considerations in understanding the relationship between labour market and FDI.

Overall, the general conclusions of the study highlight the multifaceted nature of the relationship between FDI and the labour market in an UMICs. While FDI inflows can contribute positively to employment levels and skill development, the impact on wages and income distribution can vary. The findings highlight the importance of sectoral diversification, promoting linkages with local inputs and developing a skilled workforce that can effectively take advantage of FDI. Moreover, the study heralds the need for targeted policies and regulations to ensure that FDI translates into inclusive and sustainable labour market outcomes.

In conclusion, this research provides valuable insight into the relationship between FDI and the labour market in UMICs, with a special focus on Serbia. By combining empirical analysis with qualitative research methods, the study offers a comprehensive understanding of the complex dynamics of labour market related to FDI. The findings contribute to the existing literature and academic community, but also provide decision makers, i.e. foreign investors, and policy makers with evidence-based insights that can assist in their work processes and the adoption of labor agreements.

Key words: foreign capital, employment, wages, income inequality, upper middle income, Serbia, linear regression, qualitative study

Листа скраћеница

Опште скраћенице

EMPL – стопа запослености

GCI – глобални индекс конкурентности

GINI – Ђини индекс

HR – људски ресурси

IT – информационе технологије

ITC – информационо-комуникационе технологије

LMP – политике тржишта рада

LTV – теорија вредности рада

R&D – истраживање и развој

UMICs – земље са вишим средњим дохотком

WG – просечне зараде

БДП – бруто домаћи производ

БНД – бруто национални доходак

ДП – државна предузећа

ЗУТ – земље у транзицији

ИЕР – рацио екстракције неједнакости

М&А – мерџери и аквизиције (спајање и куповина)

НАИРУ – неубрзавајућа стопа инфлације незапослености

ПДВ – порез на додату вредност

ПКМ – паритет куповне моћи

САД – Сједињене Америчке Државе

СДИ – стране директне инвестиције

ХОВ – хартије од вредности

Скраћенице мерних јединица

% - проценат

ЕУР – евро

млн. – милион(и)

млрд. – милијарда(е)

УСД – амерички долар

Скраћенице коришћене у статистичким процедурама

AIC – Акаике информациони критеријум

ANOVA – анализа варијансе

CI_{95%} - интервал поузданости на нивоу поверења од 95%

df – степени слободе

LMM – линеарни мешовити модели

ML – метод максималне веродостојности

OLS – метод минималних најмањих квадрата

p – вредност вероватноће настанка грешке

r – Пирсонов коефицијент корелације

R², R-square – коефицијент детерминације

REML – ограничен метод максималне веродостојности

SD – стандардна девијација (СД)

SE, std. Err. – стандардна грешка

t – Т тест

VAR – варијанса

WLS – метод пондерисаних најмањих квадрата

Δ – делта, промена

AC, *mean* – аритметичка средина (AC)

Скраћенице организација и институција

EBRD – Европска банка за обнову и развој

EIB – Европска инвестициона банка

ILO – Међународна организација рада

UNCTAD – Конференција Уједињених нација о трговини и развоју

БПМ6 – Приручник за платни биланс ММФ-а, шесто издање

ЕК – Европска комисија

ЕУ – Европска унија

ИБРД – Међународна банка за обнову и развој

ИДА – Међународна развојна асоцијација

ИЕГ – *Independent Evaluation Group*

ОЕСР – Организација за економску сарадњу и развој

СБ – Светска банка

СТО – Светска трговинска организација

УН – Уједињене Нације

Садржај

УВОД	1
Формулација проблема истраживања	4
Предмет и циљ истраживања	6
Значај и допринос истраживања	7
Очекивани научни допринос истраживања	8
Хипотезе истраживања	9
Методе истраживања	9
Структура истраживања	10
1 МЕЂУНАРОДНО КРЕТАЊЕ КАПИТАЛА И СТРАНЕ ДИРЕКТНЕ ИНВЕСТИЦИЈЕ: ПОЈАМ И ПОЈАВА	12
1.1. Међународно кретање капитала: дефиниција и класификација	13
1.1.1 Временска основа	14
1.1.2 Рачуноводствена основа	14
1.1.3 Облик и метод	16
1.1.3.1 Гринфилд инвестиције	21
1.1.3.2 Спајање и куповина (M&A)	22
1.1.3.3 Заједничка улагања	24
1.2 СДИ на међународној сцени: мотиви улагања и типови инвеститора	28
1.2.1 Профит као мотив	28
1.2.2 Приход као мотив	32
1.3 Трендови у земљама са вишим средњим дохотком: СДИ као фактор унапређења конкурентности привреде	37
2 ТРЖИШТЕ РАДА И СТРАНЕ ДИРЕКТНЕ ИНВЕСТИЦИЈЕ: РЕТРОСПЕКТИВА И ЕМПИРИЈА	51
2.1 Тржиште рада: теоријски оквир и дефиниција показатеља	52

2.2	Тржишта рада: трендови у земљама у транзицији	65
2.3.	Утицај СДИ на тржишта рада: начин на који СДИ доприносе развоју тржишта рада. 77	
2.3.1	Утицај СДИ на запосленост – емпиријски докази.....	77
2.3.2	Утицај СДИ на зараде – емпиријски докази	81
2.3.3	Утицај СДИ на доходовну неједнакост – емпиријски докази.....	84
3	УТИЦАЈ ПРИЛИВА СТРАНИХ ДИРЕКТНИХ ИНВЕСТИЦИЈА НА ТРЖИШТА РАДА У ЗЕМЉАМА СА ВИШИМ СРЕДЊИМ ДОХОТКОМ	89
3.1	Подаци и коришћене варијабле	90
3.1.1	Извор података	90
3.1.2	Опис података и оригинална методологија.....	91
3.1.3	Дефинисање и опис варијабле.....	96
3.2	Методолошки оквир: линеарни мешовити модели	101
3.3	Резултати и дискусија – интерпретација линеарних мешовитих модела.....	113
3.3.1	Резултати економетријског моделирања	114
3.3.2	Дискусија резултата.....	117
4	УТИЦАЈ ПРИЛИВА СТРАНИХ ДИРЕКТНИХ ИНВЕСТИЦИЈА НА ТРЖИШТЕ РАДА У СРБИЈИ	124
4.1	Кратак осврт на податке и променљиве	125
4.2	Методолошки оквир за примењене научне методе	126
4.2.1	Квантитативни приступ: вишеструка линеарна регресија.....	126
4.2.2	Квалитативни приступ: експлоративни дизајн и метод генерализације	127
4.3	Резултати и дискусија: интерпретација квантитативног и квалитативног модела	132
4.3.1	Резултати истраживања квантитативне анализе.....	132
4.3.2	Резултати истраживања квалитативне анализе.....	133
4.3.3	Дискусија о резултатима истраживања за Србију.....	144
	ЗАКЉУЧАК	149
	Опште препоруке	153

Ограничења истраживања: препоруке за будуће научне подухвате	155
Фусноте	157
Литература.....	160
Прилози.....	181
Додатак А: Табела А1	181
Додатак Б: „Рупе“ у званичним подацима.....	184
Додатак В: Резултати вишеструке линеарне регресије	193
Додатак Г: Упитник.....	326

Листа илустрација

Листа табела

Табела 1.1: Листа земаља по стопи пореза на добит у Европи у %

Табела 1.2: Глобални индекс конкурентности у Европи

Табела 2.1: Утицај СДИ на запосленост: преглед литературе

Табела 2.2: Утицај СДИ на зараде: преглед литературе

Табела 2.3: Утицај СДИ на доходовну неједнакост: преглед литературе

Табела 3.1: Опис показатеља по СБ

Табела 3.2: Опис варијабли

Табела 3.3: Дескриптивна статистика

Табела 3.4: Дескриптивна статистика фреквенција

Табела 3.5: Трансформација варијабли на годишњем нивоу и временска заостајања

Табела 3.6: Модел 1_Оцена утицаја прилива СДИ на стопу запослености у земљама са вишим средњим дохотком у периоду од 1991. до 2019. године (у %)

Табела 3.7: Модел 2_Оцена утицаја прилива СДИ на зараде у земљама са вишим средњим дохотком у периоду од 1991. до 2019. године (у %)

Табела 3.8: Модел 3_Оцена утицаја прилива СДИ на доходовну неједнакост у земљама са вишим средњим дохотком у периоду од 1991. до 2019. године

Табела 3.9: Утицај прилива СДИ на тржишта рада у земљама са вишим средњим дохотком: вишеструка регресија

Табела 4.1: Утицај прилива СДИ на запосленост у Србији: R-squared = 0,009

Табела 4.2: Утицај прилива СДИ на зараде у Србији: R-squared = 0,503

Табела 4.3: Основни подаци предузећа: присутност и број запослених

Табела 4.4: Основни подаци предузећа: коришћење помоћи и *HR department*

Табела 4.5: Квалификације кадрова

Табела 4.6: Однос предузећа према кадровима

Табела 4.7: Професионалност и вештине кадрова

Табела 4.8: Мотивација кадрова

Табела 4.9: Просечне зараде и стопа флукуације кадрова

Табела 4.10: Мотиви за отварање предузећа у Србији и карактеристике профита

Табела 4.11: Будуће перспективе предузећа

Листа графикана

Графикон 1.1: Кретање СДИ од 1970. до 2020. године у млн. УСД

Графикон 1.2: Прилив СДИ од 2007. до 2020. године у млрд. УСД

Графикон 1.3: Прилив СДИ у ЗУТ у млрд. УСД и %

Графикон 2.1: Стопа запослености у односу на становништво у земљама са вишим средњим дохотком за 15+ становнике: 2001-2021, у %

Графикон 2.2: Просечна потрошња за активне и пасивне политике тржишта рада у свету: 1985-2015 (% БДП-а)

Графикон 4.1: Структура узорка по делатности предузећа

Листа слика

Слика 2.1: Доходовна неједнакост – Ђини индекс: земље са вишим средњим дохотком, 2010. година

Слика 2.2: Доходовна неједнакост – Ђини индекс: земље са вишим средњим дохотком, 2020. година

Слика 4.1: Дизајн модела и „дрво одлуке“

УВОД

Стране директне инвестиције (СДИ) нису нов феномен у свету. Кретање страног капитала датира од давнина. Први познати феномен кретања страног капитала је прва индустријска револуција, такозвана и пољопривредна револуција у другој половини XVIII века. Уследила је друга индустријска револуција кроз коју је капитал из једне земље мигрирао у другу у разнолике сврхе, а углавном са сличним циљем: смањење трошкова производње и упошљавање јефтине радне снаге. Ово асоцира на дефиницију кретања капитала у наше, савремено доба. Савремена индустријска револуција, односно трећа индустријска револуција, која се у литератури назива технолошка револуција коју прати четврта индустријска револуција позната као и „ера информација“ је у својој почетној фази, и сведоци смо поновне миграције, и капитала и људи. У овој ери, кретање страног капитала има за циљ, поред горе наведеног и заједничког за све индустријске револуције, и стварање додатног профита и прихода. Стварање додатног профита је била карактеристика и прве и друге индустријске револуције. Разлика у стварању додатног профита у савремено доба је разлика у количини и циљевима иза циља. Данас, све је више богатих капиталиста и плутократа, као и оних који су фокусирани првенствено на приход а не на профит. У ери информација, као и у савременом дигиталном добу, постоји и улагање у развој неразвијених земаља или индустријских грана у једној земљи, јер се кроз време схватило да се на дужи временски период може профитирати не само кроз јефтине ресурсе већ и помажући другима да се развију. У овом последњем случају, бенефити на дужи временски период могу бити многобројни. На пример, подстицаји од стране неразвијених земаља, које нуде финансијску помоћ, пореске олакшице и слично у циљу имају дугорочни бенефит од стране технологије, знања и способности које увозе развијене земље.

Налазимо се у доба четврте индустријске револуције коју карактеришу висока технологија и напредна роботизација чији је циљ једноставнија, јефтинија и бржа производња, као и бржи повраћај улога. Висока технологија и роботизација снижавају цене производње, осигуравају јефтинији транспорт и комуникацију, ефикаснију логистику и приступачније укључивање свих земаља на глобално тржиште. Са једне стране, четврта индустријска револуција нуди нове индустријске потенцијале и прилике за економски раст и одрживи развој. Са друге стране, ново доба различитих иновација доводи и до различитих економских поремећаја. Технолошка револуција не производи само позитивне ефекте (економски раст, одрживи развој, приступачност), већ производи и негативне ефекте као што је раст неједнакости. Економије у развоју (економије у транзицији и економије са средњим и вишим средњим доходком) суочавају се са вишеструким изазовима (структуралним, инфраструктуралним, финансијским, стратешким) везане за сопствену економску трансформацију на путу ка економском расту. Поред раста неједнакости, фактор који је релевантан за привреду и друштва, прилив СДИ има корисне али и разарајуће ефекте и за власника страног капитала и за земљу домаћина. За власника

страног капитала разарајући ефекти у земљи домаћину могу бити пословни неуспех, неуспех у адаптирању на нов амбијет или несклад са домаћом културом. За земљу домаћина разарајући ефекти су најочљивији на културолошком нивоу, због увоза другачијих идеја и ставова који страна култура наметне домаћој.

У данашње време тежи се свеобухватној дигитализацији, тако и трансфера капитала. Не само то, већ ће блиска будућност почети доносити и масовну размену на даљину разних услуга (трећи сектор) које на захтев могу бити достављене електронским (дигиталним) путем. Овај феномен је увелико на снази, и тежи к томе да не буде на експлицитан захтев већ да постане нормалан облик трговине услуга, чему је допринела новонастала глобална корона-криза. Овај сектор се из дана у дан усавршава, како се достављена услуга преко интернета (електронски) не би разликовала од физичке услуге по квалитету (нпр. електронски потпис, фактуре, уговори). Свеобухватној дигитализацији доприносе високотехнолошке компаније које се углавном налазе у високоразвијеним земљама (САД), али у другим земљама (Јужна Кореја, Кина, Индија).

Чињеница је да компаније производе производе или услуге у сврху неког циља. Међутим, свака нијанса у њиховом пословању може променити стање ствари, а то је релевантност намере СДИ и начина примене истих. Неке СДИ нису најсрећније инвестиције као што је, на пример ФИАТ у Крагујевцу. СДИ као такве, дакле, не представљају проблем у економском напретку, већ начин инвестирања. Следећи параграфи су сврсисходни разумевању тог аспекта, као и зашто постоје конфликти у стручној литератури.

Прилив СДИ у једну земљу имплицира анализу националних статистичких података, званичних података и анализа, анализу тржишта и пословних политика. Када СДИ придође, она имплицира национални систем, привредни систем, образовни систем, од којих сваки систем мора да се адаптира према СДИ, као што се она *ex ante* или при доласку адаптирала на постојеће системе земље домаћина. Из ове перспективе може бити теже за СДИ да се адаптира него земљи домаћину да учини исто. Проблем, који може да се подведе под друштвени проблем, је што не постоји апсолутна воља ни страног инвеститора ни земље домаћина да се адаптирају новој реалности. Земља домаћин је за СДИ нова реалност, као што је СДИ за земљу домаћина нова реалност. Проблем, тако, настаје када једна или друга страна желе да наметну своје ставове, уверења или потребе, уместо да се преваходно адаптирију. У наметању су далеко напреднији страни инвеститори, на пример у нашој земљи, јер Србија још увек није у стању да наметне своје ефективне потребе. Тачније, постоји слаба преговарачка позиција, те страни инвеститор тежи непристајању на понуђене услове или једноставно одустану од инсталирања подружница у Србију, што у великом делу не одговара заступницима страног капитала и тренутној политичкој елити.

Мултинационалне компаније, нарочито, доносе свој начин и процедуре рада у домаћој земљи. Велика предузећа генерално анализирају степен квалификације кадрова за њене потребе као и колико је времена, новца и других средстава и ресурса потребно

издвојити за инвестирање или финансирање едукације радне снаге у домаћој земљи, уколико је то потребно. То је разлог што стране компаније ангажују менаџере из иностранства као раднике у иницијалној фази пословања, јер неке кадрове, посебно квалификоване, не могу (одмах) да нађу. Оваква ситуација може бити делимично позитивна јер стимулише домаћу радну снагу да се врате из иностранства и запосле се на новоотвореним позицијама у својој земљи. Делимично позитивно, али изузетно мало искоришћено, због утицаја разних других фактора (ниво зараде, културално окружење, радне навике, животни стандард, квалитет живота). Постоји и проблем стагнације већ запослених кадрова који немају амбиције за додатном едукацијом и напредовањем на радном месту, чинећи тако компанију неконкурентном због мањка компетентности кадрова. Због присуства мултинационалних компанија у домаћој земљи и утицаја које се преливају кроз тржиште рада, може се сматрати да ове компаније немају само економски утицај већ и шири друштвено-социјални утицај у домаћој земљи.

Тржиште рада такође није нов феномен. Од памтивека постоје они који запошљавају радну снагу и радна снага која нуди посао. Тржиште рада је кроз векове постајало све комплексније због потреба и послодаваца и радне снаге. И верује се да ће бити све веће потражње радне снаге због доласка и отварања страних фабрика и пословних предузећа.

У не високо развијеним државама све више младих одлази из земље у потрази за послом, што због недоступности посла што због неадекватних примања зарада у својој земљи. Јавне службе за запошљавање раде на активним мерама упошљавања (радионице, подстицање иновативности, инкубатори и тако даље), али очигледно неадекватно или недовољно јер се тренд одласка младих из своје земље наставља и све је актуелније. У немогућности горенаведеног, неки се одлучују на „црно тржиште. Потребно је радити и на образовању институција за запошљавање, државних поготово, тачније запослених у тим институцијама, како би могли адекватно пружити услугу горе поменутом младом образованом лицу. Поред тога, битно је додатно развијати свест о предузетништву или самозапошљавању, која није на завидном нивоу развијености у Србији, ако се изузму већи градови. У западним развијеним земљама постоје школе за бизнис идеје, центри за бизнис едукације, само-образовање (*self-learning*) које у Србији често подлежу генералном концепту консалтинга или тек треба да се афирмишу и учврсте.

Како су страним инвеститорима потребни јефтини радници у домаћој земљи, тако страним компанијама у развијеним земљама су потребни радници због њихове креативности. У развијеним земљама преовладао је феномен професионализма, специјализације и роботизације, док су млади у неразвијеним земљама још увек слободноуми и креативни. Привлачење потенцијалних радника из неразвијених земаља у компаније развијених земаља се увелико дешава, што наводи на то да би још један аларм требало да одзвони креаторима политика. Из овог разлога, може се рећи да је офшоринг још увек на почетку, иако постоји вековима уназад.

Из историје је познато да индустријске револуције мењају друштва, трансформишу их на различите начине. У вези са СДИ и страним инвеститорима, који отварају радне позиције, потребно је разборито бирати представнике и креаторе политика, експерте који воде преговоре са страним инвеститорима, односно коме се додељује главно место преговарачке позиције када се ради о приливу страног капитала.

Ово истраживање је укрстило развој кретања међународног капитала и тржишта рада, као нераздвојиве целине које су све умреженије. Тачније, ово истраживање оцењује утицај прилива СДИ као једне од три основне гране међународног капитала на изабране показатеље тржишта рада у земљама са вишим средњим дохотком, у коју спада и Србија.

Основни разлог за писање ове тезе је жеља да се утврди како прилив страног капитала у облику СДИ утиче на тржиште рада земље домаћина, односно на степен упослености, ниво зарада и доходовну неједнакост.

Мотивација одабира групе земаља са вишим средњим дохотком је, поред тога што је Србија део њих, и важност коју Светска банка (СБ) – Департмани ИДА, ИБРД и ИЕГ – поклања овој групи због њиховог континуираног развоја у образовању, обезбеђивању финансијске стабилности и стварања дохотка, као и зато што су релевантне за решавање глобалних проблема. Основна стратегија институција СБ је да са земљама са вишим средњим дохотком раде на одрживом економском расту, да подрже ефектније инвестиције у људске ресурсе, као и да подстакну отпорност ових земаља према глобалним шокovima и претњама.

С обзиром на то да утицај СДИ на тржиште рада варира од земље до земље, постоји слобода посматрања апсолутних вредности и мера, али се њима не можемо служити и закључивати да ли је одређени ефекат СДИ апсолутно позитиван или апсолутно негативан. Уместо тога, можемо се служити релативним вредностима и мерама, уколико је увек одређени ефекат за једну земљу позитиван а за другу је негативан, или је за једну земљу релативно позитиван у једном а релативно негативан у другом погледу.

План овог истраживања обухвата формулацију проблема истраживања, предмет и циљ истраживања, значај и допринос истраживања, очекивани научни допринос истраживања, хипотезе истраживања, методе истраживања и структуру истраживања.

Формулација проблема истраживања

Формулација проблема истраживања на пољу прилива СДИ и тржишта рада у земљама са вишим средњим дохотком у периоду од 1991. до 2019. године се заснива на односу између веровања велике већине популације о позитивном утицају СДИ на тржиште рада и ефективних резултата у литератури, као и на различитим емпиријским доказима о горе поменутом утицају.

Постоји разлика између веровања да прилив СДИ производи позитивне или негативне ефекте на тржишта рада и мишљења о резултатима ефеката прилива СДИ на тржиште рада. Овај проблем је схваћен као проблем на макроекономском нивоу, али и као проблем појединаца. У складу са тим, постоји разлика између емпиријских резултата многобројних аутора на сродно спроведено истраживање, чак и између оних који испитују исти проблем. Разлика у резултатима може зависити од примењених метода истраживања, извора и сета података, компетентности истраживача и многих других фактора. На путу ка остваривању главног циља истраживања, овај рад настоји да идентификује разлике у резултатима претходних истраживања и упореди их са резултатима овог истраживања.

Овај рад настоји да помоћу квантитативне анализе оцени утицај прилива СДИ на изабране показатеље тржишта рада (запосленост, зараде, доходна неједнакост) у 58 земаља са вишим средњим доходком за период 1991-2019. године. Ова група земаља је састављена по критеријуму БНД СБ у којој се налазе земље у транзицији али и земље у развоју. То је доста широка група и незахвална је за дубљу анализу било СДИ, било заједничких карактеристика тржишта рада. Без обзира на то, постоје неке заједничке карактеристике тих група земаља. Оне се односе пре свега на значај СДИ на њихов развој и реперкусије које СДИ имају. Наиме, неке кључне заједничке карактеристике су отварање радних места (СДИ имају потенцијал да створе прилике за запошљавање како у земљама у транзицији тако и у земљама у развоју јер страни инвеститори често оснивају нова предузећа или проширују постојеће, што доводи до повећане потражње за радном снагом што може помоћи у смањивању незапослености, посебно у земљама са високим нивоом застоја на тржишту рада), ефекти зарада (у неким случајевима, стране фирме могу понудити веће плате у поређењу са домаћим фирмама, што доводи до притиска на повећање плата на локалном тржишту рада), унапређење вештина и трансфер технологије (СДИ често доносе напредне технологије, менаџерску експертизу и најбоље праксе, које могу побољшати вештине и знање локалне радне снаге што може довести до веће продуктивности, бољих могућности за запошљавање и побољшаних резултата на тржишту рада), флексибилност и дуализам тржишта рада (страни инвеститори могу увести нове праксе запошљавања, као што су флексибилни уговори о раду, као и смањити јаз између формалног сектора са бољим условима рада, сигурности посла и бенефиција и неформалног сектора који карактеришу ниже плате, несигурно запошљавање, и ограничена социјална заштита).

Квалитативна анализа настоји да се на бази доступних података, мишљења фокус група (појединаца и стручњака) представи објективна анализа амбијента у приступу и управљању страним инвестицијама и радном снагом. Подаци о сведочанствима појединаца и мишљењу стручњака прикупља се путем упитника. Нестатистички и нестатички фактори, као фактори од значаја у друштвеним наукама, на пример бихејвиоралној економији, социологији и управљању људским капиталом, теоријско-аналитичком методом настоји да објасни на који начин би требало да страни инвеститор приступи потенцијалној радној снази земље домаћина. Овај рад мотивише истраживаче који се баве страним капиталом и тржиштем рада у Србији.

Предмет и циљ истраживања

Предмет истраживања у овом раду је анализа утицаја прилива СДИ на тржиште рада. Утицај прилива СДИ на домаће тржиште постиже се преко трансфера савремене технологије, трансфера и креирања људског капитала, постизањем вишег нивоа конкурентности привреде на домаћим и међународним тржиштима.

Шири предмет истраживања у овом раду је одрживост постојећег модела развоја који захтева прилив СДИ. Постојећи модел развоја тржишта рада земаља са вишим средњим дохотком заснива се на расту нивоа запослености, расту нивоа зарада и смањењу нивоа доходне разлике. На основу анализе актуелне ситуације, ефекти *ex post* прилива СДИ још увек нису задовољавајући у одређеним земљама са вишим средњим дохотком.

За разлику од развијених земаља, у земљама са вишим средњим дохотком, а нарочито у земљама у транзицији, постоји већи простор за економски развој нарочито због незасићеног тржишта рада. Управо због тога, неопходно је анализирати утицај прилива СДИ на показатеље тржишта рада, односно на стопу запослености, зараде и неједнакост дохотка (за који се користи Ђини индекс).

Циљ истраживања је оцена утицаја прилива СДИ на изабране показатеље тржишта рада у земљама са вишим средњим дохотком ради идентификовања постојећих позитивних и негативних ефеката СДИ. С тим у вези, циљ рада је да утврди и објасни однос између прилива СДИ и изабраних показатеља тржишта рада (запосленост, зараде и доходна неједнакост) помоћу елемената научног истраживања и предвиђања, са посебним освртом на Србију.

Операциони циљ истраживања показује колико је успешан био прилив СДИ у земљама са вишим средњим дохотком на тржиште рада, као и опште стање на тржишту рада у тим земљама. Циљ је, такође, да се на основу поменуте успешности креира веродостојан и проверљив модел за оцењивање утицаја и његову примену у будућности.

Друштвени циљ истраживања је да унапреди подстицај за увећање позитивног утицаја прилива СДИ на тржишта рада, као и његовог квалитета, у земљама са вишим средњим дохотком. Овом подстицају умногоме доприноси анализа културолошких аспеката земаља инвеститора и земаља домаћина страног капитала. Утицај прилива СДИ на изабране показатеље тржишта рада у земљама са вишим средњим дохотком може помоћи бољем разумевању идентичног утицаја у Србији. Рад, поред тога што ће дати научни допринос у области СДИ и тржишта рада, има и практични значај који се огледа у томе што ће омогућити доносиоцима одлука да на бази емпиријског истраживања креирају економске политике.

Значај и допринос истраживања

Тржиште рада је једно од најзначајнијих тржишта од којег директно зависи национални привредни развој који има своју економску, демографску, културолошку, социолошку и политичку компоненту. Прилив СДИ је један од најефикаснијих видова страног капитала који има способност да омогући развој земље домаћина страних инвестиција, кроз трансфер технологије, упошљавање домаће радне снаге и стварање могућности за развој хуманог капитала. Значај истраживања се рефлектује у свеобухватном истраживању на пољу утицаја прилива СДИ на показатеље тржишта рада земаља са вишим средњим дохотком.

Актуелност истраживања је уско повезана са сличним и трајним проблематикама које прилив СДИ рефлектује на финансијски, економски и културолошки систем земаља са вишим средњим дохотком. Кретање међународног капитала је од високог значаја у земљама са вишим средњим дохотком због инвестиција и економског раста, приступа финансирању, трансфера технологије и преливања знања, отварања радних места и развоја људског капитала, финансијске стабилности и диверзификације ризика. Земље у транзицији, међу које спада и Србија, се већ дуги низ година ослањају на модел економског раста базиран на приливу СДИ. Међутим, постоје одређене дилеме и заблуде које би, с тим у вези, требало узети у обзир, као што су зависност од страног капитала и последице за то везане. На пример, претерано ослањање на приливе СДИ може створити зависност од страних инвеститора и учинити економију рањивом на екстерне шокове. Нагле промене у расположењу инвеститора или глобалним економским условима могу довести до великог смањења капитала, узрокујући економску нестабилност. Ово наглашава важност диверсификације извора економског раста и смањења зависности од једног модела. Даље, постоји погрешно схватање да СДИ аутоматски резултира значајним трансфером технологије и ефектима преливања. У стварности, ниво трансфера технологије зависи од природе инвестиција, стратегија мултинационалних корпорација и апсорпционог капацитета земље домаћина. Да би максимизирале користи, земље треба да активно промовишу политике и оквире који подстичу трансфер технологије и изградњу локалних капацитета. Још једно погрешно схватање је да СДИ аутоматски доводе до јаких веза са локалном економијом и промовишу локални развој. У неким случајевима, СДИ могу бити концентрисане у одређеним секторима или регионима, што доводи до ограничених ефеката преливања на друге секторе или области унутар земље. Да би осигурале шири економски развој, земље би требало да подржавају и развој локалног предузетништва и индустрије. У смислу стварања социоекономских неједнакости, прилив СДИ унутар земље домаћина их може погоршати. У смислу одрживог развоја, модели раста вођени СДИ могу се суочити са изазовима у постизању циљева одрживог развоја. Брза индустријализација и екстракција ресурса повезана са СДИ могу довести до деградације животне средине, исцрпљивања природних ресурса и довести до друштвених поремећаја.

Очекивани научни допринос истраживања

Очекивани научни допринос истраживања се у овом раду остварује у неколико праваца.

Прво, проучава се научна литература како би се дошло до новијих сазнања на пољу утицаја прилива СДИ на тржиште рада. На основу критичког сагледавања научних радова и анализе њихових резултата долази се до нових сазнања. Комбинацијом и систематизацијом постојећих истраживања изводе се нови закључци на пољу утицаја СДИ на тржиште рада.

Друго, научни допринос истраживања су резултати настали применом статистичких модела на репрезентативном узорку који показује однос између прилива СДИ и показатеља тржишта рада. Изабрани модели за мерење утицаја су линеарни модели (вишеструки линеарни модели регресије и линеарни мешовити модели). Моделирање подразумева одређене додатне статистичке тестове у сврху мерења прецизности и веродостојности модела. Оцена параметара добијених применом модела представља дугорочни утицај прилива СДИ на показатеље тржишта рада, на основу чега се врше предвиђања помоћу статистичких метода.

Треће, истраживање обухвата дуг временски период од 28 година на целом узорку. У овом раду се спроводи емпиријска анализа утицаја прилива СДИ на изабране показатеље тржиште рада у земљама са вишим средњим дохотком, према класификацији СБ на узорку од 58 земаља у периоду од 1991. до 2019. године. За потребе анализе користиће се метод линеарних мешовитих модела. Такође је извршена анализа прилива СДИ на тржиште рада у Србији, за коју је коришћена метода најмањих квадрата фиксних ефеката и квалитативна анализа.

Четврто, користе се више параметара тржишта рада и то запосленост, зараде и доходна неједнакост. Применом научних метода истраживања долази се до нових открића на пољу тржишта рада и научно се објашњава утицај СДИ на изабране показатеље тржишта рада. Оцена утицаја прилива СДИ на изабране показатеље тржишта рада у земљама са вишим средњим дохотком представља научни допринос друштвено-економској теорији која проучава ову област.

Посебан допринос овог рада је у томе што се на бази емпиријског истраживања на великом узорку земаља, дугом временском периоду и више показатеља тржишта рада долази до закључака који се могу применити у Србији приликом дефинисања политике СДИ. Критичким освртом на резултате студије случаја долази се до нових сазнања о вези између СДИ и показатеља тржишта рада. Преко постојећих и нових достигнућа рад подстиче истраживаче да ефикасније истражују на пољу утицаја СДИ на тржиште рада, као и да спроводе напредније математичке методе за тестирање утицаја.

Научни допринос овог рада јесте да понуди репродуцибилне и веродостојне моделе за будућу примену. Поред тога, рад пружа пример плана за ефикасније управљање приливом СДИ, посебно у односу на тржиште рада. Рад, такође, подстиче појединце на шира разматрања о утицају прилива СДИ на тржиште рада у земљама са вишим средњим дохотком.

Хипотезе истраживања

H_0 : Прилив СДИ нема значајан позитиван утицај на запосленост и просечне зараде, а негативан на неједнакост дохотка у земљама са вишим средњим дохотком.

H_1 : Прилив СДИ је значајан фактор утицаја на одређене показатеље тржишта рада у земљама са вишим средњим дохотком.

H_2 : Прилив СДИ је значајан фактор утицаја на одређене показатеље тржишта рада у Србији.

Методе истраживања

У току израде рада, коришћене су основне синтетичке и аналитичке методе, метода дескрипције, методе конкретизације и апстракције, методе генерализације, методе индукције и дедукције, компаративна метода, историјско компаративна метода, као и статистичка метода.

Дескриптивни метод објашњава појам и појаву одабраних показатеља и дефинише их на основу емпријских и теоријских истраживања.

Анализом података се тежи дефинисању сличности и разлика на пољу СДИ и тржишта рада у земљама са вишим средњим дохотком. Ради се о широкој групи која се користи пре свега за потребе квантитативне анализе и моделирања, али да је незахвално направити дубљу анализу за тако велику групу земаља.

Квантитативном анализом се оцењују ефекти прилива СДИ на тржиште рада кроз линеарне моделе регресије. Квантитативни методолошки приступ се заснива на линеарним мешовитим моделима, који превасходно дозвољавају тестирање фиксних и случајних ефеката. Основна предност ових модела је могућност примене на нивоу комплетних и некомплетних података у временским серијама.

У студији случаја, квантитативни методолошки приступ се заснива превасходно на моделу регресије. Обзиром да се спроводи анализа на нивоу једне државе, најпогодније је применити модел вишеструке линеарне регресије. Примена додатних статистичких алата

и тестова (једноставне линеарне регресије, графикони, робусност, мутиколинеарност итд.) служе за веродостојнији приказ и интерпретацију добијених резултата. Студија случаја подразумева и квалитативну анализу утицаја прилива СДИ на тржиште рада у Србији, уз помоћ метода генерализације.

Компаративном анализом упоређују се резултати овог истраживања и постојећих истраживања других аутора. На крају се дефинишу закључци о спроведеном истраживању и добијеним резултатима у сврху предлога планирања стратегија за управљање СДИ и тржиштем рада.

Структура истраживања

Прво поглавље појашњава појам и појаву СДИ, као и повезане показатеље у функцији економског раста, класификује врсте међународног капитала и страних инвестиција. За процес транзиције из једне групе (нпр. земље са средњим дохотком) у другу (нпр. земље са вишим средњим дохотком) битну улогу играју и фактори друге врсте, као што је степен развијености демократског система који је а priori од фундаменталног значаја за економски развој у данашњем глобалистичком и наизглед поједностављеном свету. У вези са транзицијом земље из једне економске групе у другу, у овом поглављу је дат преглед литературе у вези са тзв. „транзиционом замком“ земља. Такође је дат преглед трендова повезаних економских показатеља у земљама са вишим средњим дохотком на основу научних радова, емпиријских истраживања, светских извештаја и националних података.

Друго поглавље даје приказ развоја теоријског оквира везаног за показатеље тржишта рада и теорију радне вредности. Импликације прилива СДИ за земљу домаћина су разнолики, од прилива финансијских средстава, знања и технологија, до међународне репутације и брендирања државе. Импликације прилива СДИ за земљу домаћина су посебно значајна на пољу тржишта рада. У овом раду се користите званичне дефиниције и подаци за сваки показатељ. За тржиште рада, у истраживању се користе показатељи Међународне организације рада. За приказивање трендова, рад користи податке превасходно међународних организација попут Међународног монетарног фонда (ММФ), Европске Комисије и слично.

Треће поглавље је посвећено квантитативној анализи и оцењивању модела. Линеарни мешовити модел се користи у сврху проналажења везе између прилива СДИ и индикатора тржишта рада у земљама са вишим средњим дохотком. Линеарни мешовити модел је изабран, поред осталог, због великог узорка те модел има високу статистичку моћ. Овај модел је у стању да произведе веродостојне резултате и у случају недостатка података у временским серијама. Оцењивањем крајњег модела доказује се ниво утицаја прилива СДИ на показатеље тржишта рада у земљама са вишим средњим дохотком. С обзиром да литература не располаже научним доказима о утицају прилива СДИ на

тржишта рада и његове бројне полазатеље у свим земаљама са вишим средњим дохотком, овај рад настоји да испуни овај недостатак у литератури и обезбеди несвакидшњу анализу о зачараном троуглу: земље са вишим средњим дохотком-СДИ-циљани показатељи тржишта рада.

Четврто поглавље представља квантитативну и квалитативну анализу описаних показатеља за Србију. Квантитативни део је објективни део истраживања који је употпуњен фактичким делом у квалитативној анализи. Научни допринос овог рада је и квалитативна анализа која примењује експлоративни метод за оцењивање интеркултуралних разлика између страног инвеститора и домаће радне снаге.

У Закључцима се представљају сумирани резултати овог истраживања заједно са свеобухватном компаративном анализом резултата и препорукама за доносиоце одлука и будућа истраживања.

ПРВО ПОГЛАВЉЕ

1

МЕЂУНАРОДНО КРЕТАЊЕ КАПИТАЛА И СТРАНЕ ДИРЕКТНЕ ИНВЕСТИЦИЈЕ: ПОЈАМ И ПОЈАВА

► У првом поглављу се дефинишу међународно кретање капитала и типологије СДИ (1.1). Полазна тачка за разумевање утицаја страног капитала на домаће тржиште су мотиви страног капитала: мотиви страног инвеститора са једне стране и мотиви земље домаћина са друге стране. Дефинисањем мотива страних инвеститора, у сажетој форми се појашњава зашто је износ СДИ превазишао износ спољне трговине последњих деценија. Појашњава се који су мотиви земље домаћина за привлачење СДИ, односно који су мотиви инвеститора (1.2). У потпоглављу 1.3 анализирају се трендови СДИ у земљама са вишим средњим дохотком са освртом на улогу СДИ у међународној конкурентности.

1.1. Међународно кретање капитала: дефиниција и класификација

Међународно кретање капитала (*international capital movement, or flows*), односно кретање капитала из једне земље у другу (нпр. OECD, 2008; Levin Institute, 2019), представља међународне финансијске трансакције (увоз и/или извоз капитала где се финансијски токови одвијају у два правца неистовремено) и један од најатрактивнијих облик међународне сарадње (Perović, 2005). Оскар Ковач страни капитал дефинише као облик било које врсте капитала (финансијских и реалних средстава) који је у страном власништву (Ковач, 1994, стр. 274-281). Кретање капитала на глобалном ниову утиче на глобалну економију, односно на глобалну економску стабилнот, структуру привреде, ниво запослености и зарада.

Учесници у међународном кретању капитала су институције, предузећа, резиденти и нерезиденти и остали субјекти. На глобалном нивоу, основни узрок кретања капитала је неусклађеност домаћих инвестиција и штедње у једној земљи. Што је јаз између инвестиција и штедње у једној земљи већи, то економија те земље тежи већој отворености због могућности увоза/извоза капитала. Отвореност економије једне земље зависи од потреба тржишта, али и од политичког фактора. Став власти једне земље варира, у мањој или значајнијој мери, у сваком сегменту привреде (према капиталу, страним инвестицијама, социјалним питањима, тржишту рада). Учесници у међународном кретању капитала имају за циљ задовољење економских, затим политичких и социјалних интереса.

Капитал се креће из земље која обилује слободним капиталом ка земљи у којој постоји потреба за капиталом. У случају када се део капитала враћа у земљу у којој је капитал обилан, то значи да је кретање капитала двосмерно. Субјекти једне земље су даваоци капитала, а субјекти друге земље су примаоци или корисници капитала. Даваоци капитала су некада по правилу биле богатије, док су корисници капитала биле сиромашније земље. Данас су даваоци и корисници капитала и богате и сиромашне земље. Даваоц и корисник капитала могу бити из развијених земаља или само из ниско развијених земаља, што значи да правило по којем богате земље трансферишу капирали у богате земље више не важи. Привреде у развоју су углавном корисници капитала из развијених земаља, али и из ниско развијених земаља. У савременом добу, привреде у развоју преносе капитал у ниско развијене земље, али и у високо развијене земље. Новоразвијене земље и последње чланице Европске уније (ЕУ) такође инвестирају у земље у развоју, нарочито у земље Западног Балкана (нпр. Kalotay, 2004). Теорија ово дефинише као *flying geese syndrome* (ФГС), који је евидентант, на пример, у аутомобилској индустрији. Савремене привреде у развоју и земље у транзицији нису само корисници већ

и даваоци капитала. Интеграција финансијских токова је синоним за међународно кретање капитала.

Подела међународног капитала се може посматрати по випе различитих основа: време, рачуноводство, облик, метод.

1.1.1 Временска основа

Међународно кретање капитала може бити краткорочно и дугорочно. Кретање капитала које се односи на период до годину дана је краткорочно (*short-term capital movement*), а преко годину дана је дугорочно кретање капитала (*long-term capital movement*).

1.1.2 Рачуноводствена основа

Међународно кретање (*flow*) капитала се, технички и рачуноводствено, дели на прилив (*inflow*) и одлив капитала (*outflow*). Ниво СДИ, као и портфолио инвестиција, обично се мери као „проток“ (*flow*), који се односи на износ инвестиција у једној години, или као „залиха“ (*stock*), који представља укупне акумулиране инвестиције на крају одређене године.

У вези са СДИ, у литератури се могу пронаћи термини попут улазне (*inward*) и излазне (*outward*) СДИ. У суштини, нето прилив СДИ је вредност улазних СДИ које доносе инвеститори нерезидентни (нпр. стране компаније) у економији која је домаћин инвестиција и која идентификује СДИ. Нето одлив СДИ је вредност излазних СДИ које резиденти (нпр. домаћа компанија) односе другим економијама које идентификују СДИ. Другим речима, улазне и излазне СДИ су капитал једног или више субјеката, док прилив и одлив представљају њихову вредност. Књижење података прилива и одлива капитала спроводи се на основу БПМ6 (Приручника за платни биланс, 6. издање ММФ-а објављен 2009. године). Подаци о СДИ надопуњују се проценама СБ, Конференције Уједињених нација за трговину и развој (UNCTAD) и званичних националних извора (IMF, 2009).

Мерење СДИ је од кључног значаја за економије по више основа (OECD, 2008). СДИ су постале кључ економске интеграције у свету. Другим речима, СДИ су постале кључ глобализације. Путем СДИ земље света се умрежавају и повезују. Технолошка револуција вођена иновацијама је изазвала јефтинију прекограничну и прекоокеанску комуникацију као и дерегулацију тржишта, захваљујући чему је дошло до интензивнијег кретања страног капитала, нарочито СДИ због своје природе. Природа СДИ се заснива на

мотивацији промовисања дугорочног и стабилног умрежавања економија различитих земаља које размењују и које ће размењивати технологију и знање (*technology transfer* и *know-how*). СДИ подстичу развој земаља домаћина (локалних предузећа, тржишта рада, финансијских тржишта) само уз адекватно законодавство и политички оквир. Редовно мерење и анализа СДИ нарочито је значајна за земљу домаћина због идентификације недвосмислене висине и порекла СДИ као и њиховог утицаја на различите сегменте економије, тржишта и друштва.

Кретање СДИ обухвата:

- власнички капитал (компаније), укључујући капитал подружница (компаније), као и све акције у зависним и придруженим компанијама;
- реинвестирану зараду која се састоји од компензацијског уноса удела директног инвеститора који није подељен на дивиденде зависних предузећа или придружених компанија и зараде подружница које се не преносе директном инвеститору и које су евидентирани под приходима од улагања;
- дужничке инструменте, као што су рачуни који се потражују или дугују, обавезе према добављачима, зајмови банака, зајмови трећих лица, други зајмови.

Књиговодствена презентација СДИ се води по основи два међународна принципа: принцип имовина/обавезе (*asset/liability principle*) и принцип усмерења (*directional principle*), дефинисаних од стране ОЕСР (OECD, 2008) и ММФ (IMF, 2009). Кључна разлика између ова два принципа је компензација било које трансакције или позиције између повезаних предузећа, која је одсутна у првом (принцип имовина/обавезе), а присутна у другом (принцип усмерења) (OECD, 2008, стр. 56-57; OECD, 2014).

1) СДИ по принципу имовина/обавезе:

Имовина = Капитал резидента (компанија матица) и/или зајам инвестиран у ино подружнице + Капитал и/или зајам резиденцијалних подружница инвестиран у ино компанију матицу

Обавезе = Страни капитал (компанија матица) и/или зајам инвестиран у резиденцијале подружнице + Капитал и/или зајам страних подружница инвестиран у резиденцијалну матицу

2) СДИ по принципу усмерења:

Одлив СДИ = Капитал резидента (компанија матица) и/или зајам инвестиран у ино подружнице – Капитал и/или зајам страних подружница инвестиран у резиденцијалну матицу

Прилив СДИ = Страни капитал (компанија матица) и/или зајам инвестиран у резиденцијале подружнице – Капитал и/или зајам резиденцијалних подружница инвестиран у ино компанију матицу

Финансијски рачун СДИ се спроводи према БПМ6. Подаци о токовима (прилив и одлив) СДИ представљени су на нето основи. Нето основа СДИ значи да су кредити капиталних трансакција умањени за дугове између директних инвеститора и њихових страних подружница. Према Међународном монетарном фонду (ММФ), нето умањење имовине или нето повећање обавеза евидентирају се као кредити, док нето повећање имовине или нето смањење обавеза евидентирају се као дугови. С тим у вези, токови СДИ са негативним предзнаком (-) значе да је бар једна од компоненти СДИ негативна и да се не компензује преосталим позитивним (+) компонентама. У овим случајевима, ради се о обрнутом улагању или дезинвестирању (ИМФ, 2009). Сходно претходним једначинама, прилив СДИ је збир 1) свих обавеза и имовине које се преносе између субјекта резидента и њихових директних инвеститора и 2) преноса имовине и обавеза између резидентних и нерезидентних субјеката, ако је контролни субјекат нерезидент. Одлив СДИ је збир 1) свих обавеза и имовине које се преносе између субјекта резидента и њихових директних инвеститора и 2) преноса имовине и обавеза између резидентних и нерезидентних субјеката, ако је контролни субјекат резидент.

1.1.3 Облик и метод

Међународно кретање капитала се дели на три основна облика, и то:

- 1) Стране директне инвестиције (*foreign direct investment*),
- 2) Портфолио инвестиције (*foreign portfolio, or indirect investment*),
- 3) Међународни зајмови (*foreign debt investment or foreign loan*).

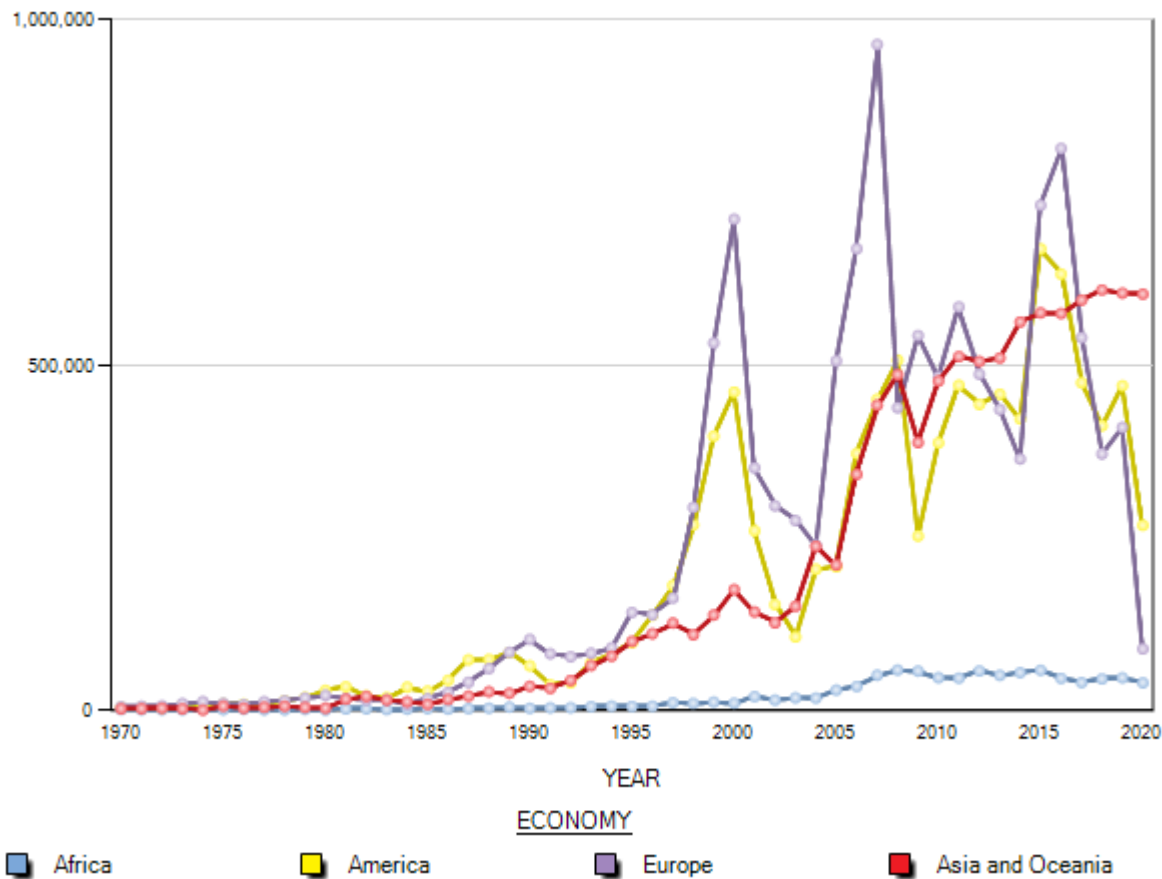
1) Стране директне инвестиције (СДИ). СДИ су најпопуларнији облик међународног капитала или категорија прекограничних инвестиција (*cross-border investments*) и главни покретач међународне економске интеграције (ОЕСД, 2008). Од друге половине XIX до почетка XX века, СДИ су генерално биле усмерене на експлоатацију приходних ресурса. До тридесетих година XX века, пре глобалне кризе, портфолио инвестиције су чиниле 90% иностраног капитала (Perović, 2005, стр. 371). Након Велике депресије, а нарочито након Другог светског рата, када је наступио период дужничких криза (нарочито у земљама у развоју), земље су почеле да пружају подстицаје за привлачење СДИ и све су флексибилније у томе, нарочито земље у транзицији. СДИ кулминирају осамдесетих година XX века (нпр. Levin Institute, 2019), и тако преузимају

примат од порфолио инвестиција. У том периоду се бележе светски токови без преседана, тако да су СДИ постале најсигурнији пут ка глобализацији (Pegović, 2005, стр. 372).

С обзиром да се отварају нова тржишта и шире постојећа, таласи СДИ су све релевантнији (Графикон 1.1). Подаци UNCTAD-а показују да је кретање СДИ било прилично уједначено у свету између 1970. и 1980. године. Од деведесетих година, СДИ интензивно расту, осим за земље Африке. Експоненцијални раст америчких и европских СДИ је забележен између половине деведесетих година и почетка новог миленијума, уочи глобалне економске кризе, и током 2015-2017. године. Уочи светске епидемије изазване новим корона вирусом, СДИ доживљавају драстичан пад.

Графикон 1.1: Кретање СДИ од 1970. до 2020. године у млн. УСД

Извор: UNCTAD (<https://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/chartView.aspx>)

По UNCTAD-у (2013), прилив СДИ је порастао са 35 млрд. УСД на 77 млрд. УСД између 1990. и 2013. године. Четири године касније, забележено је да је глобално кретање СДИ опало за 23%, односно на 1430 млрд. УСД, што је у супротности са глобалним

порастом БДП-а и трговине. У односу на 2016. годину, када је кретање СДИ опало за 10%, кретање СДИ у земљама у развоју је остало стабилно у 2017. години на 671 млрд. УСД (UNCTAD, 2018, стр. 1). Кретање СДИ у земљама у транзицији је опало у скоро свим секторима, на 47 млрд. УСД, односно за 27%, као индиректна последица геополитичке нестабилности. Након опоравка СДИ на глобалном нивоу током периода од 2014. до 2016. године, прилив СДИ наставља да опада. Тачније, након мањих глобалних криза у последњих неколико година, као у актуелном периоду светске пандемије изазване новим корона вирусом, СДИ су доживеле драстичан пад. СДИ су на глобалном нивоу пале за 42% у 2020. години (са 1500 млрд. УСД у 2019. години на 859 млрд. УСД у 2020. години), значајно више него након глобалне финансијске кризе 2009. године (UNCTAD, 2021a).

Многе земље настављају да привлаче СДИ и улажу напоре у унапређење регулативе (UNCTAD, 2018, стр. 2-6, 13) и инвестиционих политика (UNCTAD, 2018, стр. 16-28). Побољшање инвестиционог окружења (квалитет институција и регулатива) ствара повољније прилике за економије које покушавају да привуку СДИ (Hornberger, Battat & Kusek, 2011). Мултинационалне компаније из развијених земаља имају тенденцију улагања у ниско развијеним и у земљама у развоју (Jaeck & Kim, 2018), када имају неке ресурсе које могу пренети и употребити, што је у литератури познато као специфична предност предузећа (Rugman, 1982) или предност власништва (Dunning & Lundan, 2008).

СДИ су најзаступљенији облик кретања међународног капитала. Да би биле класификоване као СДИ, инвестиције овог типа морају да имају минимум 10% сопственог почетног капитала (*initial equity transaction*) са или без реинвестираном зарадом и интер-компанијским дугом (OECD, 2008; IMF, 2009). С обзиром да субјект из матичне земље може да стекне контролу кроз власничка права над субјектом у иновстранству, да утиче на динаминку привреде, да дугорочно пласира капитал на ино тржиште, СДИ прати репутација најважнијег елемента глобализације и либерализације светског тржишта. За разлику од спољне трговине, која подразумева размену роба и услуга праћену једнократним преносом финансијских средстава, СДИ су врста економске трансакције која подразумева размену новчаних и капиталних средстава, односно размену новца и капитала, са циљем обезбеђивања дугорочног интереса страног улагача. СДИ, или директно кретање капитала, настаје када земља са доступним капиталом (земља улагач) директно инвестира у другу земљу (земља корисник СДИ) у којој улагањем стиче одређену врсту власништва (нпр. удео у акцијама корпорације). Субјект земље улагача има за циљ да, стицањем одређеног степена власништва у земљи кориснику страног капитала, повеже сродне компаније, поспешу дистрибуцију робе и услуга, повећа ефикасност производње, продаје, и/или извоза, инвестира у инфраструктуру земље домаћина (корисника СДИ) као што су саобраћајни путеви (железнице, метро, аутопутеви, ваздухопловство), енергија (производња електричне енергије, изградња гасовода и нафтовода и др.), итд.

Класификација СДИ је у литератури разнолика. Постоје извори који на различит начин категоришу облике и структуру СДИ. С обзиром да се економска суштина СДИ не разликује у великој мери од облика, у овој дисертацији ће бити представљено неколико категоризација СДИ (нпр. OECD, 2008; UNCTAD, 2013, Eurostat, 2013).

UNCTAD (2013) разликује три облика СДИ: 1. хоризонталне, у које спадају гринфилд и аквизиције; 2. вертикалне, који су оријентисани на производњу и маркетинг за домаће тржиште; и 3. мешане, које подразумевају синергију првог и другог облика кроз активности оријентисане на смањење ризика (Perić, 2020).

Институт за корпоративне финансије (CFI, 2019), разликује четири облика СДИ: 1. хоризонталне (предузећа шире своје пословање, идентично, само у другој земљи); 2. вертикалне (предузећа шире своје пословање, у другој земљи, кроз активности које су уско повезане са главном активношћу компаније, као што је на пример ланац производње); 3. конгломерат (предузеће се бави активностима које нису повезане са основном активности истог, у страни земљи); и 4. платформа или СДИ за извоз (предузеће послује у страни земљи, али су производи пословања намењени за извоз у трећу земљу).

Џејмс Чен (Chen, 2019) је у свом раду разликује три облика СДИ: 1. хоризонталне (CFI, 2019); 2. вертикалне (аквизиције); и 3. конгломерат (нпр. *joint venture*).

Johnson (2006) дефинише вертикалне као *efficiency-seeking*, а вертикалне као *market-seeking* СДИ. *Efficiency-seeking* СДИ су вертикалне инвестиције и оне доприносе унапређивању ефикасности предузећа. Другим речима, ради се о СДИ које имају за циљ да смање трошкове производње. Са друге стране, *market-seeking* СДИ су хоризонталне инвестиције и доприносе унапређивању конкурентности. Мултинационалне корпорације се служе обема врстама у различитим фазама производног процеса.

У туторијалу Вол Стрит Мојо-а налази се секција о СДИ, у којој се разликују два облика СДИ: 1. хоризонталне; и 2. вертикалне. Оба облика СДИ се, по дефиницији, не разликују од Института за корпоративне финансије (CFI, 2019). Вол Стрит (Wall Street Мојо, 2019) додаје да и један и други облик СДИ могу да примене две различите методе: *greenfield* инвестиције (започети пословање од почетка) и *brownfield* инвестиције (пречица претходном методу, углавном у облику М&А).

У Кини су заступљена три основна облика СДИ: 1. Кинеско-инострана акционарска улагања (страни инвеститор улаже преко 25% укупних инвестиција); 2. Кинеско-инострана задружна улагања (*joint ventures*); и 3. Предузећа у потпуном страном власништву (Beijing International, 2019).

Корејска рачуноводствена корпорација „Осунг“ (Osung Accounting Corporation, 2019), као и корејска туристичка агенција (Korea Tourism, 2019), разликују четири врсте

СДИ: 1. *Portfolio investment* или индиректне инвестиције (улагање у хартије од вредности - ХОВ - земље домаћина ради краткорочног финансијског добитка, без интенција одржавања континуираног економског односа); 2. *Greenfield investment* (успостављање новог облика пословања, укључујући улагања за проширење постојећих производних или оперативних погона); 3. *M&A investment* (инвестиције намењене да обезбеде удео у капиталу у циљу преузимања права управљања предузећем, што је стратегија за ширење и спољни раст); и 4. *P&A investment* (улагања путем којих се преузима имовина постојећег корејског предузећа).

С обзиром да скраћеница *P&A* представља два различита концепта у контексту СДИ, у наставку се појашњавају значења обе.

P&A (purchase and assumption) investment. Федерална корпорација за осигурање депозита у САД-у, дефинише *P&A* као трансакцију која се користи у сврху (финансијске) санације. Приликом ове трансакције, здрава институција (углавном банка, осигуравајућа кућа или друга финансијска институција) купује део или читаву имовину институције која је на ивици банкрота или пропада у другом смислу. Здрава институција може да преузме неке обавезе „болесне“ институције или компаније, укључујући све осигуране депозите. *P&A* трансакција може да варира на основу многобројних фактора као што су локација и величина финансијске институције, природа њених депозита, имовина расположива за продају. Генерално, *due diligence* процедура и споразум(и) о поверљивости претходе ефективној *P&A* трансакцији (FDIC, 2014). У корејском случају, по ауторима Ли и Јан, *P&A* инвестиција представља компанију која је новооснована од стране страног инвеститора. За разлику од *M&A* инвестиција, страни инвеститор прибавља већину објеката и имовине од постојеће корејске компаније. Другим речима, *P&A* је врста *M&A*: имовина се купује, али не и акције, било које постојеће компаније (Lee & Yun, 2006, стр. 17).

P&A (processing and assembling) investment (који има исту ознаку а различито значење у односу на претходни концепт *P&A*) представља такозвани „неоригинални“ *P&A* познат на примеру кинеских предузећа, при чему страни инвеститор поседује свеобухватну финансијску и управљачку моћ, док кинески партнери само изнајмљују земљу и фабричке просторе својим страним партнерима. Оригинални облик *P&A* (Yeung, 2001b, стр. 36, фуснота 42) су ДП (државна предузећа) или колективна/јавна предузећа која свој вишак производње и радних капацитета користе за производњу (обраду или склапање производа) за стране инвеститоре. У овом „оригиналном“ облику *P&A*, управљачка и финансијска моћ предузећа није у рукама страног инвеститора, већ је у рукама кинеских фирми (Yeung, 2001a). По Јун Вин Сунгу (Sung, 2007), *P&A* инвестиције или *P&A* компаније су врло заступљене у Азији, али и у остатку света ранијих година (нпр. Strandskov & Pedersen, 2000; Gorton & Guba, 2002) јер се под *P&A* уговором смањују или отклањају трошкови извоза. Такође, сматрају се врло ризичним обликом инвестиција

по страног инвеститора и стварају висок степен зависности домаћег предузећа од страног инвеститора (Sung, 2007). У класификацији облика СДИ, П&А инвестиције се убрајају у „друге инвестиције“ и сматрају се уговорним аранжманима између производних субјеката у Кини и страних компанија, где стране компаније уговарају целокупни или део својих производних процеса са кинеском фирмом (Wang & Nicholas, 2007).

Аутори Ли и Јан (Lee & Yun, 2006) су приметили да се облици М&А и П&А (*purchase and assumption*) у смислу економске суштине не разликују. Они оба облика П&А подједнако третирају и разврставају у три основна облика СДИ, у зависности од степена ризика, модела пословања и природе институција, као и начина и намене производних процеса. Дугим речима, оба облика П&А могу се појавити у сваком од три основна облика СДИ. На основу тога, П&А у овој дисертацији неће бити посебно третиране.

Стога, разликују се три основна метода СДИ. На основу анализе постојећих класификација облика СДИ, овај рад „филтрира“ резултате и сматра да СДИ имају три основна метода (уласка):

1. Гринфилд инвестиције (*greenfield investment*) – подизање потпуно нове фирме,
2. Мерџери и аквизиције (*mergers and acquisitions*) – спајање и куповина постојеће фирме,
3. Заједничка улагања (*joint venture*) – заједнички (ризични) капитал у одређену фирму.

1.1.3.1 Гринфилд инвестиције

Гринфилд инвестиције подразумевају оснивање потпуно нове фирме и често се називају и гринфилд пројектима (European Commission, 2019, стр. 23-26) због комплексне природе планирања ове врсте улагања. Инвеститор се одлучује за подизање новог предузећа (*novel establishment*) када жели да послује на иностраном тржишту. То подразумева изградњу нове или нових, на пример, зграда, канцеларија, постројења. Страни инвеститори се одлучују за подизање потпуно нове фирме када имају за циљ да постигну највиши ниво контроле над својим операцијама (производња, продаја робе или услуга, брендирање производа, брендирање компаније) и избегну трошкове посредништва. Поред тога, страни инвеститор има више могућности за постизањем економија обима (*economies of scale* и *economies of scope*) у различитим областима (производња, истраживање и развој, маркетинг, услуге). Са друге стране, подизањем нове фирме, инвеститор сноси високе ризике инвестирања, високе трошкове уласка на страно тржиште (*barriers to entry*), високе фиксне трошкове за куповину или закуп земљишта, трошкове физичких ресурса, дозвола и слично. Такође, страни инвеститор може да наиђе

на супротстављање земље домаћина (нпр. владе) за подизање потпуно нове фирме. По истом принципу, може се десити да страном инвеститору не одговара законодавство земље домаћина по питању подизање потпуно нове фирме страног власништва. Влада земље домаћина има користи од страног инвеститора уколико се, отварањем потпуно нове фирме, отварају нова радна места. Фактори супротстављања, напротив, су углавном политичке природе. У вези са ризиком, IGI Global (2019) тврди да су гринфилд инвестиције најризичнији облик СДИ.

У случају да страни инвеститор има за циљ подизање потпуно нове фирме, без трошкова изградње нпр. фабрике, страни инвеститор разматра куповину или рентирање пословног објекта на територији земље домаћина. У купљеном или изнајмљеном објекту, страни инвеститор може да оснује нову фирму (*start-up*), у којем случају се говори о браунфилд инвестицијама (*brownfield investment*). *Brownfield* инвестиција подразумева куповину или ренту пословног објекта у целини (100% власништва или права коришћења) и истовремено је у бити независно од природе пословања претходног пословања (уколико је постојало) на истој локацији. Насупрот томе, када страни инвеститор купује постојећу нпр. фабрику (или део фабрике) за производњу аутоделова, да би се бавила истом или сродном тржишном активношћу на иностраном тржишту, реч је о аквизицијама (*cross-border mergers and acquisitions*).

1.1.3.2 Спајање и куповина (*M&A*)

Мерцери и аквизиције, односно спајање и припајање, подразумевају спајање и куповину постојећег предузећа. Постоји разлика између спајања и куповине предузећа. Разлика између спајања и куповине, по техничкој дефиницији Дејвида Скота, која се наводи у књизи Ендрјуа Шермана (Sherman, 2011, стр. 2-3), је следећа: спајање настаје када једно (или више предузећа) апсорбује активу и пасиву два или више предузећа, а куповина настаје када једно (или више предузећа) откупи део предузећа или предузеће у целини. Спајање и куповина се третирају као један облик страних инвестиција зато што им је природа подударна. У оба случаја долази до купопродаје, која би требало да буде последица детаљне (преиминарне) анализе (нпр. Krishnamurti & Vishwanath, 2008; DePamphilis, 2010; DePamphilis, 2011), односно у складу са *due diligence* принципом (нпр. Carleton & Lineberry, 2004; Moeller & Brady, 2007; Spedding, 2008; Lajoux & Elson, 2010). У случају спајања два предузећа, у ком случају једно предузеће купује и активу и пасиву другог предузећа, оба предузећа (након спајања) настављају да оперишу као једно предузеће. Стратешки циљеви су основа спајања предузећа, као што је на пример подела финансијских ризика и трошкова, или лансирање одређеног производа уједињеним снагама. По тврдњама Џефа Калинана и Тома Холанда у делу Русенблума, основни циљ

спајања је стварање вредности (Roosenbloom, 2002). У случају куповине, једно предузеће купује друго (или део, нпр. производне машине), у ком случају предузеће које купује постаје власник купљеног предузећа (или његовог дела), чиме нестаје (или се смањује) власништво (удео власништва) продатог предузећа.

Један од најпознатијих примера спајања компанија је спајање нафтних гиганата *Ekkon Corporation*-а и *Mobil Coproration*-а 1999. године. *Ekkon-Mobil Corporation* важи за једно од најуспешнијих спајања у свету. Један од примера спајања предузећа у Србији је спајање НЛБ Континентал банке Нови Сад и НЛБ ЛХБ банке Београд, под називом НЛБ банка Београд 2009. године.

Светски примери куповине предузећа су Гугл-ова купина Јутјуба, Фејсбукова куповина Вацапа. У Европи је 2012. године највреднија била куповина 50,1% удела Порше Аутомобил Холдинг-а од стране Фолсвагена у вредности од 11,353 милиона евра (млн. ЕУР) (Mergermarket Report, 2012, стр. 44). У Србији, први пример продаје датира 1997. године када је 51% Телекома Србије продат сродним компанијама Грчке и Италије (Estrin & Uvalić, 2014, стр. 287). Други примери великих аквизиција у Србији су Делезеова куповина малопродајних ланаца Делте, у банкарсом сектору Банка Интеза Сан Паоло је припојила Делта Банку, и тако даље.

Спајање и куповина су типичан облик страних инвестиција у земљама у развоју, а нарочито у земљама у транзицији. Процес приватизације, који су мноштво земаља у транзицији присвојиле као економски развојни модел, је успео захваљујући стратегији спајања и куповине предузећа, нарочито јавних предузећа и ДП на ивици банкротства. Предузећа у стечају се продају углавном да би преживела, пре но да би стицала већи профит или била конкурентна.

Спајање је, по Шерману, најефикаснији и најефективнији начин уласка на тржиште друге земље (Sherman, 2011, стр. 6). Приступом на тржиште друге земље, стране предузеће ствара прилике за отварање нових погона и линија производње, увећавање производних капацитета, продаје и извоза, као и уживању у нижим каматним стопама банака, јефтинијем технолошком развоју, или пореским олакшицама. Генерално, спајање и куповина имају за циљ раст предузећа. У случају да купац и продавац не остваре жељени договор, предузећа имају на располагању алтернативе раста, попут заједничког капитала, франшиза, лиценцирања и дистрибуције и заступства (Sherman, 2011, стр. 282-308).

Предузећа се служе стратегијом М&А у циљу раста, због потреба да надмаше конкуренте, продру на нова тржишта и обезбеде пословне могућности. Предузећа су суочена са турболентним окружењем и интензивном конкуренцијом, нарочито због брзорастућих економија у развоју чији тржишни играчи прате тренд ширења (*spread-out*) на глобално тржиште. Корпорације су данас више него икада спремне да користе

стратегију M&A (McKinsey Global Institute, 2015, стр. 53-54), о чему сведоче многобројни подаци. По Ројтерсу (Reuters, 2014), на пример, од 2008. године је потписано око 30.000 M&A уговора (еквивалентно 3% светског БДП-а), троструко више него 1990. године када је склопљено око 11.500 M&A уговора (еквивалентно 2% светског БДП-а). У прегледу финансија M&A на светском нивоу (Reuters, 2014), укупна вредност уговора у 2014. години је износила 3.500 милијарди америчких долара (млрд. УСД) (47% више од 2013. године). Главни играчи у ширењу M&A на глобалном нивоу су предузећа са тржишта у развоју, која из године у годину чине све већи удео уговорне вредности M&A. Сектори у којима M&A доминирају су потрошачка производња (храна, пиће, дуготрајна роба за домаћинство), индустрија интензивних идеја и технолошки сектор. Пример проширивања портфолија и ЕБИД-да маргине је куповина Инстаграма од стране Фејсбука 2012. године у износу од 1 млрд. УСД (еквивалентно 30 УСД за сваког од 33 милиона корисника), а потом и Вацапа 2014. године за 19 млрд. УСД (достигавши вредност од 42 усд за сваког од 450 милиона корисника) (McKinsey Global Institute, 2015, стр.8).

1.1.3.3 Заједничка улагања

Заједнички капитал у одређену фирму подразумева партнерство два или више предузећа сличног облика структуре и пословања, које је основано ради остваривања заједничког финансијског или стратешког циља. Концептуално, партнерство у заједничком капиталу се сматра „ограниченим“ партнерством уколико не превазилази првостепен однос који су предузећа међусобно основала. Другим речима, партнерство у заједничком капиталу се односи искључиво на мотив иницијално постигнутог договора и у ретким случајевима „одскаче“ од уговора који су партнери потписали. У облику партнерства у заједничком капиталу, свака уговорна страна је сагласна у подели профита и губитака, као и оснивању капитала и дељењу оперативних трошкова (OECD, 2008, стр. 237). Компаније, од којих су многе у приватном власништву, оснивача или инвеститора ризичног капирали, оријентисане на високу технологију теже да постану конкурентни на турбулентном тржишту. Компанијама са високим ризичним капиталом је значајнији тржишни удео (*market-share*) од профита који остварују. Разлог томе је инвестирање и реинвестирање који дугорочно доводе до високих стопа приноса. У савременом турбулентном окружењу, ниједан сектор није сигуран. У том случају, предузећа која имају ризични капитал и она која се ослањају на физичке инвестиције, нарочито у сектору услуга, су посебно изложена ризику. У сектору услуга предузећа делују као посредници у ланцу вредности услуга, као што су консултантске услуге, дигиталне платформе или кол центри.

Поред тога што доносе нове пословне моделе, предузећа из економија у развоју доносе и различите структуре трошкова, моделе инвестирања и у неким случајевима су склонија ризику од предузећа из развијених економија. Нови модели инвестирања предузећа из земаља у развоју имају своје историјске разлоге. У неким земљама у развоју, у којима су предузећа која су вертикални или хоризонтални конгломерати, државне инвестиције су биле оријентисане на изградњу разноврсних индустрија које су имале за циљ економски развој државе. У другим случајевима то није било могуће, или се предузећа нису залагала, због чега је приватни сектор развио сопствене механизме раста и развоја. Механизми приватног сектора су имали за циљ да обезбеде производњу и добављаче како би производи и услуге могли бити присутни на тржишту, као и да одговоре на проблеме на нивоу институција, инфраструктуре, ланца снабдевања, тржишта капитала.

2) Портфолио инвестиције. Индиректно кретање капитала, или индиректно улагање једне земље у другу, се одвија када субјекат земље улагача купи обвезнице или друге ХОВ земље домаћина. Портфолио инвестиције могу да увећају ликвидност домаћих капиталних тржишта и да унапреде ефикасност тржишта и економски раст (Vita & Kuaw, 2009). Када се инвестира у одређено предузеће, разлика између портфолио инвестиција и СДИ се заснива на временској и власничкој основи. Краткорочне или дугорочне финансијске инвестиције, или портфолио инвестиције, креирају финансијску активу предузећа и не постоји власништво или контрола над предузећем или над радом истог, већ инвеститор добија ренту од свог улагања у ХОВ. СДИ креирају реалну активу предузећа и постоји удео у власништву предузећа. Портфолио инвестиције су сензитивније на глобалне шокове (Durham, 2004) у односу на СДИ, што је још један разлог за ширење предузећа путем СДИ.

Разлике између портфолио инвестиција и СДИ су мотив инвестирања, временски хоризонт инвестиција и тип инвеститора (UNCTAD, 1997, стр. 107). За разлику од СДИ, портфолио инвестиције укључују улагања преко капиталних инструмената (акција, односно исплате дивиденди, могућа гласачка права) или дуга (обвезнице, односно камату, власништво само над обвезничким правима, без гласачког права) страног предузећа што не представља нужно дугорочни интерес, нити контролни удео у предузећу. Понекад може бити тешко разликовати портфолио и СДИ јер су ова два типа страног капитала слична, посебно у погледу улагања у акције (Levin Institute, 2019). Са друге стране, јасно се разликују по прагу од минималних 10% власништва над пословним субјектом. С тим у вези, Приручник за платни биланс ММФ-а као и Организација за економску сарадњу и развој (ОЕСР), јасно дефинишу праг између портфолио инвестиција и СДИ. Путем СДИ, страни инвеститор стиче најмање 10% власништва над пословним субјектом (компанијом у иностранству), односно обичних акција или гласачке моћи (IMF, 1993; OECD; 2008), што не важи за портфолио инвестиције.

Реч „портфолио“ с разлогом асоцира на берзу или тржиште капитала. У циљу руковања својим улагањима и смањивања ризика који финансијска тржишта носе са собом, власници капитала или инвеститори диверзификују своје ХОВ распоређујући их у такозване портфолие (*portfolio*). Портфолио могу да чине пензиони фондови, фондови здравственог осигурања, мешани облици фондова, заједнички фондови, узајамни фондови (*mutual or investment funds*), и други. Последњих година, и у складу са изазовима зелене транзиције, истраживања разних институција и стручна јавност довели су до бума такозваних еколошких инвестиција (*eco friendly investments*) и зелених обвезница (*green bonds*).

У циљу привлачења портфолио инвестиција, земље у развоју теже преобликовању законодавства и либерализацији трговинских токова, развоју финансијских тржишта и девизне регулативе, као и усаглашавању са међународним прописима. Генерално, транзиција ка тржишној економији подразумева усвајање стратегија за развијање тржишне економије, акционе планове, регулаторни систем, затим промену свести код младе генерације и предузетника. Промена свести у овој области може бити продуховљенија кроз принцип групног финансирања или *crowdfunding*-а (Crowdfunding.rs, 2019).

У Србији, финансијско тржиште је недовољно развјено и инвеститори, како страни тако и домаћи, немају довољно поверења и искуства у берзанском пословању, што оспорава њен развој, а с тим и развој српског тржишта. Поводом унапређења развоја финансијског тржишта, у Србији су изгласани нови закони 2019. године, као што су Закон о алтернативним инвестиционим фондовима и Закон о отвореним инвестиционим фондовима са јавном понудом (Комисија за НОВ Републике Србије, 2019). Према Комисији за ХОВ, Закон о алтернативним инвестиционим фондовима је заснован на одговарајућој ЕУ регулативи и предвиђа нове врсте флексибилнијих фондова, попут фондова предузетничког и приватног капитала. Комисија за ХОВ сматра да је енормно присуство банака један од главних проблема неразвијености финансијског тржишта јер чак 93% овог тржишта у Србији чине банке¹. Процент банака као финансијских институција у Србији није далеко виши од европског просека, с разликом у томе да је у Европи банкарско тржиште диверзификованије.

3) Међународни зајам. Облик међународног кретања капитала за које зајмодавац у одређеној мери прима камате од зајмопримца, назива се међународни зајам. Зајмодавац и зајмопримац међународног зајма могу бити институције, организације, владе и компаније. Учесници међународног зајма имају за циљ профит или економску помоћ, у зависности од типа међународног зајма. У случају међународног зајма, субјекат који поседује вишак финансија, финансира субјекат са мањком финансија, углавном уз минимално посредовање банкарских институција (Коваџ, 1994). Што је земља неразвијенија (нпр. недовољно развијена финансијска тржишта, тржишта капитала), то је степен међународног зајма виши, чиме се повећава степен задужености земље примаоца зајма. Што је земља задуженија, све

је ближа кулминацији дужничке кризе. Савремени примери дужничких криза (криза јавног дуга, девизна криза и слично) су Грчка, Шпанија, Италија. Поређења ради, по критеријуму из Мастрихта, у Србији удео јавног дуга у бруто домаћем производу (БДП) у марту 2022. године износи 52,4%² (Uprava za javni dug, 2022).

Међународни зајам се дели на јавни капитал и приватни капитал. Јавни капитал представља капитална и новчана средства међународних организација, државних и полудржавних институција, централних банака и њима сродним институцијама. Јавни капитал подразумева зајмове између влада различитих земаља, те је зајам јавног капитала под директном контролом влада. У међународном зајму јавног капитала мотиви могу бити различите природе: економска, социјална, међународна помоћ, профит, финансирање владиних пројеката (извоз, образовање, међународна сарадња, други подстицаји). Приватни капитал представља капитална и новчана средства приватних лица и невладиних организација. Кретање приватног капитала подразумева позајмицу између приватних лица или приватних институција. Уколико је реч о приватном задуживању, подразумевају се жиранти и обично су то су централна банка или влада земље која тражи зајам.

Међународни капитал се креће у односу на тип инвеститора и његове мотиве. По сличном принципу, инвеститор активира инвестиције у једном од облика СДИ у зависности од типологије пословања и бројних мотива.

1.2 СДИ на међународној сцени: мотиви улагања и типови инвеститора

СДИ мотивишу страног инвеститора са једне стране и субјекта земље домаћина са друге стране. Страни инвеститор може бити мало или средње предузеће, велика или мултинационална компанија. Европска комисија (European Commission, 2019) разликује стране инвеститоре по пореклу (*investors by origin*) и по сектору (*investors by sector*). Субјекат земље домаћина, који је мотивисани корисник СДИ, може бити приватно предузеће, јавно или ДП, влада или невладина организација. Обе стране се могу водити различитим мотивима (економско-финансијским, стратешким, субјективним). Остваривање виших профита и прихода спада у групу економско-финансијских мотива. Мотиви стратешке природе, или стратешки мотиви, се односе на производњу и повећање производног капацитета који су везани за обезбеђивање тржишта, повољне природне ресурсе, повољне људске ресурсе (јефтине квалитетне, полу-квалитетне и неквалитетне радне снаге) и увећање опште ефикасности. Мотиви субјективне природе, који су повезани са економским, финансијским и стратешким мотивима, се односе на способност предузећа или организације у управљању подружницама на конкурентном тржишту.

Мотиви страног инвеститора су остваривање профита или прихода. Остваривање профита на слободном тржишту је стандардни мотив страног инвеститора када одлучује о проширивању на инострано тржиште.

1.2.1 Профит као мотив

Предузећа која послују на слободном тржишту имају за циљ повећање промета робе и услуга ради остваривања крајњег циља - вишег профита. Профит се реализује трговином, преко извоза и путем СДИ. Међународно искуство је показало да је остваривање профита преко СДИ ефикасније од постизања профита преко извоза. Извозом робе и услуга предузећа имају трошкове превоза, плаћају тарифе и царине. Извозом капитала (СДИ) предузећа стационирају пословање на територији ниже развијене земље, сnose трошкове трансфера вредности³ и не преузимају део зараде (као у случају извоза) већ континуирано послују. Путем континуираног пословања, страна предузећа присвајају разноврсне погодности другог типа, као што су индустријски капацитети, економични ресурси, повољне пореске обавезе и политичке, социјалне и образовне предности земље домаћина. Због разних погодности земље домаћина, страни инвеститор може да се одлучи и за инвестирање у земљу са ниским степеном развоја, јер то често подразумева одређене

финансијске и пореске погодности, као и одређене погодности које се односе на релаксиранији законодавни оквир (нпр. Законодавство заштите животне средине, радно законодавство, итд.). Стани инвеститор може имати висок утицај на овим факторима уколико је близак политичким структурама земље домаћина. На овај начин се ствара ризик од изградње система зависности које заступају и контролишу моћне групације и политичке елите. Степен зависности између моћних групација и (субјекта) земље домаћина зависи од степена спремности домаћих политичких елита и њихове ефективне преговарачке позиције.

У истраживањима USAID (2005), Dunning & Lundan (2008), Hornberger, Battat & Kusek (2011) и Estrin & Uvalić (2014, стр. 297-304), формулисане су 4 категорије прилива СДИ на основу мотивација страног инвеститора: 1. СДИ усмерене на природне ресурсе (*natural resource-seeking FDI*), односно експлоатацију природних ресурса земље домаћина, 2. СДИ усмерене на тржишта (*market-seeking FDI*), односно кључни мотив је освајање нових тржишта, нарочито нова тржишта у развоју, 3. стратешке СДИ (*strategic asset-seeking FDI*), односно присвајање или куповина постојећих компанија које су већ развиле технолошке способности, препознатљиве су на тржишту и створиле су конкурентну предност у односу на своје тржишне ривале, 4. СДИ које имају за циљ унапређење ефикасности (*efficiency-seeking FDI*), односно омогућавају ниже трошкове (производње, маркетинга и тако даље). У истраживању Kalotay & Hunya (2000), као основни мотиви страног инвеститора за улазак на мање развијена тржишта и узимање профита од улагања (нарочито у сектор услуга, најчешће путем приватизације) су нижи трошкови производње и плате радницима.

У поређењу са земљама чланицама ЕУ, као и са другим развијеним земљама, земље Западног Балкана су још увек у процесу привредно-системских реформи, стварању и обнављању физичке инфраструктуре итд. Поред тога, Србија, Црна Гора и Босна и Херцеговина су тек 2011. године достигле БДП из 1989. године (Estrin & Uvalić, 2014). Упркос значајном развоју за маља Балкана током последњих двадесет година, ове земље се још увек суочавају са лошим имиџом (који је последица многобројних фактора као што су ратови, конфликти, политичка нестабилност деведесетих година, али и касније) што је један од главних разлога за низак ниво СДИ на Балкану у односу на друге земље у транзицији.

На одлуке страних инвеститора такође могу да утичу фактори попут раста просечних зарада, старење становништва, интензивна миграција популације. Наведени трендови су типични за земље у транзицији, те се поставља питање шта би биле основне предности за инвеститора да инвестира у те земље? Наводе се пет основних предности за инвестирање у земље у транзицији, чији део чине и земље Западног Балкана.

Прво, интензивнија трговина на међународном нивоу, као и све бржи технолошки развој, тенденциозно мењају изглед националних и локалних економија (Kekić, 2005).

Прилив СДИ подстиче продуктивност и отварање економије (увоз/извоз) земље домаћина (Perić & Filipović, 2018). Земље у развоју, а нарочито земље са средњим и вишим средњим дохотком, у великом броју поседују недовољно или неефикасно искоришћене ресурсе, које страни инвеститор може да унапреди (Contessi & Weinberger, 2009). Стога је простор за развој први битан фактор за инвеститоре.

Наиме, компаније инвестирају у информационе технологије (*IT*) и истраживање и развој (*R&D*) и друге услуге (Lieberman, 2004; Maskell et al., 2006), као и у таленте (Lewin & Peeters, 2006a; Lewin & Peeters, 2006b; McKinsey Global Institute, 2015). Такозвани *outsourcing R&D*, који није недавна појава нити нов феномен (Reddy, 1997; Pearce, 1999), као и *outsourcing* неког другог дела производње, подразумева и изазове (нпр. Mehta et al. 2006) социјалних и културних разлика, нарочито оне повезане са управљачким процесима и избором радне снаге. С тим у вези, Булајић и Домазет тврде да је од почетка XXI века *outsourcing* софтверског развоја постао популаран (Bulajić & Domazet, 2012) што је резултирало растом стопе запослености у *IT* сектору у земљама у развоју, док се у развијеним земљама ова стопа смањује.

Друго, земље домаћини обезбеђују значајне подстицаје за инвеститоре. Да би привукле инвеститоре, земље у транзицији, а нарочито оне са вишим средњим дохотком, нуде финансијске подстицаје, нарочито у облику инвестиционих кредита и пореских олакшица, иако су истраживања попут Klemm & Parys (2009) доказала да немају позитивног ефекта на економски раст. Последњих деценија, државни подстицаји су усмерени на високотехнолошки сектор, као што су рачунари, електроника, дигитализација, војна технологија, саобраћај, телекомуникације, роботизација. Државна помоћ, као што су субвенције (Brander & Spencer, 1985), је у општем смислу облик протекционизма који неретко дефанзивно делује на свеобухватну економију државе. Субвенције, према Светској трговинској организацији (СТО), подразумевају финансијску помоћ, директну или индиректну, попут смањења пореза (WTO, 2019). У земљама Западног Балкана, па и у другим земљама у транзицији и земљама са вишим средњим дохотком, субвенције су многобројне и неретко наилазе на критику стручне јавности, нарочито када држава субвенционира стране компаније и гиганте (Malović, 2019).

Треће, порез на добит је знатно нижи. Порез је најзначајнији извор прихода државног буџета, а најзначајнији порески облици су порез на додату вредност (ПДВ), порез на доходак, порез на добит предузећа, царине, акцизе. У Србији, приходи од пореза могу износити од 80 до 90% државног буџета (Službeni glasnik, 2018). Највиши порески приход је од ПДВ-а и акциза, док је порез на добит предузећа далеко нижи. Порез на добит предузећа се може снизити законском регулативом како би држава стимулисала капиталне инвестиције. Што је виши приход од ПДВ-а и акциза, већа је вероватноћа за могућим смањењем пореза на добит. Порез на добит предузећа (Табела 1.1) земље

домаћина је знатно нижи (нпр. у Србији је 15%) у односу на порез на добит у матичној економији (нпр. у Немачкој је 30%).

Табела 1.1: Листа земаља по стопи пореза на добит у Европи у %

Земља	Последње	Период	Претходно
Малта	35	Децембар-2018	35
Француска	31	Децембар-2019	33
Немачка	30	Децембар-2019	30
Белгија	29	Децембар-2019	29
Грчка	28	Децембар-2019	29
Луксембург	27,08	Децембар-2018	27,08
Шпанија	25	Децембар-2019	25
Холандија	25	Децембар-2019	25
Аустрија	25	Децембар-2018	25
Италија	24	Децембар-2019	24
Евро зона	23,3	Децембар-2018	24,1
Норвешка	22	Децембар-2019	23
Турска	22	Децембар-2019	22
Данска	22	Децембар-2019	22
Шведска	21,4	Децембар-2019	22
Европска Унија	21,3	Децембар-2018	21,9
Словачка	21	Децембар-2018	21
Португалија	21	Децембар-2019	21
Естонија	20	Децембар-2018	20
Русија	20	Децембар-2019	20
Финска	20	Децембар-2018	20
Словенија	19	Децембар-2019	19
Пољска	19	Децембар-2019	19
Република Чешка	19	Децембар-2019	19
Уједињено Краљевство	19	Децембар-2019	19
Хрватска	18	Децембар-2019	18
Швајцарска	18	Децембар-2019	18
Украјина	18	Децембар-2019	18
Румунија	16	Децембар-2019	16
Србија	15	Децембар-2019	15
Литванија	15	Децембар-2018	15
Албанија	15	Децембар-2018	15
Кипар	12,5	Децембар-2018	12,5
Босна и Херцеговина	10	Децембар-2018	10
Косово (покрајина Србије)	10	Децембар-2019	10
Македонија	10	Децембар-2018	10
Бугарска	10	Децембар-2019	10
Црна Гора	9	Децембар-2018	9
Мађарска	9	Децембар-2019	9

Извор: Прилагођено према Trading Economics (2019)

Земље, у циљу повећања пореских прихода, често повећавају пореске стопе, као што се може видети на примеру високо развијених земаља и неких земаља са вишим средњим дохотком.

Четврто, у земљама у транзицији зараде су знатно ниже у односу на зараде у развијеним земљама. Кретање капитала је константно и може проузроковати недостатак радних места, чиме се постиже нижа вредност рада. У присуству капитала, радна места су отворена и рад вреди више него где је капитал одсутан⁴. С обзиром на то да је ниво зарада у директној вези са радницима, следећи фактор за инвестирање је повољна радна снага у земљама у транзицији, с тим и у земљама са вишим средњим дохотком.

Пето, радна снага је јефтинија у земљама у транзицији (нпр. Urošević, Đorđević & Свијановић, 2009; Мићић & Zeremski, 2011). Велика предузећа отварају производне погодне и друге базе производње због јефтине радне снаге. Упошљавањем домаће радне снаге, страна предузећа постижу мање издатке по запосленом лицу. Страна предузећа су имала тенденцију увоза стручног менаџмента и квалификоване радне снаге, због лингвистичких баријера и усклађеног менталитета стручњака са пословном климом предузећа. Међутим, сада све ређе увозе стручни кадар, с обзиром на то да земља домаћих пласира јефтину квалификовану радну снагу кроз подстицаје државних агенција за запошљавање, као и младе кадрове преко новонасталог програма дуалног образовања. Улагањем у образовање и компетентност у домаћу квалификовану радну снагу, страна предузећа стичу могућности мањих издатака и приступачнијег стручног кадра у погледу географске позиције и културног приближавања менталитету домаћег тржишта (нпр. Shultz, 1961). Јефтина радна снага је, дакле, кључни фактор у процесу одлучивања страног инвеститора, и то не само због нижих трошкова већ и због квалификоване радне снаге, њене способности и мотивацији радника.

1.2.2 Приход као мотив

Мотив страног инвеститора може бити приход, рађе но профит. Предузећа из Кине, Индије и Југоисточне Азије су значајно напредовала након глобалне финансијске кризе 2008. године. Један од основних разлога значајног напретка ових азијских земаља је фокус предузећа на раст прихода, а не на маргине добити. Многе компаније пореклом из земаља у развоју су освојиле међународну сцену и мењају правила игре. По висини прихода, кинеске компаније чине 23% *Fortune Global 100* листе (23 од 100 рангираних компанија), док се удео северноамеричких и западноевропских смањује (*Fortune Global 500*, 2019a). По висини профита, са друге стране, удео кинеских компаније на глобалном нивоу је нижи за 5% (17 од 100 компанија), док је удео америчких компанија још увек на завидном нивоу, односно преко 40% најпрофитабилних 100 компанија у свету (*Fortune Global 500*, 2019b).

Америчке компаније, дакле, настављају да буду најпрофитабилније у свету (McKinsey Global Institute, 2015, стр. 19-23).

Земље у развоју примењују стратегију раста прихода који обезбеђује рекордан раст профита. По извештају *McKinsey Global Institute* (McKinsey Global Institute, 2015), од 1980. године до 2013. године, глобални приход се повећао са 56 млрд. УСД на више од 130 млрд. УСД. За енормни раст глобалног прихода најзаслужније су земље у развоју, као и раст потрошње, инвестиција и ланца снабдевања на међународном нивоу. На глобалном нивоу, земље у развоју су, до 2013. године, заслужне за 40% укупног прихода (McKinsey Global Institute, 2015, стр. 4, 23-28), дупло мање него 1980. године. Северноамеричке и западноевропске компаније још увек имају највећи удео у страним приходима (генеришу 56% глобалних СДИ), и већина (60% компанија) има сопствене објекте, производне центре, експозитуре и пословне партнере у више од 10 земаља у просеку (McKinsey Global Institute, 2015, стр. 5).

Нови актери на глобалном тржишту, пореклом из земаља у развоју, теже првенствено повећању прихода и тржишног учешћа на глобалном тржишту, па тек онда максимизирању повратка уложеног капитала. Компаније из земаља у развоју иза којих стоји држава, постају национални шампиони јер њихову експанзију подржава влада, те не чуди податак да у структури укупних прихода компанија на глобалном нивоу, преко 15% потиче из компанија земаља у развоју (Fortune Global 500, 2019а).

Примера ради, међу компанијама које имају највише приходе, затим имовину, раднике, кориснике и, као финални резултат профит, су компаније које се баве информационом технологијама. Тако је нпр. индијска телекомуникациона компанија *Bharti Airtel* 2015. године имала 310 милиона претплатника широм света (близу броју становника САД-а), а Алибаба је 2014. године на својој платформи остварио више од 9 млрд. УСД продаје за само 24 сата током своје промоције „*Single days*“. Компаније које су фокусиране на раст прихода негују сопствене велике корисничке мреже чак и по цену губитка новца током дужег временског периода (McKinsey Global Institute, 2015, стр. 10-12).

Мотиви субјекта земље домаћина за привлачење СДИ су бројни: могућности повећања производње, увоз технологије и информационо-комуникационих система, раст извозног потенцијала, смањење задужености земље, прилив капиталних средстава, прилив девиза, побољшање инвестиционе позиције, повећање конкурентности и репутације, слабљење и елиминација монопола, оспособљавање предузећа у стечају, увећање прилива од пореза, увоз знања (менаџерског и стручног), запошљавање, регулација потрошачких цена и остало у сврху привредне стабилности и економског раста. Ефекти мотива могу бити директни или индиректни, а ефекти преливања СДИ могу бити позитивни или негативни.

Постоје емиријски докази да СДИ утичу негативно на економски раст земље домаћина (Lee, Vaimukhamedova & Akhmetova, 2009). Међу таквима, Лаура Алфаро (Alfaro, 2003) је доказала да је ефекат СДИ на економски раст двосмислен и да зависи од сектора, тачније да је ефекат СДИ на раст примарног сектора негативан, на раст индустријског сектора позитиван, а на раст услуга неодређен. Иако је утврђено да СДИ доносе трансфер технологије и *know-how* менаџмента, нове производне процесе и едукацију запослених у фирмама земље домаћина, академици су отворили велику дебату поводом те тврдње и увелико преиспитују позитивна преливања СДИ. На једној страни су тврдње да СДИ позитивно утичу на економски раст земље домаћина (Lipsey, 2002; Šabić et al., 2012, Mehra, 2013) или имају слаб позитиван утицај (Hanson, 2001; Lee, Gardner & Johnson, 2011), а на другој страни да СДИ негативно утичу на економски раст земље домаћина (Hirschman, 1958, стр. 109; Gorg & Greenaway, 2002).

Потребе земаља у развоју да привуку СДИ су углавном недостатак капитала за финансирање домаћих економских активности, недостатак технологије и знања за покретање домаћих пројеката (Dogru, 2012). Један од мотива земље домаћина за привлачење СДИ је финансијски развој. Од фундаменталног значаја је разумевање чињенице да економски раст не доноси увек финансијски развој, али је финансијски развој кључан за економски раст (Xu, 2000). Ова тврдња сугерише да економски раст и финансијски развој иду *pari passu* и да финансијски развој не зависи од СДИ.

Кључна мотивација земље домаћина је отварање радних места и упошљавање. Тренд последњих деценија, који се сматра најефикаснијим за отварање радних места и упошљавање, је процес приватизације. Истраживање Voubkari & Cosset (1998) потврђује да приватизација у земљама у развоју (с тим и у земљама са вишим средњим дохотком) повећава профитабилност, оперативну ефикасност, потрошњу капиталних инвестиција, продају, укупну запосленост и дивиденде.

Прозор 1 - О приватизацији

Феномен приватизације је постао одраз капитализма. Државна и јавна предузећа су приватизована или делимично приватизована по изузетно високим стопама током последњих деценија. Приватизација није само одраз успешног пословања у развијеним земљама, већ и у земљама у развоју у којима се и даље драматично спроводи процес приватизације. Приватизација је промоција капитализма, али и промоција трговинских организација, успешнијих перформанси ДП и јавних предузећа, која укључије и побољшање државних рачуна, нарочито биланса токова и елиминацију монополистичких елемената. У земљама у развоју, примени приватизације предстоје побољшање ефикасности законских регулатива, процес стабилизације и консолидације, као и оријентисање свести ка конкурентном тржишту. Различите студије су показале да предузећа након приватизације имају увећану производњу, вишу оперативну ефикасност, већу продају и могућности улагања. Приватизација може да допринесе развоју капиталних тржишта, у зависности од метода приватизације и нивоа развијености тржишта и земље. У многим земљама, а и у Србији, предузећа су се наменски доводила до банкрота како би се што пре приватизовала. Капитализација тржишта има могућност развоја, уколико приватизација доприноси пласирању акција и ХОВ након промене власничке структуре компанија. Волатилност берзе једне државе ипак може да угрози приватна предузећа, о чему воде рачуна држава и моћне групације. Водила Србије за улазак у ЕУ и економски развој је приватизација. Очекује се да би чланство у ЕУ наводно донело мноштво погодности као што су стабилност законских регулатива, строжије политике рада, национална сигурност и могућност коришћења фондова ЕУ за структуралне реформе, побољшање и изградњу нове инфраструктуре.

Раст инвестиција је планиран по основу приватизација ДП и СДИ (види Прозор 1). ДП се, по досадашњем искуству, приватизују углавном преко СДИ. Када се јавно или ДП приватизује, мења се структура власништва тог предузећа. На тржиштима у развоју, структура власништва предузећа директно утиче на стил пословања, стратегије раста и пословну климу (*working environment*). Предузеће инвеститор се генерално фокусира на дугорочни раст кроз инвестиције у циљу постизања водеће позиције на тржишту. Насупрот томе, предузећа која имају већинско јавно власништво, у обавези су да „полажу рачуне“ држави (акционару) и генерално се фокусирају на максимизирање зарада. Предузећа са већинским приватним власништвом теже агресивнијем развоју пословања у циљу раста прихода, што их води ка вишим стопама инвестирања и реинвестирања кроз стратегије СДИ (најчешће М&А).

Капиталне инвестиције, или капитална улагања, великим делом чине субвенције. По анализи различитих аутора (Sokčević & Dugalić, 2007; Jeremić & Lika, 2015; Malović, 2019), приватизацију ДП би требало узети у обзир не само страни власници већ и домаћи привредници и грађани.

Према слободној интерпретацији дела Роналда Коуса (Coase, 1937; Coase, 1981), односно Коусовој теореме, трошкови трансакција требало би да буду минимални и лоша приватизација не утиче на ефикасност економије. Када би се продале, чак и поделиле фирме онима који „не знају да раде“, они би их убрзо продали онима „који знају да раде“. На тај начин се економска ефикасност одваја од дистрибутивне правде, што би могло подлећи разним критикама (нпр. Hurwicz, 1995), због владавине права, миграната, сигурне територије за новац, политике. „Они који знају да раде“ могу индиректно утицати на дистрибутивну правду. На пример, под претпоставком да су „они који знају да раде“ богати и плутократе, спремни су да улажу у сегменте изван купљене фирме, као на пример у владавину права.

Главни покретачи токова страних инвестиција, релевантни за земљу домаћина и страног инвеститора, су величина економије домаћина, величина привреде страног улагача и удаљеност између две привреде земље. Подцелине покретача су трошкови производње, посебно трошкови радне јединице (или разлике у зарадама), присуство природних ресурса, посебно за улагања у примарни сектор, институционални оквир који олакшава или спречава пословање страних инвеститора, чланство у међународним трговинским и привредним удружењима или заједницама.

1.3 Трендови у земљама са вишим средњим дохотком: СДИ као фактор унапређења конкурентности привреде

Према класификацији СБ, земље се према годишњем БНД-у по глави становника могу рангирати на:

- економије са ниским дохотком (од 1.045 долара или мање),
- економије са нижим средњим дохотком (између 1.046 и 4.095 долара),
- економије са вишим средњим дохотком (између 4.096 и 12.695 долара), и
- економије са високим дохотком (од 12.696 долара или више).

У овом раду фокус ће бити на економије са вишим средњим дохотком којих има 58. На овом узорку земаља ће се пратити утицај СДИ на унапређење конкурентности. Према географској позицији, земље са вишим средњим дохотком се могу класификовати на следећи начин:

- Источна Азија, Јужна Азија и Пацифик: Америчка Самоа, Кина, Фиџи, Малазија, Острва Маршал, Тајланд, Тувалу, Тонга, Малдиви;
- Европа и Централна Азија: Албанија, Арменија, Северна Македонија, Румунија, Босна и Херцеговина, Србија (и Косово), Бугарска, Црна Гора, Грузија, Азербејџан, Молдавија, Казахстан, Турска, Туркменистан, Белорусија, Русија;
- Блиски исток и Африка: Ирак, Јордан, Либан, Либија, Габон, Јужна Африка, Маурицијус, Намибија, Екваторијална Гвинеја, Боцвана;
- Латинска Америка и Кариби: Аргентина, Парагвај, Гватемала, Перу, Јамајка, Бразил, Колумбија, Коста Рика, Куба, Доминика, Доминиканска Република, Мексико, Еквадор, Панама, Гвајана, Суринам, Гренада, Света Луција, Сент Винсент и Гренадини.

У групи економија са вишим средњим дохотком се налазе и земље у транзицији. Велики број европских земаља у транзицији спада у земље са вишим средњим дохотком. У земљама Централне и Централно-источне Европе економска транзиција је започела крајем 1989. године, након преласка на тржишни систем привређивања. Заједничке карактеристике за ове земље су друштвено-политичко окружење, територијална дезинтеграција земаља, као на пример распад Југославије и пад Берлинског зида. Поред тога, заједничко за ове земље је оријентација на економску транзицију која полази од приватизације, раст БДП-а и запослености. Раст БДП-а и запослености не зависи само од приватног сектора, већ и од јавног сектора и институција. Приватни и јавни сектор заједно одређују структуру запослености и зарада, нивоа БДП-а и других макроекономских

индикатора (нпр. стопе инфлације), надасве утичући на конкурентност економије земље (Grotkowska, Wincenciak & Gajderowicz, 2018).

Земаља са вишим средњим дохотком (*UMICs*) има укупно 58 по класификацији СБ 2020. То су оне земље које пролазе кроз транзицију из средњег у виши доходак (Додатак А) и рангирају се према БНД по глави становника (IBRD, 2017). Економије са вишим средњим дохотком су према СБ рангиране на нивоу између 4.096 и 12.695 долара БНД-а по глави становника у 2020. години (World Bank, 2021). Основни циљ политика земаља са вишим средњим дохотком је економски развој. Макроекономски показатељи су међусобно повезани и у служби су економског развоја земаља са вишим средњим дохотком. Обзиром да су СДИ кључне за економски развој (OECD, 2008; Tuzunturuk, Inam & Giray, 2018; OECD, 2018), СДИ и економски раст су међузависни. Од кључног значаја је анализирати утицај страног капитала кроз призму институционалног развоја, економског и политичког ризика, односно кроз целокупну макроекономску стабилност која утиче на међународну конкурентност земље.

Макроекономска стабилност подразумева континуиран економски раст уз ниску стопу незапослености, контролисану стопу инфлације и стабилан девизни курс и платни биланс у равнотежи (Henisz, 2000; Bevan & Estrin, 2004; Estrin, 2017). Са друге стране, постоје тврдње да СДИ и квалитет институција нису увек уско повезане, односно да СДИ не долазе увек тамо где су развијене институције, нарочито у земљама које су богате природним ресурсима, као што су Русија (Estrin, 2017) и Кина.

За разлику од земаља са средњим дохотком, које имају потребе за основним структуралним промена, земљама са вишим средњим дохотком су потребне друге врсте промена како не би остале „заробљене“ у замци средњег дохотка (OECD, 2018). У прављењу и примени програма за економски раст и развој, земље са вишим средњим дохотком у различитој мери (у зависности од државе) имају подршку светских институција попут СБ и њених чланица. Неким од земаља са вишим средњим дохотком је још увек потребна финансијска и техничка помоћ од међународних институција, док се неке од тих земаља постепено ослобађају финансијске зависности од СБ и имплементирају сопствене програме које саме финансирају. Основна стратегија СБ је да са земљама са вишим средњим дохотком раде на одрживом економском расту, да подрже ефектније инвестиције у људске ресурсе, као и да подстакну отпорност ових земаља према глобалним претњама. С тим у вези, посматрају се одређене области које су заједничке за групу земаља са вишим средњим дохотком:

а) Одрживи економски раст у земљама са вишим средњим дохотком подразумева напредак у реформама економских политика, нарочито у квалитету институција и владавине права, развоја технологије и иновација. Такође, међународне институције помажу у стварању тржишта у оквиру регулаторног система и партнерстава између јавног и приватног сектора. Земље са вишим средњим дохотком, иако су значајно испод (по

стандарду) развијених земаља, напредују и у другим сферама: образовање, иновације, конкурентност и компетитивност. СБ подржава иновације пољопривредног сектора, инфраструктуре, образовања, индустрије и менаџмента земаља са вишим средњим дохотком и континуирано спроводи дијагностику напретка и ефикасности истих (IBRD, 2017, стр. 5-23).

б) Улагање у људске ресурсе је једна од кључних дугорочних стратегија земаља са вишим средњим дохотком. Улагање у образовање људи подразумева улагање у школовање најмлађих као и у квалитет образовних институција и програма (IBRD, 2017, стр. 24-35).

в) Кризне ситуације. Најзначајнији задатак СБ према земљама са вишим средњим дохотком је подстицање отпорности према кризним ситуацијама што подразумева постизање споразума на глобалном нивоу, нарочито о обновљивим ресурсима, природним катастрофама и климатским променама, које изискује финансијска средства и многобројне дијалоге (IBRD, 2017, стр. 36-46).

г) Агенда знања СБ за земље са вишим средњим дохотком се састоји у интензивном пружању услуга (знања) у вези са позајмљивањем и дизајном операција позајмљивања. Тачније, развија се способност брзог (ефектног и ефикасног) испуњавања захтева клијентата и давање врхунских савета. У овој сфери се земље са вишим средњим дохотком значајно брзо развијају, иако су прилично испод стандарда развијених земаља. Надзор над агендом знања је прилично слаб, углавном због ниских могућности мерења знања, чији се утицај може осетити путем других статистика након извесног временског периода (IBRD, 2017, стр. 47-52).

Политике економског развоја се разликују од земље до земље у зависности од културолошких, географских, политичких и економских фактора и због јединствености институционалног система. Економије земаља теже преласку у виши ниво транзиције (група вишег дохотка). Успешност у томе зависи најпре од стратегија за транзицију из једне групе у другу, као и технолошке, научно-стручне и образовне доступности. Поред осталог, постоји ризик од стагнирања, односно остајања „заробљених“ у групу земаља са средњим дохотком. То се догађа уколико земља која тежи преласку у групу земаља са вишим дохотком није успешна у иновацији и диференцијацији тржишта, модернизацији институција, агилности тржишта капитала, ако није конкурентна и ако постоји несклад између високо образоване радне снаге и критичног иновативног развоја.

У литератури су идентификоване чињенице у вези са земљама у транзицији и „заробљеништва“ у групи средњег дохотка (Bulman, Eden & Nguyen, 2017). Ови аутори доказују да су земље у транзицији које су успеле да кроз стратегије економског раста из групе земаља са ниским дохотком (ПКМ БДП-а по глави становника мањи или једнак 10%) пређу у класификацију земаља са средњим дохотком (ПКМ БДП-а по глави становника

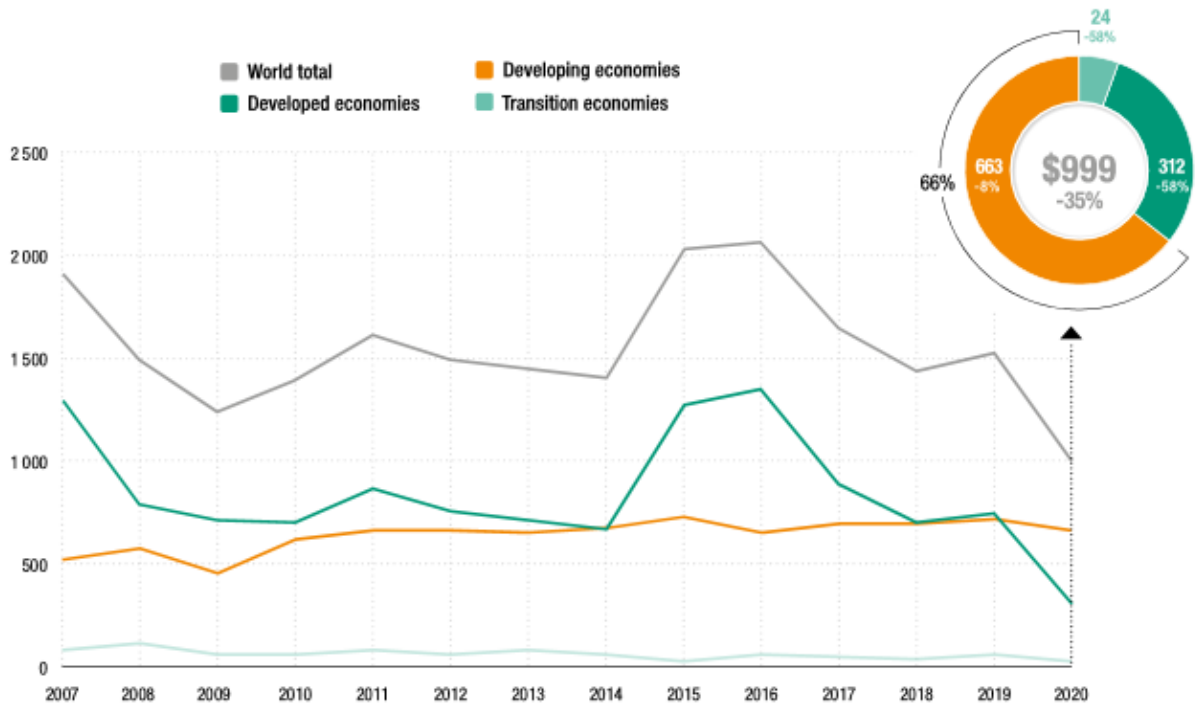
имеђу 10 и 50%) ту и остану. Наиме, земљама које су достигле ниво средњег дохотка је далеко теже да пређу у категорију земаља са високим дохотком (ПКМ БДП-а по глави становника преко 50%), те тако остају заробљене у такозваној „замци средњег дохотка“. Да би изашле из замке средњег дохотка (Gill et al., 2007; Lu, 2013), земље би требало опрезно да мењају стратегије раста (прилагођавање економске структуре, раст извозних капацитета, контролисање инфлације и друго).

У ситуацији у којој се земља са ниским средњим дохотком креће у складу са међународним критеријумима, потребне су деценија или две да се сврста у земље са средњим дохотком. У просеку, сличан временски период је потребан државама са средњим дохотком да се сврстају у економије са вишим дохотком, остајући дужи временски период „заробљени“ у групи земаља са вишим средњим дохотком. Економији са вишим средњим дохотком је потребно 15 година да прерасте у економију са високим дохотком (Felipe, Kumar & Galore, 2014). За земље у којима институције стимулишту економски раст (Acemoglu, Johnson & Robinson, 2004) већа је вероватноћа за смањењем временског периода излажења из „ропства“. Стога, сматра се да за економије није лако прећи из средњег дохотка у виши доходак, а да је лако остати „заробљен“ на дужи временски период у вишем средњем дохотку, што показује и анализа листа класификације земаља кроз време (World Bank, 2019). У економијама са вишим средњим дохотком неједнакост у приходима тежи к расту, за шта постоје многобројни емпиријски докази и што је логика којом се капитлистички систем води.

Тренд или глобални токови СДИ, приказани на графикону 1.2, имали су драстичан пад услед пандемије изазване новим корона вирусом (UNCTAD, 2021b). СДИ су били 1000 млрд. УСД у 2020. години, три пута испод достигнутог минимума након глобалне финансијске кризе 2008. године. Гринфилд инвестиције су највише биле погођене овом кризом, нарочито оне предвиђене за индустрију и нове инфраструктурне пројекте у земљама у развоју (UNCTAD, 2021b, стр. 9-21).

Графикон 1.2: Прилив СДИ од 2007. до 2020. године у млрд. УСД

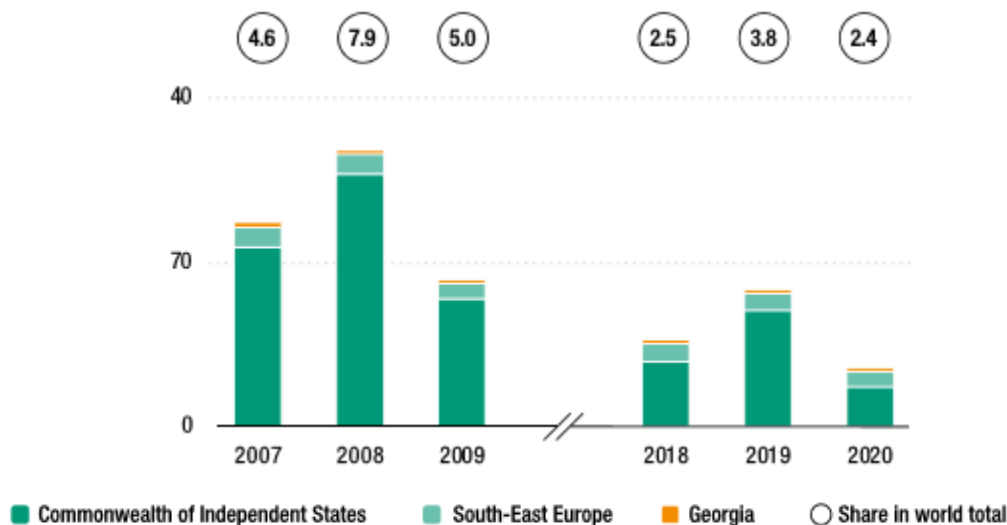

Извор: World Investment Report 2021, (UNCTAD, 2021b), стр. 2.

Прилив СДИ на глобалном нивоу је порастао на 1.890 млрд УСД у 2010. години, након великих падова током 2008. и 2009. године. По Dogru (2012), то је довело до отварања нових радних места, побољшања пословних вештина и омогућен је пренос технологија. Од 2011. до 2014. године, СДИ су имале глобални тренд ниског пада, док је године 2015. прилив СДИ на светском нивоу достигао износ од 2.650 млрд. УСД и драстично је опадао до 2018. године (1.200 млрд. УСД на глобалном нивоу). Између 2018. и 2019. године, светски прилив СДИ креће узлазном путањом, да би поново драстично опао услед новонастале кризе. СДИ су смањене за чак 58% у развијеним земљама и у земљама у транзицији, док су у земљама у развоју редуковане за 8%, за укупних око 500 млрд. УСД на глобалном нивоу.

Прилив СДИ на нивоу земаља у транзицији је такође био погођен новонасталом глобалном здравственом кризом (Графикон 1.3).

Графикон 1.3: Прилив СДИ у ЗУТ у млрд. УСД и %

Извор: World Investment Report 2021, (UNCTAD, 2021b), стр. 65.

Пандемија новог корона вируса је довела до пада токова СДИ у земљама у транзицији у 2020. години. У периоду од 2018. до 2020. године прилив СДИ је био у упола нижи у просеку у односу на период глобалне финансијске кризе од 2007. до 2009. године. Прилив СДИ је највише смањен у Југоисточној Европи, Заједници независних држава (ЗНД) и Грузији, тј. за више од 50% (на 24 млрд. УСД), што представља најнижи ниво СДИ од 2003. године. За разлику од ових земаља, постоје земље у којима је прилив СДИ растао у 2020. години у односу на 2019. годину, а то су Црна Гора, Казахстан и Белорусија, са укупним растом од 27%. Највиши прилив СДИ у овим земљама је био у сектору кредита (у банкарству и унутар производних предузећа), чији је највећи удео проистекао из Русије, Кине и Швајцарске (UNCTAD, 2021b, стр. 64-71).

С обзиром на то да су СДИ за земље у развоју, а нарочито за посткомунистичке земље у транзицији, најзаступљенији начин трансфера капитала и технологија, мерење утицаја СДИ на економски развој је од кључног значаја за праћење економског раста (“*catch up effect*”) у односу на развијене земље (Melnyk, Kubatko & Pysarenko, 2014).

Многобројна истраживања су показала да ефекат СДИ на економски раст у земљама у транзицији може бити позитиван (Fortanier, 2007; Contessi & Weinberger, 2009; Melnyk, Kubatko & Pysarenko, 2014; Silajdžić & Mehić, 2016; Estrin, 2017), али може бити и негативан (Schoors & van der Tol, 2002; Lyroudi, Papanastasiou & Vamvakidis, 2004; Stanišić, 2008; Jallab, Gbakou & Sandretto, 2008; Hanić, Kaličanin & Bodroža, 2017). Ефекат зависи од узорка земаља, временског оквира посматрања, методологије мерења ефекта и методолошког приступа истраживања. На пример, СДИ позитивно утиче на економски

раст у земљама са нижим средњим дохотком, вишим средњим дохотком (као и портфолио инвестиције), али не и у земљама за ниским средњим дохотком (Vita & Kyaw, 2009). Утицај СДИ се мери на различите сегменте економског раста (рашчлањивањем економије на секторе, на одређене показатеље тржишта, итд.). Стога, постоји потреба одабира сегмен(а)та економског раста, ради утврђивања утицаја СДИ на одређену привредну или друштвену област.

Примера ради, истраживања се баве утврђивањем утицаја прилива СДИ на различите секторе (нпр. Alfaro, 2003; Melnyk, Kubatko & Pysarenko, 2014, стр. 19; Estrin & Uvalić, 2014; Jirasavetakul & Rahman, 2018), не би ли се утврдило који облик СДИ доприноси земљи домаћину, посебно да би се дефинисала перспектива улагања и типологија сектора који страни инвеститор потенцијално таргетије. На пример, према подацима Jirasavetakul & Rahman (2018), Србија је привукла највећи износ СДИ међу земљама Западног Балкана. У Србију је пласирано више од половине укупних СДИ (61%), од чега највише у сектор услуга (63%). У сектору производње битну улогу има хемијска и нафтна индустрија (27%), а следи прехранбена индустрија (24%) (Jirasavetakul & Rahman, 2018, стр. 7). С тим у вези, утицај СДИ на привреду земље домаћина зависи од тога у који сектор (пољопривреда, производња, услуге) страни инвеститор улаже.

Лаура Алфаро је на узорку од 40 земаља у периоду од 1981. до 1999. године, утврдила да прилив СДИ у примарни сектор има чак и негативног утицаја на економски раст земље домаћина. Насупрот томе, сектор производње земље домаћина ужива беневите прилива СДИ (Alfaro, 2003). По истраживању за 2010. годину, сектор услуга представљао је око 50% прилива СДИ у Македонији и Румунији, близу 60% у Албанији и Босни и Херцеговини, 68% у Бугарској и чак 73% у Хрватској и Србији. Међу најповољнијим секторима страних инвеститора у региону су банкарство, телекомуникације, некретнине и трговина на велико и трговина на мало. Сектор производње, са друге стране, представља веће разлике. Босна и Херцеговина, Румунија и Македонија су привукле знатну количину СДИ у производњи (35%, 32% и 31% укупних СДИ респективно), док су Хрватска, Србија, Бугарска и Албанија у томе нешто слабије (21%, 20%, 17%, 16% укупних СДИ, респективно) (Estrin & Uvalić, 2014, стр. 293-295).

У погледу страног капитала, на пример, кретање СДИ у земље БРИКС-а (Бразил, Русија, Индија, Кина и Јужна Африка) је расло у просеку од 28% годишње у периоду од 2005. до 2010. године. У 2010. години, ових пет економија су уживале 18% светског прилива СДИ (Hornberger, Battat & Kusek, 2011, стр. 3).

Кекић је анализирао тренд СДИ за 27 земаља источне Европе за период од 1998. до 2002. године, закључивши да величина тржишта, природни ресурси и цена рада значајно утичу на прилив СДИ у овим земљама, док је прилив СДИ осетљив на стратегије приватизације и институционални оквир уопште. Овај аутор је, такође, анализирао тренд СДИ на подручју Балкана и закључио је да прилив СДИ зависи од мира и безбедности у

региону, од економског опоравка и промена у пословном окружењу (Kekić, 2005). Да прилив СДИ у великој мери зависи од мира и стабилности у региону, литература је усаглашена (нпр. Demekas et al., 2005; Brada, Kutan & Yigit, 2006; Friedman, 2020).

Земље са вишим средњим дохотком су унапредиле законодавни оквир у циљу привлачења страног капитала (IBRD, 2017) и СДИ (OECD, 2018). Mencinger (2003), Bevan & Estrin (2004) и Silajdžić & Mehić (2016) тврде да јединични трошкови рада, величина земље улагача и земље домаћина, као и географска раздаљина између њих, одређују ниво СДИ (између западних развијених земаља и земаља у транзицији), као и да су СДИ присутнији тамо где су јединични трошкови рада нижи независно од дистанце једне земље од друге. У погледу квалитета институција (формалних и неформалних) земље домаћина, на СДИ посебно утичу стопа раста становништва, образовање, глобална конкурентност и међународни ризик земље (Dogru, 2012). Истраживања показују да је квалитет институција један од најзначајнијих фактора за привлачење СДИ у земљама у транзицији (Alfaro et al., 2004; Trushin & Carneiro, 2013; Melnyk, Kubatko & Pysarenko, 2014; Estrin & Uvalić, 2014), као и да, са друге стране, ризик земље није релевантан утицајни фактор за привлачење СДИ (нпр. Bevan & Estrin, 2004).

Постоје емпиријски подаци да је однос између регулатива везаних за СДИ и вредност прилива СДИ статистички значајан, као и да инвеститор узима у обзир инвестиционо окружење потенцијала земље домаћина у процесу доношења одлука (Wagle, 2010). За земље у развоју и земље у транзицији, детерминанта која се назива законом регулисано инвестиционо окружење (Yeung, 2001b) је кључна за ефикасно привлачење СДИ. На пример, Узбекистан је дефинисао стратегију економског развоја за ефикасније привлачење СДИ, модерније макроекономске реформе и примену стратегије субституције увоза (Trushin & Carneiro, 2013). Узбекистан је економски значајно напредовао у последњих двадесет година, нарочито у сфери стабилног економског раста и значајног смањења стопе сиромаштва. Циљ Узбекистана је да се сврста у земље са вишим средњим дохотком до 2030. године и избави се из замке средњег дохотка. Узбекистан може бити пример да ефикасне структуралне реформе, оријентисане на радну снагу, домаће инвестиције и поспешивање међународне конкурентности земље, могу да избеаве земље из замке средњег дохотка и земље у економској транзицији и обезбеде себи место међу индустријализованим и развијеним економијама.

У последњих двадесет година страни капитал је био замена за домаћу штедњу у земљама у транзицији. Истраживања показују да су СДИ значајно допринеле формирању бруто капитала у већини Балканских земаља у периоду 2003-2011. године. Разлог томе су низак степен домаће штедње и стопе инвестирања. СДИ су овим земљама допринеле у формирању БДП-а као и структуралним променама (покретање индустрије, увоз савремене технологије, приватизација предузећа) (Estrin & Uvalić, 2014). Слично Узбекистану, као и другим земљама у транзицији, Србија активно спроводи структурне

реформе, поспешује конкурентност привреде земље и бори се за излазак из статуса транзиције (Veselinović, 2014; Mičić, 2015; Filipović, Nikolić & Ilić, 2015).

Земље са вишим средњим дохотком, дакле, мењају своје политике у односу на одређене моментуме у свету и њиховом региону. Међу њима, земље Западног Балкана су касиле у усклађивању са међународним критеријумима, првенствено због интерних и међудржавних сукоба током деведесетих година. Међународна заједница одређује опште међународне критеријуме, која је такође мењала своју политику према региону Западног Балкана и након завршетка сукоба на Косову средином 1999. године. У вези са променама у трговини, ЕУ је успоставила Процес стабилизације и придруживања посебно за земље Западног Балкана нудећи мере либерализације трговине, могућност чланства у ЕУ под одређеним условима, нови програм финансијске помоћи путем ММФ-а и Европске банке за развој, и уговорне односе потписивањем Споразума о стабилизацији и придруживању. У међувремену су се Бугарска, Румунија и Хрватка придружиле ЕУ 2007. године, док су Македонија, Србија, Црна Гора и Босна и Херцеговина, као и Албанија, још увек кандидати за ЕУ, док Косово, као јужна српска покрајина, има посебан третман углавном због непризнавања од стране неких држава чланица ЕУ као независне државе. У вези са страним улагањима, од почетка XXI века учешће СДИ по државама се такође мењало. Све земље Западног Балкана су привукле више СДИ него током деведесетих година, али је пораст СДИ неуједначен. Неке земље су успеле да привуку више а неке знатно мање СДИ од почетка новог миленијума. Румунија, Хрватска, Србија, Албанија, Бугарска и Босна и Херцеговина су међу земљама које су примиле највише СДИ у периоду од 2000. до 2010. године. Румунија је удесетостручила „залихе“ (*stock*) СДИ са 7 млрд. УСД у 2000. на 70 млрд. УСД у 2010. години, у Хрватској су залихе СДИ порасле за 12 пута, у Албанији и Бугарској 17 пута, а у Србији чак 20 пута (са млрд. УСД долара у 2000. на 20 млрд. УСД у 2010. години, док је Босна и Херцеговина забележила нижи раст (шест пута више залиха СДИ), као и Македонија (осам пута више залиха СДИ) (Estrin & Uvalić, 2014, стр. 289).

За транзицију, посебно значајну улогу имају тржиште рада и страни капитал. У погледу хуманог капитала, који је кључан за иновативни развој, аналитично се посматра и СДИ у улози националне конкурентности, и критички се осврће на сам концепт националне конкурентности.

Концепт конкурентности је легитиман на нивоу индустрије (Porter, 1990; Dobromirov et al., 2012; Rodrik, 2016) или компанија (McCell, 1994; Omalaja & Eurola, 2011), док концепт националне конкурентности (Krugman, 1994; Thompson, 2004; Aiginger & Vogel, 2015; Charrass, 2017) подлеже дебати у стручној литератури, у виду аргументације да земље нису предузећа да би могле да се такмиче, са једне стране, и да иако нису предузећа земље могу да се такмиче у економском учинку као што то раде нпр. Кина и САД, са друге стране. Када се размотри Портерово размишљање о националној конкурентности државе на пољу индустрије, долази се до закључка да се национална

конкурентност једне државе огледа у индустрији у којој је најбоља. На пример, Немачка и Јапан су конкурентне у производњи аутомобила и хемије, САД и у информационим технологијама и филмској индустрији, Русија у високотехнолошкој војној индустрији, Италија у индустрији туризма и тако даље.

Постоји читав низ мера конкурентности које су присутне у нпр. Глобалном индексу конкурентности (*GCI*), по којем су главни стубови конкурентности институције, инфраструктура, усвајање информационо-комуникационих технологија (*ICT*), здравство, вештине, тржиште производа, тржиште рада, финансијски систем, величина тржишта, динамика пословања и способност иновација (World Economic Forum, 2018). На основу тога, концепт конкурентности је од високог значаја за праћење раста и развоја. У Табели 1.2 приказана је листа одређених европских земаља на нивоу глобалног индекса конкурентности (1-100 бодова).

Табела 1.2: Глобални индекс конкурентности у Европи

Земља	2020	2019
Холандија	82,39	82,38
Швајцарска	82,33	82,59
Словенија	70,2	69,62
Литванија	68,35	67,12
Словачка	66,77	66,84
Русија*	66,74	65,62
Бугарска	64,9	63,56
Румунија	64,36	63,46
Хрватска	61,94	60,11
Србија*	60,85	60,88
Црна Гора*	60,82	59,62
Албанија*	57,61	58,1
Северна Македонија*	57,33	56,62
Украјина*	56,99	57,03
Молдавија*	56,75	55,53
Босна и Херцеговина*	54,73	54,16
* земље у транзицији		

Извор: прилагођено према Trading Economics (<https://tradingeconomics.com/country-list/competitiveness-index?continent=europe>)

Док високо развијене економије попут Холандије и Швајцарске имају висок ниво конкурентности (преко 80 бодова), земље у транзицији имају нижи ниво конкурентности (до максималних 66,74 бодова) у 2020. години, што указује на неразвијеност неких од стубова конкурентности. Примера ради, према профилу Србије *GCI* 2021, ова земља је показала најниже резултате у областима животне средине, туризма и политике запошљавања, док је у области привлачења СДИ, пословних и институционалних

политика забележен напредак. На европском, као и на глобалном нивоу, стратегије за поспешење конкурентности су различите и мењају се у односу на глобалне економске промене. Једна од стратегија је преоријентација компанија са концета профитабилности на концепт дохотка.

Док неке компаније настављају да праве рекордне профите, неке се боре да опстану на тржишту. Знатно више мултинационалних компанија активно делује данас него деведесетих година, које значајно расту од 2000. године. Корпоративне перформансе постају све више подложне оштрим променама, а послови кроз М&А се брзо мењају и постају велики играчи у многим индустријама. Пословно окружење је постало сложеније и конкурентније него икада и указује на тренд који ће бити све турболентнији. Неки од највећих гиганата имају корене у привредама у развоју, често у јурисдикцијама са ниским порезима. Мултинационалне компаније из развијенијих земаља, са друге стране, суочавају се са конкуренцијом на свим фронтовима. Да би опстале, не само да морају да надмашују локалне, већ и стране компаније, нарочито оне из привреда у развоју. Појављивање привредних гиганта из земаља у развоју, што мења тренутну глобалну привредну равнотежу, охрабрио је експлозивни раст технолошког сектора. Када, на пример, ИТ компаније изграде дигиталне платформе, њихови маргинални трошкови експанзије значајно опадају, омогућавајући ефикасне и ниске трошкове нових пословних праваца. Стратегије за постизање високог степена конкурентности су разнолике (нпр. М&А), а заједничка им је агилност и агресивност у доношењу одлука и усклађивању са међународним тржиштем.

Конкурентне компаније у земљама у развоју користе снажан, ризичан и агресиван приступ за отварање тржишта. Између 1980. и 2000. године ове компаније чиниле су приближно 5% *Fortune500*. До 2013. године њихов удео порастао је на 26%. Удео америчких и западноевропских компанија пао је са 76% у 1980. на 54% у 2013. години (McKinsey Global Institute, 2015, стр. 8). Највећи број светских компанија из привреда у развоју је из Кине, Јужне и Југоисточне Азије и Латинске Америке, и њихов раст мења природу глобалне конкуренције и правила игре. Мултинационалне компаније, али и друге, имају циљ раста и тенденциозног одражавања и побољшавања пословне климе, корпоративне културе као и одржавање задужбине своје матичне земље. Ово последње је пресудно за разумевање разлика међу компанијама и њихових конкурентских стратегија. На пример, азијске компаније које теже развоју су вероватно најагресивније у ширењу пословних активности изван граница своје земље. Многе младе (мултинационале) компаније се фокусирају на вредности и на усмеравање својих иновативних напора у брзо и ефикасно реаговање на тржиште, неретко кроз комбиновање технологија и смањење трошкова. У складу с тим, новији конкуренти из земаља у развоју тенденциозно користе раст прихода уместо раста профита (профитне марже) у циљу маскимизирања повраћаја уложеног капитала (McKinsey Global Institute, 2015). Упоређујући Исток и Запад, западне фирме су фокусиране на максимизирање профита, док су кинеска, латиноамеричка,

афричка и друга предузећа на тржиштима у развоју спремна да се одрекну профита у циљу раста и вишег степена конкурентности.

С обзиром на то да стране компаније не послују искључиво унутар земаља, ефекти преливања СДИ се не узимају у обзир само на територији земље домаћина, већ и на нивоу спољне трговине те земље. Jirasavetakul & Rahman (2018) тврде да је извоз последњих година екстремно растао, али да се домаћа додатна вредност на извоз није увећавала, штавише, у неким земљама се ова вредност и умањила, нарочито у сектору производње. Мин Куанг Дао (Dao, 2014) тврди да извоз производа није статистички значајан у погледу утицаја на раст производње по глави становника, односно да извоз земаља са вишим средњим дохотком има ниже коефицијенте директне радне стане по јединици међународне додатне вредности од увоза конкурентних производа. Овај аутор сматра да владе у економијама са вишим средњим дохотком морају осмислити начине како да се смање поремећаји у спољној трговини како би могле да наставе да промовишу економски раст. На крају, овај аутор тврди да земље са вишим средњим дохотком требају да посвете више средстава експанзији државне потрошње како би се подстакло економски раст и развој.

Страни инвеститори и мултинационалне компаније теже за међународном предношћу, уколико сматрају да бенефите стварају експлоатисањем власничке предности, на који начин производе и послују у иностранству (Bevan & Estrin, 2004). По овим ауторима, то се назива локацијском предношћу која је основа за доношење одлуке у смислу где ће предузеће одлучити да производи или послује. У процесу одлучивања о локацији, мултинационалне компаније размишљају о потенцијалним клијентима, ценама, тржишним регулативама, девизном курсу и другим сегментима институционалног оквира и политикама стабилности земље домаћина. У земљама у развоју постоји недостатак политичке и економске стабилности, које неретко обесхрабрују стране инвеститоре (Daniele & Marani, 2006; Kostevc, Redek & Susjan, 2007). Постајући свесне тога, ове земље улазе у процес реформи правне структуре, монетарне и фискалне политике и трговине уопштено како би успоставиле погодне услове за стране инвеститоре и поспешили (међународну) конкурентску позицију (Schwab, 2019).

Након дезинтеграције Југославије и приступа слободном тржишту, економије југоисточне Европе су се суочиле са деценијом конфликта и економске стагнације (OECD, 2018). Улазак у нови миленијум је донео нове развојне могућности које се нису најбоље искористиле. Тек након кризе 2008. године, нове инвестиционе могућности су означиле повратак економског раста у овим земљама. ОЕСР сматра да упркос економском развоју ових земаља, имплементација и спровођење структурних реформи је на незавидном нивоу. Неадекватност структурних реформи отежава даљи економски напредак, нарочито дефицит људског капитала који спречава да тржиште рада допринесе економском расту. Земље југоисточне Европе би, по овој Организацији, требало да

побољшају своју конкурентност тако што ће спроводити стратешке реформе у кључним областима (образовање, трговина и транспорт) (нпр. Ćikić, 2014), које је неизводљиво спровести без унапређења рада институција (квалитета и конкурентности) и (адекватних) јавних политика. Како би се поспешила конкурентност ових земаља, неопходан је холистички приступ конкурентности, који обухвата 4 основна стуба:

- 1) Стимулативно пословно окружење. За унапређење пословног окружења потребне су адекватне јавне политике и промоција инвестиција, заштита инвеститора, као и адекватан приступ финансијама. Поред тога, потребна је ревизија пореских и фискалних политика, као и политика конкуренције и државних предузећа. Током последњих година, токови СДИ у овим земљама су повећани, што указује на повољније пословно окружење за стране инвеститоре. Приступ финансијама, поготову за микро, мала и средња предузећа је још увек на незадовољавајућем нивоу.
- 2) Јачање капацитета. Земље југоисточне Европе већ ревидирају своје политике о образовању и запослености, али у недовољној мери како би задовољиле светске стандарде. Поред ових политика, од кључног значаја за повећање конкурентности су и напредак у науци, технологији и иновацијама, као и у „дигиталној заједници“. Иако су ове земље приступиле многобројним програмима за развој образовања и едукација запослених, којима доприносе и СДИ, највећи проблем представља одлив мозга и проналажење тражених талената.
- 3) Успешан привредни сектор. Како би привредни сектор напредовао и избавио земље југоисточне Европе из замке средњег дохотка, неопходан је рад на политикама транспорта, електричне енергије, екологије, пољопривреде и туризма. У секторима транспорта и туризма резултати прате позитиван тренд, док еколошка одговорност још увек није узела маха у овом земљама.
- 4) Владавина права. Као хијерархијски најузвишенији стуб, владавина права подразумева решавање проблема и реформе у јавном сектору (јавна служба и антикорупциона политика). У овим земљама постоји дебата о владавини права, али не и о општој владавини, бар не у задовољавајућој мери.

Неки истраживачи (нпр. Hornberger, Battat & Kusek, 2011) сматрају да су пословне могућности (нпр. величина тржишта, потенцијал раста тржишта, доступност природних ресурса) најмоћније детерминанте СДИ. СДИ доприносе ефективнијем корпоративном управљању, што је кључни фактор за економије у транзицији (Djankov & Murrell, 2002). Обзиром да су СДИ кључне за економски развој (Tuzunturuk, Inam & Giray, 2018), постоји ризик да исте упадну у зачарани круг, у коме је утицај СДИ у иницијалном периоду перформанси СДИ позитивно значајан у неким и негативно значајан у другим земљама (Bevan & Estrin, 2004), уколико се не прати развој у односу на СДИ. Са друге стране, мењање стратегије раста је динамика сваке земље, у различитој мери и размери, те се може закључити да „замка средњег дохотка“ као таква не постоји, већ да земље еволвирају

на доле или на горе. Уколико земља упадне у такозвану „замку средњег дохотка“, може остати у њој заробљена само ако стагнира и ништа не предузима док је остатак света динамичан по природи, што је у пракси тешко изводљиво.

ДРУГО ПОГЛАВЉЕ

2

ТРЖИШТЕ РАДА И СТРАНЕ ДИРЕКТНЕ ИНВЕСТИЦИЈЕ: РЕТРОСПЕКТИВА И ЕМПИРИЈА

☀ Претходно поглавље разматра облике страног капитала и врсте СДИ и објашњава чиме је страни инвеститор мотивисан за улазак на инострано тржиште. С обзиром на то да страни инвеститор види перспективу развоја и профита у мање развијеној земљи, поставља се питање шта су кључни мотиви за инвестиције у земље са вишим средњим дохотком. Земље са вишим средњим дохотком имају нижи ниво конкурентности, нарочито у технолошком смислу, док су им просечне зараде у порасту.

► У другом поглављу се анализира тржиште рада као и његова корелација са СДИ кроз ретроспективу емпиријских доказа и укрштање истих са многобројним факторима утицаја. Потпоглавље 2.1 дефинише појам, еволуцију и композицију тржишта рада и анализира трендове ових економских показатеља са аспекта теоријског развоја. Потпоглавље 2.2 представља трендове на тржишту рада и анализу основних показатеља тржишта рада у земљама са вишим средњим дохотком. Потпоглавље 2.3 анализира везу између прилива СДИ и тржишта рада зарад извођења конструктивних закључака и сврсисходности економетријског приступа у трећем поглављу.

2.1 Тржиште рада: теоријски оквир и дефиниција показатеља

Претече тржишта рада, како их називамо и схватамо данас, били су вашари на којима су се људи нудили као радна снага и на којима су послодавци долазили да их бирају. У савремено доба, тржишта рада су места (физичка или виртуелна) где људи траже запослење, а послодавци радну снагу. Постоје различите дефиниције тржишта рада, а у наставку се наводе оне најрелевантније у стручној литератури.

Тржиште рада је динамичан систем који карактерише интеракција потражње за радном снагом и понуде радне снаге, где послодавци настоје да запосле раднике, а појединци активно траже посао и нуде своје вештине и услуге. Ова интеракција обухвата процесе тражења посла, одлука о запошљавању, одређивања плата и алокације људског капитала у различитим занимањима и индустријама (Mortensen & Pissarides, 1994).

Слично претходној дефиницији, „тржиште рада је комплексан систем интеракције између радника и послодаваца, где појединци нуде своје вештине и услуге за запошљавање, а фирме се такмиче да запосле најпогодније раднике (Cahuc, Carcillo, & Zylberberg, 2014).

Тржиште рада је врста тржишта на коме појединци нуде своје вештине и услуге у замену за упошљавање, са једне стране, док се послодавци такмиче у запошљавању радника, са друге стране при чему су плате и резултати запошљавања одређени силама понуде и потражње (Ehrenberg, Smith & Hallock, 2021).

По Међународној организацији рада „тржиште рада је механизам преко којег радници и послодавци комуницирају како би одредили услове запошљавања. Обухвата понуду и потражњу за радном снагом, расподелу радних ресурса и одређивање плата и других облика надокнаде“ (ILO, 2015).

Тржиште рада се посматра и као друштвена и економска институција која олакшава усклађивање вештина и понуде радне снаге са могућностима запослења, где појединци доносе одлуке у вези са учешћем, тражењем посла и мобилношћу, а послодавци доносе одлуке о запошљавању и компензацији (Lalé, 2016).

Тржиште рада се односи на тржиште где појединци учествују у радној снази нудећи своје вештине и услуге за запошљавање, а послодавци захтевају компетенције за производњу добара и услуга. То укључује интеракцију понуде и потражње за радном снагом, одређивање плата, расподелу послова и функционисање посредника и институција на тржишту рада (Vorjas, 2010).

Тржиште рада представља скуп процеса и институција кроз које се појединци укључују у рад, а послодавци стичу раднике. Обухвата динамику понуде и потражње за радном снагом, одређивање плата, тражење и усклађивање посла, као и ефекте политика и институција тржишта рада на резултате запошљавања (Voeri & Ours, 2014).

На основу различитих дефиниција тржишта рада, може се укратко рећи да се тржиште рада односи на интеракцију између послодаваца и радника која подразумева размену услуга рада, одређивање плата и исходе запошљавања.

Основни елеменат тржишта рада је људски рад. У ширем смислу, људски рад представља коришћење људске снаге у циљу производње одређеног производа који је намењен за размену на тржишту. Људска снага (радна снага) представља употребу тела (мишића, нерава, скелета) и ума (мозга, духа, свесног и несвесног) кроз одређено време које се назива радни сат. На овај начин, људски рад се дели на физички и интелектуални рад (Marks, 1964; Zjalic, 2009). У чувеном делу „Капитал“, у одељку „Куповање и продавање радне снаге“, Карл Маркс дефинише радну снагу или радну способност као „целокупност физичких и духовних способности које постоје у телесној, живој личности човековој, и које он ставља у покрет кад год производи употребне вредности ма које врсте“ (Marks, 1964, стр. 176).

У зависности од облика људског рада, он се дели на индивидуални, групни, тимски, а у зависности од степена способности, дели се на квалификовани, полуквалификовани и неквалификовани рад. На временској основи, разликују се полувременски, временски и прековремени рад, а на основи спремности, људски рад се дели на волонтарни (компензован или некомпензован) и присилни (нпр. робовласнички). Како се људски рад може делити по разним основама, може се вршити и расподела људског рада по различитим секторима (први-пољопривреда, други-индустрија, трећи-услуге), од који сваки има одређен утицај на свеукупну привреду. Такође, систем свеукупне економије има одређен утицај на тржиште рада и сâм људски рад.

Рад обављају људи, а људи најчешће раде да би зарадили. С обзиром да људи раде да би зарадили, њихов рад мора да носи одређену вредност, што значи да људски рад има одређену вредност. Покушаји рачунице вредности рада датирају од када рад постоји, стварајући основе за развој теорије о вредности рада. Теорија вредности рада је покушај економиста да објасне зашто се роба размењује за одређене релативне цене на тржишту. У теорији вредности рада, количина радне снаге која претвара одређено економско добро у робу (производи одређену робу) је извор вредности те робе. Најпознатији заговорници теорије вредности рада били су Адам Смит, Давид Рикардо и Карл Маркс (Smith, 1776; Ricardo, 1817; Marx, 1867; Marx, 1893; Marx, 1894).

Адам Смит је признат као отац модерне савремене економије или капитализма, главни заговорник економских политика слободне трговине (*laissez-faire*) базиране на

концепту „невидљиве руке“ (*invisible hand*) и творац концепта слободног тржишта. Давид Рикардо је био инспириран радом Адама Смита и допринео је сфери економије својим теоријама о упоредној предности, економским најамнинама и теорији рада о вредности. На основу ранијих теорија вредности рада, које су својевремено замислили стари грчки и средњовековни филозофи, Смит и Рикардо су допринели развоју теорије вредности рада у XVII и XVIII веку. Смит је сматрао да је радна снага првобитни новац за размену робе било ког типа. Тачније, што је више радне снаге запослено у производњи, већа је вредност тог производа када се размењује са другим производима на релативној основи. Смит је описао концепт и основни принцип теорије вредности рада (Smith, 1776), док је Рикардо анализирао како се управља релативним ценама између роба (Ricardo, 1817).

По овим економистима, теорија вредности рада (*labor theory of value* или *LTV*) означава да вредност економских добара произилази из количине радне снаге потребне за њихову производњу. По теорији вредности рада, два типа робе се тргују за исту цену ако садрже исту количину радног времена, или ће се размењивати у односу који је одређен релативним разликама у два радна времена. На пример, ако је потребно 10 сати за производњу робе А и 20 сати за производњу робе Б, тада би однос размене био 2:1, односно два А за једно Б. Један Рикардов пример је да ако је за прављење стола потребно два сата, а прављење столице један сат, један сто вреди две столице, без обзира колико произвођачи стола и столица били плаћени по сату.

Карл Маркс је сматрао да је људски рад једина заједничка карактеристика коју деле све робе и услуге које се размењују на тржишту. За разлику од Смита и Рикарда, Маркс је тврдио да није довољно да роба два различита типа има еквивалентну количину радне снаге, већ да те две робе морају имати исту количину „друштвено неопходне“ радне снаге. Преко теорије вредности рада, Маркс је покушао да критикује класичне економисте попут Смита и Рикарда и њихове основе слободног тржишта. Тврдио је да слободно тржиште и њихова теорија вредности рада нису усклађене. Под претпоставком да се сва роба у капиталистичком систему продаје по ценама које одражавају њихову реалну вредност (где се све вредности мере у радним сатима), Маркс се питао како онда капиталисти могу остваривати профит осим ако својим радницима не плате мање од стварне вредности рада. На овој основи је Маркс развио теорију експлоатације капитализма по којој капиталисти експлоатишу раднике – капиталистичка експлоатација радника.

У свом најчувенијем делу (Marks, 1964), Маркс је писао да се „вредност радне снаге одређује, као и вредност сваке друге робе, радним временом потребним за производњу, па дакле и за репродукцију овог нарочитог артикла“, као и да „последњу или минималну границу вредности радне снаге чини вредност такве радне снаге без чијег свакодневног притицања носилац радне снаге, човек, не би могао обнављати процес свог живота – дакле вредност физички неопходних животних намирница“ (стр. 179). Капиталистима је од кључне вредности стварање додате вредности, један од основа на

коме се капитал и ствара. По Марксу, додата вредност се ствара додатним радом радне снаге. Вишак вредности је вишак рада или експлоатација радне снаге. Вишак вредности је чиста добит. На основи дневног рада, „збир потребног рада и вишка рада, тих временских периода у којима радник накнађује вредност своје радне снаге и производи вишак вредности, чини апсолутну величину његовог радног времена – радни дан (*working day*)“ (стр. 238). Маркс закључује да, да би капитал могао да се акумулира, потребна је експлоатација радне снаге – покрет ка колонизацији. С тим у вези, Маркс завршава први део „Капитала“ са: „Капиталистички начин производње и акумулације, дакле и капиталистичка приватна својина, имају за услов уништење приватне својине засноване на сопственом раду, тј. експлоатацији радника“ (стр. 478).

Теорија вредности рада није била омиљена међу савременијим економистима, нарочито оним који тврде да вредност рада одређује понуда и тражња (Foley, 2000; Uni, 2017). Модел или закон понуде и тражње развио је Алфред Маршал крајем XIX века. Маршал полази од тога да човек не производи одређену робу, већ је захваљујући интелекту трансформише; само на тај начин постоји физички рад. У вези са претходним Рикардовим примером стола и столице, човек не производи сто већ трансформише и склапа делове дрва, које већ постоји у природи (Marshall, 1890, стр. 53).

Почетком XX века почиње да се развија економски неокласицизам који се супротставља класичним економским теоријама, почевши од тога да људи имају разум или мишљење (нпр. купују, продају и користе робу и услуге у сврху максимизације задовољења потреба) (Marshall, 1890, стр. 276-280). Сматра се да је савремена економија „рационална реконструкција класичне економије“, која се темељи на концептима вредности и расподеле (Kurz & Neri, 2003). Економисти неокласичари верују да је тржиште увек у балансу (*market equilibrium*). Стога, макроекономисти сматрају да главну улогу у економији преузимају концепти понуде и тражње. Када се понуда и тражња „сустретну“, тржиште је избалансирано. У смислу радне снаге, класична економија претпоставља вишак понуде радне снаге, док неокласична економија претпоставља пуну запосленост. Ова разлика има значајне импликације на целокупну економију, с тим и на тржиште рада. Другим речима, утиче, поред осталог, на расподелу дохотка умањујући домаћу тражњу за робом. Процес савремене глобализације ствара вишак радне снаге јер се домаћа производња измешта (*offshoring*) у различите делове света. Ово је омогућило принцип слободне трговине, која је неопходна како би се роба произведена у иностранству могла увести у земље извознице капитала (Lefebver, 2000).

Како је глобални економски систем сачињен од разноврсних међуповезаних тржишта, у коме нераскидива веза и чињеница да време не стоји не дозвољавају апсолутно јасан приказ сваког од њих, а још мање апсолутну прецизност, постоје богате базе података које пружају општи или приближно тачан увид у економске показатеље који неизбежно имају одређен утицај на тржиште рада и сâм људски рад. Самим тим, постоје

показатељи или индикатори одређеног тржишта на основу којих се процењује, одређује и тумачи њихова улога, мера и значај у самом склопу тог тржишта. У овој секцији се издвајају неки од најрелевантнијих достигнућа у области тржишта рада и његових показатеља.

Педесетих година прошлог века, у литератури се појављује теорија економисте Вилијама А. Филипса (Phillips, 1958) тзв. Филипсова крива. Заснована на претходним истраживањима Ирвинга Фишера (Fisher, 1973), Филипсова крива представља обрнуту везу између стопе инфлације и стопе незапослености, односно наводи да је раст незапослености повезано са релативним падом стопа цена или укупне (агрегатне) тражње.

На принципу Филипсове криве засновале су се, касније и оспоравале, напредније теорије о односу стопе инфлације и стопе незапослености, попут теорије НАИРУ (неубрзавајућа стопа инфлације незапослености), Гордоновог троугла, и модификованих варијанти Филипсове криве (нпр. Gordon, 1975; Blanchard & Gali, 2007; Gordon, 2013). Неки од Филипсових критичара били су Милтон Фридман, Роберт Солоу, Пол Самуелсон, Едмунд Фелс, Гордон и други (Samuelson & Solow, 1960; Phelps, 1967; Phelps, 1968; Friedman, 1968). На пример, Гордон је указао да када не постоји веза између стопе незапослености и стопе инфлације не постоји ни Филипска крива. Филипсова крива је супротна феномену стагфлације, односно позитивној вези између стопе инфлације и стопе незапослености (Gordon, 1988). Насупрот Филипсовој криви, Гордонов троугао показује да постоји позитивна веза између ова два показатеља, као и да је концепт инфлације заснован на куповној моћи, индексу потрошачких цена, номиналним каматним стопама и новчаној вредности. По моделу Гордоновог троугла, инфлацију чине уграђена инфлација (*built-in*), инфлација изазвана потражњом (*demand-pull*), инфлација базирана на ценама (*cost-push*) (Gordon, 1988). Фридман је делимично потврдио ефикасност Филипсове криве, али само у кратком временском року (Friedman & Schwartz, 1970), док су рецентнија истраживања показала њену ефикасност и на дужи временски период на примеру Шпаније (Snower & Karanassou, 2002). Гари Бекер, један од наистакнутијих експонената у области социологије и људског капитала, је конципирао тзв. Бекеров модел који, између осталог, показује да одлуке о учешћу у понуди рада доноси заједница (породица) а не појединац, као и да социјалне политике утичу на доходак породице (Becker, 1974; Becker, 1993).

Један од најзапамћенијих економиста био је Џон М. Кејнс. Наиме, Кејнс је оставио у аманет економистима критику неокласичне економије и спровео револуцију економског размишљања (нпр. Keynes, 1936). У вези за запослењем и агрегатном тражњом, Кејнс је сумњао да је тржишни механизам способан да обезбеди пуну запосленост и спроведе праведну расподелу дохотка, због чега се залагао за деловање владе у случају тржишних пропуста, кроз фискалну и монетарну политику са циљем спречавања феномена које апсолутно слободно тржиште изазива: експлозије, депресије и рецесије. Кејнзијанизам је,

због високе инфлације као последице његове економије, доживео критике (Von Hayek, 1931; Von Hayek, 1932; Pigou, 1936; Garrison, 1984).

У вези са незапослењем на тржишту рада, као један од основних модела у макроекономији предложен је Окунов закон 1960-тих година. Правило или закон Артура М. Окуна (Okun, 1962; Okun, 1965; Okun, 1981) налаже да би реалан БДП требало да расте једнако као и потенцијални БДП најмање 3% како би спречио раст стопе незапослености. Другим речима, постоји негативна веза између БДП-а и незапослености. Раст стопе незапослености од 1% води паду БДП-а за око 2% или око 3%, у зависности од фактора узетих у обзир за калкулацију, на пример временских серија. Обрнуто, свако повећање реалног БДП-а од око 2% води смањењу стопе незапослености за око 1%. Последњих година, међутим, истраживања су показала да се у неким земљама у транзицији раст стопе БДП-а и стопе незапослености крећу у истом правцу (обе променљиве расту или се обе смањују, поготово у периоду финансијских криза), што доводи у континуирану проверу Окуновог закона (нпр. Prook, 2015). Међу најпознатијим је Окунова тврдња да би запошљавање требало постепено да се одвија како не би дошло до експлозије инфлације (Lodewijks, 1989).

Поред ових индикатора тржишта рада, постоје и други значајни принципи, теорије и показатељи тржишта рада и неједнакости. Значајан допринос социологији, индуктивној економији и сфери прихода је једначина криве прихода Вилфреда Парета. Паретова једначина, која је позната и под називом „Парето индекс“ базиран на обрасцу логаритма, није пука статистичка интерполација већ инструмент који омогућава разумевање механизма расподеле богатства и неједнакости (Amoroso, 1938, стр. 3). Парето је, између осталог, заслужан за теорију расподеле богатства, доходне неједнакости и принципа 80/20 (Паретов закон или Паретов принцип), односно да 80% узрока изазива 20% последица (Lipovetsky, 2008). У случају Италије, 20% становника је поседовало 80% земље крајем XIX века. Модели расподеле дохотка, као и многи други модели у економији, еволуирали су захваљујући Паретовим теоријама које су пронашле примену у разним сферама (спорта, информатике, пореза, математике и многих других). Лоренцова крива и Ђини коефицијент су настали по принципу Паретових достигнућа (Pareto, 1896; Pareto, 1897; Pareto, 1966).

Лоренцова крива, коју је осмислио Макс Лоренц почетком 1900-их година, је графичко средство за представљање емпиријске расподеле вероватноће дохотка или богатства, које показује колико процената богатства поседује одређена циљна група, или концентрацију богатства (Lorenz, 1905). Скоро деценију касније, Корrado Ђини објављује рад у коме представља свој коефицијент (који се још назива и Ђини индекс или Ђини рацио), обогаћујући теорије својих предходника (Gini, 1912).

Ђини коефицијент је мера доходне неједнакости, статистичка дисперзија која представља дистрибуцију прихода или богатства. Ђинијев индекс је један од

најрелевантнијих мера доходне неједнакости и користи се и као индекс концентрације који мери неједнакост дистрибуције дохотка и богатства. Овај индекс или коефицијент је добио име по свом творцу Корату Ђинију. Ђини индекс је базиран на принципима Паретове дистрибуције и Лоренцове криве, односно означава поље између савршене једнакости и Лоренцове криве. Такође, вредност Ђинија може да се мери независно од Лоренцове криве, тако што је једнак половини апсолутне средње разлике подељене са просеком вредности. Метода мерења Ђини индекса је временом била реформулисана и поједностављена (нпр. Gini, 1921; Dalton, 1920).

Постоје алтернативне методе мерења неједнакости дохотка, од којих је један Аткинсонов индекс. Аткинсов индекс се у појединим случајевима користи упоредо са Ђини и осталим индексима (Аткинсов индекс, Палма рацио, Тејлов индекс и други), уколико сваки од њих има своје предности и мане. Аткинсов индекс означава проценат свеукупног дохотка. Палма рацио (Palma, 2014) се ређе користи као алтернативна метода Ђини индексу. Тејлов индекс неједнакости се у целости може разложити на неједнакост између држава и неједнакост унутар држава, што га у основи разликује од Ђини индекса. Ђини индекс се не може разложити на ове две компоненте, што га чини веродостојнијим као пондерисану меру неједнакости релевантну у целом свету, било између било унутар земаља. Најрецентнија алтернативна метода мерења доходне неједнакости је Милановићев метод ИЕР – рацио екстракције неједнакости (*Inequality Extraction Ratio*) (Milanović, 2013). ИЕР укључује психолошки и социјални минимум Аматрије Сена (нпр. Sen, 1973) и бави се ограничењима Ђини коефицијента и компарацијом Тејловог индекса. Другим речима, ИЕР представља реалистичну генерализацију Ђини индекса уколико захтева да друштво буде одрживо. ИЕР представља однос између Ђини индекса и максималног Ђини индекса.

Интригиран делима својих претходника, попут Сергеја Н. Прокоповича и Жосефа Шумпетера (Schumpeter, 1934), Сајмон Кузњец (нпр. Kuznets, 1955, Kuznets, 1966) је 1950-тих година осмислио криву под хипотезом да она илустративно представља доходну неједнакост. Такозвана Кузњецова хипотеза, или Кузњецова крива у облику латиничног обрнутог слова „у“ (нпр. Thornton, 2001), која представља везу између економског раста и доходне неједнакости, постала је главни алат економије неједнакости. По Кузњецовој теорији, индустријализација подстиче раст просечних примања, тако да неједнакост у почетку расте, а након неког времена опада. Данас, у богатим земљама доходна неједнакост поново расте, што доводи у питање изворну Кузњецову хипотезу (нпр. Acemoglu & Robinson, 2002; Milanović, 2016), јер би се у супротном случају закључило да се раст неједнакости у богатом свету просто није смео догодити.

Бранко Милановић је на основу тога увео концепт Кузњецових циклуса (или таласа) како би Кузњецова хипотеза у XXI веку делимично остала на снази. Делимично, јер не објашњава нагли раст доходне неједнакости у богатим земљама у последњих пар

деценија. Милановић тврди да је Кузњецова крива доведена у питање након 1980-тих година. Најнижа тачка Кузњецовог таласа се поклапа са крајем 1970-тих и почетком 1980-тих година, када и креће раст другог Кузњецовог таласа као последица технолошког развоја и агресивне глобализације. Узимајући у обзир да ниво доходне неједнакости није остао на ниском нивоу, као према изворној Кузњецовој хипотези, може се сматрати да је од 1980-тих година „друга“ Кузњецова крива отпочела и пратила сличан ритам „прве“ криве (економски развој и раст капитала изазвали су раст неједнакости). По овом принципу, Милановић уводи концепт Кузњецових „таласа“, у облику положеног латиничног слова „с“ или, како је он назива, „слонова крива“ (Milanović, 2016).

Обзиром да је Кузњецова крива након 1980-тих година доведена у питање, једну од најнефикаснијих алтернатива понудио је Тома Пикети. Пикети је објаснио последице неефикасности Кузњецове криве, а то су политички ратови, ратна дејства, социјалистички покрети, које су довеле до истицања идеологија економске конвергенције. Пикети сматра да је функционална крива доходне неједнакости супротна Кузњецовој криви. Другим речима, Кузњецова крива не би требало имати облик обрнутог латиничног слова „у“, већ латиничног слова „у“ (Piketty, 2013, стр. 231-455), што је приметио и Милановић (Milanović, 2016).

У економијама са растућим средњим дохотком, основне силе које утичу на смањење доходне неједнакости су ратови, социјални сукоби, политички притисци, приступачније образовање, политике социјалне заштите због старења становништва, технолошке промене, систем (прогресивног) опорезивања, као и природне катастрофе и болести (Milanović, 2016, стр. 41-48). Некада епидемија куге (Alfani, 2010), у савремено доба епидемија сиде и еболе, корона вируса, утичу на доходну неједнакост, првенствено јер смањују број становника. Малтус је о утицају броја становника на економски статус популације говорио у једном од најчувенијих дела у области економије још из XVIII века (Malthus, 1798).

Доходна неједнакост подразумева мерење дистрибуције дохотка. На глобалну дистрибуцију дохотка утиче неколицина фактора. У обиљу научних истраживања, издваја се закључак Бранка Милановића, који је године свог научно-истраживачког рада посветио глобалној доходној неједнакости. Фактори који утичу на глобалну дистрибуцију дохотка су разлике у стопама раста између земаља, почетна позиција земље у глобалној дистрибуцији дохотка и промене у дистрибуцији дохотка унутар појединих земаља (Milanović, 2016, стр. 18-19). На дистрибуцију дохотка неизоставно утичу финансијске кризе, од којих најновија може бити изазвана новим корона вирусом. Упоређивањем релативног раста реалног дохотка (по глави становника) у односу на глобални ниво дохотка, на основу финансијске кризе између два периода, од 1988. до 2008. године и од 1988. до 2011. године, Лакнер и Милановић (Lakner & Milanović, 2015) су уочили да је ефекат финансијске кризе на глобалну дистрибуцију дохотка скоро безначајан

(Milanović, 2016, стр. 24-29). Са друге стране, уочава се тренд раста дистрибуције дохотка, уколико се компаније из земља погођене кризном ситуацијом одлучују да офшорују активности у новонастајуће економије. Овај феномен се може назвати феноменом „пребацивања семена“ (нпр. просечан доходак Кине расте, појачавајући тренд раста глобалне неједнакости).

У економијама са растућим средњим дохотком, доходовна неједнакост по својој природи расте. Један од значајнијих примера је период од Велике депресије до почетка 1980-тих година када је глобална економија расла. БДП по глави становника је растао, долазило је до стагнације раста и до пада зарада тзв. нискоквалификованог рада. Период је обележило старење становништва, интензивне миграције и раст броја једночланих домаћинстава (Milanović, 2016, 58-98). Расту економије и неједнакости дохотка су допринели и брзи раст СДИ и регионалне интеграције од половине 1980-тих година (Bevan & Estrin, 2004; Bevan, Estrin & Meyer, 2004).

У покушају да неједнакост одрже под контролом, државе спроводе реформе и политике, што се у последњих неколико деценија највише одразило кроз ширење образовања и „измештање“ радне снаге из једног сектора у други (из првог сектора у други, из другог у трећи). Другим речима, реформе и политике се у савремено доба мењају кроз идеологије различитог типа и социјалну државу, чему доприности трећа индустријска револуција базирана на *ICT*. Роберт Солоу је један, вероватно и најважнији, економиста који је у модел економског раста уврстио и технолошки прогрес.

Поред утицаја технолошког прогреса, утицај рада је подједнако битан за економски раст, а с тиме и за дистрибуцију дохотка. Прелазак из једног сектора у други може да повећа неједнакост, нарочито када се ради о преласку из другог сектора у трећи. За разлику од другог сектора, занимања трећег сектора су хомогенија и наднице су релевантније (на више). Солоу сматра да је преговарачка позиција радне снаге слабија када је радна снага доступнија, имајући за један од резултата повећану неједнакост. На примеру бивших социјалистичких земаља, слично се догодило када су Кина и Индија изашле на глобално тржиште повећавајући понуду радне снаге и уједно ослабиле њихову преговарачку позицију. Власници капитала (капиталисти) су, у том случају, у повољнијем положају да задрже што већи део капитала за себе. Осим тога, расту неједнакости доприности и промена пореске политике која се састоји у смањењу стопе пореза на капитал и највише дохотке. Од 1980-тих година до почетка XXI века, расту неједнакости допринело је и повећање зарада мушког пола у разним секторима. Под претпоставком да ће у будућности зараде у првом сектору бити значајно повећане, као и раст ниже квалификоване радне снаге у трећем сектору, и зараде радника на блиском истоку, доходовна неједнакост унутар држава ће се смањити (Solow, 1956; Solow & Stiglitz, 1968; Solow, 1998; Milanović, 2016). Процене показују да су Кина и Индија посебно заслужне за смањење глобалне неједнакости после 2000. године, за разлику од супротног ефекта које

су имале када су се отвориле глобалном тржишту, тј. две деценије пре почетка XXI века (Milanović, 2012; Laker & Milanović, 2015).

Једначина глобалне неједнакости коју предлаже Милановић је следећа:

$$\begin{aligned} \text{Глобална неједнакост} &= \text{неједнакост између држава} + \text{неједнакост унутар држава} \\ &= (\text{збир}) \text{ разлика у средњим дохоцима између држава} + (\text{збир}) \text{ разлика} \\ &\quad \text{у личним дохоцима унутар држава} \\ &= \text{„локацијска“ компонента} + \text{„класна“ компонента.} \end{aligned}$$

Кроз ову једначину, Милановић објашњава да је неједнакост између држава једнака збиру разлика у средњим дохоцима између држава, што представља „локацијску“ компоненту. Под „локацијском“ компонентом подразумева егзодус непостојања или безнајчајних разлика у средњим дохоцима између земаља које су географски близу. За пример даје секуларне европске земље, попут Холандије, Немачке и Француске, показујући сличност у средњем доходу у овим земљама. Кроз компоненту „локација“, он објашњава да је данас, као и раније, важније родити се у богатој земљи, а не у богатој породици, односно да је локација рођења и боравка пресудна за ниво (средњег) дохода, коју још назива „премијом држављанства“. Процењено је да чак 97% становника живи тамо где је рођено. „Класна“ компонента подразумева разлике у доходу унутар земаља, односно неједнакост у расподели дохода међу резидентима једне земље (Milanović, 2016, стр. 104-117).

На основу претходних достигнућа, јасно је да економске кризе у било ком добу историје неизоставно утичу на поједине сегменте тржишта. У овом смислу, посебно интересовање економиста за истраживање на пољу тржишта рада у XXI веку јавља се након глобалне финансијске кризе 2007-2008. године. Један од основних разлога томе је висока стопа незапослености на светском нивоу. У земљама у развоју, разлози високе стопе незапослености су у основи политичка неодговорност, друштвена незаинтересованост и одлив мозга. У развијеним земљама, разлози високе стопе незапослености су у основи технолошке промене и миграција. За повећање стопе незапослености одговорне су и компаније.

Генерално, на тржиште рада утичу миграције, радна мобилност, школско образовање, животно образовање (искуство), интелектуални капитал и други фактори, на које, са друге стране, утичу државни апарат и организација, економски модел раста и друго. Тржиште рада, стога, није само мерење броја или стопе запослених и незапослених лица, већ се ради о знатно сложенијем делу тржишта које интересује целокупну заједницу и у које су уплетени друштвене, политичке, технолошке и културолошке особине. С тим у

вези, тржиште рада није независно од осталих тржишта и обилује својеврсним показатељима. Три кључна индикатора активности на тржишту рада су стопа незапослености, стопа учешћа радне снаге и однос запослености према броју становника. Промене нивоа незапослености и учешћа радне снаге у привреди утичу на кретање осталих показатеља и односа запослености и целокупног становништва једне земље. Периоди рецесије, демографке групе, старосно доба, радни век и доминантност једног пола могу да стварају различите обрасце на тржишту рада, мењајући слику кључних показатеља.

Показатељи тржишта рада, који се мере на различитим основама (нпр. на основу година старости, пола, сектора, локације) су:

- Стопа запослености,
- Стопа незапослености,
- Доходна разликост (или доходовна неједнакост),
- Активно становништво,
- Неактивно (или пасивно) становништво,
- Зараде, минималне зараде, просечне зараде,
- Прилив дохотка рада у БНП и БДП и
- Деривати – мере изведене из постојећих показатеља или „обогатених“ анкета (нпр. стопа запослености општине, стопа незапослености у одређеној индустрији, доходовна разликост у сектору информационих технологија, активно становништво по завршетку студија, неактивно становништво у јужној области земље, просечне зараде у јавном сектору, БДП по броју становника, БДП ПКМ по броју становника, приходовање samozапослених лица, стопа апсентизма, социјална помоћ, стопа сиромаштва, износ или % богатства топ 1% најбогатијих становника, % плутократа, % емиграција радне снаге, одлив/прилив мозгова, раст прихода привилегованих становника, радна дискриминација, квалификациона дискриминација, статус друштвено-социјалних класа, и многи други).

Европска комисија (ЕК) узима у обзир укљученост појединаца, домаћинстава и предузећа на тржиште рада за потребе статистике која се тиче тржишта рада у Европи. Подаци о тржишту рада је скуп података о запослености, незапослености, неактивности, радном времену, привременом запослењу, транзицији на тржишту рада, као и конкурсима, трошковима рада и зарадама (брuto и нето зараде, разлике у платама између мушког и женског пола, минималне зараде) и, на крају, квалитет запослења (Eurostat, 2013; Eurostat, 2020).

С обзиром на то да су подаци за економетријско моделовање преузети из базе података СБ, која се ослања на податке Међународне организације рада, у наставку су представљени кључни индикатори тржишта рада. Међународна организација рада разликује 17 кључних индикатора тржишта рада (ILO, 2016):

1. Стопа учешћа радне снаге
2. Однос запослености и становништва
3. Статус у запослењу
4. Запосленост по секторима
5. Запошљавање по занимању
6. Радници који раде пола радног времена
7. Сати рада
8. Запосленост у неформалној економији
9. Незапосленост
10. Незапосленост младих
11. Дугорочна незапосленост
12. Временска незапосленост
13. Лица која не припадају статусу радне снаге
14. Образовна постигнућа и неписменост
15. Плате и трошкови надокнаде
16. Продуктивност рада
17. Сиромаштво, расподела дохотка, запосленост према економској класи и радно сиромаштво

У наставку је дато сажето објашњење основних показатеља и појмова тржишта рада.

Укупна радна снага представља збир свих запослених и незапослених људи у привреди.

Активно становништво, или економски активно становништво, дефинише људе у једној земљи, области, региону, граду који нормално раде и зарађују.

Неактивно становништво је супротно томе, односно дефинише људе који не раде и не зарађују.

За потребе статистика тржишта рада, Међународна организација рада (ILO, 1982; ILO, 2013) класификује раднике било ког пола (од 15 до 64 године) на запослене, незапослене и економски (не)активне.

Економски активно становништво представља збир запослених и незапослених лица.

Неактивно становништво је оно које током одређеног референтног периода (седмица) није било ни запослено ни незапослено.

Стопа запослености се дефинише као проценат запослених радника, који представља удео у укупној количини радне снаге.

Запосленост је стање дефинисано радницима који су запослени, односно радници који тренутно раде. Запослени радници могу бити они који желе упослење или они који не желе. Запосленост се смањује када привредна активност успорава, када компаније отпуштају раднике или када је привреда у стању рецесије или кризе.

Стопа незапослености се дефинише као проценат незапослених радника, који представља удео у укупној количини радне снаге. Незапосленост је стање дефинисано радницима који нису запослени или се сматрају незапосленима, односно радници који тренутно не раде. Незапослени радници могу бити они који не желе упослење или они који га желе и за рад су способни и вољни. Незапосленост се смањује када се економија развија, расте и шири у ком случају долази до растуће потражње радника, а опада када економска активност успорава, када компаније отпуштају раднике или када је привреда у стању рецесије, обично због високог финансијског ризика и трошкова задржавања радника или отварања нових радних места. Стопа незапослености је збир стопе фикционе незапослености (привремена незапосленост у тренутку када су људи ангажовани у потражњи запослења), структурне незапослености (која представља неусклађеност између вештина радника, физичког места рада, или других захтева за радним местом), сезонске незапослености (када је радник упослен на сезонском радном месту, попут жетве, бербе, туризма, других сезонских ангажмана), и остале незапослености (оних који нису у радном односу јер су остали без посла, студенти и друге категорије људи који се из различитих разлога не укључују у радну снагу, попут неспособности или других посебних потреба као што су потребе за бригом о малој деци или другим лицима).

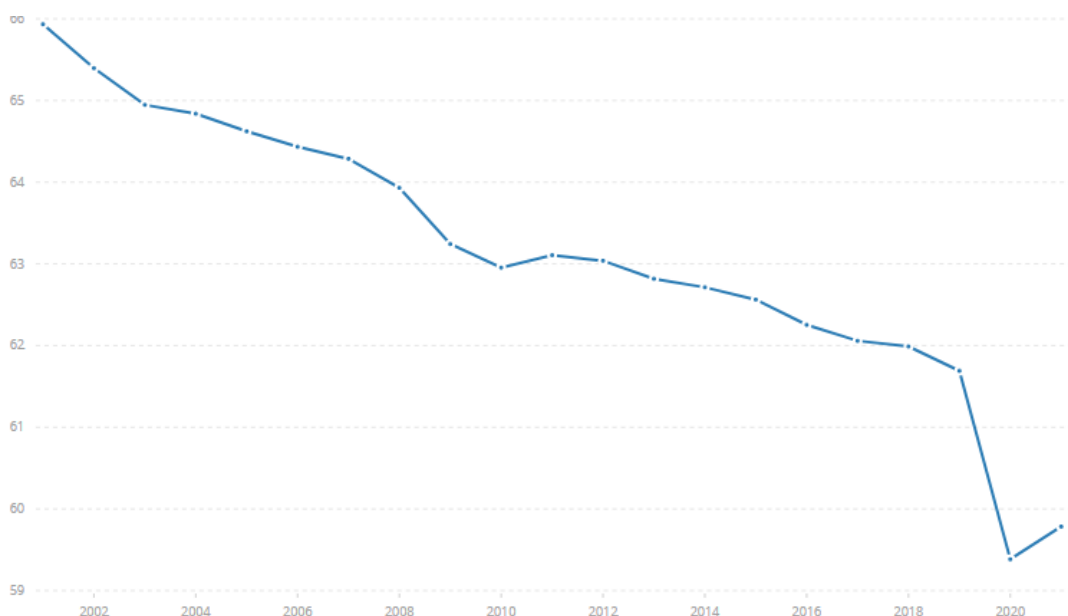
Методологија израчунавања стопе запослености и стопе незапослености често се разликује од земље до земље јер се користе различите дефиниције запослености и незапослености, као и различити извори података, методе прикупљања података, дизајн анкета, начин спровођења анкета, методологије обраде података, радно доба мушкараца и жена и тако даље. Запосленост (и незапосленост) се углавном мери анкетама о радној снази домаћинства. На међународном нивоу, земље углавном примењују смернице и упутства Међународне организације рада, по којој су запослене особе дефинисане као особе старије од 15 година које су изјавиле да су у претходној недељи радиле најмање један сат, за које су време рада били плаћени.

2.2 Тржишта рада: трендови у земљама у транзицији

Стопа (не)запослености је један од најважнијих индикатора тржишта рада (нпр. Criscuolo, Gal & Menon, 2014). У земљама с вишим средњим дохотком је стопа запослености континуирано опадала све до завршетка последње светске финансијске кризе. У периоду 2010-2011 забележен је благи пораст (<1%) стопе запослености у овим земљама, након чега наставља да опада све до 2020. године (Графикон 2.1), што значи да је стопа незапослености тенденциозно расла.

Графикон 2.1: Стопа запослености у односу на становништво у земљама са вишим средњим дохотком за 15+ становнике: 2001-2021, у %

Извор: World Bank (2022). Доступно на:
<https://data.worldbank.org/indicator/SL.EMP.TOTL.SP.ZS?end=2021&locations=XT&start=2001>

Просек стопе запослености за земље са вишим средњим дохотком је била око 66% у 2001. години. Овај просек је континуирано опадао до 2010. године до нивоа од око 63%. Између 2010. и 2011. године је забележен благи раст испод 1%, након чега је просечна стопа запослености у овим земљама наставила да опада све до 2020. године до нивоа од око 59%. До 2021. године, забележен је раст стопе незапослености који је био на нивоу од око 60%. Стопа запослености је последњи пут мерена, дакле, за 2021. годину, али не за све земље узорка земаља са вишим средњим дохотком. Наиме, подаци о стопи запослености изостају за следеће државе: Америчка Самоа, Доминика, Гренада, Маршалова острва и

Тувалу. Поред ових држава, изостају подаци за јужну српску покрајину Косово у бази података СБ.

Највиши ниво стопе запослености у 2021. години забележен је у следећим државама: Перу (70%), Парагвај (67%), Тајланд, Казахстан (66%) и Кина (65%). Нижи ниво стопе запослености у истој години су забележени за Јордан (31%), Јужну Африку (35%), Босну и Херцеговину, Ирак, Либан (36%), Молдавију (37%), Габон, Либију (38%), Арменију (41%), Туркменистан, Турску (43%), Гвајану, Тонгу, Северну Македонију (44%), Црну Гору (45%), Боцвану, Намибију (46%), Србију (48%), Коста Рику, Суринам (49%), Румунију, Екваторијалну Гвинеју, Ст. Винсент и Гренандине, Бразил (50%), Албанију, Маурицијус (52%), Бугарску, Грузију, Кубу, Малдиве (53%), Фици, Аргентину, Панаму (54%), Колумбију (55%), Гватемалу, Мексико (56%), Света Лицију, Доминиканску Републику, Јамајку (57%), Русију (58%), Азербејџан (60%), Еквадор, Белорусију (61%) и Малазију (62%).

Висок ниво стопе запослености позитивно утиче на економски раст, нарочито у земљама у транзицији, јер се продуктивност запослених одражава на опште благостање економије. Стога је од кључног значаја спроводити мере у циљу увећања запослености, са једне стране, и континуирано се едуковати у складу са захтевима тржишта, иновативним технологијама и турболентним економским окружењем, са друге стране (нпр. Islam, 2004; Klasen & Lamanna, 2009; Kochhar & Bennett, 2021; ILO, 2022).

Увећање стопе запослености је један од највећих изазова у савременим економија, те се знатни напори улажу у дефинисање и примену адекватних политика запошљавања. Политике запошљавања подразумевају активне и пасивне мере за борбу против незапослености (Eurostat, 2013).

Активне мере за борбу против незапослености, или активне мере тржишта рада, које имају вековну традицију, имају за циљ отварање нових радних места, задржавање радног места, отварање радних могућности за угрожене и слично. Модерне активне политике тржишта рада, попут преквалификација, се најчешће примењују у земљама у транзицији (Bonoli, 2010). Пасивне мере за борбу против незапослености, или пасивне политике тржишта рада, имају за циљ пружање подршке незапосленима кроз накнаде за незапосленост или превремено пензионисање, које су заступљене у земљама економске транзиције због реконструкције привредног система.

Политике ЕК за подстицање запослености су у складу са *LMP (labour market policy)* (Eurostat, 2013) и могу бити директног и индиректног карактера. Политике ЕК, односно мере *LMP* директног типа могу бити:

- обука запослених (институционална обука, обука на радном месту, алтернативни тренинг, посебна подршка шегртима),

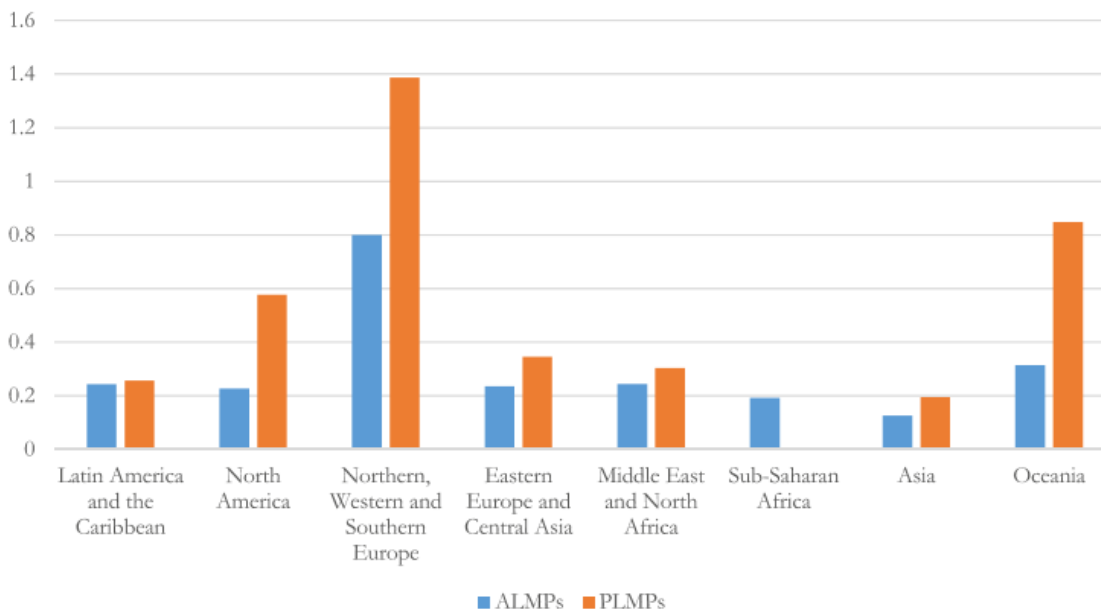
- подстицаји за запошљавање (стални или привремени подстицаји за регрутовање, подстицаји за одржавање запослења, ротација послова),
- директно отварање нових радних места (мере за отварање додатних радних места, углавном друштveno корисних, у циљу проналажења посла за дуготрајно незапослене),
- подстицаји за старт-апове (мере које промовишу предузетништво подстичући незапослене и друге циљне групе да покрену сопствени посао, samozапослење).

Мере индиректног типа, у виду услуга, могу бити:

- пружање консултантских услуга (услуге које пружају други органи који олакшавају интеграцију незапослених и других особа које траже упослење, и услуге које помажу послодавцима у запошљавању и избору кадрова),
- информационе услуге (услуге за особе које траже упослење кроз *ad hoc* информације; ове особе се упућују на могућности за рад и запослење, обуку и друге облике помоћи, заједно са услугама посредовања при запошљавању),
- индивидуално управљање случајем (услуге попут интензивног саветовања и усмеравања, праћење незапослених лица на путу ка трајном (или поновном) запошљавању),
- индиректно отварање нових радних места (активности повезане са администрацијом и финансирањем подршке и надзор других тела која обављају функцију плаћања, администрације итд.).

Због турболентне економске трансформације, растућег сиромаштва и стагнације продуктивности услед криза претходних деценија (нпр. „изгубљена деценија“ 1980-их у Латинској Америци, финансијска криза 1990-их у Азији, економска криза у СР Југославији током 1990-их), потреба за политикама тржишта рада у земљама у транзицији је већа него у развијеним земљама. Земљама у транзицији и земљама са вишим средњим дохотком су потребне стабилне институције тржишта рада које раде у интересу смањења незапослености и сиромаштва. Када се ради на смањењу поменута два параметра, по Pignatti & Van Belle (2018, стр. 1) долази до два паралелна развоја: значајно повећање трансфера капитала и социјалних програма (активних мера) за усавршавање вештина активне радне снаге, чији је циљ осигуравање основног дохотка грађана. Политике тржишта рада подразумевају постојање трошкова за спровођење активних и пасивних мера. Ниво потрошње за пасивне мере је неретко виши од нивоа потрошње за активне мере (Pignatti & Van Belle, 2018, стр. 7). Просечни трошкови активних (*ALMPs*) и пасивних мера (*PLMPs*) су приказани на Графикону 2.2.

Графикон 2.2: Просечна потрошња за активне и пасивне политике тржишта рада у свету: 1985-2015 (% БДП-а)

Извор: Pignatti & Van Belle (2018, стр. 8)

У Графикону 2.2 је представљена просечна потрошња активних и пасивних мера у свим регионима света за период за период 1985-2015. година у % БДП-а. Уочава се да је ниво потрошње за активне и пасивне мере највиши у земљама северне, западне и јужне Европе, с тим да је просечна потрошња за активне мере била око 0,8% БДП-а и за пасивне мере око 1,4% БДП-а. Ниво просечне потрошње за политике тржишта рада је нижи у осталим регионима. У Латинској Америци и Карибима, Северној Америци, Источној Европи и Блиском истоку и Северној Африци је просечна потрошња око 0,24% БДП-а, а у Подсахарској Африци и Азији и Пацифику је око 0,19% БДП-а у наведеном временском периоду. Просечна потрошња за пасивне мере је око 0,6% БДП-а у Северној Америци, око 0,5% БДП-а у Азији и Пацифику, око 0,3% БДП-а (средња вредност) у Латинској Америци и на Карибима, у источној Европи и централној Азији и на Блиском истоку и у Северној Африци, док је ова потрошња у Подсахарској Африци скоро непостојећа. Заједничко за све регионе света је да је ниво потрошње пасивних мера виши од нивоа потрошње активних мера, осим у случају Подсахарске Африке, што указује на неравнотежу између активних и пасивних мера у различитим регионима.

У земљама у транзицији, политике тржишта рада (активне и пасивне мере) су релевантније у односу на мере у развијеним земљама, јер се земље у транзицији суочавају и боре са незапосленošћу која расте и другим проблемима незапослености (нпр. недостатак компетенција). Ове мере се користе за циљеве смањења ризика од незапослености и повећања капацитета рандника у њиховом зарађивању прихода (Betcherman, Olivas & Dar, 2004). По овим ауторима, службе за запошљавање имају

кључну улогу у активним (програми за запошљавање, samozapoшљавање, обука и друго) и пасивним (осигурање за случај незапослености, помоћ за случај незапослености и друго) мерама и спроводе њихове програме са циљем унапређења функционисања и учинка тржишта рада. Активне политике у земљама у транзицији су усмерене највише на одређене социјалне групе радника као што су радници из сиромашних породица, дугогодишње незапослени и посебне социјалне групе.

С обзиром на то да активне мере тржишта рада представљају део трошка у БДП-у, постоји дебата у научној и стручној литератури о мери у којој би земље у транзицији требало да се ослањају на ове политике. Са једне стране, постоје тврдње о томе да су активне мере најбољи инструмент за решавање проблема незапослености и сиромаштва. Са друге стране, тврди се да ове мере представљају беспотребни трошак јавних средстава јер се средства за њихово финансирање прикупљају од запослених радника (Betcherman, Olivas & Dar, 2004, стр. 1-4). Стога је неопходно прецизно утврдити утицај ових програма, које примарно спроводи ОЕСР и СБ, а потом одговарајуће министарство владе појединачне земље. На основу прегледа литературе који се састојао од 72 научних истраживања и 87 студија СБ, Betcherman, Olivas & Dar (2004, стр. 4-12, 19-53) су утврдили следеће трендове програма у овим земљама:

- Службе за запошљавање пружају помоћ при запошљавању и имају позитиван утицај на учинак тржишта рада;
- Обука за незапослене користи повећању стопе запослености али не и виших зарада и то у вишој стопи за жене у односу на мушкарце;
- Програм преквалификације радника када услед масовна отпуштања радника углавном немају позитивне ефекте;
- Обука за младе има више негативног него позитивног утицаја на побољшање учинка тржишта рада; уместо ових програма, боље је инвестирати у образовни систем ових земаља;
- Субвенције за плате и/или запошљавање најчешће немају позитиван утицај и подразумевају значајне трошкове;
- Јавни радови могу бити краткорочно ефикасни, али не и дугорочно јер не утичу на побољшање будућих изгледа на тржишту рада у овим земљама;
- Помоћ за развој микро предузећа подразумева финансијску помоћ за samozapoшљавање што има позитиван утицај на функционаност и развој тржишта рада. Поред тога, јавни трошкови за ову врсту помоћи су минимални.

У земљама са вишим средњим дохотком, од којих је већина земаља у транзицији, активне и пасивне мере тржишта рада су ефикасне и имају позитиван утицај на учинак тржишта рада, све док се пажљиво анализирају параметри појединачног тржишта рада и док јавни трошкови за програме помоћи престављају инвестиције у будућност тржишта рада земље. На примеру искуства Источне Азије, која прелази из категоризације средњег у виши доходак, могу се научити важне лекције за ефикасност примене политика тржишта рада, као што је реаговање влада на време (након што је јефтина радна снага искоришћена и након што су усвојена знања о страним технологијама, тј. примена иновативних

технолошких достигнућа и имитација истих) у промовисању иновација на домаћем тржишту. Да би влада у томе била успешна, потребна је већ развијена институционална инфраструктура, усвојене политике о заштити имовинских права и реформа тржишта рада, која подразумева и привлачење талената и развијене међународне односе (Agénor, Canuto & Jelenic, 2012).

У Србији постоје многобројни примери активних политика тржишта рада: субвенционисано запошљавање, помоћ кроз Националну службу за запошљавање, креирање нових радних места фирме страног инвеститора и тако даље. Исто важи и за пасивне политике тржишта рада: на пример, откуп акција од запослених у ПЗП-у (Предузеће за путеве), исплата накнада запосленима ПКБ-а (Пољопривредни Комбинат Београд), накнаде за рано пензионисање до тренутка стицања старосне пензије и уступљавање радног места млађим циљним групама, и тако даље. У Србији се политике запошљавања спроводе кроз Национални план запошљавања и у складу са Законом о запошљавању и осигурању у случају незапослености (Službeni glasnik, 2020). Истраживање домаћих аутора (Marjanović & Mihajlović, 2015) је показало да су земље ЕУ више издвајале за пасивне мере у периоду када је стопа незапослености била виша. Такође, ови аутори тврде да је стање на тржишту рада у Србији прилично незадовољавајуће у односу на друге европске земље, као и да се из буџета издвајају незадовољавајућа финансијска средства за активне и пасивне мере против незапослености у Србији, нарочито због недовољне динамичности привреде.

Увећању ефикасности и динамичности привреде и локалног развоја позитивно доприносе таленти и креативност запослених (Cerisola, 2016). Људске вредности и креативност (као најзначајнија људска вредност у пословању) ће све више бити на цени (Boer & Fischer, 2013; Sarac, Efil & Eryilmaz, 2014; Đordjević & Đordjević, 2016; Jovanović & Vrgović, 2017; Hu et al., 2018). Технолошки напредак доприноси свим врстама радника у свери ефикасне комуникације и сарадње у циљу више продуктивности, у мањој или већој мери (Acemoglu & Autor, 2012). С тим у вези, технолошка промена иде у корист висококвалификованим радницима, уколико њихове плате расту брже од плата нискоквалификованих радника (Tinbergen, 1975; Goldin & Katz, 2010). Висококвалификовани радници се неретко поистовећују са талентом или потенцијалом, што вероватно не одражава реланост, уколико и нискоквалификован радник (нпр. касир) може показати изузетан таленат у обављању свог посла. Било да се ради о висококвалификованим или нискоквалификованим талентима, борба за њима не заостаје, као што не заостаје ни њихова борба у потрази за (бољим) упослењем.

Свака успешна компанија, као и компанија која има за циљ да постане успешна, прижељкује таленте као део својих кадрова, све интензивније у сваком сектору, нарочито након глобалне финансијске кризе 2007. године. Термин „борба за таленте“ (*war for talents*) је лансирала компанија McKinsey & Company 1998. године, која таленат описује као збир способности једне особе, где у способности спадају дар, знање, искуство једне индивидуе. За разлику од ове компаније, светски гуру за људске ресурсе Дејв Улрих таленат поистовећује са компетентношћу, посвећеношћу и доприносом (*competence, committment*,

& contribution) (Ulrich, 2006). Поводом борбе за таленте, издваја се анализа преко 400 академских и пословних чланака у којој се описује „савремена“ борба за таленте на глобалном нивоу (Beechler & Woodward, 2009). У њиховом истраживању, аутори су издвојили 4 фактора која утичу на борбу за таленте:

1. глобални демографски и економски трендови (дужи животни век, популациони бум, више радне снаге, савремене опадајуће стопе наталитета, социјална и здравствена заштита, увећан ниво смењивања радника - *turnover*);
2. увећање мобилности и организација (због глобализације, превазилажења географских и културалних баријера, увећање радне конкуренције, миграције, одлив мозгова). Економска либерализација може да „замени“ одлив мозгова (*brain drain*) у „ток талената“ (*talent flow*), обзиром да висококвалификовани кадар мигрира знатно више од нискоквалификованог кадра;
3. трансформационе промене у пословном окружењу, у вештинама и културалне промене (са *product-based* на *knowledge-based* привреду). Због доминације услужног сектора у односу на пољопривреду и индустрију, компаније све више зависе од људи него од машина или било чега другог.
4. растући ниво разноликости радне снаге (*diversity*). Генерације, културе, знања, понашања се интегришу у корист иновације организација и личног развоја. Не само међу државама, компанијама или културама, већ се ова интеграција огледа и у такозвани конзумеризам (*employee consumerism*) који све интензивније расте.

На основу тога, потребна је трансформација знања у вештине (*knowing-doing gap*). Стагнација постоји у теорији, док у пракси не може да опстане (стање стагнирања). У фази стагнације, на пример, институције као и предузећа, размишљају о акционим корацима (или предузимају акционе кораке) како би се рецесија избегла или да би се што пре из ње изашло. Последњих двадесет година, институције тржишта рада се баве елементима тржишта рада као што су минимале зараде, колективи уговори, законодавство о заштити запослења и заштити на раду, мобинг, синдикализација. Показало се да у свакој институцији постоје позитивни и негативни исходи као и подељења мишљења јавног мњења. На пример, висок степен заштите радника може утицати на неравноправнију расподелу дохотка, као што синдикати могу проузроковати смањење преговарачке моћи радника и повећање степена интервенције.

„Ко штити раднике?“ је питање које је Милтон Фридман својевремено поставио, и које је било лекција из серије његових предавања под именом „Милтон Фридман говори.“ Фридман је навео три заштитника радника: синдикати, држава и нико, тврдећи да су сва три одговора и тачна и обмањујућа. Синдикати штите две класе радника: оне које су чланови синдиката који су запослени и запослене синдикалне званичнике чији је посао да „воде“ синдикате. Држава штити неке раднике, углавном високоплаћене раднике, а поготову оне које ојачавају синдикате; и наравно државне раднике. Сви остали се штите од конкуренције. Бежи се од конкуренције која ствара алтернативу, а алтернатива је

највиша гаранција за развој. У складу с тим, Фридман је препоручио очување слободног тржишта (Friedman, 2020). У лекцији „Оловка“, он објашњава да је моћ слободног тржишта збир продуктивне ефикасности (цене, самоиницијатива) и мира и хармоније у свету. Приватно тржиште које је карактеристично по слободном предузетништву и малој влади доприноси побољшању живота људи. У том смислу, чак се и „стопа апсентизма“ може толерисати уколико је радник ефикасан. Његова схватања подсећају на дело Адама Смита „Богатство народа“, нарочито у контексту „невидљиве руке“.

За прописе о раду и систем социјалног осигурања су задужене владе појединачних држава. По Cho et al. (2012), прописи и реформе о раду и заштити радника би требало да регулишу опште принципе уговора о раду, да буду у складу са друштвеним циљевима, да регулативе тржишта рада буду флексибилне, интегрисане и да се редовно ажурирају и поједностављују како би прописи били ефикасни и циљеви успешно постигнути (стр. 38-41). Истраживање експерата СБ тврде да је за постизање циљева о заштити радника неопходно фокусирати се и на програме за развој вештина и примене знања, нарочито када се ради о млађој популацији (Cho et al., 2012, 41-48), што представља један од највећих изазова на тржишту рада у земљама у транзицији. Постоји много изазова за тржишта рада у земљама у транзицији, као и у земљама са вишим средњим дохотком.

На основу анализе литературе (нпр. Luthans, Stajković & Stajković, 2000; Svejnar, 2002; Horwitz, 2011; Biavaschi et al., 2012; Natrass & Seekings, 2015), изазови на пољу подизања стопе упослења и заштите радника у земљама са вишим средњим дохотком су следећи:

- Примена (или креација) законских регулатива и санкционисање послодаваца за неоправдане поступке, као и подизање нивоа ефикасности *HR* менаџмента (управљање људским ресурсима);
- Подстицање флексибилности тржишта рада кроз политике запослености, кроз ригидније (измене) регулативе између напуштања једног радног места и проналажења другог, као и кроз образовање младих;
- Активно бављење политикама тржишта рада, како би се подигла ефикасност мера у борби против незапослености;
- Подстицање образовања одраслих, у циљу увећања активне радне снаге и повећања конкурентности;
- Анализе на микроекономском нивоу могу бити од значаја и информативног карактера. Препоручује се спровођење анализа на дубљем нивоу, на пример мерење ефикасности и коштања одређене врсте подстицаја;
- Литература је сагласна да су инвестиције у способности, вештине и знања, формално образовање и инфраструктуру (институционалну и технолошку) од кључног значаја;
- Борба против сиве економије, која би могла уродити плодом смањењем пореза и подстицањем младих предузетника и старт-апова;

- Одлука о samozапослењу би требало да се доноси у складу са психолошким и когнитивним стањем у циљу усклађивања са процесом приватизације и турбулентним и динамичним тржиштем⁵.

Динамичност тржишта подразумева аспекте брзог технолошког развоја, једноставност миграције радне снаге и значајну улогу СДИ на тржишту рада, нарочито у земљама у транзицији које су осетљивије на ову динамичност управо због транзиције економије. Креатори политика у овим земљама би требало да успоставе равнотежу између привлачења СДИ и интереса домаћег радника. С једне стране, креатори политика би требало да обезбеде права и интересе радника у својој земљи. С друге стране, они могу „скренути са пута“ у напорима да привуку већу количину СДИ. У неким случајевима, у својим напорима да привуку СДИ, креатори политика мењају унутрашња правила и регулативе у складу са захтевима страног капитала (Singh & Zammit, 2004; Rao & Murthy, 2006). Стручна литература располаже доказима о утицају транснационалних и мултинационалних корпорација на политике и лобирање влада земље домаћина, нарочито у економијама у транзицији (нпр. Lewis, 2005; Jaeck & Kim, 2018). Ипак, требало би да постоји граница између спремности и напора у развијању економије и регулатива о раду, у смислу да мењање унутрашњих политика не би смело ићи на уштрб интереса домаће радне снаге (Krzywdzinski, 2014). У сценарију где се домаћа радна снага експлоатише (Marks, 1964), од експлоатисаних радника се може очекивати слаба мотивација у послу, неиспољавање максималних потенцијала радника, као и рад на минималном нивоу напора. Овај сценарио није типичан само за савремено доба. Кејнз (Keynes, 1936) и Парето (Pareto, 1966) су, поред других, својевремено критиковали империјализам, борбу за тржишта и експлоатацију колонија.

Поред подизања стопе упослености и заштите радника, један од главних изазова тржишта рада, не само за земље у транзицији, већ на глобалном нивоу, је глобална неједнакост расподеле (дистрибуције) као и глобална неједнакост могућности. Глобална неједнакост дистрибуције се грубо дели на неједнакост дистрибуције богатства и неједнакост дистрибуције дохотка. За увид у дистрибуцију богатства довољно је проучити Форбсову листу, где се могу пронаћи светски милијардери или такозване плутократе који контролишу око 2% светског богатства и они су „уживаоци глобализације“. Од 1980-тих година, у такозваној ери „високе глобализације“, плутократа је све више из Кине⁶ и Индије, и најчешће им то омогућава оно на шта се базирају: технологија, комуникација и јефтина радна снага.

У савременом добу, миграција радне снаге је мања него пре сто година (Milanović, 2016, стр. 9), што значи да је број радних миграната мањи, ако се узме у обзир раст светске популације у истом временском периоду. Долази се до концепта неједнакости дистрибуције дохотка или доходовне неједнакости, у чије мерење се убрајају сви доходци (од оног ко зарађује долар до оног ко зарађује милион долара дневно)⁷.

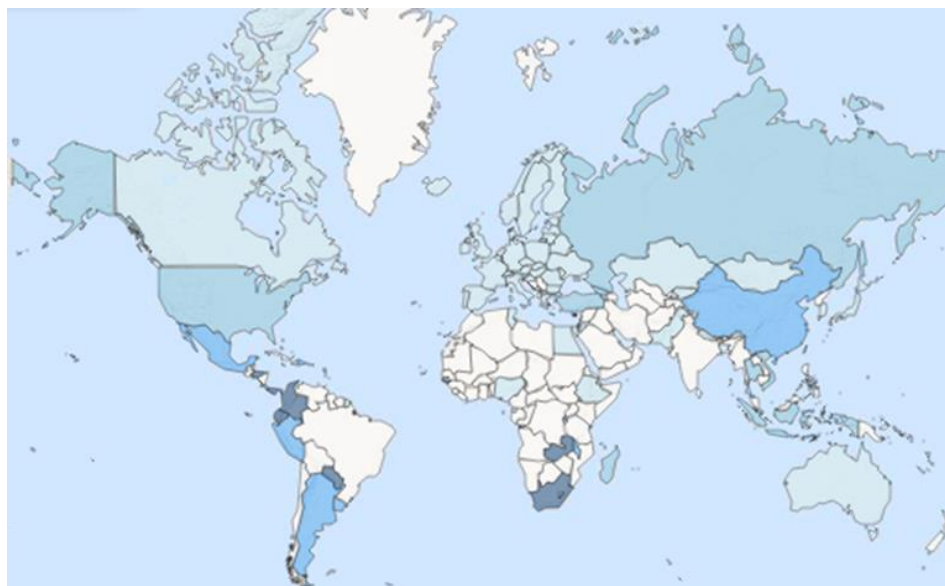
У земљама са вишим средњим дохотком се разлика у доходовној неједнакости мењала током година, која је приказана на сликама 2.1 и 2.2. Наиме, доходовна

неједнакост мерена Ђини индексом је у неким земљама ове групе расла а у неким се смањивала, док за неке земље ове групе још увек не постоји податак о мери доходовне неједнакости. С тим у вези, подаци о Ђини индексу за 2020. годину постоје за 14 земаља и то: Аргентина (42,3), Арменија (25,2), Белорусија (24,4), Бразил (48,9), Колумбија (54,2), Коста Рика (49,3), Доминиканска Република (39,6), Еквадор (47,3), Грузија (34,5), Мексико (45,4), Парагвај (43,5), Перу (43,8), Русија (36,0), Тајланд (35,0).

Последњи пут када је Ђини индекс мерен за земље са вишим средњим дохотком он варира од године до године и то: Гвајана (45,1 – 1998. године), Туркменистан (40,8 – 1998. године), Суринам (57,9 – 1999. године), Јамајка (45,5 – 2004. године), Азербејџан (26,6 - 2005. године), Јордан (33,7 – 2010. године), Тувалу (39,1 – 2010. године), Босна и Херцеговина (33,0 – 2011. године), Либан (31,8 – 2011. године), Ирак (29,5 – 2012. године), Гватемала (48,3 – 2014. године), Јужна Африка (63,0 – 2014. године), Боцвана (53,3 – 2015. године), Малазија (41,1 – 2015. године), Намибија (59,1 – 2015. године), Тонга (37,6 – 2015. године), Света Луција (51,2 – 2016. године), Габон (38,0 – 2017. године), Маурицијус (36,8 – 2017. године), Црна Гора (36,8 – 2018. године), Казахстан (27,8 – 2018. године), Северна Македонија (33,0 – 2018. године), Бугарска (40,3 – 2019. године), Кина (38,2 – 2019. године), Фиџи (30,7 – 2019. године), Малдиви (29,3 – 2019. године), Маршалска Острва (35,5 – 2019. године), Молдавија (26,0 – 2019. године), Панама (49,8 – 2019. године), Румунија (34,8 – 2019. године), Србија (34,5 – 2019. године, а за јужну покрајину Косово последњи подаци датирају 2017. године у висини индекса од 29,0), и Турска (41,9 – 2019. године),

За осталих седам земаља, као што су Америчка Самоа, Куба, Доминика, Екваторијална Гвинеја, Гренада, Либија и Св. Винсент и Гренандине, нема података о Ђини индексу у светској бази података.

Слика 2.1: Доходовна неједнакост – Ђини индекс: земље са вишим средњим дохотком, 2010. година

Извор: World Bank (2022). Доступно на:
<https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI?locations=XT&view=map&year=2010>

Слика 2.2: Доходовна неједнакост – Ђини индекс: земље са вишим средњим дохотком, 2020. година

Извор: World Bank (2022). Доступно на:
<https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI?locations=XT&view=map&year=2020>

У периоду 2010-2020. године, Ђини индекс је претежно опадао у Белорусији, Молдавији, Арменији, Казахстану, Албанији, Босни и Херцеговини, Северној Македонији, Грузији, Србији, Румунији, Тајланду, Русији, Кини, Доминиканској Републици, Аргентини, Парагвају, Перуу, Еквадору, Бразилу, Панами и Колумбији, док је претежно растао у Бугарској, Турској и Коста Рики.

Висок ниво доходовне неједнакости има негативан утицај на економски раст земаља. Другим речима, велика разлика у доходу између богатијих и сиромашнијих људи доприноси богатијем делу популације у смислу способности коришћења економских и тржишних предности. Примери ових предности могу бити приступ висококвалитетном образовању и могућност инвестирања (ОЕСД, 2014, стр. 26).

2.3. Утицај СДИ на тржишта рада: начин на који СДИ доприносе развоју тржишта рада

Прописи о раду и флексибилно тржиште рада су један од главних мотива за прилив СДИ (Javorcik & Spatareanu, 2005) у земље у транзицији, било да се тим прописима служи земља домаћин да привуче СДИ или страни инвеститор да користи ниске трошкове рада (Negi & Bardhan, 2017). СДИ су чиниле 11% глобалног БДП-а и обезбедиле су више од 80 милиона радних места широм света (Hornberger, Battat & Kusek, 2011, стр. 1) захваљујући флексибилности тржишта. Увећању БДП-а доприноси повећање производње, а СДИ повећавају производњу и производне капацитете. У том случају, у земљама у транзицији би овај феномен могао да води смањењу незапослености. С тим у вези, уколико су СДИ обично повезане са реструктурирањем предузећа, овај феномен је нарочито тачан ако је највећи део СДИ у земљама у транзицији у облику куповине неефикасних бивших ДП путем приватизације.

У земљама у транзицији, незапосленост је порасла током 1990-тих година, између осталог, и као последица реструктурирања предузећа (Estrin, 2017). Један од разлога за увећање стопе незапослености после светске кризе 2008. године је смањење нивоа СДИ у већини земаља. С обзиром на то да се у Србији стопа незапослености смањује (RZS, 2020), претпоставља се да је то последица завршне фазе реструктурирања јавних предузећа и масовне приватизације. Званична статистика ЕК потврђује позитиван тренд смањења незапослености, како у Србији, тако и у земљама чланицама ЕУ (Eurostat, 2020). Токови СДИ утичу на запосленост квантитативно, али не нужно и квалитативно (Abor & Harvey, 2008), као и на друге индикаторе тржишта рада (зараде, доходовна неједнакост).

У наставку је приказана анализа емпиријских истраживања о утицају СДИ на изабране показатеље тржишта рада, као што су запосленост, зараде и доходовна неједнакост.

2.3.1 Утицај СДИ на запосленост – емпиријски докази

У литератури се генерално утицај СДИ на економски развој *a priori* сматра позитивним. Нарочито се сматра да СДИ позитивно утичу на тржишта рада тако што смањује стопу незапослености. Насупрот томе, јавно мњење предњачи у тврдњама да СДИ негативно утичу на људски рад. С обзиром на то да ово истраживање подразумева анализу утицаја СДИ на одређене показатеље тржишта рада, као што су запосленост, зараде и

доходовна неједнакост, у наставку су приказана емпиријска истраживања. У табели 2.1 су приказани налази истраживања, узорак и период анализе о утицају СДИ на (не)запосленост.

Табела 2.1: Утицај СДИ на запосленост: преглед литературе

Аутор(и)	Узорак и циљ	Методологија	Резултати
Šabić et al. (2012)	Однос прилива СДИ на незапосленост у Србији у периоду 2000-2010	Корелациона анализа	Ирелевантан, веома низак линеаран однос
Mehra (2013)	Утицај СДИ на запосленост у Индији	Регресиона анализа	СДИ има негативан утицај на запосленост
Brincikova & Darmo (2014)	Утицај прилива СДИ на запосленост у земљама Вишеградске групе у периоду 1993-2012	Регресиона анализа - модификован Окунов закон	СДИ нема значајан утицај на запосленост
Estrin & Uvalić (2014)	Утицај СДИ на запосленост у земљама у транзицији, у периоду 1990-2011	Дескриптивна и регресиона анализа	СДИ не доприноси расту запослености
Zdravković & Martinović (2016)	Утицај СДИ на незапосленост у земљама у транзицији у периоду 1990-2014	Регресиона анализа	СДИ нема значајан утицај на незапосленост
Grahovac & Softić (2017)	Утицај прилива СДИ на незапосленост у земљама Западног Балкана у периоду 2000-2014	Регресиона анализа	СДИ нема значајан утицај на незапосленост
Zdravković, Đukić, & Bradić-Martinović (2017)	Утицај прилива СДИ по броју становника на незапосленост у земљама у транзицији у периоду 2000-2014	Регресиона анализа	СДИ нема значајан утицај на незапосленост
Perić (2020)	Утицај прилива СДИ на запосленост у Србији у периоду 2005-2017	Регресиона анализа	СДИ нема значајан утицај на раст запослености
Mickiewicz, Radošević & Varblane (2000)	Утицај СДИ на запосленост у Чешкој Републици, Мађарској, Словачкој и Естонији у периоду 1990-1998	Дескриптивна анализа	СДИ има позитиван утицај на запосленост
Pajović (2007)	Утицај прилива СДИ на запосленост у Словенији	Квалитативна анализа	СДИ има позитиван утицај на запосленост

Abor & Harvey (2008)	Утицај СДИ на запосленост у Гани у периоду 1992-2002	Регресиона анализа	СДИ има позитиван и значајан утицај на запосленост, квантитативно али не и квалитативно
Stanišić (2008)	Утицај СДИ на економски раст у јужно-европским земљама у транзицији у периоду 1997-2006	Корелациона анализа	СДИ има позитиван утицај на запосленост
Hubner (2011)	Утицај СДИ на економски раст у Азербејџану	Дескриптивна анализа	СДИ има позитиван утицај на запосленост
Demeti & Rebi (2014)	Утицај прилива СДИ на економски раст у Албанији	Компаративна и корелациона анализа	СДИ има позитиван утицај на запосленост
Kurtović, Siljković & Milanović (2015)	Утицај СДИ на запосленост у земљама Западног Балкана у периоду 1998-2012	Регресиона анализа	СДИ има позитиван утицај на запосленост
Domazet (2016)	Анализа СДИ и неолиберализма у Босни и Херцеговини	Прегледни рад	СДИ има недовољан позитиван утицај на запосленост
Hale & Xu (2016)	Утицај СДИ на запосленост у развијеним и земљама у развоју	Прегледни рад	СДИ има позитиван утицај на запосленост
Estrin (2017)	Однос СДИ и запослености у земљама у транзицији у периоду 1991-2014	Прегледни рад	СДИ има позитиван утицај на запосленост
Perić (2019)	Утицај прилива СДИ на запосленост у земљама бивше Југославије у периоду 2003-2017	Регресиона анализа	СДИ има позитиван и значајан утицај на запосленост
Perić & Stanišić (2020)	Утицај прилива СДИ на запосленост у земљама Западног Балкана у периоду 2003-2017	Регресиона анализа	СДИ има веома низак позитиван и значајан утицај на запосленост
Perić & Filipović (2021)	Утицај прилива СДИ на запосленост у земљама у транзицији у периоду 2000-2017	Регресиона анализа	СДИ има позитиван и значајан утицај на запосленост

Извор: систематизација аутора

Са једне стране, постоје научни докази да СДИ у земљама у транзицији немају значајан позитиван утицај на стопу незапослености (Šabić et al., 2012; Mehra, 2013; Brincikova & Darmo, 2014; Estrin & Uvalić, 2014; Zdravković & Martinović, 2016; Grahovac

& Softić, 2017; Zdravković, Đukić & Bradić-Martinović, 2017; Perić, 2020). Са друге стране, постоје научни докази да СДИ позитивно утичу на стопу незапослености, односно да је својим приливом смањују (Mickiewicz, Radošević & Varblane, 2000; Pajović, 2007; Abor & Harvey, 2008; Stanišić, 2008; Hubner, 2011; Demeti & Rebi, 2014; Kurtović, Siljković & Milanović, 2015; Domazet, 2016; Hale & Xu, 2016; Estrin, 2017; Perić, 2019; Perić & Stanišić, 2020; Perić & Filipović, 2021). Shengelia, Kozak & Kirkitadze (2020) су емпиријски утврдили да уколико је земља отворенија, нарочито земља у транзицији, то је већи позитиван утицај СДИ на запосленост.

Различитост у научним доказима о утицају СДИ на стопу незапослености зависи од великог броја фактора, као што су изабране методе релевантне за научно истраживање, односно примењена методологија, временски оквир, узорак и контролне варијабле (уколико их има). Одређени аутори су показали да дугорочни утицај СДИ на стопу незапослености у земљама у транзицији не постоји или је веома низак (Šabić et al., 2012; Zdravković, Đukić & Bradić-Martinović, 2017; Perić & Stanišić, 2020).

Естрин је показао на узорку земаља у транзицији да прилив СДИ повећава незапосленост у иницијалној фази, док дуготрајни прилив СДИ позитивно утиче на смањење стопе незапослености (Estrin, 2017), што је општа последица прилива СДИ у приватизацији ДП. У иницијалној фази то захтева систематизацију радне снаге која доводи до отпуштања и касније запошљавања нових радника са потребним вештинама и знањем. Слично томе, СДИ у земљама Централно-источне Европе имају негативан краткоточни утицај, а позитиван дугорочни утицај на запосленост (Jude & Silaghi, 2016) што важи и за земље бивше Југославије (Perić, 2019). Такође, не чини се да су СДИ допринеле упослењу на Западном Балкану, изузев у Хрватској. Долазак италијанског Фијата, на подручју града Крагујевца у Србији, је довео је до тренутног пада незапослености, док је у наредном периоду забележен раст незапослености (Estrin & Uvalić, 2014, стр. 308).

Позитиван утицај СДИ на запосленост се објашњава и испитивањем продуктивности радне снаге. Продуктивност мултинационалних предузећа позитивно утиче на додатну вредност по запосленом, до ког се закључка дошло путем испитивања истог нивоа индустрије у различитим земљама у корелацији са продуктивношћу радника (Demeti & Rebi, 2014). Путем регресионе анализе и теорије Окуновог закона, утврђен је позитиван утицај прилива гринфилд инвестиција на запосленост у земљама В4 (земље Вишеградске групе) за период 1993-2012, док је у случају приватизација, односно М&А, утврђен негативан утицај (у одсуству статистичке значајности) (Brincikova & Darmo, 2014). С недостатком статистичке значајности, регресиона анализа је показала да утицај прилива СДИ на просечну зараду и запосленост у Србији за период 2005-2017. није присутан (Perić, 2020). Слично томе, путем панел регресије утврђено је да је ефекат СДИ на незапосленост у земљама економске транзиције у Европи незнатан (Zdravković &

Martinović, 2016), као и у земљама Западног Балкана (Grahovac & Softic, 2017), и искључиво у Србији (Šabić et al., 2012). У одсуству статистичког поступка, постоје тврдње да СДИ делимично позитивно утичу на запошљавање у Босни и Херцеговини (Domazet, 2016).

На основу анализе емпиријских истраживања о утицају СДИ на запосленост, увиђа се недовољан ниво мерења утицаја СДИ на запосленост у земљама у транзицији. Поред тога, изостаје утврђивање утицаја СДИ на запосленост у групи земаља са вишим средњим дохотком. Како је то циљ овог рада, резултати истраживања представљаће допринос научној литератури.

2.3.2 Утицај СДИ на зараде – емпиријски докази

Иако је установљено да СДИ имају ефекте на укупну запосленост и на домаћу запосленост у земљама Централне Европе, као и да позитивно утичу на отварање различитих врста радних места, регионалну дистрибуцију и стварање нових радних места, веће зараде и трансфер вештина (Mickiewicz, Radošević & Varblane, 2000), постоје и тврдње да СДИ немају значајан утицај на зараде у другим земљама у транзицији. У табели 2.2 је приказан преглед емпиријских истраживања о утицају СДИ на зараде.

Табела 2.2: Утицај СДИ на зараде: преглед литературе

Аутор(и)	Узорак и циљ	Методологија	Резултати
Perić (2020)	Утицај пилива СДИ на просечне зараде у Србији у периоду 2005-2017	Регресиона анализа	СДИ нема значајан утицај на раст просечних зарада
Abor & Harvey (2008)	Утицај СДИ на ниво зараде у Гани у периоду 1992-2002	Регресиона анализа	СДИ има позитиван али не и значајан утицај на зараде
Hale & Xu (2016)	Утицај СДИ на зараде у развијеним и земљама у развоју	Прегледни рад	СДИ има позитиван утицај на зараде
Perić (2019)	Утицај прилива СДИ на просечне зараде у земљама бивше Југославије у периоду 2003-2017	Регресиона анализа	СДИ има позитиван и значајан утицај на просече зараде
Perić & Stanišić (2020)	Утицај прилива СДИ на просечне нето зараде у земљама Западног Балкана у периоду 2003-2017	Регресиона анализа	СДИ има веома низак позитиван и значајан утицај на просечне нето зараде

Perić & Filipović (2021)	Утицај прилива СДИ на ниво исплаћених зарада у земљама у транзицији у периоду 2000-2017	Регресиона анализа	СДИ има позитиван и значајан утицај на зараде
Mickiewicz, Radošević & Varblane (2000)	Утицај СДИ на запосленост у Чешкој Републици, Мађарској, Словачкој и Естонији у периоду 1990-1998	Дескриптивна анализа	СДИ има позитиван утицај на зараде
Velde & Morrissey (2004)	Утицај СДИ на зараде у земљама Источне Азије у периоду 1985-1998	Регресиона анализа	СДИ има позитиван утицај на зараде
Bhandari (2007)	Утицај СДИ на зараде у земљама у транзицији Источне Европе и Централне Азије у периоду 1990-2002	Регресиона анализа	СДИ има позитиван утицај на зараде
Hale & Xu (2016)	Утицај СДИ на зараде у развијеним и земљама у развоју	Прегледни рад	СДИ има позитиван утицај на зараде
Kurtović, Talović & Dačić (2015)	Утицај СДИ на просечне зараде у земљама Западног Балкана у периоду 2007-2014	Регресиона анализа	СДИ има позитиван утицај на зараде
Estrin & Uvalić (2014)	Утицај СДИ на зараде у земљама у транзицији, у периоду 1990-2011	Дескриптивна и регресиона анализа	СДИ не доприноси расту зарада
Abor & Harvey (2008)	Утицај СДИ на зараде у Гани у периоду 1992-2002	Регресиона анализа	СДИ нема значајан утицај на зараде
Popović & Erić (2018)	Утицај СДИ на економски раст у земљама Западног Балкана у периоду 2005-2014	Регресиона анализа	СДИ нема значајног утицаја на трошкове рада
Onaran & Stockhammer (2006)	Утицај СДИ на зараде у земљама у транзицији Источне и Централне Европе у периоду 2000-2004	Регресиона анализа	СДИ има позитивног утицаја на зараде високо квалификованих радника СДИ има позитиван утицај на зараде
Gopinath & Chen (2003)	Утицај на зараде у 15 развијених земаља и 11 земаља у развоју у периоду 1970-1995	Модификована једначина удела у раду и регресиона анализа	висококвалификованих радника и негативан утицај на зараде неквалификованих радника, који је релевантнији у

Taylor & Driffield (2005)	Утицај СДИ на зараде у Великој Британији у периоду 1983-1992	Регресиона анализа	Прилив СДИ утиче на раст неједнакости зарада
Mushtaq et al. (2014)	Утицај прилива СДИ на доходовну неједнакост у земљама Јужноазијске асоцијације за регионалну сарадњу	Регресиона анализа	Прилив СДИ има негативан и значајан утицај на доходовну неједнакост

Извор: систематизација аутора

У складу са великим бројем истраживања, емпиријске студије сведоче о различитим научним доказима када је у питању утицај СДИ на зараде.

Са једне стране, прилив СДИ доприноси повећању зарада (Velde & Morrissey, 2004; Bhandari, 2007; Hale & Xu, 2016; Kurtović, Talović & Dačić, 2015; Perić & Stanišić, 2020), или није у директној корелацији са повећањем зарада (Estrin & Uvalić; 2014). Са друге стране, не постоји значајан утицај (Abor & Harvey, 2008) СДИ на зараде, или постоји минимални позитиван утицај који није статистички значајан (Perić, 2020). У истраживању Perić (2019)⁸ доказано је да СДИ има позитиван утицај на просечне нето зараде тек у другој години извршења прилива СДИ.

Отвореност земље у међународној трговини често има негативан утицај на плате у почетној фази прилива СДИ, који се након неколико година често преокреће (Rama, 2003; Perić & Stanšić, 2020). Ово поготово важи у земљама у транзицији и земљама са вишим средњим дохотком јер је њихово тржиште незасићено. Такође, нема значајног утицаја прилива СДИ из иностранства на трошкове радне снаге у економијама Западног Балкана (Popović & Erić, 2018).

У земљама Централне и Источне Европе (Чешка, Мађарска, Пољска, Словачка, Словенија) процес транзиције је донео драматичне промене у структури плата у периоду 2000-2004. године (Onaran & Stockhammer, 2006). Наиме, СДИ су показале позитивне ефекте на зараде у секторима капитала и вештина, доприносећи већој продуктивности и високим значајним и позитивним ефектима запошљавања. Међутим, као последица пада незапослености, плате су показале општу флексибилност и, супротно странам улагањима, дугорочни нето ефекат извоза и увоза негативан је и штетан за тржишта рада ових земаља.

На овај начин је истраживање поменутих аутора указало на укупне негативне ефекте СДИ на зараде неквалификованих и позитивне ефекте на зараде квалификованих радника.

Користећи симулациону анализу, утврђено је да прилив СДИ има позитиван утицај на домаће зараде квалификованих радника, а негативан утицај на зараде неквалификованих радника (Zulfiu, 2014; Onaran & Stockhammer, 2006), што доприноси расту неједнакости зарада у домаћој земљи. Слично томе, пре скоро две деценије, установљено је да је у 26 земаља прилив СДИ негативно утицао на неједнакост зарада (Gopinath & Chen, 2003), као и да је утицај прилива СДИ у прерађивачкој индустрији у Великој Британији на неједнакост зарада био негативан (Taylor & Driffield, 2005). СДИ имају веома низак позитиван ефекат на стопу запослености и просечне нето зараде у земљама у транзицији, с тим што њихов прилив има тенденцију негативног утицаја на неједнакост у зарадама (Perić & Filipović, 2021).

У азијским економијама резултати о утицају СДИ на тржишта рада такође су релевантни. Истраживање о утицају СДИ на зараде и неједнакост зарада у пет источноазијских држава током 1985-1998. године показали су резултате сличне великом броју истраживања. Наиме, без обзира на ниво вештина, прилив СДИ је значајно повећао неједнакост зарада на Тајланду, док у Сингапуру, Хонг Конгу, Филипинима, Кореји и Тајланду прилив СДИ повећава ниво зарада (Velde & Morissey, 2004). С обзиром на то да од ових пет земаља само Тајланд спада у земље са вишим средњим дохотком, узима се у обзир образложење о утицају СДИ на повећање нивоа зарада на Тајланду. С тим у вези, СДИ има много мањи ефекат на нискоквалификоване раднике него на квалификоване раднике на Тајланду (Velde & Morissey, 2004; Mushtaq et al., 2014, стр. 3).

С обзиром на то да су емпиријска истраживања показала различите резултате о утицају СДИ на зараде, као и то да различитост у зарадама указује на степен доходне неједнакости, у овом раду је приступ мерењу утицаја на зараде и на доходну неједнакост одвојен. Другим речима, у овом раду се утицај СДИ на зараде и на доходну неједнакост мери путем два различита модела. Поред тога, у литератури недостају емпиријска истраживања о утицају СДИ на зараде у земљама са вишим средњим дохотком, у којима је привлачење СДИ међу основним макроекономским активностима.

2.3.3 Утицај СДИ на доходну неједнакост – емпиријски докази

У кратком временском периоду и без обзира на методу мерења СДИ, СДИ имају робусан позитиван ефекат на доходну неједнакост (Mahutga & Bandelj, 2008). Пре нешто мање од две деценије, утврђено је да утицај СДИ на тржиште рада не зависи од нивоа развијености хуманог капитала, јер земље у транзицији већ поседују довољну

квалификовану радну снагу (Campos & Kinoshita, 2002). Насупрот томе, у скорије време истраживања показују да утицај СДИ ипак зависи од нивоа развијености хуманог капитала (нпр. Mihaylova, 2015). Утицај прилива СДИ у земљама Централне и Источне Европе је неодређен уколико директно зависи од нивоа образовања и привредног развоја земље домаћина (Mihaylova, 2015). Привредни развој незаобилазно подразумева и рапидни технолошки развој. С тим у вези, са развојем вишег степена људског капитала, људи се брже прилагођавају технолошким променама (IBRD, 2018, стр. 14).

Емпријска истраживања о утицају СДИ на доходовну неједнакост, као и у случају запослености и зарада, указују и на позитивне и на негативне ефекте, што је приказано у табели 2.3.

Табела 2.3: Утицај СДИ на доходовну неједнакост: преглед литературе

Аутор(и)	Узорак и циљ	Методологија	Резултати
Hale & Xu (2016)	Утицај СДИ на доходовну неједнакост у развијеним и земљама у развоју	Прегледни рад	СДИ има негативан утицај на доходовну неједнакост у земљама у развоју (главни узрок је зарада висококвалификованих радника) СДИ има позитиван утицај на зараде висококвалификованих радника и негативан утицај на зараде неквалификованих радника
Zulfiu (2014)	Утицај СДИ на доходовну неједнакост у земљама у транзицији	Симулацијска анализа	СДИ има неодређен утицај на доходовну неједнакост (и позитиван и негативан али не и значајан)
Perić & Filipović (2021)	Утицај прилива СДИ на доходовну неједнакост у земљама у транзицији у периоду 2000-2017	Регресиона анализа	Прилив СДИ има негативан и значајан утицај на доходовну неједнакост
Mushtaq et al. (2014)	Утицај прилива СДИ на доходовну неједнакост у земљама Јужноазијске асоцијације за регионалну сарадњу у периоду 1980-2011	Регресиона анализа	СДИ има позитиван утицај на раст доходовне неједнакости
Mahutga & Bandelj (2008)	Утицај СДИ на доходовну неједнакост у земљама Централне и Источне Европе у периоду 1990-2001	Регресиона анализа	Раст прилива СДИ утиче на раст доходовне неједнакости
Mah (2012)	Утицај СДИ на доходовну неједнакост у Кореји у периоду 1982-2008	Регресиона анализа	

Jensen & Rosas (2007)	Утицај СДИ на доходовну неједнакост у Мексику у периоду 1990-2000	Регресиона анализа	Раст СДИ утиче на смањење доходовне неједнакости Раст СДИ утиче на раст доходовне неједнакости у кратком периоду
Ucal, Haug & Bilgin (2015)	Утицај СДИ на доходовну неједнакост у Турској у периоду 1970-2008	Регресиона анализа	(веома низак али позитиван и значајан утицај), док утиче на њен пад у дужем периоду (низак и негативан утицај)
Choi (2006)	Утицај СДИ на доходовну неједнакост у 119 Азијских и Латино-америчких и Карипских земаља у периоду 1994-2002	Регресиона анализа	Раст нивоа СДИ утиче на раст доходовне неједнакости
Driffield et al. (2010)	Утицај прилива СДИ на доходовну неједнакост Уједињеном Краљевству у периоду 1980-1995	Регресиона анализа	Раст нивоа прилива СДИ утиче на раст доходовне неједнакости на локалном нивоу, док на националном нивоу утиче на њено смањење

Извор: систематизација аутора

Раст прилива СДИ директна је последица пораста Ђини коефицијента у Кореји (Mah, 2012). Иако је значај прилива СДИ за корејску економију допринео већој флексибилности на тржишту рада у последњих неколико деценија, у периоду 1982–2008. године, неједнакост прихода у Кореји се погоршала (Mah, 2012). За разлику од тога, регресиона анализа утицаја нивоа СДИ (*FDI inward stock*) на расподелу дохотка у пет земаља (Бангладешу, Индији, Непалу, Пакистану и Шри Ланки) за период од 1980. до 2011. године, а у ком моделу је Ђинијев коефицијен зависна а *FDI* независна варијабла, показала је да је утицај СДИ на неједнакост прихода (дохотка) негативан и статистички значајан ($FDI=-0.36, p=0,005$) (Mushtaq et al., 2014). На другој страни света, студија утицаја СДИ на неједнакост дохотка мерену Ђини коефицијентом у Мексику у периоду 1990-2000. године такође показује да је утицај СДИ на неједнакост дохотка негативан и значајан (Jensen & Rosas, 2007).

Испитивање утицаја СДИ на неједнакост дохотка у Турској за период од 1970. до 2008. године, показује различите резултате за кратак и дужи временски период. Наиме, повећан ниво СДИ је довео до смањења доходовне неједнакости на кратки и дугорочни период, где варијабла „становништво“ чини разлику. Стопа раста становништва у овој земљи је у највећој мери утицала на неједнакост дохотка (мерену Ђини коефицијентом). С тим у вези, повећање стопе раста становништва доводи до смањења доходовне

неједнакости на дужи рок, што је статистички значајно, док смањење стопе раста становништва дугорочно нема статистички значајне ефекте на доходовну неједнакост. На овај начин се показало да СДИ немају негативан утицај на расподелу дохотка у Турској. Уместо тога, СДИ смањује неједнакост, иако у веома ниској мери. По овим ауторима, СДИ нису алат за мерење промене расподеле дохотка (Ucal, Naug & Bilgin, 2015).

На узорку од 119 земаља за временски период 1993 - 2002. године показало се да се доходовна неједнакост (мерена Ћини коефицијентом) повећава када се СДИ као проценат повећања БДП-а повећавају. Док повећање БДП-а негативно утиче на расподелу дохотка, повећање БДП-а по глави становника и реалне стопе раста БДП-а по глави становника смањују доходовну неједнакост у земљи (Choi, 2006). У земљама Источне Европе, раст нивоа СДИ позитивно утиче на доходовну неједнакост, док се утицај прилива СДИ на Ћини коефицијент није могао доказати (Halmos, 2011).

Као и за запосленост и зараде, и за доходовну неједнакост постоје различити емпиријски резултати у вези са утицајем СДИ. Утицај СДИ на доходовну неједнакост варира у од земље до земље и не зависи од само једног фактора (СДИ), већ од многобројних других фактора⁹. С тим у вези, процена утицаја СДИ на Ћини коефицијент може да се изведе на различите начине и примењујући различите методе. СДИ у неким економијама могу да имају привремени позитиван утицај на доходовну неједнакост, док у неким другим економијама тај утицај може бити негативан у одређеном тренутку и статусу економије. Дакле, СДИ утичу углавном позитивно на Ћини коефицијент. Са друге стране, чини се да за разлику од утицаја СДИ, утицај домаћих инвестиција тенденциозно иде у једном правцу: смањује доходовну неједнакост (или барем не утиче на њен раст). У Великој Британији је доказано да СДИ имају тенденцију да позитивно утичу на неједнакост зарада (да је повећавају), док домаће инвестиције имају тенденцију смањења неједнакости зарада (Driffield et al., 2010).

У сажетој форми изводи се, у одређеном временском добу у одређеној географској позицији, да СДИ:

- има негативан и значајан утицај на неједнакост дохотка (односно утиче на смањење неједнакости дохотка) (нпр. Gopinath & Chen, 2003; Jensen & Rosas, 2007; Mushtaq et al., 2014);
- има негативан али не и статистички значајан утицај као и да је утицај СДИ неодређен или неизвестан (нпр. Mihaylova, 2015; Perić & Filipović, 2021);
- има позитиван утицај на неједнакост дохотка (односно утиче на повећање неједнакости дохотка) (нпр. Choi, 2006; Mah, 2012).

На основу анализе литературе, делимично се може потврдити Кузњецова теорија, по којој индустријализација (прва крива) подстиче раст просечних примања, тако да

неједнакост у почетку расте, а након неког времена опада, што се пресликава у другој криви која подразумева технолошки развој. Земље у транзицији имају структуралних проблема, нарочито економских (недостатак домаћег капитала, обнова предузећа и интеграција са глобалном економијом), углавном због слабости економских индикатора попут незапослености (Zdravković, Đukić & Bradić-Martinović, 2017). Најбитнију улогу за економски раст имају (поред економских и политичких реформи) СДИ, које кроз прилив капитала обезбеђују преливања технологија и смањење незапослености (OECD, 2018). СДИ подстичу интеграцију тржишта рада кроз увоз технологија и најбољих менаџерских пракси (Beechler & Woodward, 2009) и трансфер вештина (Mickiewicz, Radošević & Varblane, 2000).

Утицај СДИ на доходовну неједнакост је био предмет многих истраживања, нарочито од 1990-их када је се процес глобализације продубио широм света. У зависности од географског положаја, економске развијености земље и домаћег тржишта рада, истраживања су показала различите резултате о утицају СДИ на доходовну неједнакост. Ипак, већина емпиријских истраживања указује да раст СДИ утиче на раст доходовне неједнакости, нарочито у земљама у развоју, али не и у развијеним земљама (или регијама). Са друге стране, економије се залажу за смањивање доходовне неједнакости у циљу смањивања разлике у приходима и економског развоја. Како су СДИ неизбежне као једна од детерминанти глобалног економског развоја, истраживања о њиховом утицају на СДИ би требало да се спроводе на континуираном нивоу. Осим тога, постоји јаз у литератури о мерењу утицаја СДИ на групу земаља са вишим средњим дохотком који овај рад тежи да надомести.

ТРЕЋЕ ПОГЛАВЉЕ

3

УТИЦАЈ ПРИЛИВА СТРАНИХ ДИРЕКТНИХ ИНВЕСТИЦИЈА НА ТРЖИШТА РАДА У ЗЕМЉАМА СА ВИШИМ СРЕДЊИМ ДОХОТКОМ

☀ У другом поглављу су анализирани појам тржишта рада и трендови на тржишту рада у земљама са вишим средњим дохотком. Од највећег значаја за треће поглавље је спроведена анализа прегледа литературе о утицају СДИ на тржишта рада (2.3).

► Треће поглавље представља методолошка објашњена и примену статистичких алата за оцењивање утицаја прилива СДИ на одабране показатеље тржишта рада у економијама са вишим средњим дохотком у периоду од 1991. до 2019. године. Литература не располаже научним доказима о утицају прилива СДИ на циљане показатеље тржишта рада са свеобухватним економијама са вишим средњим дохотком. Треће поглавље, у целини, настоји да испуни овај недостатак у литератури и обезбеди несвакидашњу анализу о зачараном троуглу: земље са вишим средњим дохотком-прилив СДИ-циљани показатељи тржишта рада.

Структура трећег поглавља се састоји од описа података који су прикупљени за сврхе економетријске и статистичке анализе, описа варијабли које се користе за моделирање (3.1) и методолошког оквира који се примењује за оцењивање утицаја прилива СДИ на изабране показатеље тржишта рада (3.2) у земљама са вишим средњим дохотком. Последње потпоглавље (3.3) представља резултате добијених модела и њихову интерпретацију.

3.1 Подаци и коришћене варијабле

У циљу систематичног прегледа података и варијабли, ово поглавље је подељено на три подпоглавља. Подпоглавље 3.1.1 представља извор података, 3.1.2 представља опис података и оригиналне методологије и 3.1.3 представља дефиницију и опис варијабли. Подаци и варијабле су нумерички описане.

Нумеричке (квантитативне) променљиве су интервалне или рацио променљиве. За разлику од интервалних променљивих, рацио променљиве представљају реалну разлику између две променљиве која се исказује одређеним бројем. Ако је, на пример, рацио променљиве 0, значи да разлика између две променљиве не постоји.

Категоријалне (квалитативне) променљиве су номиналне или ординалне променљиве, о којима ће бити више речи у четвртом поглављу.

3.1.1 Извор података

На првом месту, идентификоване су економије са вишим средњим дохотком на основу класификације СБ. Сет података који се користи за 58 земље покрива период од 1991. до 2019. године, који су преузети из популације земаља. Овај сет података представља земље са вишим средњим дохотком и убраја земље са различитим статусом нивоа развијености (земље у развоју и земље у транзицији). За неке од земаља не постоје забележени подаци, или постоје у мање комплетној мери. На пример, након 1990. године није једноставно утврдити тачан ниво СДИ у појединим земљама које су настале након распада првобитних држава и постале независне (нпр. Bevan & Estrin, 2004). Стога, постоје „рупе“ у временским серијама (Додатак Б). Временске серије су за све земље узорка доступне на званичном сајту СБ (World Bank, 2019), из којег су преузети подаци за потребе овог истраживања.

У вези са представљањем показатеља, спроводи се анализа доступних индикатора и њихових временских серија за сваку земљу у узорку. Представљање индикатора, табеларно и графички, има за циљ да обезбеди сликовит и јасан приказ изабраних показатеља. Показатељи који се користе за приоритетно моделирање су: прилив СДИ, запосленост, зараде и Ђини индекс. Метод посматрања, односно метод прикупљања података се односи на статистички попис података које су обавиле институције (у овом случају СБ са партнерима) од којих су преузети подаци за анализу и моделирање. Подаци из секундарних извора који су преузети су статистичке серије, тачније делови

статистичких серија. У овом раду су преузете статистичке серије (које могу бити географске, структуралне и временске) временског типа односно временске (хронолошке) серије. Преузимање свих података (скупа података), који су систематизовани табеларно по редовима и колонама, резултирало је у сложене и комбиноване статистичке табеле.

3.1.2 Опис података и оригинална методологија

У наредном кораку, преузети подаци се дефинишу и систематизују за економетријско моделирање. У овом подпоглављу се дефинишу показатељи тржишта рада и методологија коју је СБ применила при прикупљању, идентификацији и обради тих показатеља. Поред табеларног приказа индикатора и методологије (Табела 3.1), следи опис оригиналне методологије изабраних показатеља тржишта рада као и прилива СДИ коришћене за њихово прикупљање. Сврха представљања оригиналне методологије званичних података је да омогући јасну интерпретацију резултата добијених економетријском анализом.

Табела 3.1: Опис показатеља по СБ

Показатељ / indicator	Прилив СДИ / <i>Foreign direct investment, net inflows (BoP, current US\$)</i>	Запосленост / <i>Employment to population ratio, 15+, total (%) (modeled ILO estimate)</i>	Зараде / <i>Wage and salaried workers, total (% of total employment) (modeled ILO estimate)</i>	Ћини индекс / <i>Gini index (World Bank estimate)</i>
Дефиниција	Токови капитала директних инвестиција у економији која извештава. Светкса банка се ослања на приручник о платном билансу ММФ-а (<i>BoP6</i>) из 2009. године за дефинисање СДИ.	Део запосленог радно способног становништва према броју укупне популације у једној земљи. Запослени су они који су током кратког референтног периода били ангажовани у било којој активности. Старост запослених је од 15. године живота.	Новчана примања запослених радника. Запослени су они радници који су уопслени и обављају категорије послова дефинисане као „плаћени послови“. Овај индикатор је процена мере у којој су запослени плаћени (у %) у односу на укупну запосленост.	Ћини индекс показује у којој мери расподела дохотка (или, у неким случајевима, потрошња) међу појединцима или домаћинствима унутар привреде одступа од потпуно једнаке расподеле. Ћини индекс чија је вредност 0 представља савршену једнакост, док индекс 100 подразумева савршену неједнакост.

Подаци о капиталним токовима се заснивају на подацима платног биланса ММФ-а. Подаци о СДИ се допуњују користећи податке UNCTAD-а и званичних националних извора. Стандарди СДИ се ослањају на шесто издање ММФ-овог приручника о платном билансу (BoP6).

Подаци о запослености се заснивају на проценама Међународне организације рада (ILO), чије се процене углавном заснивају на националним анкетама тржишта рада и анкетама домаћинства земаља. Након тога, подаци о запослености се хармонизују (узимајући у обзир избор података, методологије и друге податке карактеристичне за неку земљу) зарад ефектније упоредивости међу земљама.

Подаци о зарадама се заснивају на проценама ILO-а, чије се процене углавном заснивају на националним анкетама тржишта рада и анкетама домаћинства земаља. Након тога, подаци о зарадама се хармонизују (узимајући у обзир избор података, методологије и друге карактеристичне за неку земљу) зарад ефектније упоредивости међу земљама.

Подаци о расподели дохотка или потрошње преузимају се из национално репрезентативних анкета о домаћинствима. Подаци о расподели дохотка прилагођени су величини домаћинства и ПКМ (паритет куповне моћи). Није извршено прилагођавање просторних разлика у трошковима живота унутар земаља, јер подаци који су потребни за такве прорачуне углавном нису доступни.

Подаци о капиталним токовима приказани су за све земље за које су подаци доступни. Многе земље не извештавају битне податке о СДИ, као на пример, реинвестиран капитал, локални акумулирани капитал. Подаци који су доступни могу да се разликују у другим изворима због различитих метода прикупљања и обраде података.

Подаци о запослености извлаче се из анкета о радној снази и анкета домаћинства, допуњених званичним проценама и пописима за малу групу земаља, што представља врло сложу процедуру. Такође, континуирану варијацију у запослености је тешко временски пратити. Ограничења представљају и разлике у дефиницијама запослености и становништва. Највећа разлика је заснована на дефиницијама старосне доби и активности радне снаге.

Подаци о зарадама се извлаче из анкета о радној снази и анкета домаћинства из сваке земље. Ти подаци се допуњавају званичним проценама и пописима за малу групу земаља. Због разлика међу државама (нпр. дефиниција зарада), постоје ограничења за поређење података између држава, а током времена и унутар једне земље. Рад жена је такође проблематичан, обзиром да се у неким земљама не сматра релевантан у привредном систему.

Подаци се извлаче из анкета о радној снази и анкета домаћинства из сваке земље. Анкете се разликују по више основа од земље до земље. Појединци се разликују по годинама и потребама потрошње. Разлике међу државама у том погледу могу имати пристрасна поређења дистрибуције. На крају, Ђини коефицијент мери релативно, а не апсолутно богатство, и није адитиван.

Извор: систематизација аутора

Прилив СДИ, по СБ (World Bank, 2020a), представља токове капитала директних инвестиција у економији која извештава, односно збир основног капитала, реинвестирања зараде и другог капитала. Директно улагање је категорија прекограничних инвестиција повезаних са резидентом у једној економији који има контролу или значајан степен утицаја на управљање предузећем које има пребивалиште у другој економији. Власништво 10% или више обичних акција са правом гласа представља критеријум за утврђивање постојања односа с директним улагањем. Подаци су у текућим америчким доларима. СДИ се заснива на успостављању трајног интересовања или ефикасне контроле управљања над предузећем у другој земљи. Трајно интересовање за инвестиционо предузеће обично укључује оснивање складишта, производних погона и других сталних или дугорочних организација у иностранству. Подаци о капиталним токовима заснивају се на подацима платног биланса (*BoP*) који је објавио ММФ. Користећи податке Конференције Уједињених нација о трговини и развоју (UNCTAD) и податке званичних националних извора (нпр. Републичких завода за статистику), СБ допуњује податке о СДИ. Многе земље не пријављују реинвестирану зараду, а дефиниција дугорочних зајмова разликује се међу земљама. Подаци за СДИ не дају потпуну слику међународног улагања у привреду. У подацима СДИ у платном билансу изостају: локални капитал који је важан извор финансирања у неким земљама у развоју; прекограничне трансакције без капитала, као што су токови робе и услуга. Подаци СБ се углавном разликују од података из других извора због разлика у изворима примарних података, класификацији економија и методама који се користе за прилагођавање и раздвајање извештаваних информација. С тим у вези, посебно ограничење у извештавању података представља финансирање дугова (на пример, разлике у подацима постоје због различитих начина на који се третирају неке рате трансакција).

Показатељи тржишта рада који се користе у овом раду су стопа запослености, зараде и доходовна неједнакост. Показатељ доходовне неједнакости који се користи у овом раду је Ђинијев коефицијент.

Запосленост. По СБ (World Bank, 2020b), рацио или стопа запослености је дефинисана као укупна запосленост према броју становника, односно упослено становништво у једној земљи. Запосленост се дефинише према радној доби особе (старост ових особа је у рангу од 15 и више година и сматрају се радном популацијом) кратког референтног периода упошљења у било којој активности (производња робе или пружања услуга) за плату или за профит. Запослене особе су они радници који су били упослени најмање један сат, или су ван радног места (или активности) због привременог одсуства са посла. Стопа запослености према броју становника указује на то колико ефикасно један привредни систем обезбеђује посао људима који желе и који су у стању да раде. Висок степен запослености значи да је запослен велики део становништва, и обрнуто, са једне

стране. Са друге стране, ниска стопа запослености може бити и позитивно конотирана, посебно када је у питању млада популација, ако се узрок ниске стопе запослености огледа у повећању образовања. СБ преузима податке из ИЛО-а, на основу којих ради процене и хармонизује серије података (урачунава разлике у извору података, обиму узорака, методологији прикупљања података и друге факторе који су специфични за поједине земље) како би обезбедила упоредивост међу земљама у одређеном временском интервалу. Процене се заснивају углавном на национално репрезентативним анкетама радне снаге. У случајевима када анкете нису доступне, СБ користи друге изворе попут пописа становништва и других процена на националном нивоу, допуњује званичним проценама (уколико их има), те врши процене о запослености. Референтни период пописа или истраживања је још један важан извор разлика у процени запослености. У неким земљама подаци се односе на статус људи на дан пописа или анкете или током одређеног периода пре датума испитивања, док се у другим земљама подацима бележе без навода на било који временски период. Такође, коефицијенти (стопе) запослености варирају током године када се сезонски радници укључују и искључују са тржишта рада, што је посебно проблематично када је женска популација у питању. Пристраност да жене у неким земљама немају статус запослених, утиче и одражава се на демографске, социјалне, правне и културне трендове и норме. Даље, већина земаља користи резиденцијално, односно радно способно становништво које живи у приватним домаћинствима, што искључује припаднике оружаних снага и друге појединце који бораве у здравственим, затворским или другим врстама установа. У мањини су оне земље које укључују припаднике оружаних снага у стопу запослености.

Зараде или плате, по СБ (World Bank, 2020с), су новчана примања запослених радника. Запослени радници су они радници који су упослени и обављају категорије послова дефинисане као „плаћени послови“. Овај индикатор је процена мере у којој су запослени плаћени у односу на укупну запосленост. Запослени радници поседују уговоре о раду (писмене или усмене) или имплицитне уговоре о раду на основу којих имају основну накнаду која није директно зависна од прихода јединице (предузећа, предузетника) за коју раде. Постоје две категорије зарада запослених: наднице и плате запослених и зарада samozапослених радника. Група samozапослених радника је подељена у три основне подкатеорије: samozапослени радници са запосленима (послодавци), samozапослени радници без запослених (радници за сопствени рачун), чланови производних задруга и неплаћени кућни рад (термин познат и као неплаћени породични радници). СБ преузима серију података о зарадама од ИЛО-а који врши процену и хармонизацију како би се обезбедила упоредивост међу земљама као и временска компарација, узимајући у обзир разлике у извору података, обиму узорака, коришћеној методологији и другим факторима специфичним за сваку земљу понаособ. Процене о зарадама се углавном заснивају на анкетама радне снаге сваке појединачне земље. У случајевима када анкете нису доступне, СБ користи друге изворе попут пописа

становништва и других процена на националном нивоу, допуњује званичним проценама (уколико их има), те врши процене о зарадама. Ограничења за поређење података о зарадама међу земљама су следећи: разлике у дефиницијама зарада, покривености међу државама и запослености жена. Проблем у проценама запослености жена, које нису упоредиве на међународном нивоу, се одражава на социјални, правни, културални и демографски тренд и доводи у питање релевантност радне активности жена у привредном систему једне земље.

Ћини коефицијент, или Ћини индекс се користи за мерење неједнакости расподеле, углавном дохотка. У пракси и литератури, најчешће се користи Ћини коефицијент као мера доходне неједнакости, зато што Ћини обухвата све дохотке, односно укупну дистрибуцију. Ћини коефицијент и Ћини индекс имају исту вредност, а разликују се у представљању коефицијента или индекса. Ћини индекс је Ћини коефицијент подељен са 100, односно изражен је у процентима. Вредност Ћини коефицијента је између 0 и 1, претпостављајући да 0 означава потпуну једнакост у расподели дохотка, односно вероватноћу да је свачији доходак исти, док 1 означава апсолутну неједнакост у расподели дохотка, односно вероватноћу да једна особа поседује свеобухватни доходак. Другим речима, 0 одговара дефиницији да популација има идентичан приход, док 1 одговара дефиницији да јединка има све приходе а остатак популације има нулти приход. Обе дефиниције су искључиво теоријски уоквирене, док је у емпирији апсолутно немогућ исход једног или другог коефицијента. Математичка калкулација Ћини коефицијента укључује вредности површина дијаграма на Лоренцовој кривој и криву која представља савршену једнакост. Површина која на дијаграму означава област између савршене криве једнакости (која се у литератури назива и линијом под 45 степени) и Лоренцове криве јесте површина А, а површина испод Лоренцове криве је површина Б. Рацио ових двеју површина представља Ћини коефицијент, тј. $G = A/A+B$. Ћини коефицијент се неретко израчунава у процентима. На пример, када Ћини коефицијент варира 2% званично се сматра да је исти порастао или се смањило за 2 процентна поена (нпр. индекс 100=вредност 1).

Мотивација коришћења Ћини коефицијента је релевантност овог индекса на глобалном нивоу, као мера доходне неједнакости (неједнакости дохотка) која се користи за поређење унутар земље и између земаља (Milanović, 2016). Мерење глобалне неједнакости је проистекла од самог процеса глобализације. Ћини индекс је најкоришћенија и најпоузданија мера депресије односно мере неједнакости дохотка (Mahutga & Bandelj, 2008).

По СБ (World Bank, 2020d), Ћини коефицијенти нису јединствени, уколико је могуће да две различите Лоренцове криве резултирају у исти Ћини коефицијент. Даља методолошка ограничења мерења Ћини коефицијента су бројна. С тим у вези, могуће је да Ћини коефицијент земље у развоју порасте услед све веће неједнакости дохотка, док се

број људи у апсолутном сиромаштву смањује (ово се догађа јер Ђини коефицијент мери релативно, а не апсолутно богатство). Даље, Ђини није адитиван по групама (укупни Ђини индекс друштва није једнак збиру Ђини индекса подгрупа друштва). С тим у вези, Ђини коефицијенти на нивоу државе не могу се објединити у регионалне или глобалне Ђини коефицијенте, иако се за агрегат (укупан Ђини) може израчунати Ђини коефицијент.

Пошто се анкете домаћинства разликују у методама и врстама прикупљених информација (како што смо видели у дефиницији запослености и зарада), постоје два извора неупоредивости који се посебно истичу када је у питању расподела дохотка. На првом месту, анкете се могу разликовати по томе да ли се користи приход или потрошња као показатељ животног стандарда (генерално је потрошња веродостојнији показатељ благостања, посебно у земљама у развоју). На другом месту, домаћинства у различитим земљама се разликују по величини (броју чланова) и обиму расподеле прихода међу члановима (који се разликују по годинама и потребама). Разлике међу државама у том погледу могу имати пристрасна поређења дистрибуције дохотка. СБ настоји да обезбеди што упоредивије податке. Овај индикатор такође има полну предрасуду зато што жене које свој посао не сматрају својим радним односима или које се не сматрају радним (радницама), имају тенденцију да буду недовољно примљене. Ова пристраност има различите ефекте по државама и одражава демографске, социјалне, правне и културалне трендове и норме. Мерење Ђини коефицијента, као репрезентативне мере доходне неједнакости, примењује се крајем XX века, а датира од такозваног златног доба капитализма после Другог светског рата. Глобални Ђини коефицијент се креће у опсегу од око 0,3 у Европи до око 0,6 у Африци.

За мерење неједнакости дохотка у једној земљи потребно је узети у обзир курс ПКМ (паритет куповне моћи) те земље. У супротном, када се разлике у ценама између земаља не би прилагодиле, ниједна рачуница не би имала веродостојно значење. То би, другим речима, значило да у свакој земљи становници купују по истим ценама, што је бесмислица. Иако ни курсеви ПКМ-а (средњи доходак) нису увек стабилни, у зависности од државе и временског периода, његова нестабилност не утиче на опште закључке о неједнакости, без обзира на то што се могу догодити разлике у бројевима или процентима као мера неједнакости.

3.1.3 Дефинисање и опис варијабли

У трећем кораку, користећи сређене податке СБ, генерисан је шаблон за економетријско моделирање (у *Excel*-у). Након тога, спроводи се неколицина основних статистичких метода или тестова попут средње вредности, мере варијабилитета

(варијација, коваријација), фреквенције, дистрибуције (расподела). Варијација се мери различитим јединицама за мерење, а то су варијанса (*VAR* или σ^2), стандардна девијација (σ), дисперзија (δ) и одступање од средине (средње апсолутно одступање - *D*). Код простих серија, математичка једначина за израчунавање варијансе је

$$\sigma^2 = \frac{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2}{n}$$

а за израчунавање стандардне девијације је квадратни корен варијансе, односно

$$\sigma = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2}{n}}$$

а за израчунавање дисперзије је

$$\delta = \sqrt{\frac{2 * \sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2}{n}}$$

док је код серија дистрибуције фреквенција (нумеричке сложене серије) математичка једначина за израчунавање варијансе

$$\sigma^2 = \frac{\sum_{i=1}^n f_i (x_i - \bar{x})^2}{\sum_{i=1}^n f_i}$$

а за израчунавање стандардне девијације је је квадратни корен варијансе, односно

$$\sigma = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n f_i (x_i - \bar{x})^2}{\sum_{i=1}^n f_i}}$$

а за израчунавање дисперзије је

$$\delta = \sqrt{\frac{2 * \sum_{i=1}^n f_i (x_i - \bar{x})^2}{\sum_{i=1}^n f_i}}$$

и за средње апсолутно одступање је

$$D = \frac{\sum_{i=1}^n |x_i - \bar{x}|}{n}$$

у случају негруписаних података, и

$$D = \frac{\sum_{i=1}^n |x_i - \bar{x}|}{\sum_{i=1}^n f_i}$$

у случају груписаних података, где је n број елемената у узорку, i величина (ширина) интервала, и f_i фреквенција вредности интервала.

Ови прелиминарни статистички тестови се спроводе код простих серија како би се добио увид у нпр. тренд запослености у једној земљи у одређеном временском интервалу, а код сложених серија како би се добио компарацијски увид у одређени тренд, односно разлике у изабраним трендовима. Стога, конструишу се и анализирају паметни графикони са циљем увида у што јасније стање података и одлучивање за евентуалне додатне тестове пре извођења и оцењивања крајњег модела. Примера ради, на основу резултата неправилне дистрибуције опсервација која отежава или спречава регресионо моделирање, аутор може одлучити да неке или све варијабле претвори у природне логаритме како би постигао правилну (нормалну) дистрибуцију опсервација.

Након прелиминарних статистичких тестова и анализа, врши се селекција параметара и производи се табела (табела 3.2) са описом свих варијабли, зависних и независних.

Табела 3.2: Опис варијабли

Променљива	Прилив СДИ	Запосленост	Зараде	Ћини индекс
Јединица мере	милиони долара (текући)	%	%	индекс (ранг 0-1)
Ознака	IF	EM	WS	GI
Временска заостајања	1, 2 ...	1, 2 ...	1, 2 ...	1, 2 ...
Промене	ΔIF	ΔEM	ΔWS	ΔGI
Субскрипти	време t , земља i	време t , земља i	време t , земља i	време t , земља i
Зависна	ΔIF_{ti}	ΔEM_{ti}	ΔWS_{ti}	ΔGI_{ti}
Независна	ΔIF_{t1} ΔIF_{t2} ...			

Извор: калкулације аутора

Такође, представља се и дескриптивна статистика показатеља и варијабли (табела 3.3).

Табела 3.3: Дескриптивна статистика

	N	Range	Minimum	Maximum	Mean	
	Statistic	Statistic	Statistic	Statistic	Statistic	Std. Error
Year	1508	28	1991	2019	2005	0.2
EM	1508	47.7	28.6	76.3	52.4	0.3
Δ EM	1456	0.4	-0.2	0.2	0.0	0.0
WS	1508	79.4	19.6	99.0	62.4	0.4
Δ WS	1456	1.3	-0.4	0.9	0.0	0.0
IF	1408	3.01E+11	-1.02E+10	2.91E+11	5.58E+09	6.04E+08
Δ IF	1349	7.90E+06	-3068.5	7.90E+06	6.40E+03	5.88E+03
Δ IF1	1298	7.90E+06	-3068.5	7.90E+06	6.66E+03	6.11E+03
Δ IF2	1247	7.90E+06	-3068.5	7.90E+06	6.93E+03	6.36E+03
Δ IF3	1196	7.90E+06	-3068.5	7.90E+06	7.22E+03	6.63E+03
GI	452	48.6	16.2	64.8	43.3	0.4
Δ GI	308	0.8	-0.5	0.2	0.0	0.0
Valid N (listwise)	291					

Извор: калкулације аутора

У дескриптивној статистици узорка (табела 3.3) приказани су следећи елементи: број опсервација, средње вредности, минималне и максималне вредности, док су у статистици фреквенција (табела 3.4) приказане фреквенције, одступања или мере варијабилитета (средње апсолутно одступање, средње квадратно одступање или варијанса, корен средњег квадратног одступања или стандардна девијација, и дисперзија).

Табела 3.4: Дескриптивна статистика фреквенција

	Std. Deviation	Variance	Skewness		Kurtosis		Dispersion		
	Statistic	Statistic	Statistic	Std. Error	Statistic	Std. Error	Mean	Median	Mode
Year	8.369	70.046	.000	.063	-1.203	.126	2005	2005	1991a
EM	10.14603	102.942	-.176	.063	-.614	.126	52.4	54.07	60.11
Δ EM	.02134	.000	.087	.064	12.281	.128	0.0008	0.0008	0
WS	16.53120	273.280	-.079	.063	-.527	.126	62.35	63.98	82.14
Δ WS	.05310	.003	5.566	.064	92.903	.128	0.0066	0.0026	-.37a
IF	2.26E+10	5.13E+20	8.443	.065	83.288	.130	5.58E+09	5.86E+08	0
Δ IF	2.16E+05	4.67E+10	36.280	.067	1325.678	.133	6.40E+03	.0591	-
Δ IF1	2.20E+05	4.85E+10	35.587	.068	1275.558	.136	6.66E+03	.0611	-
Δ IF2	2.25E+05	5.05E+10	34.881	.069	1225.437	.138	6.93E+03	.0687	-
Δ IF3	2.29E+05	5.26E+10	34.160	.071	1175.317	.141	7.22E+03	.0732	-
GI	9.288	86.274	-.098	.115	-.468	.229	43.27	43.25	41a
Δ GI	.05288	.003	-2.935	.139	32.386	.277	-.0067	-.0056	0.00

a. Multiple modes exist. The smallest value is shown

Извор: калкулације аутора

Дескриптивна статистика представља посматрање и прикупљање података (узорковање), обраду података (математичке једноставне операције, диференцијали, табеларизација итд.) и припрему података (нпр. припрема за софтвер). Након тога, ради се статистичка анализа на основу које се добијају резултати (нумерички показатељи) и доносе се одлуке (закључци) о посматраним параметрима (одлучује се о њиховој истинитости, законитостима и другим карактеристикама). На основу закључака на бази узорка, доноси се суд о популацији (генерализација закључака). У зависности од репрезентативности узорка¹⁰, суд о популацији ће бити веродостојнији.

3.2 Методолошки оквир: линеарни мешовити модели

Линеарни мешовити модели се разликују од линеарних модела у којима се посматрају само фиксни ефекти. Линеарни модели, односно линеарни модели регресије (нпр. једноставна, вишеструка), су састављени од фиксних коефицијената. Генерална спецификација линеарних модела регресије је

$$\gamma = X\beta + \varepsilon$$

где је γ посматрана варијабла, X је коваријансна матрица, β вектор непознатих коефицијената и ε је статистичка грешка или вектор случајних грешака. Када се у модел укључе случајни ефекти, модел постаје линеарни мешовити модел јер комбинује фиксне и случајне ефекте. Као и линеарни модел, и линеарни мешовити модел је регресија. Генерална спецификација линеарних мешовитих модела је

$$\gamma = X\beta + Z\alpha + \varepsilon$$

где је γ вектор посматрања, X је матрица (са варијансном-коваријансном структуром) β елемената, Z је вектор фиксних коефицијената или непознатих коефицијената, α је вектор случајних ефеката или коефицијената, и ε је вектор регресијских резидуала или случајних грешака.

У линеарним мешовитим моделима се, дакле, поред фиксних ефеката посматрају и случајни ефекти (фактори). Случајни фактори се укључују у модел углавном када постоји корелација у мерењима. Случајни фактори омогућавају проучавање одређених појава у одређеној области. У економији, када се мере ефекти у једној земљи у одређеном временском периоду, често постоји повезаност у мерењу, када је размак релативно мали или релативно већи. На пример, са економским растом могу бити повезани раст просечних плата и пореске стопе у једној држави, те се на основу тога држава укључује у модел као случајни фактор.

У статистици, код случајних фактора, често се примењују прелиминарни математички тестови, попут расподеле параметара, растурање вредности случајне променљиве, растурање исте око центра растурања, дисперзије (варијанса популације) и стандардне девијације (квадратни корен варијансе). Варијанса популације предстаља одступање од средње вредности, чија је математичка једначина

$$VAR(Y) = \sigma^2 = E[(Y - E(Y))^2]$$

где је $VAR(Y)$ варијанса популације или дисперзија, σ^2 је стандардна девијација, Y је случајна променљива, и $E(Y)$ је очекивана вредност случајне променљиве. Формула варијансе популације се разликује од формуле варијансе узорка. У статистици се користе узорци за циљана мерења; узорак представља један део естрагован из популације. У случају узорка који је сачињен од n субјеката, не постоји случајна променљива већ њена очекивана вредност. У том случају, где је $\tilde{Y}$ оцена просека популације, математичка једначина варијансе је

$$VAR(\tilde{Y}) = \sigma^2 = \frac{1}{n-1} \sum_{i=0}^n (Y_i - \tilde{Y})^2$$

Такође, у статистици постоји расподела променљивих која је неопходна за статистичке тестове. Нормална расподела променљивих је један од основних услова за статистичко тестирање. Када нормалну расподелу карактерише средина 0 и варијанса 1, ради се о стандардној нормалној расподели, чија је ознака $Y:N(0, 1)$.

Постоји неколико врста линеарних мешовитих модела. Гаусови линеарни мешовити модели подразумевају присуство нормалне расподеле (случајни ефекти и грешке модела имају нормалну дистрибуцију или расподелу). Примери Гаусових линеарних мешовитих модела су анализа варијансе или ANOVA (*one way random effects model* и *two way random effects model*), лонгитудинални модели (користе се нпр. за посматрачке, експерименталне студије), маргинални модели (који се у литератури сматрају најједноставнијим мешовитим моделом). По неким ауторима, ANOVA је врло слична вишеструкој регресионој анализи (Field, 2009). Постоје и такозвани не-Гаусови линеарни мешовити модели, који су исти (ANOVA, лонгитудинални и маргинални) као и Гаусови линеарни мешовити модели (разлика је у расподели). За разлику од њих, не-Гаусови модели су карактеристични по томе да случајни ефекти и грешке немају нормалну расподелу. Стандардни методи оцењивања Гаусових линеарних модела су метод максималне веродостојности (*Maximum Likelihood*, скраћено *ML method*) и ограничен (лимитиран) метод максималне веродостојности (*Restricted Maximum Likelihood*, скраћено *REML method*). Метод максималне веродостојности је развио Роналд Фишер почетком XX века, док се ограничени метод максималне веродостојности развио касније јер се сматрало да оцена модела добијена методом максималне веродостојности не мора у сваком случају да буде конзистентна. Стандардни методи оцењивања не-Гаусових линеарних мешовитих модела су метод пондерисаних најмањих квадрата (*Weighted Least Squares*, скраћено *WLS*) и *Jackknife* метод, који се најчешће користе код примене лонгитудиналних линеарних мешовитих модела.

Хаусман тест, који се означава са *H-statistic*, се користи за оцењивање конзистентности случајних ефеката у односу на фиксне ефекте, што би значило да

истраживач мора да бира између случајних и фиксних ефеката. Стручна јавност је доказала да је Хаусман тест редувантан (Bell & Jones, 2015), што значи да није релевантан, потребан нити довољан у одабиру између фиксних и случајних коефицијената. Случајни ефекти се користе јер Хаусман тестови спецификације не подржавају коришћење фиксних ефеката (Bevan & Estrin, 2004). Такође, доказано је да Хаусман тест може да се добије из вештачке регресије генерализованих минималних квадрата резидуала (*generalized least squares*, скраћено GLS, *residuals*) (Baltagi, 1997).

Анализом међусобне корелације случајних ефеката утврђује се, у овом раду, да ли земље са вишим средњим дохотком, које имају нижи степен развоја (нпр. нижи БДП), имају већу (или) мању корист од прилива СДИ. Уколико резултати анализе посебне корелације између случајних ефеката покажу релевантан степен корелације, таква анализа се може извршити за сваку земљу у узорку понаособ. Уколико случајни ефекти резултирају у другачијим вредностима од коефицијената фиксних ефеката модела ради се такозвано сужавање ефеката (*shrinking*) – зато што постоје грешке у узорковању – под претпоставком да би њихов утицај на раст БДП-а требало да прати нормалну расподелу. Стога, у наставку се настоји разјаснити одабир између модела фиксних и случајних ефеката (нпр. St-Pierre, 2001; Clarke et al., 2010).

Када се ради моделовање преко фиксних ефеката, путем сужавања, а приори се претпоставља да постоји грешка у узорковању (зато што је естрагован део популације). Када се врши моделовање преко случајних ефеката, путем сужавања, долази до регуларизације коефицијената. У том случају, по ранијим школама мишљења, модел случајних ефеката је неконзистентан, односно производи нетачне (редундантне) резултате. Другим речима, случајни ефекти нису конзистентни са фиксним ефектима. У том случају би се одустајало од модела случајних ефеката и остајало само при моделу фиксних ефеката. Савременија истраживања су показала, како је горе наведено, да се фиксни и случајни ефекти разликују с разлогом.

Основна предност линеарних мешовитих модела је могућност њихове примене на нивоу комплетних и некомплетних података у временским серијама, односно због асимптоматичке ефикасности (минимална варијанса) било да су подаци уравнотежени или нису. Оцењивање ефеката путем линеарних мешовитих модела је други назив за оцењивање ефеката између група и унутар група (*between-groups and within-group estimation*). С тим у вези, случајни ефекти подразумевају идиосинкратске квалификације јединица као неприметне и насумично распоређене. Линеарни мешовити модели се углавном примењују у генералном побољшању популације (или статистичког скупа).

За потребе овог рада, линеарни мешовити модели се користе за оцењивање утицаја СДИ на запосленост, зараде и доходовну неједнакост. Квантитативни методолошки приступ се заснива на линеарним мешовитим моделима, који превасходно дозвољава

тестирање фиксних и случајних ефеката. Моделирање се ради помоћу *IBM SPSS* софтвера (статистичког пакета). Обзиром на овај избор статистичког алата, спецификација модела, као и начин мултиледел моделовања базирају се превасходно на техникама *IBM SPSS* мешовитог програма и доступним техникама (Heck, Thomas & Tabata, 2014). Мешовити модели су корисни у случајевима мерења односа између више група (ниво 1), између једне групе и њених карактеристика (ниво 2), и/или између промена у поновљеним опсервацијама унутар група (ниво 3, или између јединица на нивоу 2). Истовремено моделовање на више нивоа (више од једног) оправдава назив *mixed* или *multilevel modeling*. У овом раду, линеарни мешовити модели су на два нивоа (нпр. St-Pierre, 2001; Aulchenko, Koning & Haley, 2007; Clarke et al., 2010; Shek & Ma, 2011; Anderson, 2013; Aguinis, Gottfredson & Culpepper, 2013; Heck, Thomas & Tabata, 2014). Модел са фиксним предикторима (ниво 1) има генералну форму:

$$Y_{ij} = \beta_{0j} + \beta_{1j}X_{ij} + \varepsilon_{ij}$$

где је

$$\beta_{0j} = \gamma_{00} + \mu_{0j}$$

Када постоји случајни ефекат који не варира (пресек), односно варијанса пресека је 0, случајни ефекат нивоа 1 је

$$\beta_{1j} = \gamma_{10}$$

Стога, генерална форма постаје

$$Y_{ij} = \gamma_{00} + \mu_{0j} + \gamma_{10}X_{ij} + \varepsilon_{ij}$$

Дозвољавањем случајних ефеката да варирају, добијају се случајни нагиби, чија је једначина

$$\beta_{1j} = \gamma_{10} + \mu_{1j}$$

која је на нивоу 2. Стога се генерална форма мења и постаје:

$$Y_{ij} = \gamma_{00} + \mu_{0j} + \gamma_{10}X_{ij} + \mu_{1j}X_{ij} + \varepsilon_{ij}$$

Када случајни ефекти варирају на нивоу 2 (i, j), и када су укључени у модел заједно са фиксним ефектима, генерална спецификација модела је

$$Y_{ij} = \gamma_{00} + \gamma_{10}X_{ij} + \gamma_{20}X_{ij} + \mu_{1j}X_{ij} + \mu_{2j}X_{ij} + \mu_{0j} + \varepsilon_{ij}$$

где:

Y_{ij} - зависна варијабла,

γ_{00} је генерални пресек који обухвата варијације међу i и j ,

$\gamma_{10}, \gamma_{20} \dots$ су фиксни ефекти по групама,

X_{ij} је матрица независних варијабли,

$\mu_{1j}, \mu_{2j} \dots$ су случајни ефекти који укључују варијације у коефицијентима нагиба,

μ_{0j} је пресек случајних ефеката, односно одступање од средњег пресека,

ϵ_{ij} је грешка модела или резидуали међу i и j .

У овом раду, линеарни мешовити модели су обogaћени такозваним временским заостајањима (*lags*). Коришћење временских заостајања има оправдану теоретску, логичку (види Прозор 2) и емпиријску основу која се састоји у томе да је потребно да прође одређен временски период да би независне варијабле показале одређен утицај на зависну варијаблу. Ред временских заостајања једне зависне варијабле прати ред временских заостајања друге зависне варијабле, за оне варијабле за које постоји суштинска оправданост идентификације и научне примене. Спецификација „лагованих“ термина указује на одлуке СДИ из прошлости, не садашњости. Такође, фит једначине је бољи у „лагованој“ форми јер указује на утицаје прошлих СДИ на садашње информације. „Лаговани“ термини су примењени првенствено код објашњавајућих (експликативних), односно код свих независних варијабли. Варијабле које користе временска заостајања подржава теоретска претпоставка да је СДИ потребно време да покажу реални ефекат (утицај) свог учинка у једној земљи (у овом раду, на показатеље тржишта рада у земљама узорка). Одређена варијабла се може одстранити (искључити) из модела на основу статистичке незначајности, али се може и оставити у моделу на бази поузданих теоријских знања и способности истраживача у образлагању. На примеру односа БДП-а и инвестиција у једној држави у одређеном временском периоду, може се очекивати да БДП у години t у земљи i неће реаговати на инвестиције у истој години t , већ се очекује да ће реаговати на исте у наредном периоду, односно у години $t+1$, или $t+2$, $t+3 \dots t+n$ у тој земљи. Временска заостајања се, дакле, могу уврстити у модел упркос недостатку статистичке значајности, на бази теоријског акумулираног и оправданог знања. Са друге стране, ако постоји теоријска оправданост за уврставање и зарджававање временских заостајања у модел, врло је вероватно да не постоји оправданост истраживача да одстрани (избаци) временска заостајања ако α није 0,05. Промене варијабли су представљене у процентуалним поенима (табела 3.5).

Табела 3.5: Трансформација варијабли на годишњем нивоу и временска заостајања

Земља	Година	Варијабле у текућим милионима долара	Промена варијабли у текућим милионима долара од t до $t+1$	Варијабле у процентима (%)	Промена варијабли у % од t до $t+1$
A	t	mln USD		%	
A	$t+1$	mln USD	$\frac{mln_{USD}t+1}{mln_{USD}t} - 1$	%	$\frac{\%t+1}{\%t} - 1$
B	t	mln USD		%	
B	$t+1$	mln USD	$\frac{mln_{USD}t+1}{mln_{USD}t} - 1$	%	$\frac{\%t+1}{\%t} - 1$

Извор: калкулације аутора

Регресиони коефицијенти су нестандардизовани, што значи да су представљени у својим оригиналним вредностима (јединицама мере), и претпоставља се да регресиони коефицијенти имају нормалну расподелу. Такође се приказују тестови веродостојности рачица. *Akaike's Information Criterion (AIC)* је информациони критеријум који се користи у одређивању најбољег фита модела

$$AIC = N \ln \left(\frac{SSE}{N} \right) + 2K$$

где је: N број опсервација, $\ln$ природни логаритам, SSE збир квадратних грешака, K број параметара $+1$. Формула за израчунавање збира квадратних разлика између опсервација и средње вредности групе је

$$SEE = \sum_{i=1}^n x_i^2 - \frac{1}{n} \left(\sum_{i=1}^n x_i \right)^2$$

или

$$SEE = \sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2$$

где је: n број опсервација, x_i – вредност i опсервације, $\bar{x}$ средња вредност свих опсервација.

У статистици се најчешће користи метод најмањих квадрата (*method of ordinary least squares* скраћено *OLS*) као синоним за најбоље прилагођавање података моделу. Обзиром на редувантност Хаусман теста, усваја се метод максималне веродостојности (*ML*). Овај метод дозвољава извођење закључака о коваријантним параметрима модела. На крају, *Chi-square* вредности омогућавају истраживачу да одбије нулту хипотезу заједничке незначајности коефицијената (Bevan & Estrin, 2004).

Економетријска анализа у овом раду је оцена линеарних мешовитих модела, којих има онолико колико има зависних варијабли (три). Након тога, следи мерење међузависности, тест корелације (види Прозор 3) и мултиколинеарности између варијабли, како би се елиминацијом сувишних варијабли (уколико статистички тестови покажу да су присутне) дошло до следећег и дефинитивног корака, односно формулације коначног модела. Крајњи линеарни мешовити модел настоји да буде експланативан, валидан, репродуктиван и репрезентативан. Другим речима, крајњи модели настоје да представе оцену реалног утицаја (процена) прилива СДИ на изабране показатеље тржишта рада.

Применом линеарних мешовитих модела настоји се оценити утицај СДИ на запосленост, зараде и доходовну неједнакост. С обзиром на то да су подаци представљени у променама, у процентуалним поенима и да се користе временска заостајања, дефиниција примене линеарних мешовитих модела је детаљнија. Тачније, применом линеарних мешовитих модела настоји се оценити утицај промена СДИ на промене стопе запослености, на промене у нивоу зарада и на промене у нивоу доходовне неједнакости. У том процесу, модел подешава корелацију због поновљених опсервација за сваку варијаблу у свакој години.

Још један разлог за одабир линеарних мешовитих модела јесте да утицај независних варијабли на зависну варијаблу може да се разликује од земље до земље. Тек након што модел дозволи да ефекти независних варијабли варирају, модел укључује и случајне пресеке (*random intercepts*), јер свака земља у узорку поседује својствен тренд (растући или опадајући) запослености, зарада и доходовне неједнакости. Стога, модели садрже, поред фиксних ефеката, и случајне ефекте који подразумевају случајне пресеке и случајне нагибе (*random slopes*). За сваку земљу у узорку, случајни пресек одражава ниво зависних варијабли, док случајни нагиби одражавају промене СДИ. Оцене модела су изражене у годишњој стопи раста.

Стога, генерална спецификација линеарних мешовитих модела, у којима су зависне варијабле три изабрана показатеља тржишта рада, је:

$$\Delta EM_{ti} = \gamma_{00} + \gamma_{10}\Delta IF_t + \gamma_{20}\Delta IF1_t + \gamma_{30}\Delta IF2_t + \gamma_{40}\Delta IF3_t + \mu_{1i}\Delta IF_{ti} + \mu_{2i}\Delta IF1_{ti} + \mu_{3i}\Delta IF2_{ti} + \mu_{4i}\Delta IF3_{ti} + \mu_{0i} + \varepsilon_{ti} \quad (1)$$

$$\Delta WS_{ti} = \gamma_{00} + \gamma_{10}\Delta IF_t + \gamma_{20}\Delta IF1_t + \gamma_{30}\Delta IF2_t + \gamma_{40}\Delta IF3_t + \mu_{1i}\Delta IF_{ti} + \mu_{2i}\Delta IF1_{ti} + \mu_{3i}\Delta IF2_{ti} + \mu_{4i}\Delta IF3_{ti} + \mu_{0i} + \varepsilon_{ti} \quad (2)$$

$$\Delta GI_{ti} = \gamma_{00} + \gamma_{10}\Delta IF_t + \gamma_{20}\Delta IF1_t + \gamma_{30}\Delta IF2_t + \gamma_{40}\Delta IF3_t + \mu_{1i}\Delta IF_{ti} + \mu_{2i}\Delta IF1_{ti} + \mu_{3i}\Delta IF2_{ti} + \mu_{4i}\Delta IF3_{ti} + \mu_{0i} + \varepsilon_{ti} \quad (3)$$

где је

γ_{00} – велики пресек који (обу)хвата варијацију између времена t у земљи i ,

γ_{n0} – фиксни ефекти по групама,

μ_{0i} – варијација у пресецима између земаља, односно одступање од просечног пресека,

μ_{ni} – рандом ефекти који (обу)хватају варијацију индивидуалних коефицијената нагиба,

ε_{ti} – појединачни резидуали у времену t унутар земље i ,

ΔEM_{ti} – зависна променљива у моделу 1,

ΔWS_{ti} – зависна променљива у моделу 2,

ΔGI_{ti} – зависна променљива у моделу 3,

ΔIF као и временска заостајања $\Delta IF1$, $\Delta IF2$ и $\Delta IF3$ – независне променљиве, односно предиктори.

Што се Ђини индекса тиче, као једне од зависних варијабли за модел који се користи за оцењивање утицаја прилива СДИ на доходовну неједнакост у земљама са вишим средњим дохотком (зависна варијабла трећег модела), овај индекс се користи у издвојеном моделу као и у крајњем моделу. Крајњи модел има две верзије: верзија без Ђини индекса и верзија са Ђини индексом, који се упоређују како би се схватило да ли Ђини индекс оптерећује основни модел у коме је садржан или не. За компарацију два модела (без Ђини индекса и са Ђини индексом) постоје два разлога. Прво разлог је заснован на досадашњем емиријском искуству које показује да постоји прилика да Ђини индекс оптерети модел. Међутим, због великог узорка који је одређен у овом раду, постоји

прилика да Ђини индекс неће нужно оптеретити основни модел. Друго, из описа индикатора и оригиналне методологије у секцији 3.1.2., познато је да СБ има разлога да у неким случајевима не препоручује међунационалну компарацију Ђини индекса.

Прозор 2 – Појам логике и временска заостајања

Како у другим сферама живота и другим научним пољима, тако и у математици и статистици логика има своју функцију. Логика је наука која је настала у IV веку п.н.е. и користи се у закључивању и резоновању. Ставови који настану из закључивања називају се аксиомима и неретко попримају формализовану форму. Ставови или аксиоми се формализују у форми сложених реченица чија истинитост зависи од истинитости њених делова. Истинитост може да се мери тачношћу или нетачношћу. Таутологија је формула или реченица која је увек тачна, док је контрапозиција формула или реченица која је увек нетачна.

Временска заостајања и промене (Δ) су уско повезана са диференцијабилношћу опсервација (тачака, у случају презентације опсервација у дијаграму растурања). Основно правило диференцирања се састоји у претпоставци да се дате тачке или функције диференцирају према првој тачки опсервације, односно према оригиналној тачки опсервације (оригинални податак). Према оригиналној тачки (податку) се диференцирају остале тачке (подаци), што значи да се диференцијали изводе из оригиналног податка. У случају временских заостајања, они су изведени из оригиналног податка: на пример, СДИ у 2015. години је оригинални податак, а прво наредно временско заостајање (*lag1*) се односи на податак из 2015. године у 2016. години. По сличном принципу, СДИ у 2015. и 2016. години је оригинални податак, док су промене разлика у нивоу СДИ између 2015. и 2016. године изражена у процентима. Мерење ове разлике у односу на *lag1* указује на утицај СДИ из 2015. године у 2016. години (прираштај функције).

Шта је регресиона а шта корелациона анализа и шта их разликује?

У статистици се посматрају једна или више појава. Када је циљ истовремено посматрање веза двеју или више појава и када се претпоставља да постоји функционална повезаност између њих, користи се регресиона анализа. Функционална повезаност објашњава феномен када се стохастичка повезаност приближава функционалном односу. У математици, као и у статистици, повезаност се обележава знаком једнакости (=), што значи да постоје вредности са леве и са десне стране знака једнакости. У регресионој анализи, где је неминован квантитативни однос између појава, користи се математичка функција. Применом математичке функције (функција се назива и пресликавање), чији је генерални облик $y=f(x)$, израчунава се просечан однос између две појаве (појава y и појава x). Она је димензионална (две појаве) и двосмерна у смислу да ако је $y=f(x)$ онда је и $x=f(y)$ углавном јер зависи које је природе зависна а које независна варијабла, односно који је смер функционалне повезаности. Једначина функције регресије служи за повезивање варијација појава (у овом случају двеју појава) преко просечног односа обе појаве. Да би се добиле информације о законитости распореда појава, истраживачи се најчешће служе графичким приказима. На пример, преко дијаграма растурања може да се појасне смер кретања појава, степен међусобне сагласности појава, њихова варијација и густина.

У случају да је однос између појава линеаран, функција регресије је линеарна ($y=a+bx$). Линеарна регресија није линеарни тренд. Линеарни тренд је графички приказ стања појава, док линеарна регресија објашњава функционални однос између зависне (y) и независне (x) појаве. Параметри a и b се користе за интерполацију и екстраполацију у графичком приказу линеарне регресије. У дијаграму растурања, функције се тенденциозно апроксимирају правим линијама. Зато, функција $y=a+bx$ мења облик и постаје $\hat{y}=a+\beta\hat{x}+\varepsilon$, где је $\hat{y}$ зависна варијабла, a је пресек, $\hat{x}$ је независна варијабла, β је коефицијент независне варијабле и ε је грешка модела (јер је апроксимација у питању). Ако је $\beta=15$, значи да се x повећава за 15 за сваку додатну јединицу $\hat{y}$ са нивоом грешке ε . У основи, у статистичкој анализи је $\hat{y}=a+\beta\hat{x}+\varepsilon$ регресиона функција, док је $y=a+bx$ регресиона права.

Регресија може бити још и криволинијска или нелинеарна, и изражава се другачијим обликом математичких функција (експоненцијална, полиномијална, логаритмичка, парабла итд). Основа регресионе анализе је функционална повезаност, што значи да параметар y зависи од параметра x .

Када циљ није мерење зависности између x и y , односно када нема узрочне функционалне повезаности и када је циљ посматрање повезаности две појаве или њиховог узајамног односа, тада се мери корелација између x и y .

Коефицијент корелације указује на степен узајамне повезаности међу параметрима (нпр. ако су примања повезана са послом онда је и посао повезан са примањима). Табелални приказ коефицијената корелације назива се корелациона матрица. Формула коефицијента корелације је

$$r = \pm \frac{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})(y_i - \bar{y})}{\sqrt{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2 (y_i - \bar{y})^2}}$$

Вредност коефицијента корелације, који се може изразити у јединицама или процентима (када се вредност помножи са 100), се креће између -1 и $+1$ и тумачи се на следећи начин:

Домен вредности коефицијента корелације: $-1 \geq r \geq +1$;

-када r има позитиван предзнак (+), постоји позитивна (истосмерна) веза или узајамна повезаност између посматраних параметара;

-када r има негативан предзнак (-), постоји негативна (супротносмерна) веза или узајамна повезаност између посматраних параметара;

-када је $r = \pm 1$, постоји апсолутна узајамна повезаност између посматраних параметара;

-када је $1 > r \geq 0,8$, два параметра су веома високо повезана (корелисана) (јака корелација);

-када је $0,8 \geq r \geq 0,5$, два параметра су значајно корелисана (значајна корелација);

-када је $0,5 \geq r \geq 0,3$, два параметра су донекле корелисана (постоји веза али је слаба);

-када је $0,3 \geq r > 0$, два параметра су слабо или веома слабо корелисана (незнатна корелација).

У основи, регресиона и корелациона анализа се разликују по мерењу узрочности међу параметрима: док регресија мери зависност (утицај, ефект независне у односу на зависну појаву), корелација је (не)узајамност међу појавама. Стога се корелација сматра делом регресионе анализе. Уколико не постоје докази о постојању узајамности међу појавама, неретко нема смисла мерити узрочност међу њима.

3.3 Резултати и дискусија – интерпретација линеарних мешовитих модела

У циљу јаснијег тумачења резултата добијених регресионом анализом, као и зарад отклањања ризика од искључивости¹¹, појашњени су основни појмови статистичке анализе у вези са регресионим моделима.

Теорија вероватноће, коју је област статистике преузела из математике у циљу истраживања појава и њихових односа, се у овом раду ослања на Фишера достигнућа. Теорија вероватноће се поистовећује са терминима „стохастички“, „претпостављање“, „очекивање“. У том смислу и с обзиром на то да се анализа врши на одређеном узорку (део популације), карактеристике појмова узорка се не израчунавају већ се процењују (са одређеним нивоом поузданости).

Ниво поузданости, односно вероватноћа поузданости, може бити од 95% или 99%, што значи да ризик нивоа грешке може бити 1% ($\alpha=0,01$) или 5% ($\alpha=0,05$), респективно. Узорак је репрезент скупа коме припада (основни скуп који је хомоген). Вероватноћа да ће се догађаји из узорка понашати на одређен начин (нпр. понављати) се одређује на аксиоматском нивоу. У регресионим анализама, вероватноћа (статистичка вероватноћа) је апроксимација утицаја независне варијабле (или више независних варијабли) на зависну варијаблу.

Почетком XX века, Фишер је установио да би p вредност требало да буде 0,05 (некада може бити и 0,01). Фишера p вредност је једна од најзаступљенијих тестова у статистичкој анализи. Иако је ова вредност релевантна, она одређује статистичку значајност (тј. не предстаља чињеницу), са једне стране. Са друге стране, ако се моделовање и анализа спроводе на малом узорку ($n < 30$), врло је вероватно да ће статистичка значајност резултата бити одсутна. Статистичка значајност је присутна уколико је $p < 0,05$. Одсуство статистичке значајности ($p > 0,05$) не мора нужно да значи да је модел неадекватан или да су закључци оцењивања модела (интерпретација резултата) погрешни. Другим речима, ако се приликом производње модела не добије статистичка значајност, не мора нужно да значи да се одбија реалност (чињенице). Када истраживач има добру теоријску основу, у стању је да образложи резултате и смислено их повеже са теоријом и емпиријским подацима.

Укупан број опсервација (јединица или елемената) у узорку (n) одређује да ли је узорак мали или велики. Величина узорка је (углавном) велика уколико је $n > 30$. Велики узорак омогућава реалније резултате (од p вредности и поузданости процена до крајњих оцена и закључака о проценама). Процена вредности или оцена параметара узорка је прецизнија што је узорак већи, са једне стране, и што је интервал поверења мањи, са друге

стране. Када се изведу закључци истраживања (процена), последњи корак је тестирање хипотеза.

Научна претпоставка која је заснована на познатим чињеницама назива се хипотеза. Хипотезе се генерално дефинишу на почетку истраживања. Оригинални научни рад не постоји уколико нису дефинисане научне претпоставке. С тим у вези, дефинишу се нулта хипотеза (H_0) и алтернативна хипотеза (H_1) које су искључиво супротне. Алтернативних хипотеза може да буде више од једне ($H_1, H_2, \dots H_n$). Нулте хипотезе се одбијају или прихватају, у зависности од различитих вредности статистичких тестова, тачније распореда (нпр. *t-Student*, *F-test*), који утичу на дефинисање области одбацивања или прихватања дефинисаних хипотеза. Одбацивање нулте хипотезе је у домену α , док се иста прихвата у домену $1-\alpha$. Статистички тест је поступак верификације дефинисаних статистичких хипотеза.

Сада када су генерални појмови (статистичка вероватноћа, ниво поузданости, хипотеза) јасни, представљање резултата квантитативног истраживања је једноставније. У овом поглављу су представљени резултати истраживања добијени применом линеарних мешовитих модела. У циљу комплетније и веродостојније дискусије о оцени параметара, резултати економетријског моделирања се упоређују са постојећим резултатима истраживања представљеним у делу 2.3, јавно доступним информацијама које могу бити релевантне, резултатима оцењених модела вишеструке регресије за сваку економију понаособ, као и познатим квалитативним факторима које квантитативни модел изоставља.

3.3.1 Резултати економетријског моделирања

Добијени резултати су у процентима (репрезентативна вредност за годишње промене променљивих). Стога је утицај независних променљивих на зависну променљиву изражен у процентима.

Могу да постоје грешке у мерењу утицаја, због недостака у подацима, нарочито за бивше социјалистичке земље које су се распале, као и због тога што су промене у запослености (биле) врло динамичне, али и због компликоване структуре компанија и масовне приватизације у неким земљама (Grotkowska, Wincenciak & Gajderowicz, 2018).

Процена резултата по моделу *LMM* (процена између група и унутар групе) убраја, поред фиксних ефеката, случајне ефекте, одосно идиосинкратске јединице које су насумично распоређене. Намена модела је проценити укупни утицај промена прилива СДИ на промене у запослености, зарадама и доходовној неједнакости. Додавањем временског заостајања, један по један, модели су показивали промену у утицају. За сва три модела, зависна варијабла се мења у времену t за одређени број процентних поена (a не у

проценту), након што се узме у обзир ниво промена у приливу СДИ и земље у том и претходним периодима.

Први наредни корак у овом процесу је контрола резултата *AIC* теста. Вредности *AIC*-а дозвољава даљу анализу¹². Други наредни корак је контрола коваријанси параметара, које су регуларне. На основу тога, следи трећи корак, а то је оцена модела (модел 1, модел 2 и модел 3).

Модел 1 (табела 3.6) представља оцену утицаја прилива СДИ на стопу запослености у земљама са вишим средњим дохотком.

Табела 3.6: Модел 1_Оцена утицаја прилива СДИ на стопу запослености у земљама са вишим средњим дохотком у периоду од 1991. до 2019. године (у %)

Оцена фиксних ефеката (а)							
Индикатор	Коефицијент	Стандардна грешка	Степени слободе	<i>t</i> - вредност	<i>p</i> - вредност	95% интервал поверења	
						доња граница	горња граница
Пресек	0.00115	0.000525	50.093	2.191	0.033	9.58E-05	0.002203
ΔF	-1.73E-08	2.58E-08	44.969	-0.669	0.507	-6.93E-08	3.47E-08
$\Delta F1$	-3.05E-09	2.39E-08	45.933	-0.127	0.899	-5.12E-08	4.51E-08
$\Delta F2$	5.85E-09	2.74E-08	46.898	0.214	0.832	-4.93E-08	6.10E-08
$\Delta F3$	-1.50E-09	2.62E-09	45.612	-0.574	0.569	-6.78E-09	3.77E-09

(а) Зависна променљива: ΔEM .

Извор: калкулације аутора

Пресек представља средњу вредност, односно просек утицаја прилива СДИ на стопу запослености у овим земљама. Пресек је у позитивној нули (0.00115%) и статистички значајан ($p = 0.033$), што значи да је укупан ефекат СДИ значајан, иако у веома малој мери. Модел показује да промене у приливу СДИ нису релевантне; коефицијенти модела су готово једнаки нули и нису статистички значајни. Ови резултати указују на свеобухватни просечни минимални позитиван утицај прилива СДИ на стопе запослености у свим земљама са вишим средњим дохотком у последних тридесет година, што не значи да је у свакој земљи понаособ утицај СДИ на стопу запослености позитиван. Позитиван утицај промена у приливу СДИ на стопу запослености је, иако веома низак, позитиван али не и значајан након две године учинка страних инвестиција у овим земљама ($\Delta F2$).

Модел 2 (табела 3.7) представља оцену утицаја прилива СДИ на зараде у земљама са вишим средњим дохотком.

Табела 3.7: Модел 2_Оцена утицаја прилива СДИ на зараде у земљама са вишим средњим дохотком у периоду од 1991. до 2019. године (у %)

Оцена фиксних ефеката (а)							
Индикатор	Коефицијент	Стандардна грешка	Степени слободе	<i>t</i> - вредност	<i>p</i> - вредност	95% интервал поверења	
						доња граница	горња граница
Пресек	0.002639	0.000431	50.894	6.123	0.000	0.001773	0.003504
ΔF	-2.76E-08	9.29E-08	44.948	-0.297	0.767	-2.15E-07	1.59E-07
$\Delta F1$	5.41E-08	7.01E-08	45.702	0.772	0.444	-8.70E-08	1.95E-07
$\Delta F2$	8.09E-08	3.82E-08	46.997	2.118	0.039	4.08E-09	1.58E-07
$\Delta F3$	-1.17E-09	6.91E-09	45.696	-0.17	0.866	-1.51E-08	1.27E-08

(а) Зависна променљива: ΔWS .

Извор: калкулације аутора

Просечан утицај промена прилива СДИ на промене у зарадама у овим земљама је 0,0026%. Овај резултат је статистички значајан ($p = 0.000$), што значи да је укупан ефекат прилива СДИ на зараде позитиван и значајан, иако у веома ниској мери. Коефицијенти модела показују да промене у приливу СДИ немају релевантан утицај на зараде, осим након две године активности СДИ у овим земљама ($\Delta F2$). Наиме, коефицијент $\Delta F2$ у вредности „позитивне нуле“ је статистички значајан ($p = 0.039$). Овај резултат указује на просечни минимални позитиван утицај прилива СДИ на зараде након две године активности у свим земљама са вишим средњим дохотком.

Модел 3 (табела 3.8) представља оцену утицаја прилива СДИ на доходовну неједнакост у земљама са вишим средњим дохотком.

Табела 3.8: Модел 3_Оцена утицаја прилива СДИ на доходовну неједнакост у земљама са вишим средњим дохотком у периоду од 1991. до 2019. године

Оцена фиксних ефеката (а)							
Индикатор	Коефицијент	Стандардна грешка	Степени слободе	<i>t</i> - вредност	<i>p</i> - вредност	95% интервал поверења	
						доња граница	горња граница
Пресек	-0.002	0.002	129.081	-1.225	0.223	-0.006	0.001
ΔF	-0.003	0.004	6.622	-0.884	0.408	-0.013	0.006
$\Delta F1$	-0.013	0.006	20.713	-1.964	0.063	-0.026	0.001
$\Delta F2$	-0.003	0.004	16.272	-0.659	0.519	-0.011	0.006
$\Delta F3$	-0.001	0.001	25.604	-1.334	0.194	-0.002	0.000

(а) Зависна променљива: ΔGI .

Извор: калкулације аутора

Модел 3 указује на то да је укупан просечан утицај прилива СДИ на доходовну неједнакост у земљама са вишим средњим дохотком благо негативан, али без статистичке

значајности. Сви коефицијенти модела имају негативан предзнак, што значи да промене у приливу СДИ потенцијално утичу на смањење доходне неједнакости. У овом случају, позитиван ефекат СДИ на Ђини коефицијент значи да СДИ утиче на раст доходне неједнакости, док негативан ефекат СДИ на Ђини коефицијент значи да СДИ утичу на смањење доходне неједнакости. С тим у вези, и ако је циљ смањити доходну неједнакост, онда је нумерички негативан утицај СДИ на доходну неједнакост уствари реално позитиван. Услед недостатка временских серија и континуираних временских серија, односно података о Ђини коефицијенту, овај модел је оцењен на мањем узорку у односу на претходна два модела.

3.3.2 Дискусија резултата

На основу ових резултата, нулта хипотеза се одбија. Другим речима, одбија се научна претпоставка да промене у приливу СДИ негативно утичу на промене у показатељима тржишта рада.

У циљу комплетније и веродостојније дискусије о оцени параметара, резултати економетријског моделирања се упоређују са:

- а) постојећим резултатима истраживања представљеним у делу 2.3;
- б) јавно доступним информацијама које могу бити релевантне;
- в) резултатима оцењених модела вишеструке регресије за сваку економију понаособ;
- г) познатим квалитативним факторима које квантитативни модел изоставља.

С тим у вези:

а) Резултати линеарних мешовитих модела су показали да прилив СДИ временом, иако у веома ниској мери, директно утиче на повећање стопе запослености и сигурније исплате зарада у земљама са вишим средњим дохотком у периоду од 1991. до 2019. године. Ови резултати су слични резултатима истраживања као што су Mickiewicz, Radošević & Varblane (2000), Bhandari (2007), Rajović (2007) као репрезенти студија пре финансијске кризе и Stanišić (2008), Hubner (2011), Demeti & Rebi (2014), Kurtović, Talović, & Dačić (2015), Kurtović, Siljković, & Milanović (2015), Hale & Xu (2016), Estrin (2017), Perić (2019), Perić & Stanišić (2020), Perić & Filipović (2021) као репрезенти студија после финансијске кризе 2008. године.

Резултати *LMM* су показали и да прилив СДИ вероватно негативно (у веома ниској мери и без значаја) утиче на доходну неједнакост. Иако користећи другачије статистичке алате и моделе, сличне резултате показале су и следеће студије: Bhandari

(2007), Jensen & Rosas (2007) као репрезенти студија пре глобалне финансијске кризе 2008. године, и Mushtaq et al. (2014), Ucal, Naug & Bilgin (2015) као репрезенти студија спроведених након глобалне финансијске кризе. Поред тога, Gopinath & Chen (2003), Velde & Morrissey (2004), Taylor & Driffield (2005), Figini & Gorg (2006) указују на негативан утицај СДИ на неједнакост зарада. Резултати овог истраживања су најприближнији резултатима претходних истраживања, тј. Halmos (2011), Mihaylova (2015), Perić & Filipović (2021).

б) Резултати статистичке и економетријске анализе показују релацију са научним истраживањима и представљају ефекте који се могу квантификовати. Међутим, постоје и други облици ефеката који су немерљиви у бројевима или процентима, а о којима говори мноштво извора за које неретко не постоје (научни) докази. Стога, у овом раду се користе информације из јавних проверених извора. Ради се о тзв. ефектима преливања (*spillover effects*). Директни ефекти СДИ се разликују од ефеката преливања СДИ по томе што су директни ефекти СДИ лако мерљиви и интернализовани од стране домаћина, док су ефекти преливања СДИ тешко мерљиви и екстернализовани (преливање споља). Другим речима, ефекти преливања (који се у литератури још називају и екстерналијама), су споредни ефекти или последице активности СДИ који могу утицати на друге области економског, социјалног и политичког живота. У вези са утицајем прилива СДИ на тржишта рада у земљама са вишим средњим дохотком, али и другим категоријама земаља, правило (не и резултат) је готово генерализован: раст прилива СДИ утиче на раст висине зарада, већу продуктивност и вишу неједнакост зарада (углавном због растућег јаза између зараде квалификованих и неквалификованих радника). По истом принципу, СДИ утиче и на виши степен упослености али не нужно. У одређеним секторима, нарочито у онима у којима је заступљена иновативна висока технологија (осим у случајевима гринфилд инвестиција), број упослених радника се смањује а повећава се ефикасност и продуктивност остатка упослене радне снаге. Овај принцип (*job cut*) је неретко заступљен у иницијалном периоду активности СДИ у домаћој економији. У вези са ефектима преливања, правила да готово не постоје, али постоје докази, истраживања различите типологије (радови научно-истраживачког карактера) и искуства (која се преносе путем штампаних и дигиталних медија). На пример, увозе се савремене технологије и управљачка (менаџерска знања и вештине), расту порески приходи, увози се капитал. Даље, ефекат преливања прилива СДИ на тржишта рада у домаћим предузећима која припадају истој индустријској грани може бити повећање продуктивности и зарада. Ово представља позитиван ефекат када се ради о поспешивању конкурентности и напредовања у пословању, као и негативан ефекат када домаћа фирма није у стању да испрати конкуренте. Примарни ефекат преливања, као што је повећање зарада, доводи до повећања неједнакости зарада које су последица јаза између зарада квалификованих и неквалификованих радника. Секундарни ефекти овог преливања може довести, на пример, до загађења животне околине, до „цеђења“ домаћих инвестиција, до јазу у социјално-

друштвеним класама који се постепено шири. Што је већи јаз између класа унутар истог друштва, већа је вероватноћа за културолошким променама (у којима подела на класе и групе већ постоји), почевши од оснивања разноврсних и иновативних клика¹³ до промене духа, аспирација, па и менталитета једног друштва.

в) За увид у процену утицаја прилива СДИ на показатеље тржишта рада у земљама са вишим средњим дохотком појединачно, користи се вишеструка регресиона анализа. Процена резултата по моделу вишеструке регресије служи за процену утицаја промена прилива СДИ на промене у запослености, зарадама и доходовној неједнакости у свакој земљи појединачно. Овом анализом настоји се ближе појаснити однос између прилива СДИ и показатеља тржишта рада у једној земљи. Након прелиминарних статистичких провера као и дијагностике колонеарности, произведени су вишеструки регресиони модели. Узимајући у обзир количину табела које је статистички пакет произвео, исте се не налазе у телу рада већ у секцији додатака (Додатак В). Одређени регресиони модели показали су се мање значајни од других. С тим у вези, у табели 3.9 су представљени резултати за економије за које постоји статистичка значајност утицаја прилива СДИ на показатеље тржишта рада.

Табела 3.9: Утицај прилива СДИ на тржишта рада у земљама са вишим средњим дохотком: вишеструка регресија

Економија	Оцена модела			Оцена коефицијената			
	Зависна променљива	R-square	p - вредност	Пресек	Независна променљива	Коефицијент	p - вредност
Азербејџан	ΔЕМ	33%		0.004			0.003
Алжир	ΔWS	36.9%			ΔIF3	-0.018	0.044
Аргентина	ΔWS	22.5%		0.005			0.040
Боцвана	ΔWS	23.8%			ΔIF2	-0.001	0.046
Бразил	ΔWS	34.3%			ΔIF1	0.023	0.045
	ΔGI	26%		-0.010			0.002
Бугарска	ΔWS	50.6%	0.007		ΔIF	-0.006	0.009
					ΔIF2	0.005	0.014
Венецуела	ΔGI	93.5%					
Габон	ΔЕМ	8.5%		0.003			0.036
Гвајана	ΔWS	27.1%		0.005			0.001
					ΔIF2	0.004	0.022
Грузија	ΔЕМ	65.4%	0.005		ΔIF2	-0.036	0.000
	ΔЕМ	44.7%	0.019		ΔIF1	-0.002	0.005
Е. Гвинеја	ΔWS	63.4%	0.001		ΔIF1	0.008	0.002
					ΔIF2	0.009	0.001
					ΔIF3	0.005	0.050
Јужна Африка	ΔЕМ	38.0%	0.049		ΔIF2	-0.002	0.016
	ΔЕМ	51.8%	0.008		ΔIF3	-0.002	0.001
Казахстан	ΔWS	33.3%		0.015			0.049
					ΔIF3	-0.006	0.009
	ΔGI	63.4%	0.042		ΔIF	-0.078	0.025
Кина	ΔЕМ	15.6%		-0.005			0.000
	ΔWS	33.3%		0.016			0.000
Колумбија	ΔЕМ	20.2%		0.014			0.043
	ΔWS	43.3%	0.023		ΔIF1	0.020	0.033
					ΔIF3	-0.019	0.039
Коста Рика	ΔWS	26.2%			ΔIF	0.047	0.037
Либан	ΔЕМ	11.6%		0.004			0.001
Либија	ΔЕМ	17.6%		0.007			0.002
Малазија	ΔЕМ	78.4%	0.000		ΔIF1	0.0002	0.000
					ΔIF2	0.0002	0.000
					ΔIF3	0.0003	0.000
Мексико	ΔWS	28.3%			ΔIF1	0.022	0.034
	ΔWS	26.1%			ΔIF3	-0.017	0.042
Румунија	ΔGI	90.9%	0.023		ΔIF2	-0.032	0.021
Русија	ΔGI	45.2%			ΔIF2	-0.048	0.008
Самоа	ΔЕМ	27.7%		-0.008			0.001
Србија	ΔWS	50.3%	0.010		ΔIF3	-0.000	0.003
Св. Винсент и Г.	ΔWS	64.3%	0.000	0.001			0.000
					ΔIF	0.001	0.002
					ΔIF1	0.001	0.000
Тајланд	ΔЕМ	39.8%	0.039		ΔIF1	-0.004	0.050
	ΔWS	57.9%	0.002		ΔIF3	-0.005	0.019
					ΔIF2	0.035	0.000
Тонга	ΔЕМ	35.6%			ΔIF2	0.001	0.008
Турска	ΔGI	67.5%	0.026		ΔIF1	-0.030	0.003
Туркменистан	ΔЕМ	57.5%	0.003	0.0015			0.049
					ΔIF3	-0.000	0.000
Црна Гора	ΔЕМ	88.0%			ΔIF	0.037	0.028
Шри Ланка	ΔЕМ	50.4%	0.007		ΔIF1	0.021	0.002
	ΔWS	21.6%			ΔIF1	-0.020	0.045

Извор: калкулације аутора

Услед недостатка, тј. недовољно података о промени Ђини коефицијента, које је последица недостатка података о Ђини коефицијенту, за неке земље није могуће произвести регресиони модел који оцењује утицај промене прилива СДИ на промене у овом показатељу. То су следеће земље: Албанија, Алжир, Босна и Херцеговина, Боцвана, Кина, Е. Гвинеја, Фици, Габон, Гватемала, Гвајана, Ирак, Јамајка, Јордан, Либан, Либија, Малдиви, Маурицијус, Намибија, Самоа, Србија, Јужна Африка, Шри Ланка, Св. Луција, Св. Винсент и Г., Суринаме, Тонга и Туркменистан.

Емпиријски резултати добијени из модела регресије показали су да су СДИ имале благо негативан утицај на запосленост у шест земаља са вишим средњим дохотком, док је у четири земље утицај био позитиван. Резултати су показали да виши прилив СДИ повећава неједнакост зарада у четири земље од пет земаља за које су модели регресије показали статистичку значајност. Супротно томе, вишеструка регресиона анализа показала је сложеније резултате за процену утицаја прилива СДИ на зараде. Наиме, прилив СДИ негативно утиче на зараде у седам земаља, док је позитиван утицај присутан у шест земаља. Поред тога, издвајају се два регресиона модела која су показала логичније резултате у односу на остале. У висини од 50.6% статистичке сигурности и регресионим моделом који је статистички значајан ($p = 0.007$), процењује се да је утицај прилива СДИ на зараде у Бугарској негативан (-0.006) у тренутку када су СДИ придошле, док се након две године активности СДИ тај утицај мења у позитиван (0.005). Супротно томе, прилив СДИ позитивно утиче на зараде у тренутку када су придошле у Колумбију (0.02), док се након три године активности СДИ његов утицај мења и постаје негативан (-0.019), што се може статистички тврдити у мери од 43,3% и због значајности регресионог модела (0.023).

Доминантне СДИ у Бугарској су у сектору некретнина (24%), прерађивачкој индустрији (17,3%) и делатностима финансија и осигурања (16,7%) (Nordea, 2020). За разлику од тога, доминантне СДИ у Колумбији су у сектору финансија (20,6%), нафтне индустрије (19,4%), трговине (14,7%) и рударства (12,4%). Управо ове разлике у погледу где су СДИ примарно усмерене по земљама, може делимично објаснити ефекат СДИ на зараде. У грађевинском сектору, за који је потребна радна снага и за који је потребно одређено време (нпр. за изградњу одређене стамбене инфраструктуре), донекле је логично да ће радна снага бити упосленија и да у просеку стране компаније на одговорнији начин исплаћују зараде радницима. Када СДИ статистички показују смањење зарада, то може да зависи од многобројних фактора. У секторима попут финансија, прерађивачке индустрије и рударства, напредне технологије и машине замењују радну снагу те долази до иницијалног пада броја запослених. Ови ефекти негативног утицаја СДИ на тржишта рада се неретко преливају на остатак тржишта са позитивним дугорочним ефектима, као што су нова знања и вештине. Ипак, из разноврсних разлога се ефекат СДИ на зараде у просеку временом погоршава, као што је показано на примеру Колумбије. Очито да СДИ у великој мери не служе модернизацији ове земље, релевантном упослењу радне снаге као ни

одговорној исплати зарада истој, већ умногоме служе сопственом интересу и чак експлоатацији домаће радне снаге.

Модели вишеструке регресије који показују висок *R-square* (преко 80%) су три следећа модела. Први модел је модел процене утицаја прилива СДИ на доходовну неједнакост у Венецуели (93,5%) који не показује статистичку значајност ни за који параметар. Ово говори у прилог томе да је утицај СДИ на тржиште рада у Венецуели готово безначајан. Други модел је модел процена утицаја прилива СДИ такође на доходовну неједнакост у Румунији (90,9%). Овај модел говори у прилог томе да прилив СДИ након две године активности у овој земљи утичу на пораст доходовне неједнакости у мери од 0,032%. Трећи модел је модел утицаја прилива СДИ на стопу запослености у Црној Гори (88%). Резултати овог модела показују да приликом прилива СДИ у Црну Гору стопа запосленост расте у мери од 0,037% у години када су се СДИ појавиле. Обзиром да је су неки од доминантних сектора у које стране компаније улажу у Црног Гори у сектору туризма и финансија, логично је одмах краткорочно упослити велики број радника за које је неизвесност радног односа прилично извесна. Слична али веродостојнија логика (због статистичне значајности модела регресије као и због претежно туристичке земље) важи за резултате модела о утицају прилива СДИ на стопу запослености на Малезији и Тајланду. Ове две земље у великој мери живе од туризма. Утицај прилива СДИ на стопу запослености на Малезији је у свеобухватном периоду благо позитиван (позитивна нула). Претпоставља се да су страни инвеститори власници значајног капитала у сектору хотелијерства. Супротно томе, резултати модела за Тајланд указују на благи негативан утицај прилива СДИ на стопу запослености, вероватно зато што се Тајланд, за разлику од Малезије, интензивније модернизује те на снагу ступа технологија која може заменити људски рад.

г) Поред добијених и објашњених емпиријских резултата, ништа мање нису битни квалитативни фактори у анализирању утицаја СДИ. Штавише, они употпуњавају анализу. Постоје многобројни фактори који на различите начине утичу на повећање доходовне неједнакости за које не постоји начин мерења кроз економетријску анализу. То су квалитативни фактори, нарочито они апстрактни или скалабилно немерљиви попут квалитета транзиције или концепта неолибералног капитализма. Послератни период, током 1980-тих година, је обележио прелаз са класичног регулисаног капитализма на неолиберални (нерегулисани) капитализам који је довео до недвосмисленог пораста неједнакости у многим земљама широм света, као и унутар земаља стварајући поделу друштва по класама. У неким земљама, као што је у Бразилу, постоји чак и званична расподела друштвених класа по висини дохотка¹⁴. Реформе тржишта рада у том периоду су вероватно биле један од главних узрока повећања глобалне доходовне неједнакости.

Глобална неједнакост у земљама са вишим средњим дохотком, као и генерално, значајно расте у последње три деценије, изазивајући такозвану „кризу средње класе“. Раст

неједнакости оставља последице на економију и на друштво до те мере да је 2017. године неједнакост била посматрана као највећи економски ризик (World Economic Forum, 2017). Последице које неједнакост оставља далеко су значајније од самог утицаја на БДП, нарочито због концентрације моћи у рукама малог броја људи. Те последице су политичка нестабилност, неадекватна расподела рада, непотизам, корупција, ризик од стварања нових финансијских криза, институцијално и бирократско неповерење и тако даље. Последице које неједнакост оставља су фактори који изазивају неједнакост. И док се „зачарани круг неједнакости“ (Stiglitz, 2012) врти, неједнакост ће наставити да прати тренд раста.

Заштита радничке класе, преко удружења или синдиката, је несумњиво потребна, нарочито када је у питању висина минималне зараде, са једне стране. Са друге стране, минималне зараде могу да доведу до повећања неједнакости дохотка кроз повећање стопе незапослености. Када су права радника сувише ограничена законодавним мерама које у првој линији настоје да је заштите, преговарачка снага радника слаби. Када релативна преговарачка моћ радника слаби, долази до различитих облика незадовољства, као што је опредељење радника да ради „на црно“. Удружења радника могу тенденциозно смањивати неједнакости могућности и допринети релативној вишој преговарачкој моћи. Претпоставља се да би законодавни систем, монетарна и фискална политика, требало да реагују само онда када је тржиште у опасности. Међутим, ни то није гаранција за тржишта. Економска историја је показала да монетарна и фискална политика могу да закажу у покушају контролisaња стопе незапослености и инфлације, као што је био случај колапса Бретон Вудса (*Bretton Woods*) након глобалне нафтне кризе 1973. године.

Стопа незапослености утиче на ниво дохотка, те је овај показатељ један од фактора који утичу на доходовну неједнакост. Отвореност земаља у финансијском смислу (глобализација), такође утиче на повећање доходовне неједнакостим. Простор за либерализацију, демократију и одлучивања је далеко шири да богати имају више простора за богаћење а сиромашни више простора за сиромашење. Резултат је више него очигледан: раст доходовне неједнакости. Основни елемент глобализације је слободно кретање капитала, односно СДИ. По великом броју истраживања (нпр. Mahutga & Bandelj, 2008) прилив СДИ доприноси расту доходовне неједнакости.

УТИЦАЈ ПРИЛИВА СТРАНИХ ДИРЕКТНИХ ИНВЕСТИЦИЈА НА ТРЖИШТЕ РАДА У СРБИЈИ

☀ У претходном делу рада је представљен модел који оцењује утицај прилива СДИ на показатеље тржишта рада у земљама са вишим средњим дохотком. Србија, као једна од земаља са вишим средњим дохотком, заслужује засебну анализу о утицају прилива СДИ на њено тржиште рада.

► Мотиви посебног оцењивања утицаја прилива СДИ на тржиште рада у Србији су следећи:

а) Србија, као и регион Западног Балкана, је у значајној мери осетљивија на СДИ у односу на развијене економије. У Србији постоји простор отворен за стране инвестиције, које могу да чине велики део БДП-а, са чиме и зависност економије од СДИ расте. За разлику од Србије, стране инвестиције у развијеним земљама у односу на сâм БДП немају висок ниво утицаја због високог степена економске развијености.

б) Тржиште рада у Србији је у знатој мери мање засићено од тржишта рада високо развијених земаља, на пример САД-а, Велике Британије Холандије, Шведске. С тим у вези, простор за отварање нових радних места и запошљавање је пространо и може бити у директној вези са СДИ и ино компанијама.

Четврто поглавље је подељено на три потпоглавља. Потпоглавље 4.1 представља извор података, њихов опис, оригинални методолошки оквир и опис варијабли у сажетој форми, уколико се позива на поглавље 3 (потпоглавље 3.1). Потпоглавље 4.2 представља методолошки оквир коришћен за оцењивање утицаја прилива СДИ на показатеље тржишта рада у Србији. Методологија је квантитативног (4.2.1) и квалитативног карактера (4.2.2). Потпоглавље 4.3 представља резултате истраживања које је подељено на квантитативну (4.3.1) и квалитативну анализу (4.3.2), као и дискусију о добијеним резултатима (4.3.3).

4.1 Кратак осврт на податке и променљиве

Како је сет података исти, за податке и опис променљивих ово поглавље се ослања на претходно поглавље (потпоглавље 3.1). У овом делу рада се уводи квалитативни приступ научном истраживању. За разлику од статистичких обележја у 3. поглављу која су нумеричка, у 4. поглављу се користе и атрибутивна обележја која су карактеристична за квалитативну обраду података.

Категоријалне (квалитативне) променљиве су номиналне или ординалне променљиве. За разлику од номиналних променљивих (чија се дескрипција исказује одређеним бројем, али не представља њихову вредност), ординалне променљиве указују на положај једног случаја у односу на други. За потребе економетријске анализе, квалитативне променљиве се кодирају и постају бројеви. За разлику од нумеричких променљивих, чији број представља вредност променљиве, бројеви квалитативних променљивих не представљају њихову вредност већ само ознаку у нумеричкој форми (код).

У оквиру квалитативне анализе, у овом раду преовлађују номиналне променљиве у односу на ординалне.

4.2 Методолошки оквир за примењене научне методе

Оно што се разликује и на шта се усмерава посебна пажња у овом делу рада јесте методолошки оквир који је подељен на два дела: квантитативни (4.2.1) и квалитативни (4.2.2) приступ.

Квантитативни приступ је представљен у облику вишеструке линеарне регресије. Овај метод је описан и примењен у потпоглављу 3.2. Као помоћна анализа, може се применити једноставна линеарна регресија за оцењивање утицаја прилива СДИ на показатеље тржишта рада без узимања у обзир временског утицаја.

Квалитативни приступ је додатак овом истраживању. Метод је студија случаја у којој је примењен експлоративни дизајн истраживања и усвојен метод научне генерализације. У реалности постоје чињенице које нису квантификоване. Разлог за спровођење додатне квалитативне анализе је опште познат пропуст квалитативног модела у представљању свеобухватне реалности. Квалитативни приступ истраживању надмашује квантитативни приступ у високоразвијеним земљама (нпр. Hohnen, 2007; Schor, 2010; Trasy, 2010; Musteen, 2016), док је у ниже развијеним земљама заступљенији квантитативни метод.

4.2.1 Квантитативни приступ: вишеструка линеарна регресија

Разлика између једноставне линеарне регресије и вишеструке линеарне регресије је што прва мери и објашњава индивидуалну везу зависног и независног параметра, док друга мери и објашњава индивидуалне разлике, или варијабилности, зависне променљиве на основу линеарног скупа независних променљивих, односно предиктора. Такође, разлика постоји и у предикторским променљивама. У вишеструкој линеарној регресији предикторске променљиве се називају и парцијалним предикторским променљивама, зато што оцена једног предиктора у односу на зависну променљиву захтева да су остали предиктори константни. Из тог разлога се спроводе тестови или дијагностика колинеарности (мултиколинеарност, интерколинеарност), што не значи да би се статистички незначајни предиктори требало нужно избацити из модела.

Једноставна линеарна регресија, као помоћна анализа за оцењивање утицаја прилива СДИ на показатеље тржишта рада без узимања у обзир временског утицаја, показала се нерелевантном. Стога, модели једноставне линеарне регресије нису приказане

у овом раду, јер је утврђено да модел без временског утицаја нема научну сврху за ово истраживање. Методологија која се овде користи је вишеструка линеарна регресија.

Генерална спецификација вишеструког линеарног модела за популацију је:

$$\tilde{Y} = \beta_0 + \beta_1 X_1 + \beta_2 X_2 + \dots + \beta_m X_m$$

где је $\tilde{Y}$ зависна променљива, односно вредност зависне променљиве која се предвиђа на основу модела, β_0 је константа, β_m су коефицијенти независних m (број предиктора) променљивих, односно предиктора;

Генерална спецификација вишеструког линеарног модела за узорак је:

$$\tilde{y} = b_0 + b_1 X_1 + b_2 X_2 + \dots + b_m X_m + \varepsilon$$

где су параметри β оцењени методом минималних најмањих квадрата (*OLS*) и представљају процену регресионих параметара, и ε је (минимални) збир резидуала модела.

У вишеструкој регресионој анализи користе се коефицијенти корелације R , коефицијент детерминације R Square и модификовани (кориговани) коефицијент детерминације $Adjusted R$ Square, на основу којих се тумачи релевантност резултата модела. Од наведених коефицијената, $Adjusted R$ Square је најнижи и представља оцену коефицијената детерминације са минималном пристрасношћу у мерењу, односно процењује колики проценат варијабилитета зависне променљиве може да се објасни на основу процента варијабилитета у предикторским (независним) променљивим. Једноставније, R Square и $Adjusted R$ Square означајаву прецизност модела, односно степен поверења у резултате модела (од 0% до 100%). Прецизност модела може да се пореди са стандардном девијацијом зависне варијабле, између којих генерално не би требало да буде већих одступања (разлике). Релевантност појединих предикторских променљивих се може мерити различитим критеријумима (стандардизовани регресиони коефицијенти, тестови колинеарности, и други тестови). Одлука о оцењивању релевантности пројединачних предиктора се доноси на бази резултата оцењивања вишеструке регресионе анализе, циља истраживања и субјективних питања истраживача који има за циљ давање одређених одговора.

4.2.2 Квалитативни приступ: експлоративни дизајн и метод генерализације

Разлог за спровођење додатне квалитативне анализе је опште познат пропуст квалитативног модела у представљању свеобухватне реалности. У реалности постоје чињенице које нису квантификоване, попут *grabbing* ефекта, трансфера знања и тако даље. Другим речима, оно што квантитативни модел није у стању да покаже надомешта се

квалитативном анализом уместо „нагађањем“. Овде се дефинише и објашњава научни приступ примене квалитативне анализе као метод студије случаја (Yin, 2014).

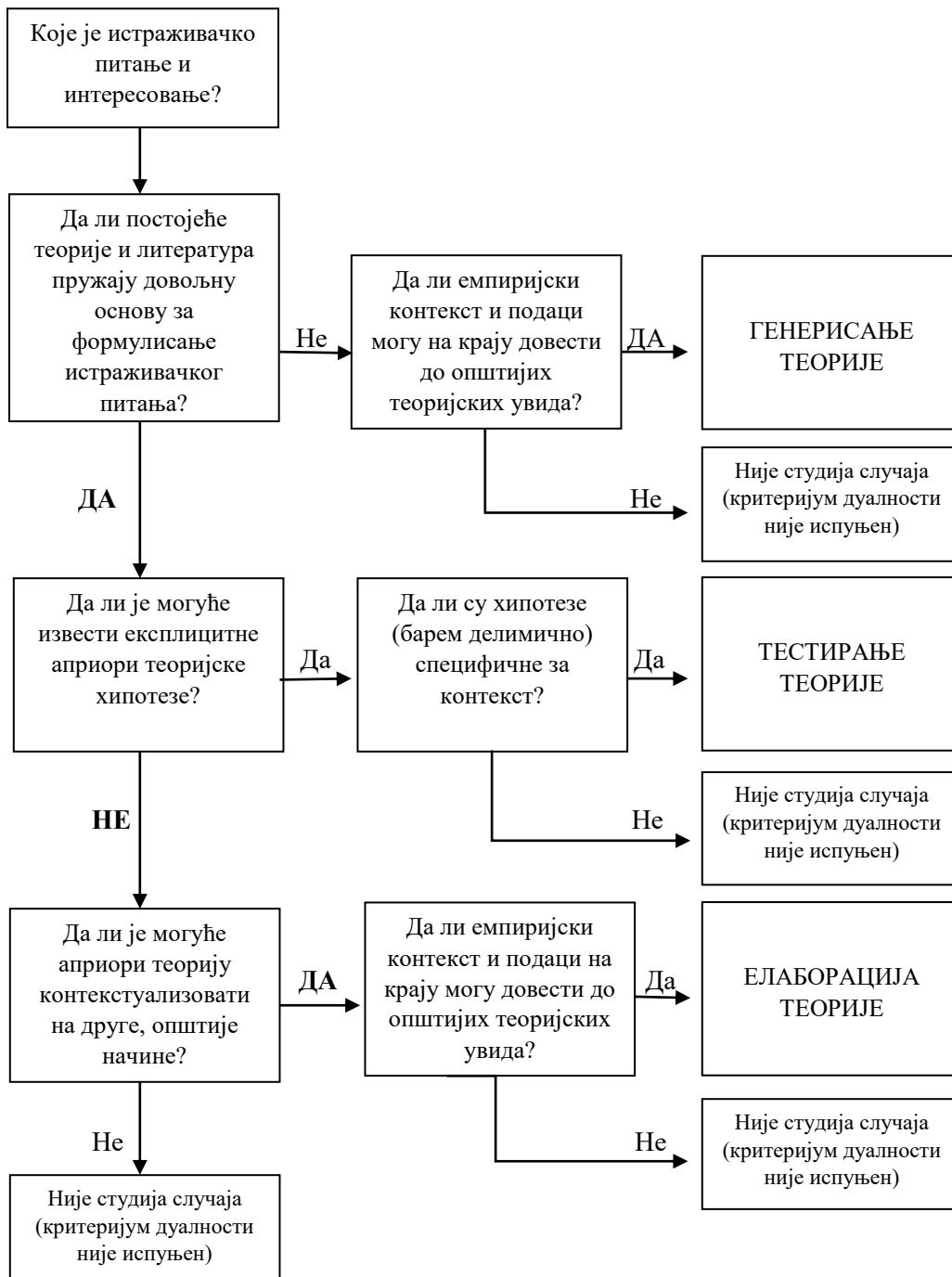
Квалитативни методолошки приступ се заснива на анализи упитника и на конструктивној објективној критици добијених резултата-одговора (нпр. Musteen, 2016). У склопу квалитативне анализе наводе се примери СДИ и њихове импликације на тржиште рада у Србији (нпр. однос инвеститора према радној снази, културолошки аспекти, баријере) поткрепљени референцама. Квалитативни део анализе (Munda, Nijkamp & Rietveld, 1994) подразумева проучавање питања која су остала без одговора, односно на које квантитативни приступ није у стању да располаже нити објасни, као што су културолошки аспекти и међуљудски односи дефинисани као „интеркултурални“ аспекти. С тим у вези, постоје истраживања која испитују инвестиционе преференце одређених компанија. На пример, испитује се да ли компанија А преферира да инвестира у културолошки сличне земље или не. Такође се испитује како компаније спроводе инвестициону рационализацију, да ли су део колективног друштва и слично. Једно од истраживачких питања може бити да ли ће економија А сарађивати пре са економијом Б него са економијом Ц. Постоје и друге врсте истраживања повезане са циљем ове докторске дисертације. Примера ради, постоје истраживања која испитују разлике и везе између Истока и Запада, односно између колективизма и индивидуализма (Rhee, Uleman & Lee, 1996; Gafni & Goldstein, 2020), између тимског рада и експлоатације радне снаге (Lunnana & Barth, 2003; Cham & Dung, 2014; Greco, Charlier & Brown, 2019). За разлику од високо развијених земаља, где је експлоатација најчешће уско повезана са новим сазнањима, на Балкану се израз „експлоатација радне снаге“ схвата и тумачи у негативној конотацији. На ову тему, истраживачи се поприлично фокусирају на права радне снаге и спречавање експлоатације људи (нпр. Arhin, 2013; Rubinic & Tajnikar, 2018), некада и експлоатације исте.

У студији случаја примењен је експлоративни дизајн истраживања и усвојен је метод научне генерализације. С тим у вези, поступци и кључни критеријуми за изградњу и извођење ове студије случаја ослањају се на:

1. Стил истраживања студије случаја или најсавременију методу представљену на Слици 4.1;
2. Методу прикупљања података која се назива „дубински интервју“ или *PAPI* метода са представницима 102 стране компаније у Србији.

Слика 4.1: Дизајн модела и „дрво одлуке“

Извор: Ketokivi & Choi (2014), стр. 238.

Белешке: „Дрво одлуке“ представља процес одлучивања у студијама случаја. Одговарањем на питања истраживач контролише да ради на научном пољу студије случаја и доноси одлуку о томе

да ли студија ствара знање, тестира теорије или ради на елаборацији теорије. У овом раду, знање се генерише по принципу елаборације теорија.

Квалитативну анализу одликују фокус групе (нпр. Brotherson, 1994) и методе. Фокус група је, у овом раду, скуп 102 предузећа у Србији са страним капиталом вишим од 10%. Метода прикупљања података је упитник, а метода или облик квалитативног истраживања је студија случаја (*case study*). У делу „Прилози“ се налази упитник са листом питања постављених изабраним компанијама, односно појединцима (менаџерима, директорима) као њиховим репрезентима (Прилог Г).

Студија случаја (Yin, 2014) омогућава дубље разумевање утицаја прилива СДИ на сегменте тржишта рада у случају Србије. У овом раду, користи се експлоративна студија случаја која служи као пробно испитивање са циљем компарације и експланације резултата добијених квантитативном анализом. Узорак је типичан за студију случаја, и намеран (узорак је биран по критеријумима). Основни критеријум је да компаније у Србији имају више од 10% страног капитала. Стога, генерализација резултата није оправдана у студији случаја, док је оправдана у комбинованој интерпретацији модела. Фокус групе, односно узорак мора бити хетероген. Хетерогеност гарантује репрезентабилност методе и релевантност интерпретације резултата.

Квалитет квалитативне анализе је утемељено на осам критеријума: 1. достојна тема анализе, 2. строгост поступака, 3. искреност и транспарентност интерпретације, 4. веродостојност, 5. резонанца у генерализовању и преносивости резултата, 6. значајан допринос, 7. етика и 8. смислена кохерентност (Tracy, 2010). Метод који гарантује истину, а изгуби кредибилитет, бива маргинализован (Gergen, 1992). Зато резултати квалитативне анализе морају бити оправдани и створити или употпунити знање. Резултати и знање су оправдани уколико су применљиви, а применљивост наводи на способност да се резултати преведу у акције. Акције није једноствено изградити нити применити у другачијем контексту од контекста из којег су изведени, па чак ни у самом контексту, времену и простору. То зато што зависи од мношва фактора, а не искључиво од резултата која стварају знање (Eisenhardt, 1989). Време и простор су такође фактори, јер се у њима контекст мења. Да би се повећала вероватноћа акционих корака, потребно је да знање буде значајно, искомунисирано и прихваћено у теорији и пракси. Гаранција недвосмислених резултата и интерпретације доприноси ефектнијој процени веродостојности или валидности (нпр. Ratcliffe, 1983) научних сазнања (неретко у контексту прагматичне валидности) и теоријских објашњења (Neisser, 1976; Freedman, 1987; Munck, 1998; Brod, Tesler & Christensen, 2009) која, у квалитативној анализи, укључује и субјективно разумевање (Anderson, 2000; Wildemuth, 2009).

Субјективно разумевање је интерпретација резултата у одабраном референтном оквиру истраживача (ментални склоп), који се назива и научна перцепција. За разлику од

објективне интерпретације квантитавних модела (научна истина), интерпретација квалитативних модела пружа могућност укључивања саморефлексије, тј. субјективне интерпретације на основу стеченог знања и логике (Munck, 1998; Medic, 2000).

Комбинација квалитативног и квалитативног приступа (нпр. Munda, Nijkamp & Rietveld, 1994; Dellinger & Leech, 2007; Musteen, 2016) назива се тријангулација (нпр. Denzin, 1978; Patton, 1990; Patton, 1999). У процесу интерпретације резултата (објективне или комбиноване) неопходно је не иступити из научне методе која захтева систематичност, рационалност (логику), објективност, критичност и емпиријску проверу, и искључује метод здравог разума, односно само субјективну интерпретацију.

Поред тога што је релевантна, квалитативна анализа је интересантна. Коефицијент људског развоја, писменост људи, квалитет живота, дуговечност људи су параметри које већина земаља не квантификује у својим анализама и студијама. Високо развијене земље све ређе постављају БДП као јединицу мере за здрав и одржив економски развој, а све учесталије се усредсређују на квалитативне индикаторе и анализе, односно на испитивање људи. С тим у вези, високо развијене земље теже студијама везане за богатство и благостање (*welfare* и *well-being*). Што су земље развијеније то су актуелније квалитативне теме, уколико су квантитативна истраживања усавршена и у неким земљама релативно превазиђена у друштвеним наукама.

4.3 Резултати и дискусија: интерпретација квантитативног и квалитативног модела

4.3.1 Резултати истраживања квантитативне анализе

Овај део рада представља резултате истраживања добијене применом вишеструке линеарне регресије и интерпретацију добијених резултата. Резултати вишеструке линеарне регресије о утицају прилива СДИ на тржиште рада у Србији су представљени у табелама 4.1 и 4.2. С обзиром на то да недостају подаци о доходовној неједнакости у Србији, модел утицаја промена прилива СДИ на промене у доходовној неједнакости у Србији је одсутан.

Табела 4.1: Утицај прилива СДИ на запосленост у Србији: $R\text{-squared} = 0,009$

Оцена фиксних ефеката (а,б)				
Индикатор	Коефицијент	Стандардна грешка	t -вредност	p -вредност
Пресек	-0.002	0.009	-0.224	0.825
$\Delta I F$	-1.385E-08	0.000	-0.268	0.792
$\Delta I F 1$	3.730E-10	0.000	0.007	0.994
$\Delta I F 2$	9.538E-09	0.000	0.184	0.856
$\Delta I F 3$	1.088E-08	0.000	0.211	0.836
(а) Економија=Србија				
(б) Зависна променљива: $\Delta E M$				

Извор: калкулације аутора

Табела 4.2: Утицај прилива СДИ на зараде у Србији: $R\text{-squared} = 0,503$

Оцена фиксних ефеката (а,б)				
Индикатор	Коефицијент	Стандардна грешка	t - вредност	p - вредност
Пресек	0.003	0.007	0.503	0.621
ΔIF	-2.969E-08	0.000	-0.707	0.489
$\Delta IF1$	5.272E-08	0.000	1.255	0.225
$\Delta IF2$	7.905E-08	0.000	1.882	0.076
$\Delta IF3$	-1.438E-07	0.000	-3.424	0.003
(а) Економија=Србија				
(б) Зависна променљива: ΔWS				

Извор: калкулације аутора

Према првом моделу, резултати квантитативне анализе у овом случају показују да промене у приливу СДИ немају значајног утицаја на промене у запослености. Овај резултат није релевантан јер је $R\text{-squared} = 0,009$. Други модел показује да промене у приливу СДИ благо негативно и значајно утичу на промене у зарадама након три године учинка ($\Delta IF3$ =негативна нула, $p=0.003$) у Србији. Утицај прилива СДИ на неједнакост у Србији није могуће израчунати путем *OLS* методе процене због недостатка података у јавно доступној статистичкој архиви СБ о доходовној неједнакости у Србији¹⁵.

4.3.2 Резултати истраживања квалитативне анализе

Резултати квалитативне анализе представљени су у наставку. Поред статистичких података о утицају страних инвестиција на домаће тржиште рада, за које је утврђено да није од виталног значаја, потребно је испитати статус људских кадрова у страном предузећу које послује у Србији. Људски ресурси чине тржиште рада и због тога је потребно осврнути се и на однос предузећа и радника.

Дубински интервју је коришћен у овом раду као метода прикупљања података. Са испитаницима који су представници неких од водећих страних компанија у Србији, којих је укупно 102, договорени су *face-to-face* интервјуи. С обзиром да је у време спровођења теренског истраживања била актуелна Ковид криза (2020-2022), односно да су захтеване посебне мере предострожности и социјане дистанце, интервјуи су обављени путем телефонског разговора и/или видео позива. Зарад ефикаснијег разговора, испитаницима је послат упитник пре самог телефонског или видео састанка (Додатак Г).

Упитник је послат на 240 адреса компанија. Укупан број учесника је 102 (42,5%). Број станих компанија које се нису огласиле поводом учествовања у овом истраживању је

134 (55,83%), док су четири предузећа (1,67%), од којих је једно прехранбени гигант, одговорили да не сарађују са трећим лицима у сврху научног истраживања.

Узорак компанија је биран по критеријуму страног капитала и динамике напретка бренда компаније, независно од величине. Сваком представнику су постављена сва питања из Упитника, а одговори су прикупљени *PAPI* методом. Подаци прикупљени из одговора испитаника преписани су у електронској форми. Потом, путем *Excel* и *SPSS* алата, подаци су обрађени са циљем креирања графичког и табелатног приказа. Сажетак основних података представљен је у табели 4.3.

Табела 4.3: Основни подаци предузећа: присутност и број запослених

	Предузеће (редни број)	Активност предузећа у Србији (у годинама)	Укупан број запослених
Средња вредност (АС)	51.5	10.61	243.59
Стандардна девијација (СД)	29.59	5.70	991.43
Варијанса	875.5	32.54	982933.41
Опсег	101	28	7997
Минимум	1	2	3
Максимум (N = 102)	102	30	8000

Извор: калкулације аутора

Страна предузећа из узорка су присутна у Србији најмање 2, а највише 30 година. Просечна активност, односно присуство страног предузећа у Србији је преко 10 година (АС=10,61, СД=5,70). Под присутношћу се подразумева ефективна функционалност предузећа. Број запослених у ових 102 предузећа је најмање 3, а највише 8000. У табели 4.4 приказани су подаци о коришћењу подршке владе и постојању одељења за људске ресурсе.

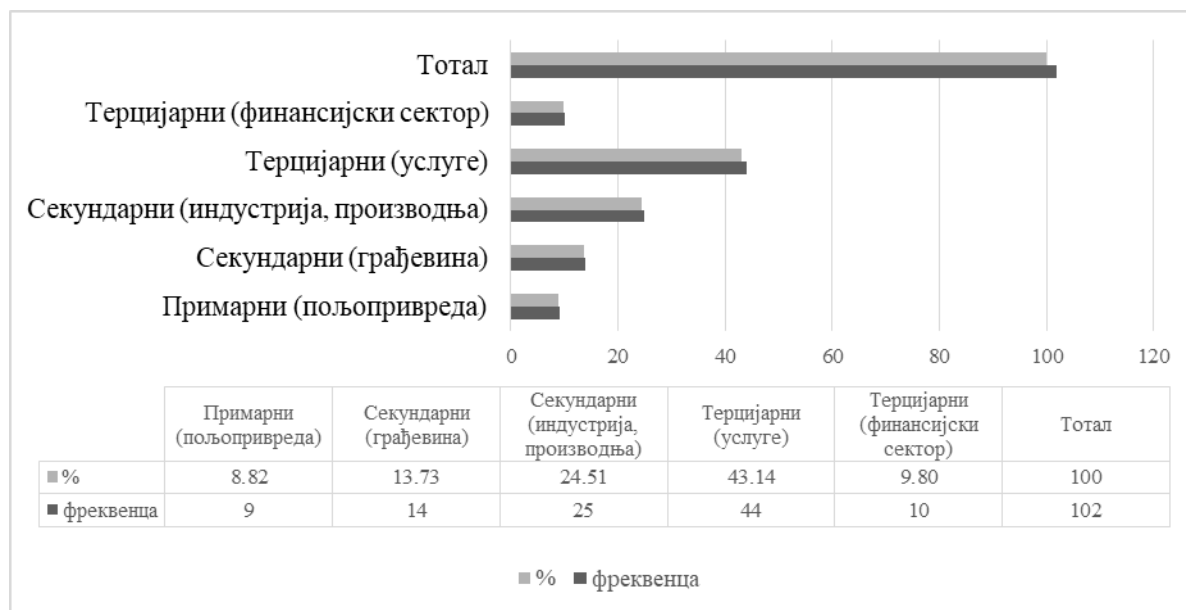
Табела 4.4: Основни подаци предузећа: коришћење помоћи и *HR department*

		Број	%	Валидни %	Кумулативни %
Коришћење програма подршке и помоћи	да	13	12.75	12.75	12.75
	н.д.	11	10.78	10.78	23.53
	не	78	76.47	76.47	100
	Тотал	102	100	100	
Постојање одељења за људске ресурсе	да	77	75.49	75.49	75.49
	не	25	24.51	24.51	100
	Тотал	102	100	100	

Извор: калкулације аутора

Само 12,75% предузећа је користило програме подршке Владе Републике Србије, локалне самоуправе или неки други вид званичне подршке за улаз на српско тржиште. Није назначено о којој се врсти помоћи тачно радило, тј. да ли су у питању субвенције, неповратна средства, бирократске олакшице или неки други вид помоћи. Укупно 11 подружница се није изјаснило о коришћењу програма подршке (10,78%). Осталих 78 (76,47%) компанија се изјаснило да није користило ове програме. Представници који су били интервјуисани тврде да у оквиру предузећа постоји одељење који се бави искључиво људским ресурсима (*HR department*) и укупно их је 77 (75,49%). У графикону 4.1 је представљена структура узорка по делатности предузећа.

Графикон 4.1: Структура узорка по делатности предузећа

Извор: калкулације аутора

Узорак се састоји од укупно 102 компаније, од којих 9(8,2%) припада примарном сектору, 39 (14+25) припада секундарном сектору (укупно 38,24%), док терцијарном сектору припадају укупно (44+10) 54 компаније (52,94%). Најмањи део узорка чине предузећа из пољопривредног (8,8%) и финансијског сектора (9,8%), док највећи део чине предузећа из услужног сектора (43,14%).

У вези са односом предузећа и људских кадрова, као и њиховог статуса у предузећу у апстрактном и генерализованом смислу, представљени су резултати и дискусија 33 тврдњи. За овај део Упитника коришћена је стандардна Ликертова скала (1-5, где 1 означава апсолутно неслагање, 2 означава делимично неслагање, 3 означава неутралност, односно нити слагање нити не слагање, 4 означава делимично слагање, 5 означава апсолутно слагање са тврдњама). Зарад презентабилности резултата, они су представљени по сегментираним целинама које се односе на квалификације кадрова,

однос предузећа према кадровима, професионалност и вештине кадрова, мотивација кадрова, просечне зараде и стопа флукуације кадрова, мотиви за отварање предузећа у Србији и карактеристике профита, као и будуће перспективе предузећа.

У табели 4.5 представљени су резултати у вези са квалификацијама кадрова у предузећима у Србији. Шест предузећа (5,9%) сматра да није лако пронаћи одговарајуће кадрове у Србији, 44 (43,1%) сматра да јесте и 31 (30,4%) да апсолутно јесте, док је 21 (20,6%) предузеће неодређено. Предузећа нису усаглашена по питању проналазка одговарајућих профила висококвалификованих радника. Наиме, 32 (31,4%) делимично и 11 (10,8%) апсолутно сматра да јесте тешко пронаћи овај профил радника, док се укупно 8 (2+6) не слаже са овом тврдњом, односно сматрају да је лако пронаћи одговарајући профил радника за висококвалификовани рад. С тим у вези, половина предузећа има неутралан став, односно нити се слажу нити се не слажу са овом тврдњом. Чак 45 (44,1%) предузећа тврди да на једноставан начин проналази компетентне кадрове који говоре бар један страни језик, док се 19 (18,6%) апсолутно слаже са овом тврдњом. Само 4 (3,9%) предузећа сматра да је тешко пронаћи такав тип кадра, док 34 (33,3%) предузећа имају неутралан однос према овој тврдњи. Даље, 78 од 102 предузећа (76,4% испитаника) сматра да је њихово предузеће омогућило виши степен квалификације радника у Србији, од којих су 33,1% одговора делимична и чак 43,1% апсолутна. Чак и средња оцена тврдње „Сматрамо да је наше предузеће омогућило виши степен квалификације радника у Србији” прелази 4 (АС=4,11, СД=0,984) што указује на то да представници предузећа у великој мери сматрају да имају заслуге за унапређење квалификација радника у Србији. Укупно 62 од 102 испитаника сматра да нискоквалификовани радници показују низак степен заинтересованости за радне задатке, од којих 40 (39,2%) делимично и 22 (21,6%) се апсолутно слаже, док се 18 (11 делимично и 7 апсолутно) не слажу са овом тврдњом. Три (2,9%) предузећа апсолутно, а 12 (11,8%) делимично верују да висококвалификовани радници у Србији не показују висок степен самоиницијативе, док укупно 65 (63,7%) верују у супротно. Само 15 (14,7%) предузећа на апсолутном нивоу доводи менаџере (или друге квалификоване кадрове) из иностранства да едукују радну снагу у предузећу у Србији, док 23 (22,5%) делимично, односно понекад. Укупно 27 испитаника тврди да довођење менаџера из иностранства у сврху едуковања радне снаге у предузећу у Србији није заступљено. Чак 37 (36,3%) испитаника има неутралан однос, односно нису се изјаснили по овом питању.

Табела 4.5: Квалификације кадрова

	Скала	Број	%	Кумулативни %
Лако проналазимо одговарајуће кадрове у Србији (АС=3.98, СД=0.867)	2	6	5.9	5.9
	3	21	20.6	26.5
	4	44	43.1	69.6
	5	31	30.4	100

	Тотал	102	100	
	1	2	2	2
Тешко проналазимо одговарајући профил радника за висококвалификовани рад у Србији (АС=3.43, СД=0.839)	2	6	5.9	7.8
	3	51	50	57.8
	4	32	31.4	89.2
	5	11	10.8	100
	Тотал	102	100	
	2	4	3.9	3.9
Лако проналазимо компетентне раднике за потребе предузећа који говоре бар један страни језик (АС=3.77, СД=0.795)	3	34	33.3	37.3
	4	45	44.1	81.4
	5	19	18.6	100
	Тотал	102	100	
	1	2	2	2
Сматрамо да је наше предузеће омогућило виши степен квалификације радника у Србији (АС=4.11, СД=0.984)	2	5	4.9	6.9
	3	17	16.7	23.5
	4	34	33.3	56.9
	5	44	43.1	100
	Тотал	102	100	
	1	7	6.9	6.9
Нискоквалификовани радници показују низак степен заинтересованости за радне задатке (АС=3.58, СД=1.147)	2	11	10.8	17.6
	3	22	21.6	39.2
	4	40	39.2	78.4
	5	22	21.6	100
	Тотал	102	100	
	1	3	2.9	2.9
Висококвалификовани радници у Србији показују висок степен самоиницијативе (АС=3.79, СД=1.12)	2	12	11.8	14.7
	3	22	21.6	36.3
	4	31	30.4	66.7
	5	34	33.3	100
	Тотал	102	100	
	1	10	9.8	9.8
Доводимо менаџере (или друге квалификоване кадрове) из иностранства да едукују радну снагу у предузећу у Србији (АС=3.16, СД=1.167)	2	17	16.7	26.5
	3	37	36.3	62.7
	4	23	22.5	85.3
	5	15	14.7	100
	Тотал	102	100	

Извор: калкулације аутора

У табели 4.6 представљени су резултати у вези са оценама односа предузећа према кадровима у Србији. Укупно 57, односно више од половине испитаника, тврди да предузећа практикују похвале или доделу награда оним радницима који покажу неочекивани таленат и резултате. Само 6 (5,9%) представника страних компанија

апсолутно тврди да не едукују и тренирају раднике на редовном нивоу, док укупно 56 (од којих 28,4% делимично и 26,5% апсолутно) предузећа је у томе редовно. Поред тога, 34 (33,3%) предузећа улаже напоре да инспирише кадрове и изван формалних едукација на апсолутном и исто толико на делимичном нивоу. Само 10 (9,8%) предузећа тврди да се потребе радника изван радних задатака не узимају у обзир.

Табела 4.6: Однос предузећа према кадровима

	Скала	Број	%	Кумулативни %
Имамо праксу да похвалимо и/или наградимо радника када покаже неочекивани таленат и резултате (АС=3.57, СД=1.165)	1	3	2.9	2.9
	2	20	19.6	22.5
	3	22	21.6	44.1
	4	30	29.4	73.5
	5	27	26.5	100
	Тотал	102	100	
Редовно едукујемо и тренирамо наше раднике (АС=3.5, СД=1.241)	1	6	5.9	5.9
	2	20	19.6	25.5
	3	20	19.6	45.1
	4	29	28.4	73.5
	5	27	26.5	100
	Тотал	102	100	
Трудимо се да инспиришемо раднике и изван формалних едукација (АС=3.75, СД=1.214)	1	6	5.9	5.9
	2	13	12.7	18.6
	3	15	14.7	33.3
	4	34	33.3	66.7
	5	34	33.3	100
	Тотал	102	100	
Не узимамо у обзир потребе наших радника изван радних задатака (АС=3.21, СД=1.18)	1	10	9.8	9.8
	2	17	16.7	26.5
	3	32	31.4	57.8
	4	28	27.5	85.3
	5	15	14.7	100
	Тотал	102	100	

Извор: калкулације аутора

У табели 4.7 приказани су резултати везани за оцењивање професионалности и вештина кадрова у предузећима у Србији. У вези са конфликтима личне природе међу запосленима, 16 (15,7%) често наилази на такве конфликте, док само 4 (3,9%) никада није имало искуства са конфликтима. У вези са конфликтима професионалне природе, 27 (26,5%) често наилазе на такве конфликте, док само 3 (2,9%) се никада не суочава са проблематиком овог типа. Само 3 (2,9%) предузећа не наилази често на ривалство међу радницима уместо на сарадњу на радном месту, док 15 (14,7%) на то наилази. Без обзира

на то, већина предузећа делимично (34, односно 33,3%) и апсолутно (46 односно 45,1%) гаји високо поверење у сопствене раднике и њихове пословне вештине, док само 4 (3,9%) апсолутно и 3 (2,9%) делимично не гаје ово поверење. На основу средње оцене ове тврдње, може се рећи да у просеку подружнице у Србији гаје високо поверење у раднике и њихове пословне вештине (АС=4.13, СД=1.031).

Табела 4.7: Професионалност и вештине кадрова

	Скала	Број	%	Кумулативни %
Често наилазимо на конфликте личне природе међу запосленима у предузећу у Србији (АС=3.71, СД=0.971)	1	4	3.9	3.9
	2	9	8.8	12.7
	3	16	15.7	28.4
	4	57	55.9	84.3
	5	16	15.7	100
	Тотал	102	100	
Често наилазимо на конфликте професионалне природе у организационој структури предузећа у Србији (АС=3.72, СД=1.093)	1	3	2.9	2.9
	2	14	13.7	16.7
	3	19	18.6	35.3
	4	39	38.2	73.5
	5	27	26.5	100
	Тотал	102	100	
Често наилазимо на ривалство међу радницима уместо на сарадњу између њих у предузећу у Србији (АС=3.56, СД=0.991)	1	3	2.9	2.9
	2	13	12.7	15.7
	3	25	24.5	40.2
	4	46	45.1	85.3
	5	15	14.7	100
	Тотал	102	100	
Гајимо високо поверење у наше раднике и њихове пословне вештине у предузећу у Србији (АС=4.13, СД=1.031)	1	4	3.9	3.9
	2	3	2.9	6.9
	3	15	14.7	21.6
	4	34	33.3	54.9
	5	46	45.1	100
	Тотал	102	100	
Комуникација међу кадровима је на задовољавајућем нивоу у предузећу у Србији (АС=3.66, СД=1.156)	1	8	7.8	7.8
	2	6	5.9	13.7
	3	25	24.5	38.2
	4	37	36.3	74.5
	5	26	25.5	100
	Тотал	102	100	
Задовољни смо вештинама радне снаге у Србији (АС=3.36, СД=1.184)	1	3	2.9	2.9
	2	28	27.5	30.4
	3	22	21.6	52

	4	27	26.5	78.4
	5	22	21.6	100
	Тотал	102	100	
Задовољни смо ефикасношћу радне снаге у Србији (АС=3.65, СД=0.992)	1	2	2	2
	2	11	10.8	12.7
	3	29	28.4	41.2
	4	39	38.2	79.4
	5	21	20.6	100
	Тотал	102	100	

Извор: калкулације аутора

Комуникација међу кадровима је на делимично задовољавајућем (36,3%) и апсолутно задовољавајућем нивоу (25,5%). 22 предузећа, односно 21,6%% испитаника је апсолутно и 27 (26,5%) предузећа је делимично, задовољно вештинама радне снаге у Србији, док 3 предузећа апсолутно није задовољно, а чак 28 делимично није задовољно. Скоро трећина испитаника (29, 28,4%) се није изјаснила поводом задовољства ефикасношћу радне снаге у Србији, док је 21 (20,6%) асолутно и 39 (38,2%) делимично задовољно. Само 2 предузећа апсолутно није задовољно ефикасношћу радне снаге у својој подружници у Србији.

У табели 4.8 приказани су резултати у вези мотивације кадрова у предузећима у Србији, односно како су испитаници оценили мотивацију радника у предузећима чији су они представници. С тим у вези, кадрови су углавном на располагању за прековремени рад (30,4% делимично и 17,6% апсолутно), док нема кадрова који апсолутно нису на располагању да раде прекоремено. Са друге стране, велики број испитаника (42 односно 41,2%) се нити слаже нити не слаже са овом тврдњом о расположивости за прековремени рад. Слично томе, кадрови из предузећа из узорка су спремни на обуке за нове технологије у апсолутној мери од 17 (16,7%) и делимичној мери од 29 (28,4%), као што су мотивисани за обуке за нове технологије у иностранству, и то у знатном већем броју (52,9% делимично и 24,5% апсолутно).

Табела 4.8: Мотивација кадрова

	Скала	Број	%	Кумулативни %
Радници у предузећу у Србији су на располагању за прековремени рад (АС=3.55, СД=0.908)	2	11	10.8	10.8
	3	42	41.2	52
	4	31	30.4	82.4
	5	18	17.6	100
	Тотал	102	100	
Радници у предузећу у Србији су спремни на обуке за нове технологије у Србији (АС=3.21, СД=1.18)	1	3	2.9	2.9
	2	36	35.3	38.2
	3	17	16.7	54.9

	4	29	28.4	83.3
	5	17	16.7	100
	Тотал	102	100	
	1	1	1	1
Радници у предузећу у Србији су	2	6	5.9	6.9
мотивисани за обуке за нове технологије у	3	16	15.7	22.5
иностранству	4	54	52.9	75.5
(АС=3.94, СД=0.854)	5	25	24.5	100
	Тотал	102	100	

Извор: калкулације аутора

У табели 4.9 представљене су оцене испитаника везане за просечне зараде кадрова као и степена флукуације, односно смењивања истих у предузећима у Србији.

Табела 4.9: Просечне зараде и стопа флукуације кадрова

	Скала	Број	%	Кумулативни %
	1	13	12.7	12.7
У нашем предузећу у Србији стопа	2	20	19.6	32.4
флукуације (смењивања) радника је	3	26	25.5	57.8
висока	4	21	20.6	78.4
(АС=3.19, СД=1.326)	5	22	21.6	100
	Тотал	102	100	
	1	3	2.9	2.9
Просечна нето зарада директора и	2	16	15.7	18.6
менаџера је изнад 1.000 (хиљаду) евра	3	23	22.5	41.2
месечно у предузећу у Србији	4	33	32.4	73.5
(АС=3.64, СД=1.124)	5	27	26.5	100
	Тотал	102	100	
	1	1	1	1
Просечна нето зарада радника (изузев	2	12	11.8	12.7
директора и менаџера) је изнад 500 (пет	3	33	32.4	45.1
стотина) евра месечно у предузећу у	4	24	23.5	68.6
Србији	5	32	31.4	100
(АС=3.73, СД=1.064)				
	Тотал	102	100	

Извор: калкулације аутора

Висока стопа флукуације радника је присутна у 22 (21,6%) предузећа, док никако није присутна код 13 (12,7%) предузећа. Просечна нето зарада директора и менаџера је у апсолутном смислу изнад хиљаду евра месечно у 27 (26,5%) предузећа и у делимичном смислу у 33 (32,4%) предузећа. Просечна нето зарада радника (изузев директора и менаџера) је изнад пет стотина евра месечно у само 56 предузећа, од којих у 32 у апсолутном смислу.

У табели 4.10 су представљени мотиви страних предузећа за отварање подружница у Србији, као и основне карактеристике профита ових предузећа. Само је 31 (30,4%) предузеће из узорка признало да је апсолутно главни мотив за отварање предузећа у Србији био јефтина радна снага, док чак 41 (40,2%) испитаник тврди да конкурентску предност страног предузећа у Србији у апсолутном смислу представља јефтина квалификована радна снага. Производња 38 (37,3%) страних предузећа је делимично и 35 (34,3%) апсолутно углавном намењена извозу, док производња у само 3 (2,9%) предузећа углавном није намењена извозу. У иницијалној фази покретања пословања у Србији, 45,1% испитаника је апсолутно, а 18,6% је делимично узело у обзир културалне аспекте земље, док 4 предузећа (3,9%) апсолутно није. Када се ради о особинама профита ових предузећа, 20 (19,6%) представника је апсолутно скептично по питању профитног просперитета у Србији за наредне 3-5 године, док је 36 (35,3 %) делимично и 12 (11,8%) апсолутно постигло више профита од када послују у Србији.

Табела 4.10: Мотиви за отварање предузећа у Србији и карактеристике профита

	Скала	Број	%	Кумулативни %
Главни мотив за отварање предузећа у Србији је био јефтина радна снага (АС=3.6, СД=1.196)	1	5	4.9	4.9
	2	14	13.7	18.6
	3	29	28.4	47.1
	4	23	22.5	69.6
	5	31	30.4	100
	Тотал	102	100	
Конкурентска предност предузећа у Србији је јефтина квалификована радна снага (АС=4.08, СД=1.012)	1	3	2.9	2.9
	2	6	5.9	8.8
	3	12	11.8	20.6
	4	40	39.2	59.8
	5	41	40.2	100
	Тотал	102	100	
Скептични смо по питању профитног просперитета у Србији за наредне 3-5 године (АС=3.62, СД=0.985)	1	3	2.9	2.9
	2	8	7.8	10.8
	3	34	33.3	44.1
	4	37	36.3	80.4
	5	20	19.6	100
	Тотал	102	100	
Постигли смо више профита него што смо планирали од када послујемо у Србији (АС=3.39, СД=0.987)	1	5	4.9	4.9
	2	10	9.8	14.7
	3	39	38.2	52.9
	4	36	35.3	88.2
	5	12	11.8	100
	Тотал	102	100	

Производња нашег предузећа у Србији је углавном намењена за извоз (АС=3.88, СД=1.102)	1	3	2.9	2.9
	2	12	11.8	14.7
	3	14	13.7	28.4
	4	38	37.3	65.7
	5	35	34.3	100
	Тотал	102	100	
У иницијалној фази покретања пословања у Србији, наше предузеће је узело у обзир културалне аспекте земље (нпр. животни стандард, религија, језичке баријере ...) (АС=3.68, СД=0.987)	1	4	3.9	3.9
	2	7	6.9	10.8
	3	26	25.5	36.3
	4	46	45.1	81.4
	5	19	18.6	100
	Тотал	102	100	

Извор: калкулације аутора

У табели 11, коначно, представљени су резултати оцењивања будућих перспектива подружница. С тим у вези, велики је број предузећа које има у плану да напусти пословање у Србији због неадекватног функционисања институционалног оквира, и то чак 34 (33,3%) у делимичном и 44 (43,1%) у апсолутном смислу. Такође, велики број предузећа размишља да напусти пословање у Србији због недостатка одговарајуће радне снаге (АС=4.05, СД=1.197), у чему велики утицај имај феномен одлива мозгова. Наиме, 32 (31,4%) предузећа сматра да феномен одлива мозгова из Србије може бити штетан по њихово пословање у Србији.

Табела 4.11: Будуће перспективе предузећа

	Скала	Број	%	Кумулативни %
Имамо у плану да напустимо пословање у Србији због неадекватног функционисања институционалног оквира (АС=4.02, СД=1.152)	1	6	5.9	5.9
	2	6	5.9	11.8
	3	12	11.8	23.5
	4	34	33.3	56.9
	5	44	43.1	100
	Тотал	102	100	
Имамо у плану да напустимо пословање у Србији због недостатка одговарајуће радне снаге (АС=4.05, СД=1.197)	1	8	7.8	7.8
	2	5	4.9	12.7
	3	7	6.9	19.6
	4	36	35.3	54.9
	5	46	45.1	100
	Тотал	102	100	
Сматрамо да феномен одлива мозгова из Србије може бити штетан по наше предузеће у Србији (АС=3.99, СД=0.906)	1	1	1	1
	2	6	5.9	6.9
	3	18	17.6	24.5
	4	45	44.1	68.6

	5	32	31.4	100
	Тотал	102	100	

Извор: калкулације аутора

Општи закључак о резултатима квалитативне анализе је да прилив СДИ у Србији има и позитивне и негативне ефекте на тржиште рада у Србији, о чему ће се дискутовати у наставку.

4.3.3 Дискусија о резултатима истраживања за Србију

Да би дискусија о оцењеним моделима (регресије) и добијеним резултатима била комплетнија, резултати се дискутују упоредо са:

- а) Постојећим резултатима истраживања,
- б) Јавно доступним информацијама (извештаји, подаци) који могу бити релевантни,
- в) Резултатима квалитативне анализе добијеним путем упитника и *PAPI* методе.

По резултатима квантитативне анализе, утврђено је да промене у приливу СДИ немају значајног утицаја на промене у запослености у Србији, али да имају значајног утицаја у ниском негативном проценту на зараде након три године функционалног пословања у овој земљи. Суштински, ови резултати значе:

- да прилив СДИ, као ни отварање предузећа не утиче у значајној мери на запосленост у Србији;
- да прилив СДИ, односно функционално присуство предузећа у Србији не доприноси значајно просечном расту зарада у овој земљи.

Одлука о томе да ли је неки резултат позитиван или негативан одређује се у односу на шта/на кога се доносе закључци. У овом случају, резултати се тумаче као позитивни или негативни у односу на тржиште рада (тачније радну снагу). У истом смислу, наглашавају се изабрани позитивни или негативни резултати у односу на предузеће. Ово последње зато што одређени ефекат може бити идентичан по обе стране (радна снага и предузеће), док у другим случајевима позитиван резултат по предузеће не значи и позитиван резултат по радну снагу. У квалитативној анализи је релативитет израженији него код квантитативних модела. Стога се квалитативна анализа заснива на конструктивној објективној критици добијених резултата и субјективној саморефлексији.

У позитивне ефекте се могу сврстати различити резултати. Један пример је да већина предузећа има праксу похвале или доделе награда оним радницима који покажу неочекивани таленат и резултате, што представља позитиван ефекат за обе стране. Оваква

врста приступа надређених према раднику ствара одређену количину *boost*-а код радника. У апстрактном смислу, *boost* подиже мотивацију запосленог да буде још ефикаснији (постизање веће ефикасности која доводи до бољих или нових резултата, доводи до нове похвале или награде). Позитивни ефекти *boost*-а су загарантовани краткорочно. Други пример обостаног позитивног ефекта је једноставан начин проналаска одговарајућих кадрова који говоре бар један страни језик код више од половине испитаника. Трећи пример, кадрови из предузећа из узорка су углавном спремни на обуке за нове технологије у Србији, као што су мотивисани за обуке за нове технологије у иностранству.

Предузећима одговара спремност односно флексибилност кадрова на нове обуке у земљи и изван земље, јер се кадрови враћају са новим вештинама у које су предузећа уложила. Обуке у иностранству су неретко уско повезане са одливом мозгова. Због овог феномена, између осталог, већина испитаника сматра да феномен одлива мозгова из Србије може бити штетан по њихово пословање у Србији (види Прозор 4). Разлог томе би било, поред осталог, неефикасно улагање у запослене, јер су стране компаније (укупно 76,4%) те које тврде да унапређују степен квалификација радника у Србији (АС=4,11, СД=0,984). Са друге стране, постоји одређено поверење компанија у запослене и њихове вештине (АС=4,13, СД=1,031). Наиме, 33,3% испитаника тврди да делимично, а 45,1% да апсолутно гаји високо поверење у сопствене раднике и њихове пословне вештине, као и да су њима релативно задовољни. Поред тога, скоро 50% предузећа је делимично и апсолутно задовољно ефикасношћу радне снаге. Постојећа забринутост о губитку „однегованих“ кадрова у Србији је свакако оправдана из различитих разлога, као што су висок степен одлива мозгова и све учесталији феномен одлива висококвалификованих радника. У просеку, према подацима Европског статистичког завода, Србију годишње напусти око 51.000 хиљада људи, међу којима је највећи број младих образованих који не планирају да се врате (Milutinović, 2020; European Commission, 2022; Eurostat, 2023). У овом случају, иако контрадикторно високом поверењу и задовољству страних предузећа домаћом радном снагом, не изненађује већински став испитаника о планирању напуштања пословања у Србији због недостатка одговарајуће радне снаге (АС=4,05, СД=1,197).

У зависности од сектора, предузећа имају различита мишљења по питању једноставности проналажења одговарајућих кадрова у Србији. У просеку, једноставно је пронаћи овакве кадрове (АС=3,98, СД=0,867), а за око 30% предузећа је апсолутно лако пронаћи их. Поред сектора и политике пословања једне компаније, проналазак одговарајућих кадрова може да утиче на стопу флукуалције радника. У циљу остварења вишег профита, предузећа улажу напоре да редовно едукују и тренирају запослене. С тим у вези, одређена предузећа доводе квалификоване кадрове из иностранства да едукују радну снагу у предузећу у Србији. Такође, многа предузећа улажу напоре да инспиришу кадрове и изван формалних едукација. Ипак, без обзира на едукације и мотивације, постоји значајан јаз између висококвалификованих и нискоквалификованих радника у страним предузећима у Србији. Висококвалификована радна снага у страним предузећима

у Србији умонгоме показује висок степен самоиницијативе. Нискоквалификовани радници, са друге стране, углавном показују низак степен заинтересованости за радне задатке, што тврди више од половине испитаника.

Када се разматрају културолошки аспекти земље у коју страна компанија намерава пословање, постоје сведочанства да су неке од компанија за то заинтересоване а неке нису. У зависности превалентно од индустријског сектора, предузећима је мање или више релевантно познавање културе земље домаћина и њеног народа. Заједнично за обе „врсте“ предузећа је интересовање за познавањем основних пословних манира земље домаћина, као што су руковање, физичка дистанца пристојности и сазнање „шта никако не радити или не рећи,“ а што се односи нарочито на вероисповест и менталитет људи. Овај тип интересовања постоји када се комуницира међу представницима предузећа, асоцијација, синдиката, удружења, партнера, владиних и невладиних организација. Са друге стране, када се обављају интервјуи за посао и када се регрутују потенцијали радници, интерес о културолошким сазнањима бива другачији. У случају великих предузећа, фокус се налази у стицању знања о профилу личности који долази на разговор. Првенствено се стиче увид у профил личности путем биографије и пропратних писама које су кандидати послали. Након тога, и када је кандидат позван на интервју, страна компанија се информисе шта је то што би добар кандидат ценио и шта би га то привукло страној компанији. Одговор може да лежи у томе да компанија понуди оно чиме је кандидат тренутно незадовољан. Примери тога су приватно здравствено осигурање, могућност напредовања, конкурентне зараде, благовремен уговор о сталном радном односу и слично.

На основу пословних понуда, услова рада или услова живота појединца, кадрови су углавном на располагању за прековремени рад ($AC=3,55$, $CD=0,908$). У већини случајева у Србији, стране компаније се површно информишу о културолошким аспектима земље како би основна комуникација била задовољена. У овом случају, у иницијалној фази покретања пословања у Србији, више од половине испитаника је узело у обзир културолошке аспекте земље. Свакако, потребно је нагласити да велика већина компанија настоји наметнути радницима сопствену пословну културу, што је типично за високо успешне компаније и уопште за свет продуктивног пословања. Оно што је такође одраз неких компанија (углавном изузетно успешних) је одлична комуникација са запосленима која има за последицу узимање у обзир потреба радника изван радних задатака, што је један од главних аспеката уређеног радног окружења (радне климе).

У вези са односом међу кадровима запосленим у страним компанијама у Србији, комуникација је углавном на задовољавајућем нивоу ($AC=3,66$, $CD=1,156$). Са друге стране, неретки су конфликти личне и професионалне природе међу запосленима. Стране компаније у којима је дубоко укорењена западна култура, а које инсталирају сопствене директоре или менаџере у предузећу у Србији, имају благих потешкоћа у разумевању конфликта личне природе. У пословном свету на западу постоји парола „ништа лично, то

је бизнис“, те природа личних конфликта у предузећу земље домаћина може наићи на критику. Када су конфликти професионалне природе у питању, утврђено је да су нису ређи у односу на конфликте личне природе, као и да је често заступљено ривалство међу радницима уместо на сарадњу између њих. Само 2,9% предузећа тврди да не наилази често на ривалство уместо на сарадњу на радном месту.

Да је јефтина радна снага у Србији једна од водећих снага за привлачење страних инвеститора, потврђује се у разговорима са представницима страних компанија. Велика већина (79,4%) испитаника тврди да конкурентску предност страног предузећа у Србији представља јефтина квалификована радна снага. Поред тога, преко 30% предузећа из узорка је признало да је главни мотив за отварање предузећа у Србији био јефтина радна снага. Покретање пословања углавном има за главни циљ профит. Профит се стиче на различите начине, од јефтине радне снаге до стратешке производње. Производња великог броја страних предузећа из узорка је углавном намењена извозу, док је врло мало њих чија производња углавном није намењена извозу. Једна компанија из узорка чија је производња углавном намењена извозу тврди да би произведено у Србији остало углавном у Србији (а веома мали део био намењен извозу) када би биле унапређене три области: ефикасан рад локалних самоуправа, ефикаснији рад адвокатских комора („време је новац“) и отклањање баријера које се зову међудржавне границе. Стране компаније у Србији су оствариле виши профит него што су планирале да постигну откад послују у Србији у мери од 35,3% делимично и 11,8% апсолутно. Ипак, велики број представника предузећа ($AC=3,62$, $CD=0,985$) је скептично по питању профитног просперитета у Србији за наредне 3-5 године. Без обзира на делимичне примедбе на функционалност државних институција и агенција као и на релативни скептицизам по питању будућег просперитета, постоје предузећа (6 апсолутно и 6 делимично) која немају у плану да напусте пословање у Србији због неадекватног функционисања институционалног оквира.

Оно што се може дефинисати као позитиван утицај прилива СДИ на показатеље тржишта рада као што су запосленост и зараде, а негативан утицај на Ђини коефицијент је висина зарада у страним компанијама. Просечна нето зарада директора и менаџера је у апсолутном смислу изнад хиљаду евра месечно у преко 50% предузећа. У сличној мери, просечна нето зарада радника (изузев директора и менаџера) је изнад пет стотина евра месечно. Наведени показатељи су изнад просека зарада већине домаћих предузећа.

Док СДИ теже расту, тржиште рада се бори са незапосленошћу. Незамерљив број радника одлази преко границе и никада се враћа. Поред тога, постоји и проблем функционалности и ефикасности институција у региону. С обзиром на то да је број потенцијалних страних инвеститора велик, надлежне институције се боре са обрадом свих захтева. Постоји и проблем мањка специфичних категорија радне снаге, на пример фризера, електричара, механичара, возача, јер су они већ отишли на страну тржиште или не желе да раде за веома ниске плате. И стручни кадрови одлазе из земље, што је већ у дефициту у Србији и са чиме је велики број испитаника сагасан. Даље, постоји проблем образовања, али не и искуства. Са друге стране, послодавац углавном инсистира на запошљавању радника са искуством, како не би превише улагао у новог радника. С тим у вези, ако младој особи без одређеног радног искуства нико не пружи шансу за првим упослењем, ова особа искуство неће ни стећи, а с тим ће и мотивација за радом код ње опадати. Запослени радник пак може да напусти радно место где је тренутно запослен због другог понуђеног радног места који нуди већу плату. На тај начин, прва компанија (коју је радник напустио) је сиромашнија за једног човека до одређеног тренутка. Овај радник, уколико је похрлио за већом платом коју, на пример, субвенционише држава, може бити на ризику упослења уколико ова друга компанија живи од субвенција. Пошто је ова друга компанија подружница, поставља се питање да ли ће нови кадар, као и други квалификовани кадрови, искоритити прилику да преко страних компанија обезбеде себи рад и живот у иностранству, тј. искористе компанију и обезбеде себи бољу замишљену будућност? Суштински, бојазан неких страних предузећа је, између осталог, да буду искоришћене на овај начин.

На крају, закључује се да су резултати овог истраживања делимично компатибилни са претходним истраживањима (а) и доступним релевантним информацијама (б), као и да су иновативни у погледу научних открића. Резултати квантитативне и квалитативне анализе овог истраживања су компатибилна по питању индиректног позитивног утицаја прилива СДИ на стопу запослености. Са друге стране, резултати квантитативне и квалитативне анализе (в) се делимично не поклапају када је реч о утицају прилива СДИ на степен исплате зарада уколико је у квантитативној анализи такав утицај утврђен, док се у квалитативној анализи такав податак извлачи из контекста.

ЗАКЉУЧАК

Економска транзиција пост социјалистичких и комунистичких земаља почела је 1989. године. Разлог томе су многобројни фактори од којих је најзначајније било успоравање привредне активности, а у неким земљама и рецесија, као и незадовољство услед далеко нижег животног стандарда у односу на земље Европске уније. Велики број емпиријских истраживања које су реферисане у првом делу рада, указују на то да су СДИ виђене као ефикасан механизам економске трансформације привреде и унапређења економског раста. Кључан предуслов за прилив СДИ је била либерализација токова капитала и трговине, а главни канал прилива била је приватизација државних предузећа која се спроводила по различитим методама у зависности од земље до земље. Преласком са планске на тржишни систем привреде омогућио је прилив СДИ првенствено у оне земље у транзицији које су успешно спроводиле програм привредно-системских реформи. Истраживање СДИ за групу земаља са средњим доходком је од суштинског значаја за разумевање њиховог потенцијалног утицаја на економски раст, индустријски развој, трговинску интеграцију, трансфер технологије и формулисање политике. Омогућава земљама да развију стратегије засноване на доказима како би привукле и искористиле СДИ за постизање одрживог и инклузивног економског развоја.

Циљ овог истраживања је био да се утврди утицај прилива СДИ на стопу запослености, зараде и дохододовну неједнакост у 58 земље са вишим средњим доходком.

Емпиријски резултати добијени из линеарних мешовитих модела показали су просечан не и свеобухватан благи позитиван ефекат на два, а благо негативан на један показатељ тржишта рада у земљама са вишим средњим доходком у периоду од 1991. до 2019. године, и то:

1. Прилив СДИ утиче на просечно повећање стопе запослености у висини од 0.0011% ($p = 0.033$), када се узму у обзир сва три временска заостајања;
2. Прилив СДИ утиче на просечно повећање исплате зарада у висини од 0.0027% ($p = 0.000$) за цео период. Такође, прилив СДИ има позитиван утицај, иако се ради о „позитивној нули“ ($p = 0.039$), на повећање исплата зарада након две године активности СДИ;
3. Прилив СДИ потенцијално смањује (негативно утиче на) доходовну неједнакост.

Поред тога, испитивао се однос представника страних компанија и запослених у Србији, као једној од економије са вишим средњим доходком, путем квалитативне анализе. Квалитативна анализа је спроведена методом интервјуа са представницима

страних компанија у Србији. Поред тога, квалитативна анализа је подразумевала систематизацију научних сазнања на основу анализе литературе из референтне области.

Општи резултати квалитативне анализе указују на то да страни инвеститори доносе своју културу (радне навике, начин пословања, начин комуникације) у земљу у којој одлуче да инвестирају. Мања је вероватноћа да ће се страни инвеститор адаптирати на локални културолошки и радни амбијент, док је више вероватно да ће се домаћа лица морати прилагођавати страним инвеститорима. Анализирајући утицај страних инвестиција на показатеље тржишта рада и са овог аспекта, циљ је био да се испита однос између параметара и да се расветли значај фактора које квантитативна анализа изоставља. На овај начин се дошло до сазнања, поред осталог, да ли је интелектуално трење присутно и како страни инвеститор врши селекцију кадрова.

С обзиром на то да су у овом истраживању коришћене и квантитативна и квалитативна анализа, сматра се неопходним употребити метод компаративне анализе јер омогућава разна уопштавања и нове закључке који обогаћују спознају теме истраживања. Ипак, потребно је са опрезношћу схватити уопштавања, нарочито из разлога што интервјуи нису обављени са апсолутно свим представницима страних компанија у Србији.

На основу резултата добијених у овом раду путем квантитативне и квалитативне анализе, може се закључити да прилив СДИ утиче на показатеље тржишта рада у земљама са вишим средњим дохотком и то на следећи начин:

А) прилив СДИ подстиче незапосленост у иницијалном периоду, док након годину дана у просеку подстиче запосленост; то се углавном дешава јер долази до иницијалног отпуштања запослених због увођења модернијих и иновативнијих процеса производње, који подразумевају и иновативне технологије које замењују људску радну снагу;

Б) прилив СДИ подстиче исплату зарада радницима у вишој мери и на време у односу на домаће инвестиције;

В) прилив СДИ подстиче раст, односно пад Ђини коефицијента, а што варира од економије до економије;

Г) прилив СДИ подстиче размену, односно миграцију радне снаге;

Д) прилив СДИ утиче на промену менталне поставке радника, на основу чега се повећава вероватноћа за променом генералних културолошких аспеката земље домаћина, што је последица примене иностраних модела пословања и управљања радном снагом;

Ђ) величина и истрајност из Д) у великој мери зависи од законодавства, правила и заступљености виших инстанци, попут владе и њених представника и других институција, односно утицајних људи земље домаћина и њиховог утицаја на остатак популације;

Е) прилив СДИ утиче на промену општег начина рада као и на усавршавање радне снаге кроз различите облике едукација;

Ж) прилив СДИ утиче на начин, облик и процедуру регрутације и селекције радника за новоотворене позиције, а које бивају примењене од стране великих домаћих компанија;

З) прилив СДИ подстиче губитак колективизма у корист индивидуализма.

На основу овог истраживања у целости, СДИ генерално подстичу економски бољитак и раст општег стандарда земље у статистичким подацима и извештајима, што се види из квантитативне анализе, прегледа литературе и спроведених интервјуа, док подстичу губитак или „анестезирање“ колективног односа које у дугорочном смислу утиче на индивидуални стил живота на уштрб здравог социјалног и друштвеног живота. Једни од главних разлога за то су повећана оријентисаност на радне задатке, зараду и резултате пословања, што оставља мање времена и просора за друштвени живот, како у оквирима радног времена тако и изван њега.

Један од кључних показатеља одрживости макроекономског амбијента је стопа (не)запослености. Однос стопе незапослености и стопе раста економије (БДП-а) предствља способност земље (економије) да иде у корак са изазовима глобализације и да произведе (обезбеди) пословне прилике у складу са сопственим растом. Што је овај однос виши, то указује на слабију способност, док што је овај однос нижи, то указује на јачу способност економије (комплексивног тржишта и државног апарата једне земље). С тим у вези, део БДП-а чине стране инвестиције, које су један од кључних показатеља глобализације у економском смислу.

По структури ове дисертације, закључци су систематизовани на следећи начин.

Прво поглавље дефинише међународно кретање капитала и типологије СДИ, класификује мотиве страног инвеститора за улагање ван граница земље и анализира мотиве земље домаћина за привлачење СДИ. Установљено је да је М&А најзаступљенија форма СДИ у земљама са вишим средњим дохотком. Осим тога, најчешћи мотиви страних инвеститора се огледају у економским погодностима које земља домаћин нуди, као што је јефтина квалификована радна снага.

Друго поглавље дефинише појам и композицију тржишта рада и класификује мере тржишта рада. Дефинисањем појма тржишта рада појашњавају се понуда и тражња запослења и комплексност тржишта рада у погледу потреба послодаваца и радне снаге. Појам тржишта рада, као и развојне карактеристике истог, проналазе се у делима теоретичара светског ранга као што су Адам Смит, Вилфредо Парето, Карл Маркс, Џон Кејнс, Фридман Милтон, Роберт Солоу, Сајмон Кузњец, и многи други. У светској литератури познати су многобројни модели везани за тржиште рада (запосленост, зараде, (не)једнакост расподеле дохотка), као што су Филипсова крива, Бакеров модел, Окунов

закон, Ђинијев коефицијент, Аткинсонов индекс, Тејлов индекс, Лоренцова крива, Хуверов индекс, и многи други. Показатељи тржишта рада који се користе у овом раду су стопа запослености, зараде и доходовна неједнакост. Показатељ доходовне неједнакости који се користи у овом раду је Ђинијев коефицијент. Ово поглавље такође анализира везу између прилива СДИ и тржишта рада зарад оправданости и сврсисходности економетријског приступа у наредном поглављу рада. Заједничко за већину истраживања о утицају СДИ у земљама у транзицији са вишим средњим дохотком је закључак да прилив СДИ негативно утиче на неједнакост зарада тако што повећава зараде висококвалификованих радника, док има мањи ефекат на нискоквалификоване раднике. У том случају, од кључног значаја је усредсредити се на политике СДИ, односно на начин на који се користе, преоријентисати фокус на њихов допринос развоју не само привреде већ и људског капитала.

Треће поглавље представља податке, варијабле, методолошка објашњења и примену статистичких алата за оцењивање утицаја прилива СДИ на одабране показатеље тржишта рада у економијама са вишим средњим дохотком у периоду од 1991. до 2019. године. Након добијених резултата и њихове интерпретације, што представља научни допринос овог рада, дат је допринос литератури која се бави анализом прилива СДИ у земљама са вишим средњим дохотком и њиховог ефекта на изабране показатеље тржишта рада: запосленост, зараде и доходовна неједнакост. Ово истраживање емпиријски процењује утицај промена прилива СДИ на промене стопе запослености, зарада и доходовне неједнакости у земљама са вишим средњим дохотком у наведеном периоду. Резултати показују постојање веома ниског статистички значајног позитивног утицаја прилива СДИ на стопу запослености и зарада, а неодређен утицај на Ђини коефицијент.

Четврто поглавље представља податке, варијабле, методолошка објашњења и примену метода за оцењивање утицаја прилива СДИ на одабране показатеље тржишта рада у Србији у периоду од 1991. до 2019. године, као и исход интервјуа са представницима 102 предузећа са страним капиталом спроведених у периоду 2020-2022. Добијени резултати и њихова интерпретација представља научни допринос који може бити од друштвене користи, пре свега у домену јавне политике. На основу теорија, постојећих научних сазнања, емпиријских сазнања и резултата овог истраживања, односно на епистемиолошкој основи, примена додатних статистичких алата обезбеђује и научну прогнозу.

Одрживи раст привреде је актуелна тема свакодневнице у разним политичко-економским дебатама. Просечне зараде би требало тенденциозно да расту из године у годину у складу са привредним растом, односно растом БДП-а, како би се раст привреде могао сматрати одрживим. Запосленост би требало да расте у складу са растом БДП-а, као и просечне зараде. Производња би требало да расте како би било нових радних места, а за то су потребни: инвестиције и квалитет образовања. Домаће инвестиције су кључне за

развој привреде, јер СДИ смањују продуктивност домаће привреде уколико се њихов приход трансферише ван граница земље домаћина.

Привреда Србије је рунирана не само током деведесетих година услед санкција, него и због бомбардовања 1999. године. Током деведесетих земља се суочила са рецесијом, хиперинфлаијом и растом незапослености. Негативни ефекти девастације привреде утицали су на природни прираштај и велики одлив радно способне снаге и младих. Највиши ризик од одлива мозгова настаје у периоду стагнирања, односно докле год је земља „заробљена“ у одређеној фази дохотка, нарочито у фази транзиције из групе вишег средњег дохотка у групу вишег дохотка која захтева висок степен хуманог капитала који прати иновативни развој.

Иако су предвиђања економског развоја незахвална јер захтевају укључивање бројних варијабли у моделе, могућа су одређена предвиђања заснована на епистемиолошкој основи. Предвиђања се раде на основу актуелних тендова и/или на основу огледања из прошлости, али ниво ризика и непредвиђених околности је висок. У овој докторској дисертацији предвиђа се на основу постојећих и добијених података моделирањем, након чега се извлаче закључци. Закључци су релевантни, али им се са друге стране не може веровати у потпуности. Разлози томе могу бити: 1. непредвидивост политике (када, како и зашто се доносе одређене реформе, утицај монополиста или плутократа, „планирање“ кризе?), 2. непослушност држава (да играју по правилима других, са крајњим исходом рата или биотероризма?), 3. недовољно укључивање (других фронтова осим бројних и претходних искустава у моделирање, или других далеко бројнијих индивидуа који се воде убеђењем да ништа не могу променити?). Из свих ових разлога, истраживачи се баве вероватноћом исхода. На основу резултата истраживања, постоји вероватноћа да ће прилив СДИ имати дугорочни статистички позитиван утицај на економски развој земаља са вишим средњим дохотком.

Закључује се да је потребно имати на уму да више не значи боље, и да количина привучених СДИ не представља и квалитет СДИ. Свакако, инвестиције утичу на економски раст и развој, јер доносе нове технологије, едукују радну снагу а то се дугорочно позитивно одражава на економски развој.

Опште препоруке

Раст и развој на економском плану мењају демографску слику, односно структуру земаља у транзицији. У томе отвореност земље према иностраним тржиштима игра своју улогу првенствено у економском развоју. Економски развој подразумева не само размену материјалних и нематеријалних средстава већ и размену становништва. Земље у

транзицији су најпогодније овом феномену јер отварају своја тржишта зарад потенцијалног економског раста. Истовремено, док су приходи незадовољавајући и стимулишу одлив мозгова с једне стране, са друге стране стимулишу развој хуманог капитала који узрокује неједнакости у приходима. За процес транзиције битну улогу играју и фактори друге врсте, као што је степен развијености демократског система и конкурентност земље који су а priori од фундаменталног значаја за економски развој у данашњем глобалистичком и наизглед поједностављеном свету.

Земље узорка би требало да максимизију користи од СДИ, нарочито тако што ће побољшати квалитет институција, али и људски капитал. Генерална препорука за доносиоце одлука и креаторе политика је инвестирање у људе. Инвестирање у људе додатно добија на значају у току новонастале здравствене кризе која је резултирала и економском кризом. Значај инвестирања у људе прелази границе пуког профита и раста, јер доприноси увећању продуктивности и обезбеђивању раста који је инклузиван за различите категорије старосног доба радника као и за оба пола. Како би раст био не само инклузиван већ и одржив, инвестирање у људске ресурсе је од фундаменталног значаја због социјалне и друштвене кохезије, једнакости и поверења међу самим људима као и између радника и институција, компанија и државног апарата.

На глобалном нивоу је познато да што је економија, односно земља сиромашнија (што су показатељи БДП-а и БДП-а по глави становника нижи), то су и инвестиције у људске ресурсе ниже. У овим земљама је, такође, ниже опште интересовање људи и инвеститора за повећањем продуктивности. Поред тога, тенденција ка конфликтима (ратови, насиље) је уско повезана са недостатком подизања свести и инвестирања у људски капитал.

Људски капитал је примарна карика, покретач одрживог раста и редукције сиромаштва. Институције, као и страни инвеститори би требало да се поклоне чињеници да је од кључног значаја инвестирање у људски капитал, у економски прогрес, у реконструкцију институционалног система, као и у унапређењу и акумулацији људског капитала, поготово у савремено доба у којем настају и развијају се нове професије као последица технолошког и дигиталног развоја.

Земље са вишим средњим доходком би требало да размотре и ревидирају економске стратегије, као и да темељно истраже и испитају могућности прилива одређених СДИ које би на најефикаснији начин доприносиле економском расту и унапређењу економског развоја. Другим речима, немају све СДИ исти ефекат, тако да земље са средњим доходком морају имати фазни приступ у привлачењу одређених СДИ. Временом је неопходно фокус померити на СДИ у производне секторе више фазе технолошке прераде који унапређују конкурентност привреде и имају вишеструку корист почев од бржег економског раста и развоја, отварања радних места за више образовану радну снагу и спречавања одлива младе радне снаге из земље. Исто тако, неопходно је

водити рачуна о регионалном развоју земље, односно преусмеравању СДИ тако да се смањују регионалне разлике и да се запошљавају млади из свих универзитетских центара.

Ограничења истраживања: препоруке за будуће научне подухвате

Ограничења овог рада могу бити уграђена у начин и дизајн истраживања због постојања различитих школа мишљења. Методолошка ограничења могу настати као резултат пропуста у истраживању (на пример непоуздан извор података), што се у случају овог рада није догодило. Недовољна обухватност истраживања се може тумачити искључиво према сензибилности и субјективности других истраживача. На пример, истраживач може сматрати да је изостављено моделирање са додатном или додатним, контролним променљивама, или може сматрати да су непотребне променљиве укључене у моделовање.

Прво ограничење је недовољна доступност званичних националних података о директним страним инвестицијама. У вези са унапређењем методологија за прикупљање јавних статистичких података, велика је потреба за правим подацима, за подацима на које свака индивидуа може да се ослони, односно на њихову тачност, правовременост, благовременост. Поред података, потребно је масовно истраживање и мерење разних фактора хуманог капитала у вези са СДИ. Не препоручује се прелазак са квантитативног на квалитативна истраживања већ се препоручује унапређивање квантитативних истраживања и масовно унапређивање квалитативних истраживања како би ти подаци били прави подаци, да се на њих може ослонити.

Друго ограничење истраживања може бити укључивање само три макроекономска показатеља у регресионо моделирање. Ограничење овог истраживања представља, такође, и недостатак временских серија које садрже податке о Ђини индексу, као параметру неједнакости дохотка на годишњем нивоу за сваку од земаља циљане групе, које су непотпуне у бази података СБ. Додатно ограничење овог истраживања представља недостатак података за неколико земаља циљане групе, које су том приликом одстрањене из моделирања.

Треће ограничење се односи на студију случаја. У студији случаја, посебно ограничење за истраживање представља недоступност докумената и уговора који прате предфазу прилива СДИ у Србију. Поред тога, од скоро три стотине контактираних страних предузећа, трећина је пристала на разговор у циљу истраживања.

На основу критичког сагледавања ограничења спроведеног истраживања, формулисане су препоруке од значаја за будућа истраживања која могу бити теоријског и практичног карактера. Будући да постоји мало емпиријских доказа о утицају прилива СДИ

на индикаторе тржишта рада у земљама у транзицији, овај рад нуди налазе који подстичу даља истраживања.

1. На првом месту, препоручује се да више истраживача буде укључено у проблематику овог типа. То би, поред осталог, послужило за потврђивање или негирање хипотезе да за једну земљу ефекат прилива СДИ долази раније јер се улаже у услужни сектор, али за неке друге који се улажу у индустрију или производни сектор долази касније.
2. На другом месту, раздвајање временских серија на сегменте (посебне историјске тренутке) би била препорука, јер постоји разлог да се верује да ефекат прилива СДИ није једнак за све земље са вишим средњим дохотком у истом временском интервалу.
3. Такође, препоручује се реплицирање регресионих модела који укључују временски период након 2019. године, односно придружују временске серије које садрже податке о варијаблама релевантне за период ковид кризе, када ти подаци буду адекватно доступни.
4. Као помоћна анализа, може се применити једноставна линеарна регресија за оцењивање утицаја прилива СДИ на показатеље тржишта рада без узимања у обзир временског утицаја.

Без обзира на релативна ограничења овог истраживања, овај рад нуди драгоцен увид у утицај прилива СДИ на главне показатеље тржишта рада. Процена прилива СДИ на кључне показатеље тржишта рада у земљама са вишим средњим дохотком може допринети испитивању ефеката прилива СДИ на различите секторе (услуге, индустрија, пољопривреда). Разлика између сектора може бити релевантна јер постоји разлог за веровање да ефекат прилива СДИ није једнак за све земље. Стога би последња препорука била мерење утицаја прилива секторских СДИ на показатеље тржишта рада; секторски СДИ су, СДИ у пољопривреди, СДИ у индустрији, гринфилд СДИ и тако даље. Оваквом анализом се може утврдити која врста СДИ је најефикаснија у датој земљи у датом временском периоду.

Фусноте

1. Већина банака у Србији је у страном власништву (Miljković, Filipović & Tanasković, 2013).
2. Збир ставки спољног дуга из задњег јавног извештаја Министарства Финансија РС о спољном дугу под називом „Debt stock of the Republic of Serbia“ у новембру 2019 (Uprava za javni dug, 2022). Укупан спољни дуг= Укупни спољни дуг (директне обавезе)+Укупни спољни дуг (потенцијалне обавезе)+Укупни спољни негарантовани дуг.
3. Постоје веровања да релативни трошкови капитала нису битна одредница прилива СДИ јер се страни инвеститори ослањају на сопствене ресурсе (Bevan & Estrin, 2004).
4. По Карлу Марксу (Marx, 1964), додата вредност се ствара додатним радом радне снаге, а вишак вредности је вишак рада односно експлоатација радне снаге, која за резултат има чисту добит. Док добит (приходи и профит) расте, запосленост и плате радника опадају. Што је радна снага доступнија, то јој је цена нижа.
5. Изазови са којима се суочава тржиште рада у економијама које су усвојиле либерално тржиште не односи се само на појединце који су у потрази са радним местом, већ се односи и на самозапошљавање. Самозапошљавање или предузетништво постаје све заступљеније нарочито код популације млађег доба јер подразумева слободу обављања радних задатака и аутономију у одлукама и пословању. У предузетништву је основно власништво над капиталом са циљем стварања профита. Међутим, када је власнички капитал централизован, бирократизација са високом вероватнићом одузима предузетништву сопствену виталност (Luthans, Stajković & Stajković, 2000), услед чега се рађа потреба за реформама. Реформе подразумевају промену моћи институционалне бирократске контроле у корист подстицања приватног капитала. У том погледу, иако је контрола пословања са правне тачке гледишта неопходна, неопходно је направити корак даље ка променама институционалне и правне природе. У одсуству трговинских закона и ефикасне правне регулативе, предузетништво ризикује неефикасно управљање капиталом и/или ствара простор за корупцију и криминал. Ово је један од главних разлога интересовања страних инвеститора првенствено за регулаторни оквир, а потом за тржишне погодности. С тим у вези, очигледно је да европске земље које нису чланице ЕУ улажу напоре да постану чланице ЕУ, неретко без дубоке анализе о предностима и манам. Чињеница је, пак, да су компаније из земаља западне Европе (развијене економије и чланице ЕУ) главни страни инвеститори у европским земљама у транзицији (већином оне које нису чланице ЕУ). С тога, тржиште рада трпи последице у оба смера: негативном и позитивном. У негативном смеру, долази до масивног отпуштања радника најчешће због процеса приватизације (у иницијаном периоду). У позитивном смеру, на пример, долази до нових трендова попут развоја вештина и улагања у управљање људским ресурсима (Horwitz, 2011). Такође, негативан и позитиван смер могу бити релативни, углавном и јесу, уколико индивидуа може да ужива у слободном времену и социјалној помоћи након отказа (примери су појединци у време пандемије Ковида-19, али и у „нормалним“ временима), или послодавац да ужива ниже финансијске издатке. Релативан позитиван смер може бити одликован несагласношћу са иновативним технологијама уколико могу узроковати више издатке и ниже профите или губитак конкурентности у корист увоза стране робе (на пример у одређеним гранама пољопривреде). У претходној секији (2.1) наведено је да за повећање стопе незапослености нису одговорне искључиво компаније или искључиво законске регулативе. Самозапошњавање и предузетништво су све популарнији, а њихов основ чини креативност. Економиста Исак К. Адијес објашњава да није неопходно борити

се против „компанијских еутаназиа“ већ да би било делотворније прикључити се на боце са „финансијских кисеоником“. Када је по средини финансијска криза или посткризни период, потрена је додатна боца са „људским кисеоником“. Било да се ради о кризном периоду или не, Адигес сматра да је неопходно решити се „вишка“. Вишак (односи се понајвише на радну снагу) је субјективан и може да представља било шта што индивидуи, компанији или држави представља вишак.

6. Пример успона Кине у последњих пар деценија може се симболички повезати и са кинеским језиком. На кинеском језику су симбол за проблем и симбол за шансу исти.
7. Ако постоји неједнакост дохотка, постоји ли и „неједнакост могућности“, или је и квалификованима и неквалификованима, на пример, доступна „једнакост могућности“? Један од углова посматрања (не)једнакости могућности је неоспорива хијерархијска расподела моћи. Други угао посматрања истог феномена може се огледати у држављанству. Премија држављанства, је феномен који описује да „боље пролазе“ они који су рођени у богатој земљи него они који су рођени у сиромашној. Доходак индивидуе не зависи од тога шта ради него одакле вуче корене (Roemer, 2000). Премију држављанства, како је назива Бранко Милановић (Milanović, 2016), Џон Ремер назива „пенал држављанства“.
8. Ова студија подсећа на свест институција у привлачењу СДИ с обзиром на низак допринос СДИ просечној плати и запослености у овој земљи.
9. Истраживања су се бавила и мерењем утицаја СДИ на културу земље домаћина (Lin, 2018). Тешко је идентификовати, као и квантификовати ефекте СДИ на културу земље домаћина. Један од културалних аспеката који се мења кроз трансфер СДИ јесте слобода говора као део људских права. Упркос политикама о страним инвестицијама које регулишу, поред осталог, понашање и забране у вези са страним инвеститорима, мултинационалне компаније значајно утичу на културолошки трансфер кроз правила недискриминације, западно-оријентисане радне снаге, менаџерских вештина, односно углавном кроз другачију призму пословања које се прелива на домаће раднике. На тај начин, стране компаније, у великој мери мултинационалне корпорације, утичу на идеологију народа земље домаћина кроз корпоративну културу и пословање. Другачији и либералнији приступ чланова мултинационалних компанија у Кини незаобилазно утичу на формирање и мењање постојећих идеологија (нпр. слобода говора) код радника, студената, као и на политичке представнике, демократију (као синоним за квалитет институција) и слободно тржиште. Ово доводи до закључка да се ефекти СДИ и технолошког развоја, као неразделјивих целина, преливају на хумани капитал на различите начине (пословне вештине, животни стандард, стање свести, идеолошке промене), до крајње тачке која представља конкурентску предност. Збир ефеката СДИ који се преливају на систем земље домаћина могу бити значајан извор конкурентске предности земље домаћина. У данашњем динамичном и глобализованом свету, конкурентска предност је основа опстанка компанија (тима и земаља) (Lin, 2018).
10. Узорак је репрезентативан уколико сви елементи узорка имају исту шансу уласка у узорак као и да се на случајан начин нађу у узорку. Случајност се односи на независност поступка за добијање узорка од посматраних обележја.
11. Сигурно је; 100%.
12. Информациони критеријум за зависну променљиву „промене у стопи запослености“ је $AIC = -5886.44$, за „промене у зарадама“ је $AIC = -4690.81$, а за коефицијент доходовне неједнакости (Ћини) је $AIC = -1011.15$.
13. Клика (подгрупа групе или група у групи).
14. Од класе А, коју представљају најбогатији, до класа Д и Е, које представљају најсиромашнији део популације као и становници фавела.

15. Користи се јединствена база података зарад смањивања ризика од пристрасности (*bias*). Стога, подаци о доходовној неједнакости у Србији из других извора није узета у обзир за потребе економетријског моделирања у овом раду.

Литература

A

- Abor, J., & Harvey, S.K. (2008). Macroeconomics and Finance in Emerging Market Economies Foreign direct investment and employment: Host country experience. *Macroeconomics and Finance in Emerging Market Economies*, 1(2), 213-225. doi: 10.1080/17520840802323224
- Acemoglu, D., & Autor, D. (2012). What Does Human Capital Do? A Review of Goldin and Katz's The Race between Education and Technology. *Journal of Economic Literature*, 50(2), 426-463. doi: 10.1257/jel.50.2.426
- Acemoglu, D., & Robinson, J. A. (2002). The political economy of the Kuznets Curve. *Review of Development Economics*, 6(2), 183-203. doi: 10.1111/1467-9361.00149
- Acemoglu, D., Johnson, S., & Robinson, J. (2004). Institutions as the Fundamental Cause of Long-Run Growth. In P. Aghion and S. Durlauf (eds), *Handbook of Economic Growth*. Amsterdam: North Holland.
- Agénor, P. R., Canuto, O., & Jelenic, M. (2012). Avoiding middle-income growth traps.
- Aguinis, H., Gottfredson, K. R., & Culpepper, S. A. (2013). Best-Practice Recommendations for Estimating Cross-Level Interaction Effects Using Multilevel Modeling. *Journal of Management*, 20(10), 1-39. doi: 10.1177/0149206313478188
- Aiginger, K., & Vogel, J. (2015). Competitiveness: from a misleading concept to a strategy supporting Beyond GDP goals. *Competitiveness Review*, 25(5), 497-523. doi: 10.1108/CR-06-2015-0052
- Alfani, G. (2010). The effects of plague on the distribution of poverty: Ivrea, Northern Italy 1630. *Population Studies*, 64(1), 61-75. doi: 10.1080/00324720903448712
- Alfaro, L. (2003). Foreign Direct Investment and Growth: Does the Sector Matter? Harvard Business School.
- Alfaro, L., Chanda, A., Kalemli-Ozcan, S., & Sayek, S. (2004). FDI and economic growth: The role of local financial markets. *Journal of International Economics*, 64(1), 89-112. doi: 10.1016/S0022-1996(03)00081-3
- Amoroso, L. (1938). Vilfredo Pareto. *Econometrica*, 6(1), 1-21. doi: 10.2307/1910081
- Anderson, C. J. (2013). *Longitudinal Data Analysis via Linear Mixed Model*. Department of Educational Psychology, University of Illinois, Unpublished.
- Anderson, R. (2000). Intuitive inquiry: Interpreting objective and subjective data. *The Journal of Consciousness and Transformation*, 22(4), 31-39.
- Arhin, A. (2013). Human trafficking for labour exploitation: Structure and dynamics of the legal framework in the republic of Serbia. *Zb. Prav. fak. Sveuč. Rij.* 34(2), 1019-1042.

Aulchenko, Y. S., Koning, de D. J., & Haley, C. (2007). Genomewide Rapid Association Using Mixed Model and Regression: A Fast and Simple Method For Genomewide Pedigree-Based Quantitative Trait Loci Association Analysis. *Genetics*, 177, 577-585. doi: 10.1534/genetics.107.075614

B

Baltagi, B. H. (1997). Hausman's Specification Test as a Gauss-Newton Regression. *Econometric Theory*, 13(5), 757-767. doi: 10.1017/S0266466600006174

Becker, G. S. (1974). A theory of social interactions. *Journal of Political Economy*. *Chicago Journals*, 82(6), 1063-1093. doi:10.1086/260265

Becker, G. S. (1993). *A treatise on the family*. Enlarged ed. Harvard University Press.

Beechler, S., & Woodward, C. I. (2009). The global „war for talent“. *Journal of International Management*, 15, 273-285. doi: 10.1016/j.intman.2009.01.002

Beijing International. (2019). The Three Major Types of FDI Available in China. http://www.ebeijing.gov.cn/feature_2/ForeignInvestedEnterprise/FurtherInformation/t1496036.htm

Bell, A., & Jones, K. (2015). Explaining Fixed Effects: Random Effects Modeling of Time-Series Cross-Sectional and Panel Data. *Political Science Research and Methods*, 3(1), 133-153. doi: 10.1017/psrm.2014.7

Bevan, A., Estrin, S., & Meyer, K. (2004). Foreign investment location and institutional development in transition economies. *International Business Review*, 13(1), 43-64. doi: 10.1016/j.ibusrev.2003.05.005

Betcherman, G., Dar, A., & Olivas, K. (2004). Impacts of active labor market programs: New evidence from evaluations with particular attention to developing and transition countries.

Bevan, A., & Estrin, S. (2004). The determinants of foreign direct investment into European transition economies. *Journal of Comparative Economics*, 32(4), 775-787. doi: 10.1016/j.jce.2004.08.006

Bhandari, B. (2007). Effect of Inward Foreign Direct Investment on Income Inequality in Transition Countries. *Journal of Economic Integration*, 22(4), 888-928. doi: 10.11130/jei.2007.22.4.888

Biavaschi, C., Eichhorst, W., Giulietti, C., Kendzia, M. J., Muravyev, A., Pieters, J., ... & Zimmermann, K. F. (2012). Youth unemployment and vocational training. IZA Discussion Papers, No. 6890.

Blanchard, O., & Gali, J. (2007). Real Wage Rigidities and the New Keynesian Model. *Journal of Money, Credit, and Banking*, 39(S1), 35-65. doi: 10.1111/j.1538-4616.2007.00015.x

Boer, D., & Fischer, R. (2013). How and when do personal values guide our attitudes and sociality? Explaining cross-cultural variability in attitude–value linkages. *Psychological Bulletin*, 139(5), 1113-1147. doi: 10.1037/a0031347

Boeri, T., & Ours, J. V. (2014). *The economics of imperfect labor markets*. Princeton University Press.

Bonoli, G. (2010). The political economy of active labour market policy. Working paper on the Reconciliation of Work and Welfare in Europe, No. 01/2010. Recwowe Publication.

Borjas, G. J. (2010). *Labor Economics*. McGraw-Hill Education.

Boubakri, N., & Cosset, J-C. (1998). The financial and operating performance of newly privatized firms: evidence from developing countries. *The Journal of Finance*, 53(3), 1081-1110. doi: 10.1111/0022-1082.00044

Brada, J. C., Kutan, A. M., & Yigit, T. M. (2006). The effects of transition and political instability on foreign direct investment inflows: Central Europe and the Balkans. *Economics of Transition*, 14(4), 649-680. doi: 10.1111/j.1468-0351.2006.00272.x

Brander, J. A., & Spencer, B. (1985). Export subsidies and international market share and rivalry. *Journal of International Economics*, 18(1-2), 83-100. doi: 10.1016/0022-1996(85)90006-6

Brincikova, Z., & Darmo, L. (2014). The impact of FDI inflow on employment in V4 countries. *European Scientific Journal*, 10(7), 245-252.

Brod, M., Tesler, L.E., & Christensen, T.L. (2009). Qualitative research and content validity: developing best practices based on science and experience. *Quality of Life Research*, 18(9), 1263-1278. doi: 10.1007/s11136-009-9540-9

Brotherson, M. J. (1994). Interactive Focus Group Interviewing. *Topics in Early Childhood Special Education*, 14(1), 101-118. doi:10.1177/027112149401400110

Bulajic, A., & Domazet, D. (2012). Globalization and Outsourcing and Off Shoring. *Journal of Emerging Trend in Computing and Innovation Sciences*, 3(9), 1321-1328.

Bulman, D. J., Eden, M., & Nguyen, H. (2017). Transitioning from low-income growth to high-income growth: Is there a middle-income trap? ADBI Working Paper, No. 646, Asian Development Bank Institute (ADBI), Tokyo.

C

Cahuc, P., Carcillo, S., & Zylberberg, A. (2014). *Labor economics*. MIT press.

Campos, N. F., & Kinoshita, Y. (2002). Foreign Direct Investment as Technology Transferred: Some Evidence from the Transition Economies. *The Manchester School Paper*, 70(3), 398-412. doi: 10.1111/1467-9957.00309

Carleton, J. R., & Lineberry, C. S. (2004). *Achieving Post-Merger Success. A Stakeholder's Guide to Cultural Due Diligence, Assessment, and Integration*. Pfeiffer.

Cerisola, S. (2016). Creativity and local economic development: The role of synergy among different talents. *Papers in Regional Science*. doi.org/10.1111/pirs.12254

CFI. (2019). Foreign Direct Investment (FDI). An international business investment. <https://corporatefinanceinstitute.com/resources/knowledge/economics/foreign-direct-investment-fdi/>

Cham, N. T. B., & Dung, D. T. (2014). Relationship between Teamwork Characteristics and Effectiveness in the Management and Exploitation of Vietnam's Airports. *Journal of Economic Development*, 22(1), 141-160. doi: 10.24311/jed/2015.22.1.08

Charrass, A. (2017). New Criticism on the Competitiveness Concept: A Critical Review of the Concept at the Macroeconomic Level. *International Journal of Economics and Finance*, 9(1), 190-193.

Chen, J. (2019). Foreign Direct Investment (FDI). On: Investopedia (International markets). <https://www.investopedia.com/terms/f/fdi.asp>

Cho, Y., Margolis, D. N., Newhouse, D., & Robalino, D. A. (2012). Labor markets in low and middle-income countries: trends and implications for social protection and labor policies. WB Discussion Paper No. 1207.

Choi, C. (2006). Does foreign direct investment affect domestic income inequality? *Applied Economics Letters*, 13, 811-814. doi: 10.1080/13504850500400637

Čikić, J. (2014). Promene u obrazovnoj strukturi u postsocijalističkoj tranziciji – srpsko iskustvo. *Teme*, 3, 1037-1056.

Clarke, P., Crawford, C., Steele, F., & Vignoles, A. (2010). The Choice Between Fixed and Random Effects Models: Some Considerations for Educational Research. IZA Discussion Paper No. 5287.

Coase, R. H. (1937). The Nature of the Firm. *Economica*, 4(16), 386-405. doi:10.1111/j.1468-0335.1937.tb00002.x.

Coase, R. H. (1981). The Coase Theorem and the empty core: a comment. *Journal of Law and Economics*, 24(1), 183-187.

Contessi, S. & Weinberger, A. (2009). Foreign Direct Investment, Productivity, and Country Growth: An Overview. *Federal Reserve Bank of St. Louis Review*, 91(2), 61-78.

Criscuolo, C., Gal, P. N., & Menon, C. (2014). The dynamics of employment growth: New evidence from 18 countries. CEP Discussion Paper No 1274. <https://eprints.lse.ac.uk/60286/1/dp1274.pdf>

Crowdfunding.rs. (2019). Baza znanja. <https://www.crowdfunding.rs/>

D

Dalton, H. (1920). The Measurement of the Inequality of Incomes. *The Economic Journal*, 30(119), 348-361. doi:10.2307/2223525

Daniele, V., & Marani, U. (2006). Do institutions matter for FDI? A comparative analysis of the MENA countries. MPRA Paper No. 2426.

Dao, M. Q. (2014). Exports, Imports, Government Consumption, and Economic Growth in Upper-Middle Income Countries. *Progress in Development Studies* 14(2), 197-204, doi: 10.1177/1464993413517791

Dellinger, A. B., & Leech, N. L. (2007). Toward a Unified Validation Framework in Mixed Methods Research. *Journal of Mixed Methods Research*, 1(4), 309-332. doi: 10.1177/1558689807306147

Demekas, D. G., Horvath, B., Ribakova, E., & Wu, Y. (2005). Foreign direct investment in Southeastern Europe: How (and how much) can policies help? IMF Working Paper 05/110. IMF. <http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2005/wp05110.pdf>.

Demeti, A., & Rebi, E. (2014). Foreign direct investments (FDI) and Productivity in Albania. *Interdisciplinary Journal of Research and Development*, 1(1), 7-14.

Denzin, N. K. (1978). *Sociological methods: A sourcebook*. McGraw-Hill.

DePamphilis, D. M. (2010). *Mergers, acquisitions, and other restructuring activities*. 5th ed. Elsevier.

- DePamphilis, D. M. (2011). *Mergers and Acquisitions Basics. Negotiation and Deal Structuring*. Elsevier.
- Djankov, S., & Murrell, P. (2002). Enterprise restructuring in transition: a quantitative survey. *Journal of Economic Literature*, 40, 739-792. doi: 10.1257/002205102760273788
- Đordjević, J., & Đordjević, B. (2016). *Priroda darovitosti i podsticanje razvoja*. SAO.
- Dobromirov, D., Radisic, M., Celic, D., & Bojovic, V. (2012). Competitive advantages of Serbian industry sectors. *International Journal of Industrial Engineering and Management*, 3(1), 33-37.
- Dogru, B. (2012). The effect of institutional variables on fdi inflows: Evidence from upper-middle income countries. MPRA Paper No. 37531.
- Domazet, A. (2016). Strane direktne investicije u Bosni i Hercegovini: od zabluda neoliberalizma do pokretača ekonomskog rasta. *Posebna izdanja Akademije nauka i umjetnosti BiH*, 27(2), 126-145. doi: 10.5644/PI2016.166.09
- Driffield, N., Girma, S., Henry, M., & Taylor, K. (2010). Wage inequality, linkages and FDI. IZA Discussion Paper No. 4722.
- Dunning, J. H., & Lundan, S. M. (2008). *Multinational Enterprises and the Global Economy*. Edward Elgar.
- Durham, J. B. (2004). Absorptive capacity and the effects of foreign direct investment and equity foreign portfolio investment on economic growth. *European Economic Review*, 48(2), 285-306. doi: 10.1016/S0014-2921(02)00264-7

E

- Ehrenberg, R., Smith, R., & Hallock, K. (2021). *Modern labor economics: Theory and public policy*. Routledge.
- Eisenhardt, K. M. (1989). Building theories from case study research. *Academy of Management Review*, 14(4), 532-550. doi: 10.5465/amr.1989.4308385
- Estrin, S. (2017). Foreign direct investment and employment in transition economies. Has FDI into transition countries had the expected economics effects? IZA World of Labor 330. doi: 10.15185/izawol.330
- Estrin, S., & Uvalić, M. (2014). FDI into transition economies. Are the Balkans different? *Economics of Transition*, 22(2), 281-312. doi: 10.1111/ecot.12040
- European Commission. (2019). Foreign Direct Investment in the EU. Commission staff working document. https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2019/march/tradoc_157724.pdf
- European Commission. (2022). Eurostat regional yearbook. Dostupno na: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/15234730/15242104/KS-HA-22%E2%80%91EN-N.pdf/ffb89e8c-a7c9-517e-101f-13462ba1cf65>
- Eurostat. (2013). Labour market policy statistics. Methodology 2013. European Commission. doi:10.2785/45642

Eurostat. (2020). Labour Market, including Labour Force Survey (LFS). <https://ec.europa.eu/eurostat/web/labour-market/overview>

Eurostat. (2023). Estimated average age of young people leaving the parental household by sex. Dostupno na: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/yth_demo_030/default/table?lang=en

F

FDIC (Federal Deposit Insurance Corporation). (2014). Resolutions Handbook. https://www.fdic.gov/bank/historical/reshandbook/resolutions_handbook.pdf

Felipe, J., Kumar, U., & Galope, R. (2014). Middle-Income Transitions: Trap or Myth? Asian Development Bank Economics Working Papers Series No. 421. *SSRN Electronic Journal*. doi: 10.2139/ssrn.2558905

Field, A. (2009). *Discovering statistics using SPSS*. 3th ed. Sage.

Figini, P., & Görg, H. (2006). Does foreign direct investment affect wage inequality. An empirical investigation. IZA DP, 2336.

Filipović, M., Nikolić, M., & Ilić, V. (2015). Razvoj privrede zasnovane na znanju kao faktor povećanja konkurentnosti privrede Srbije. *Ekonomске Teme*, 53(2), 191-214.

Fisher, I. (1973). I discovered the Phillips curve: A statistical relation between unemployment and price changes. *Journal of Political Economy*, 81(2), 496-502. doi:10.1086/260048

Foley, D. K. (2000). Recent developments in the labor theory of value. *Review of Radical Political Economics*, 32(1), 1-39. doi: 10.1016/S0486-6134(00)88759-8

Fortanier, F. (2007). Foreign direct investment and host country economic growth: Does the investor's country of origin play a role. *Transnational Corporations*, 16(2), 41-76.

Fortune Global 500. (2019a). Fortune Global 100 by revenues. <https://fortune.com/global500/2019/search/?revenues=desc>

Fortune Global 500. (2019b). Fortune Global 100 by profits. <https://fortune.com/global500/2019/search/?profits=desc>

Freedman, B. (1987). Scientific Value and Validity as Ethical Requirements for Research: A Proposed Explication. *Ethics and Human Research*, 9(6), 7-10. doi: 10.2307/3563623

Friedman, M. (1968). The Role of Monetary Policy. *American Economic Review*, 58(1), 1-17.

Friedman, M. (2020). Collected Works of Milton Friedman. <https://miltonfriedman.hoover.org/collections>

Friedman, M., & Schwartz, A. J. (1970). *Monetary Statistics of the United States: Estimates, Sources, Methods*. NBER.

G

Gafni, R., & Goldstein, A. (2020). Effects of multicultural teamwork on individual procrastination. *Interdisciplinary Journal of e-Skills and Lifelong Learning*, 16, 43-63. doi: 10.28945/4617

- Garrison, C. B. (1984). Friedman versus Keynes on the Theory of Employment. *Journal of Post Keynesian Economics*, 7(1), 114-127. doi: 10.1080/01603477.1984.11489487
- Gergen, K. J. (1992). Toward a postmodern psychology. In S. Kval (ed), *Psychology and postmodernism*. Sage.
- Gill, I., Kharas, H., Bhattasali, D., Brahmabhatt, M., Datt, G., Haddad, M., Mountfield, E., Tatucu, R., & Vostroknutova, E. (2007). *An East Asian Renaissance – Ideas for Economic Growth*. World Bank.
- Gini, C. (1912). Variabilità e mutabilità. Reprinted in *Memorie di Metodologia Statistica*, Vol. 1, Variabilità e Concentrazione. Libreria Eredi Virgilio Veschi, 211-382.
- Gini, C. (1921). Measurement of Inequality of Incomes. *The Economic Journal*, 31(121), 124-126. doi: 10.2307/2223319
- Goldin, C., & Katz, F. L. (2010). *The Race between Education and Technology*. Harvard University Press.
- Gopinath, M., & Chen, W. (2003). Foreign direct investment and wages: a cross-country analysis. *Journal of International Trade & Economic Development*, 12(3), 285-309. doi: 10.1080/0963819032000132067
- Gordon, R. J. (1975). The Demand for and Supply of Inflation. *The Journal of Law and Economics*, 18(3), 807-836. doi: 10.1086/466845
- Gordon, R. J. (2013). The Phillips Curve is Alive and Well: Inflation and the NAIRU During the Slow Recovery, NBER Working Papers 19390, National Bureau of Economic Research, Inc.
- Gordon, R., J. (1988). U.S. Inflation, Labor's Share, and the Natural Rate of Unemployment. NBER Working Paper No. 2585. <https://www.nber.org/papers/w2585.pdf>
- Gorg, H., & D. Greenaway. (2002). Much ado about nothing? Do domestic firms really benefit from Foreign Direct Investment? Research Paper 2001/37, Globalisation and Labour Markets Programme, at Leverhulme Centre for Research on Globalisation and Economic Policy.
- Gorton, M., & Guba, F. (2002). Foreign Direct Investment (FDI) and the Restructuring of the Hungarian Dairy Processing Sector. *Journal of East-West Business*, 7(4), 5-28. doi: 10.1300/J097v07n04_02
- Grahovac, D., & Softić, S. (2017). Impact of the FDI on Unemployment rate in countries of West Balkan. *Review of innovation and competitiveness*, 3(2), 65-82. doi: 10.32728/ric.2017.32/4
- Greco, L.M., Charlier, S. D., & Brown, K. G. (2019). Trading off learning and performance: Exploration and exploitation at work. *Human Resource Management Review*, 29(2), 179-195. doi: 10.1016/j.hrmr.2018.06.001
- Grotkowska, G., Wincenciak, L., & Gajderowicz, T. (2018). Public-private wage differential in a post-transition economy. *Economics of Transition*, 26(3), 495-522. doi: 10.1111/ecot.12149

H

- Hale, G., & Xu, M. (2016). FDI Effects on the Labor Market of Host Countries. Federal Reserve Bank of San Francisco Working Paper 2016-25. doi: 10.24148/wp2016-25

- Halmos, K. (2011). The Effect of FDI, Exports and GDP on Income Inequality in 15 Eastern European Countries. *Acta Polytechnica Hungarica*, 8(1), 123-136.
- Hanić, H., Kaličanin, T., & Bodroža, D. (2017). Comparative analysis of the influence of FDI Inflow on economic development between Serbia and Poland. Institute of Economic Research Working papers No.43/2017.
- Hanson, G. H. (2001). Should Countries Promote Foreign Direct Investment? G-24 Discussion Paper No. 9.
- Heck, H. R., Thomas L. S., & Tabata, N. L. (2014). *Multilevel and Longitudinal Modeling with IBM SPSS*. Routledge.
- Henisz, W. J. (2000). The institutional environment for multinational investment. *Journal of Law, Economics and Organization*, 16(2), 334-364. doi: 10.1093/jleo/16.2.334
- Hirschman, A. (1958). *The Strategy of Economic Development*. Yale University Press.
- Hohnen, P. (2007). Having the wrong kind of money. A qualitative analysis of new forms of financial, social and moral exclusion in consumerist Scandinavia. *The Sociological Review*, 55(4), 748-767.
- Hornberger, K., Battat, J., & Kusek, P. (2011). Attracting FDI. How Much Does Investment Climate Matter? World Bank, note n. 327.
- Horwitz, F. M. (2011). Future HRM challenges for multinational firms in Eastern and Central Europe. *Human Resource Management Journal*, 21(4), 432-443. doi: 10.1111/j.1748-8583.2011.00185.x
- Hu, J., Erdogan, B., Jiang, K., Bauer, T. N., & Liu, S. (2018). Leader humility and team creativity: The role of team information sharing, psychological safety, and power distance. *Journal of Applied Psychology*, 103(3), 313-323. doi: 10.1037/apl0000277
- Hubner, G. (2011). Foreign Direct investment in Azerbaijan - the Quality of Quantity. *Caucasus Analytical Digest*, 28, 2-6.
- Hurwicz, L. (1995). What is the Coase Theorem? *Japan and the World Economy*, 7(1), 49-74. doi: 10.1016/0922-1425(94)00038-u

I

- IBRD. (2017). World Bank Group Engagement in Upper-Middle-Income Countries. Evidence from IEG Evaluations. World Bank.
- IBRD. (2018). *The Human Capital Project*. World Bank.
- IGI Global. (2019). What is greenfield investment? <https://www.igi-global.com/dictionary/the-integration-of-urban-growth-and-industrial-policies-in-africa/47278>
- ILO. (1982). Resolutions Concerning Economically Active Population, Employment, Unemployment and Underemployment. The 13th International Conference of Labour Statisticians.
- ILO. (2013). Statistics of work, employment and labour underutilization. The 19th International Conference of Labour Statisticians.
- ILO. (2015). *Key Indicators of the Labour Market (KILM)*. 8th ed. International Labour Office.

ILO. (2016). *Key Indicators of the Labour Market*. 9th ed. International Labour Office.

ILO. (2022). World Employment and Social Outlook – Trends 2022.

<https://www.ilo.org/global/research/global-reports/weso/trends2022/lang--en/index.htm>

IMF. (1993). Balance of Payments Manual. IMF.

file:///G:/6.%20DDR/3.FDI%20papers/Done/IMF%20Balance%20of%20Payments%20Manual,%201993.pdf

IMF. (2009). Balance of Payments and International Investment Position Manual. 6th ed. IMF.

Islam, R. (2004). *The nexus of economic growth, employment and poverty reduction: An empirical analysis* (Vol. 14). Geneva: Recovery and Reconstruction Department, ILO.

J

Jaeck, L., & Kim, S. (2018). FDI Deregulation versus Labor Market Reform: a Political Economy Approach. *Atl Econ J*, 46(1), 73-89. doi: 10.1007/s11293-018-9570-1

Jallab, M. S., Gbakou, M. B. P., & Sandretto, R. (2008). Foreign Direct Investment, Macroeconomic Instability and Economic Growth in MENA Countries. *SSRN Electronic Journal*. doi: 10.2139/ssrn.1170764

Javorcik, B., & Spatareanu, M. (2005). Do Foreign Investors Care about Labor Market Regulations? *Review of World Economics*, 141(3), 375-403. doi: 10.1007/s10290-005-0035-7

Jensen, N. M., & Rosas, G. (2007). Foreign direct investment and income inequality in Mexico, 1990-2000. *International Organization*, 61(3), 467-487.

Jeremic, N., & Lika, S. (2015). Privatizacija preduzeća za telekomunikacije Telekom Srbija a.d. Beograd u svetlu sumnje u efikasno korporativno upravljanje. Singidunum University International Scientific Conference, FINIZ 2015. doi: 10.15308/finiz-2015-148-154

Jirasavetakul, F. L., & Rahman, J. (2018). Foreign Direct Investment in New Member States of the EU and Western Balkans: Taking Stock and Assessing Prospects. IMF Working Paper, WP/18/187.

Johnson, A. (2006). FDI inflows to the Transition Economies in Eastern Europe: Magnitude and Determinants. CESIS, Paper No. 59.

Jovanović, S. V., & Vrgović, J. I. (2017). Uloga zaposlenih i menadžmenta ljudskih resursa u procesu stvaranja vrednosti brenda. *Škola biznisa*, 1, 41-50. doi: 10.5937/skolbiz1-14336

Jude, C., & Silaghi, I. P. M. (2016). Employment effects of foreign direct investment: New evidence from Central and Eastern European countries. *International Economics*, 145, 32-49. doi: 10.1016/j.inteco.2015.02.003

K

Kalotay, K. (2004). The European Flying Geese: New FDI Patterns for the Old Continent? *Research in International Business and Finance*, 18(1), 27-49. doi: 10.1016/j.ribaf.2004.02.006

Kalotay, K., & Hunya, G. (2000). Privatization and FDI in Central and Eastern Europe. *Transnational Corporations*, 9(1), 39-66.

- Kekić, L. (2005). Foreign direct investment in the Balkans: Recent trends and prospects. *Journal of Southeast European and Black Sea Studies*, 5(2), 171-190. doi: 10.1080/14683850500122687
- Ketokivi, M., & Choi, T. (2014). Renaissance of case research as scientific method. *Journal of Operations Management*, 32(5), 232-240. doi: 10.1016/j.jom.2014.03.004
- Keynes, J. M. (1936). *The General Theory of Employment, Interest and Money*. Macmillan.
- Klasen, S., & Lamanna, F. (2009). The impact of gender inequality in education and employment on economic growth: new evidence for a panel of countries. *Feminist economics*, 15(3), 91-132.
- Klemm, A., & Parys, V. S. (2009). Empirical Evidence on the Effects of Tax Incentives. IMF Working Paper, WP/09/136.
- Kochhar, R., & Bennett, J. (2021). US labor market inches back from the COVID-19 shock, but recovery is far from complete. Pew Research Center.
- Komisija za HOV Republike Srbije. (2019). Službeni registar informacija. <http://www.sec.gov.rs/index.php/sr/>
- Korea Tourism. (2019). Types of foreign direct investment (FDI). https://english.visitkorea.or.kr/enu/bs/tour_investment_support/invest_guidance/foreigner_invest_pattern.jsp
- Kostevc, C., Redek, T., & Susjan, A. (2007). Foreign Direct Investment and Institutional Environment in Transition Economies. *Transition Studies Review*, 14(1), 40-54. doi: 10.1007/s11300-007-0140-5
- Kovač, O. (1994). *Platni bilans i međunarodne finansije*. Centar za ekonomske studije CES MECON.
- Krishnamurti, C., & Vishwanath, S. R. (2008). *Mergers, Acquisitions and Corporate Restructuring*. Response.
- Krugman, P. (1994). Competitiveness: a Dangerous Obsession. *Foreign Affairs*, 73(2), 28-44.
- Krzywdzinski, M. (2014). Do Investors Avoid Strong Trade Unions and Labour Regulation? Social Dumping in the European Automotive and Chemical Industries. *Work, Employment and Society*, 28(6), 926-945. doi: 10.1177/0950017013516692
- Kurtović, S., Siljković, B., & Milanović, M. (2015). Long-term impact of foreign direct investment on reduction of unemployment: Panel data analysis of the Western Balkans countries. *Journal of Applied Economics and Business Research*, 5(2), 112-129.
- Kurtović, S., Talović, S., & Dačić, L. (2015). Panel cointegration analysis of Foreign Direct Investments and Average Net Wages: The case of four Western Balkan Countries. *G. & L. E. R.* 19(1), 1-36.
- Kurz, H., & Neri, S. (2003). Classical vs. neo-classical theories of value and distribution and the long-period method. In Petri F. & Hahn F. (ed), *General Equilibrium Problems and Prospects*, 216-245. Routledge.
- Kuznets, S. (1955). Economic growth and Income Inequality. *American Economic Review*, 65, 1-28.
- Kuznets, S. (1966). *Modern economic growth*. Yale University Press.

L

- Lajoux, R. A., & Elson, C. (2010). *The art of M&A Due Diligence. Navigating Critical Steps and Uncovering Crucial Data*. McGraw Hill.
- Lakner, C., & Milanovic, B. (2015). Global income distribution: From the fall of the Berlin Wall to the Great Recession. *World Bank Economic Review*, 30(2), 203-232. doi: 10.1093/wber/lhv039
- Lalé, E. (2016). The evolution of multiple jobholding in the US labor market: The complete picture of gross worker flows. IZA Discussion Paper No. 10355. Available at SSRN 2865645.
- Lee, S. B., & Yun, M. (2006). Does FDI Mode of Entry Matter for Economic Performance? The Case of Korea. KIEP Working Paper 06-02.
- Lee, S., Gardner, L., & Johnson, J. (2011). Impact of Foreign Direct Investment on Kazakhstan's Economy: A Boon or a Curse. *International Journal of Business and Social Science*, 2(22).
- Lee, W. J., Baimukhamedova, S. G., & Akhmetova, S. (2009). The effects of foreign direct investment on economic growth of a developing country: from Kazakhstan. *Proceedings of the Academy for Economics and Economic Education*, 12(2), 23-27.
- Lefebvre, L. (2000). Classical vs. Neoclassical Economic thought in Historical Perspective: The Interpretation of Processes of Economic Growth and Development. *History of Political Thought*, 21(3), 525-542.
- Levin Institute. (2019). What Are the Different Kinds of Foreign Investment? <https://www.globalization101.org/what-are-the-different-kinds-of-foreign-investment/>
- Lewin, A. Y., & Peeters, C. (2006a). Offshoring work: Business hype or the onset of fundamental transformation? *Long Range Planning*, 39(3), 221-239. doi: 10.1016/j.lrp.2006.07.009
- Lewin, A. Y., & Peeters, C. (2006b). The top-line allure of offshoring. *Harvard Business Review*, 84(3), 22-24.
- Lewis, C. P. (2005). How the East was won: The impact of multinational companies on eastern Europe and the former Soviet Union. Chapter 2, 44-66. Palgrave MacMillan.
- Lieberman, J. I. (2004). Offshore outsourcing and America's competitive edge: Losing out in the high technology R&D and service sectors. U.S. Senate Report.
- Lin, F. (2018). Cross-country diffusion of ideology via FDI. *Economics of Transition*, 26(1), 3-34. doi: 10.1111/ecot.12139
- Lipovetsky, S. (2008). Pareto 80/20 law: derivation via random partitioning. *International Journal of Mathematical Education in Science and Technology*, 40(2), 271-277. doi: 10.1080/00207390802213609
- Lipsey, R. E. (2002). Home and Host Country Effects of FDI. NBER Working Paper 9293.
- Lodewijks, J. (1989). Arthur Okun's Contribution to the Macroeconomic Policy Debates in the 1970s. *Economic Analysis and Policy*, 19(2), 141-166. doi: 10.1016/S0313-5926(89)50022-5
- Lorenz, M. O. (1905). Methods of Measuring the Concentration of Wealth. *American Statistical Association*, 9(70), 209-219. doi: 10.2307/2276207

Lu, D. (2013). Challenges to an upper-middle income country. *Journal of Chinese Economic and Business Studies*, 11(3), 153-159. doi: 10.1080/14765284.2013.814452

Lunnana, R., & Barth, T. (2003). Managing the exploration vs. exploitation dilemma in transnational „bridging teams“. *Journal of World Business*, 38(2), 110-126. doi: 10.1016/S1090-9516(03)00005-1

Luthans, F., Stajković, A. D., & Stajković, E. (2000). Environmental and Psychological Challenges Facing Entrepreneurial Development in Transitional Economies. *Journal of World Business*, 35(1), 95-110. doi: 10.1016/S1090-9516(99)00035-8

Lyrouti K., Papanastasiou J., & Vamvakidis A. (2004). Foreign Direct Investment and Economic Growth in Transition Economies. *South Eastern Europe Journal of Economics*, 2(1), 97-110.

M

Mah, J. S. (2012). Foreign direct investment, labour unionization and income inequality of Korea. *Applied Economics Letters*, 19, 1521-1524. doi: 10.1080/13504851.2011.637888

Mahutga, M. C., & Bandelj, N. (2008). Foreign investment and income inequality: The natural experiment of Central and Eastern Europe. *International Journal of Comparative Sociology*, 49(6), 429-454. doi: 10.1177/0020715208097788

Malović, M. (2019). Inferiornost i varljivi ishodi strategije privrednog razvoja oslonjene na neselektivno privlačenje stranih direktnih ulaganja – neki novi argumenti. In *Strane investicije u Srbiji – novi pogledi*, 155-168. Institut za međunarodnu politiku i privredu.

Malthus, T. T. (1798). *An Essay on the Principle of Populations*. Pelican Book.

Marjanović, G., & Mihajlović, V. (2015). Tržište rada i politika zapošljavanja u EU i pouke za Srbiju. In *Ekonomsko-socijalni aspekti priključivanja Srbije Evropskoj uniji*. University of Kragujevac, Faculty of economics, 105-115.

Marks, K. (1964). *Kapital*. Kultura.

Marshall, A. (1890). *Principles of Economics*. 8th ed. Macmillan and Co., 1920.

Marx, K. (1867). *Capital: a Critique of Political Economy. Volume I, The Process of Production of Capital*. Ed. F. Engels. Reprint. International Publishers, 1967.

Marx, K. (1893). *Capital: a Critique of Political Economy. Volume II, The Process of Circulation of Capital*. Ed. F. Engels. Reprint. International Publishers, 1967.

Marx, K. (1894). *Capital: a Critique of Political Economy. Volume III, The Process of Capitalist Production as a Whole*. Ed. F. Engels. Reprint. International Publishers, 1967.

Maskell, P., Pedersen, T., Petersen, B., & Dick-Nielsen, J. (2006). Learning paths to offshore outsourcing: From cost reduction to knowledge seeking (CBS Center for Strategic Management and Globalization Working Paper 13/2006). Copenhagen, Denmark: Copenhagen Business School.

McClell, S. (1994). Gaining Competitive Advantage through Strategic Management Development (SMD). *Journal of Management Development*, 13(5), 4-13. doi: 10.1108/02621719410058338

- McKinsey Global Institute. (2015). *Playing to win: the new global competition for corporate profits*. McKinsey&Company.
- Medic, D, S. (2000). Schumpeterova koncepcija povijesti ekonomske analize i moderna metodologija ekonomije. *Ekonomski pregled*, 51(9-10), 928-953.
- Mehra, N. (2013). Impact of foreign direct investment on employment and gross domestic product in India. *Int. J. Eco. Res*, 4(4), 29-38.
- Mehta, A., Armenakis, A. Mehta, N., & Irani, F. (2006). Challenges and opportunities of business process outsourcing in India. *Journal of Labor Research*, 27(3), 327-338.
- Melnyk, L., Kubatko, O., & Pysarenko, S. (2014). The impact of foreign direct investment on economic growth: case of post communism transition economies. *Problems and Perspectives in Management*, 12(1), 17-24.
- Mencinger, J. (2003). Does foreign direct investment always enhance economic growth? *Kyklos*, 56(4), 491-508. doi: 10.1046/j.0023-5962.2003.00235.x.
- Mergermarket Report. (2012). *A Mergermarket Report On Global M&A Activity*. Monthly MA Insider October 2012 Quarterly ed.
- Mićić, V. (2015). Ponovna industrijalizacija i strukturne promene u funkciji ekonomskog razvoja Republike Srbije. *Ekonomski horizonti*, 17(1), 15-31. doi: 10.5937/ekonhor1501015M
- Mićić, V., & Zeremski, A. V. (2011). Deindustrialization and reindustrialization of the Serbian economy. *Industrija*, 39(2), 51-69.
- Mickiewicz, T., Radošević, S., & Varblane, U. (2000). The value of diversity: foreign direct investment and employment in Central Europe during economic recovery. ESRC Working Papers No. 05/00.
- Mihaylova, S. (2015). Foreign direct investment and income inequality in Central and Eastern Europe. *Theoretical and Applied Economics*, 2(603), 23-42.
- Milanovic, B. (2012). Global Inequality Recalculated and Updated: The effects of New PPP Estimates on Global Inequality and 2005 Estimates. *Journal of Economic Inequality*, 10(1), 1-18. doi: 10.1007/s10888-010-9155-y
- Milanovic, B. (2013). The inequality possibility frontier: extensions and new applications. Policy Research Working Paper Number 6449, World Bank.
- Milanovic, B. (2016). *Globalna nejednakost. Novi pristup za doba globalizacije*. Akademska knjiga.
- Milutinović, M. (2020). Srbija u top 10 zemalja sa najvećim odlivom mozgova, ali će barem taksisti ostati. StartIt, 4. februar. <https://startit.rs/srbija-u-top-10-zemalja-sa-najvecim-odlivom-mozgova-ali-ce-barem-taksisti-ostati/>
- Miljković, M., Filipović, S., & Tanasković, S. (2013). Market concentration in the banking sector: Evidence from Serbia. *Industrija*, 41(2), 7-25. doi: 10.5937/industrija41-4064
- Moeller, S., & Brady, C. (2007). *Intelligent M&A. Navigating the Mergers and Acquisitions Minefield*. John Wiley & Sons.

Mortensen, D. T., & Pissarides, C. A. (1994). Job creation and job destruction in the theory of unemployment. *The review of economic studies*, 61(3), 397-415.

Munck, G. L. (1998). Canons of Research Design in Qualitative Analysis. *Studies in Comparative International Development*, 33(3), 18-45. doi: 10.1007/BF02687490

Munda, G., Nijkamp, P., & Rietveld, P. (1994). Qualitative multicriteria evaluation for environmental management. *Ecological Economics*, 10(2), 97-112. doi: 10.1016/0921-8009(94)90002-7

Mushtaq, M., Ahmad, K., Ahmed, S., & Nadeem, M. (2014). Impact of FDI on Income Distribution in Selected SAARC Countries. *Journal of Applied Environmental and Biological Sciences*, 4(7S), 1-10.

Musteen, M. (2016). Behavioral factors in offshoring decisions: A qualitative analysis. *Journal of Business Research*, 69(9), 3439-3446. doi: 10.1016/j.jbusres.2016.01.042

N

Nattrass, N., & Seekings, J. (2015). Should and can labour-surplus, middle income economies pursue labour intensive growth? The South African Challenge. CSSR Working Paper No. 351, University of Cape Town.

Negi, V., & Bardhan, A. K. (2017). Labour Market Regulations and FDI Inflows in Developing Countries – An Empirical Analysis. *Journal of International Economics*, 8(2), 27-42. doi: 10.2139/ssrn.3188177

Neisser, U. (1976). *Cognition and reality: Principles and implications of cognitive psychology*. Freeman.

Nordea. (2020). Countryprofile Bulgaria. [https://www.nordeatrade.com/en/explore-new-market/bulgaria/investment#:~:text=According%20to%20preliminary%20data%20by,%25\)%20and%20Italy%20\(6%25\)](https://www.nordeatrade.com/en/explore-new-market/bulgaria/investment#:~:text=According%20to%20preliminary%20data%20by,%25)%20and%20Italy%20(6%25).).

O

OECD. (2008). *Benchmark Definition of Foreign Direct Investment*. 4th ed. OECD.

OECD. (2014). Implementing the latest international standards for compiling foreign direct investment statistics. OECD. <https://www.oecd.org/daf/inv/FDI-statistics-asset-liability-vs-directional-presentation.pdf>

OECD. (2018). *Competitiveness in South East Europe*. OECD

OECD. (2018). *Competitiveness in South East Europe*. Pocketbook 2018. OECD.

Okun, A. M. (1962). Potential GNP: Its measurement and significance. Cowles Foundation Paper no. 190. <https://milesorak.files.wordpress.com/2016/01/okun-potential-gnp-its-measurement-and-significance-p0190.pdf>

Okun, A. M. (1965). *The battle against Unemployment*. Norton.

Okun, A. M. (1981). *Price and Quantities: A Macroeconomic Analysis*. The Brookings Institution.

Omalaja, M. A., & Eurola, E. A. (2011). Strategic Management Theory: Concepts, Analysis and Critiques in Relation to Corporate Competitive Advantage from the Resource-based Philosophy. *Economic Analysis*, 44 (1-2), 59-77.

Onaran, O., & Stockhammer, E. (2006). The effect of FDI and foreign trade on wages in the Central and Eastern European Countries in the post-transition era: A sectoral analysis. Department of Economics Working Paper Series, 94. Inst. fur Volkswirtschaftstheorie und -politik, WU Vienna University of Economics and Business.

Osung Accounting Corporation (Seoul Korea). (2019). Foreign Direct Investment. <http://sullip.com/eng/biz.html>

P

Pajović, D. (2007). Foreign Direct Investments in Slovenia. Attracting FDI and Optimizing the Effects (Master's Thesis). School of Economics and Management, Lind University.

Palma, J. G. (2014). Has the income share of the middle and upper-middle been stable over time, or is its current homogeneity across the world the outcome of a process of convergence? The 'Palma Ratio' revisited. Cambridge Working Papers in Economics 1437, Faculty of Economics, University of Cambridge.

Pareto, V. (1896). *Cours d'economie Politique Professa a l'Universit de Lausanne*. Vol. I.

Pareto, V. (1897). *Cours d'economie Politique Professa a l'Universit de Lausanne*. Vol. II.

Pareto, V. (1966). *Vilfredo Pareto: Sociological Writtings*. S. E. Finer (ed). Praeger.

Patton, M. (1990). *Qualitative evaluation and research methods*. 2nd ed. Sage.

Patton, M. Q. (1999). Enhancing the quality and credibility of qualitative analysis. *Health Sciences Research*, 34(5 Pt 2), 1189-1208.

Pearce, R. D. (1999). Decentralized R&D and strategic competitiveness: Globalized approaches to generation and use of technology in MNEs. *Research Policy*, 28(2-3), 157-178. doi: 10.1016/S0048-7333(98)00115-2

Perić, M. (2019). The impact of FDI inflow on ex-Yugoslav countries' labour markets. Singidunum University International Scientific Conference, FINIZ 2019, 91-97. doi: 10.15308/finiz-2019-91-97

Perić, M. (2020). Impact of FDI Inflow on Average Wage and Employment in Serbia. *Management: Journal Of Sustainable Business And Management Solutions In Emerging Economies*, 25(1), 13-22. doi: 10.7595/management.fon.2019.0007

Perić, M., & Filipović, S. (2018). Impact of export determinants on the export sector in Republic of Serbia. *Industrija*, 46(2), 151-171. doi: 10.5937/industrija46-17408

Perić, M., & Filipović, S. (2021). Foreign Direct Investments and Labour Force Indicators in Transition Economies: Linear Mixed-Effects Models Impact Analysis. *Sociología*, 53(3), 238-265. doi: 10.31577/sociologia.2021.53.3.9

Perić, M., & Stanišić, N. (2020). FDI inflow effects on Western Balkan area's labour markets. *The European Journal of Applied Economics*, 17(2), 147-160. doi: 10.5937/EJAE17-25663

Perović, J. (2005). Međunarodno kretanje kapitala kao generator i akcelerator globalizacije. *Ekonomija/Economics*, 12(2), 369-383.

- Phelps, E. S. (1967). Phillips Curves, Expectations of Inflation and Optimal Unemployment over Time. *Economica*, 34(135), 254-281. doi: 10.2307/2552025.
- Phelps, E. S. (1968). Money-Wage Dynamics and Labor Market Equilibrium. *Journal of Political Economy*, 76(S4), 678-711. doi:10.1086/259438.
- Phillips, A. W. (1958). The Relation Between Unemployment and the Rate of Change of Money Wage Rates in the United Kingdom, 1861-1957. *Economica*, 25(100), 283-299. doi: 10.2307/2550759
- Pignatti, C., & Van Belle, E. (2018). Better together: Active and passive labor market policies in developed and developing economies. *IZA Journal of Development and Migration*, 12(1).
- Pigou, A. C. (1936). Mr. J. M. Keynes' General Theory of Employment, Interest and Money. *Economica*, 3(10), 115-132. doi: 10.2307/2549064
- Piketty, T. (2013). *O Capital no seculo XXI*. Intrinseca.
- Popović, G., & Erić, O. (2018). Economic development of the Western Balkans and European Union investments. *Economic Research*, 31(1), 1539-1556. doi: 10.1080/1331677X.2018.1498009
- Porter, M. E. (1990). The competitive advantage of nations. *Harvard Business Review*, 68(2), 73-93.
- Prorok, V. (2015). The Empirical Analysis of Okun's Law on the Macedonian Market. Presented on the International Scientific Conference of IT and Business-Related Research, Synthesis. <http://portal.sinteza.singidunum.ac.rs/Media/files/2015/427-431.pdf>
- R
- Rama, M. (2003). Globalization and Workers in Developing Countries. World Bank Policy Research Working Paper 2958.
- Rao, C. K. S., & Murthy, M. R. (2006). Towards Understanding the State-wise Distribution of Foreign Direct Investments in the Post-Liberalisation Period. Working Paper 1, ISID.
- Ratcliffe, J. W. (1983). Notions of validity in qualitative research methodology. *Knowledge, Creation, Diffusion, Utilization*, 5(2), 147-167. doi: 10.1177/107554708300500201
- Reddy, P. (1997). New trends in globalization of corporate R&D and implications for innovation capability in host countries: A survey from India. *World Development*, 25(11), 1821-1837. doi: 10.1016/S0305-750X(97)00079-X
- Reuters, T. (2014). Mergers & acquisitions review. Financial advisors, full year 2014. [http://share.thomsonreuters.com/general/PR/MA-4Q14-\(E\).pdf](http://share.thomsonreuters.com/general/PR/MA-4Q14-(E).pdf)
- Rhee, E., Uleman, J. S., & Lee, H. K. (1996). Variations in collectivism and individualism by ingroup and culture: Confirmatory factor analysis. *Journal of Personality and Social Psychology*, 71(5), 1037-1054. doi: 10.1037/0022-3514.71.5.1037
- Ricardo, D. (1817). *The Principles of Political Economy and Taxation*. Reprint. E. P. Dutton, 1973.
- Rodrik, D. (2016). Premature deindustrialization. *Journal of Economic Growth*, 21(1), 1-33. doi: 10.1007/s10887-015-9122-3
- Roemer, J. (2000). *Equality of Opportunity*. Harvard University Press.

Roosenbloom, A. H. (2002). *Due Diligence for Global Deal Making: The Definitive Guide to Cross-Border Mergers and Acquisitions, Joint Ventures, Financings, and Strategic Alliances*. Bloomerang Press.

Rubinic, I., & Tajnikar, M. (2018). Labour force exploitation and unequal labour exchange as the root cause of the eurozone's inequality. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 28(2), 207-228. doi: 10.5559/di.28.2.02

Rugman, A. M. (1982). *New Theories of the Multinational Enterprise*. Taylor & Francis.

RZS (Republički Zavod za Statistiku). (2020). Bruto domaći proizvod 2018. [Bruto domaći proizvod, 2018 | Republički zavod za statistiku Srbije](#)

S

Šabić, D., Vujadinović, S., Milinčić, M., Golić, R., Stojković, S., Joksimović, M., Filipović, D., Šećerov, V., & Dimitrijević, D. (2012). The Impact of FDI on the Transitional Economy in Serbia – Changes and Challenges. *Acta Polytechnica Hungarica*, 9(3), 65-84.

Samuelson, P. A., & Solow, R. M. (1960). Analytical Aspects of Anti-Inflation Policy. *American Economic Review*, 50(2), 177-194.

Sarac, M., Efil, I., & Eryilmaz, M. (2014). A study of the relationship between person-organization fit and employee creativity. *Management Research Review*, 37(5), 479-501. doi: 10.1108/MRR-01-2013-0025

Schoors, K., & van der Tol, B. (2002). The Productivity Effect of Foreign Ownership on Domestic Firms in Hungary. EEA Venice Conference Paper.

Schor, J. B. (2010). Does the sharing economy increase inequality within the eighty percent?: findings from a qualitative study of platform providers. *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*, 10, 263-279. doi: 10.1093/cjres/rsw047

Schumpeter, J. A. (1934). *The theory of economic development*. Harvard University Press.

Schwab, K. (2019). *The Global Competitiveness Report 2019*. World Economic Forum.

Sen, A. (1973). Poverty, Inequality and Unemployment: Some Conceptual Issues in Measurement. *Economic and Political Weekly*, 8(31/33), Special Number.

Shek, D. T. L., & Ma, C. M. S. (2011). Longitudinal Data Analyses Using Linear Mixed Models in SPSS: Concepts, Procedures and Illustrations. *The Scientific World Journal*, 11, 42-76. doi: 10.1100/tsw.2011.2

Shengelia, T., Kozak, Y., & Kirkitadze, Z. (2020). FDI motivation effects on host countries. *World economy and international economic relations*, 3, 15-20.

Sherman, A. J. (2011). *Mergers and acquisitions from A to Z*. 3rd ed. American Management Association.

Shultz, T. W. (1961). Investment in human capital. *The American Economic review*, 51(1), 1-17.

Silajdžić, S., & Mehić, E. (2016). Absorptive Capabilities, FDI, and Economic Growth in Transition Economies. *Emerging Markets Finance & Trade*, 52, 904-922. doi: 10.1080/1540496X.2015.1056000

- Singh, A., & Zammit, J. A. (2004). Labour Standards and the 'Race to the Bottom': Rethinking Globalization and Workers. *Oxford Rev Econ Policy*, 20(1), 85-104. doi: 10.1093/oxrep/grh006
- Službeni glasnik. (2018). Zakon o izmenama i dopunama zakona o porezu na dobit pravnih lica. Službeni glasnik RS, br. 95/2018. Zakon o izmenama i dopunama Zakona o porezu na dobit pravnih lica | od 08.12.2018. (paragraf.rs)
- Službeni glasnik. (2020). Zakon o zapošljavanju i osiguranju za slučaj nezaposlenosti. Službeni glasnik RS, br. 36/2009. Zakon o zapošljavanju i osiguranju za slučaj nezaposlenosti (paragraf.rs)
- Smith, A. (1776). *The Wealth of Nations*. Ed. E. Cannan. Reprint. Random House Modern Library, 1937.
- Snower, J., D. & Karanassou, M. (2002). An Anatomy of the Phillips Curve. IZA discussion paper No. 635. <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/2910/1/dp635.pdf>
- Sokčević, S., & Dugalić, V. (2007). Privatizacija društvenog / državnog vlasništva – (ne)uspjeli tranzicijski proces? <https://pdfs.semanticscholar.org/35ff/7db2de25965efb1a2756cca7cde9a5690a69.pdf>
- Solow, R. M. (1956). A Contribution to the Theory of Economic Growth. *The Quarterly Journal of Economics*, 70(1), 65-94. doi: 10.2307/1884513
- Solow, R. M. (1998). What is Labour-Market Flexibility? What is it Good for? *Proceedings of the British Academy*, 97, 189-211. <https://www.thebritishacademy.ac.uk/sites/default/files/97p189.pdf>
- Solow, R. M., & Stiglitz, J. E. (1968). Output, Employment, and Wages in the Short Run. *The Quarterly Journal of Economics*, 82(4), 537-560. doi: 10.2307/1879599
- Spedding, L. S. (2008). *The Due Diligence Handbook Corporate Governance, Risk Management and Business Planning*. Elsevier.
- Stanišić, N. (2008). Do foreign direct investments increase the economic growth of Southeastern European transition economies? *South-Eastern Europe Journal of Economics*, 1, 29-38.
- Stiglitz, J. E. (2012). Macroeconomic fluctuations, inequality, and human development. *Journal of Human Development and Capabilities*, 13(1), 31-58. doi: 10.1080/19452829.2011.643098
- St-Pierre, N. R. (2001). Invited Review: Integrating Quantitative Findings from Multiple Studies Using Mixed Model Methodology. *Journal of Dairy Science*, 84, 741-755. doi: 10.3168/jds.S0022-0302(01)74530-4
- Strandskov, J., & Pedersen, K. (2000). Pioneering FDI into the Danish bacon industry: Building an Agro-Industrial Diamond. *Scandinavian Economic History Review*, 48(3), 42-56. doi: 10.1080/03585522.2000.10419834
- Sung, J. W. (2007). Made in China: From World Sweatshop to a Global Manufacturing Center? *Asian Economic Papers*, 6(3), 43-72. doi: 10.1162/asep.2007.6.3.43
- Svejnar, J. (2002). Transition Economies: Performance and Challenges. *Journal of Economic Perspectives*, 16(1), 3-28. doi: 10.1257/0895330027058

T

- Taylor, K., & Driffield, N. (2005). Wage Inequality and the Role of Multinationals: Evidence from UK Panel Data. *Labour Economics*, 12(2), 223-249. doi: 10.1016/j.labeco.2003.11.003
- Thompson, E. R. (2004). National competitiveness: a question of cost conditions or institutional circumstances? *British Journal of Management*, 15(3), 197-218. doi: 10.1111/j.1467-8551.2004.00415.x
- Thornton, J. (2001). The Kuznets inverted-U hypothesis: panel data evidence from 96 countries. *Applied Economics Letters*, 8(1), 15-16. doi: 10.1080/135048501750041213
- Tinbergen, J. (1975). *Income distribution: Analysis and Policies*. North Holland.
- Tracy, S. J. (2010). Qualitative Quality: Eight “Big-Tent” Criteria for Excellent Qualitative Research. *Qualitative Inquiry*, 16(10), 837-851. doi: 10.1177/1077800410383121
- Trading Economics. (2019). List of Countries by Corporate Tax Rate in Europe. <https://tradingeconomics.com/country-list/corporate-tax-rate?continent=europe>
- Trushin, E., & Carneiro, F. G. (2013). Changing for the Better: The Path to Upper-Middle-Income Status in Uzbekistan. Poverty Reduction and Economic Management (PREM) Network, World Bank.
- Tuzunturuk, S., Inam, B., & Giray, F. (2018). Analyzing the Relationship between Foreign Direct Investment and Privatization in the European Union Founder Nations by Using Panel Data Approach. *Panoeconomicus*, 65(5), 587-607. doi: 10.2298/PAN160106001T

U

- Ucal, M., Haug, A. A., & Bilgin, M. H. (2015). Income inequality and FDI: evidence with Turkish data. *Applied Economics*, 48(11), 1030-1045. doi: 10.1080/00036846.2015.1093081
- Ulrich, D. (2008). The talent trifecta. *Development and Learning in Organizations*, 22(2). doi: 10.1108/dlo.2008.08122bad.003
- UNCTAD. (1997). *World Investment Report 1997: Transnational Corporations, Market Structure and Competition Policy*. UN.
- UNCTAD. (2013). *World Investment Report 2013: Global Value Chain: Investment and Trade for Development*. UN.
- UNCTAD. (2018). *World Investment Report 2018: Investment and new industrial policies*. UN.
- UNCTAD. (2020). *World Investment Report 2020: International Production Beyond the Pandemic*. UN.
- UNCTAD. (2021a). Investment trends monitor. https://unctad.org/system/files/official-document/diaeiainf2021d1_en.pdf
- UNCTAD. (2021b). *World Investment Report 2021: Investing in sustainable recovery*. UN. https://unctad.org/system/files/official-document/wir2021_en.pdf
- Uni, H. (2017). Scope of John R. Commons’s Criticism of the Classical Theory of Value: Progress and Limitations in the 1927 Manuscript. *Evolutionary Economics and Social Complexity Science*, 3-26. doi: 10.1007/978-981-10-3202-8_1

Uprava za javni dug. (2022). Stanje i struktura javnog duga. <http://www.javnidug.gov.rs/lat/default.asp?P=46>

Urošević, S., Đorđević, D., & Cvijanović, J. M. (2009). Značaj doradnih poslova za razvoj tekstilne i odevne industrija Srbije u procesu tranzicije. *Industrija*, 37(2), 97-125.

USAID. (2005). *Foreign Direct Investment: Putting It to Work in Developing Countries*. USAID.

V

Varufakis, J. (2015). *Globalni minotaur*. Profil.

Velde, D. W. Te, & Morrissey, O. (2004). Foreign Direct Investment, Skills and Wage Inequality in East Asia. *Journal of the Asia Pacific Economy*, 9(3), 348-369. doi: 10.1080/1354786042000272991

Veselinović, P. (2014). Reforma javnog sektora kao ključna determinanta uspešnosti tranzicije privrede Republike Srbije. *Ekonomski horizonti*, 16(2), 141-159. doi: 10.5937/ekonhor1402141V

Vita de, G., & Kyaw, S. K. (2009). Growth effects of FDI and portfolio investment flows to developing countries: a disaggregated analysis by income levels. *Applied Economics Letters*, 16(3), 277-283. doi: 10.1080/13504850601018437

Von Hayek, F. A. (1931). Reflections on the Pure Theory of Money of Mr. J. M. Keynes. *Economica*, 33, 270-295. doi: 10.2307/2548035

Von Hayek, F. A. (1932). Reflections on the Pure Theory of Money of Mr. J. M. Keynes (continued). *Economica*, 35, 22-44. doi: 10.2307/2548974

W

Wagle, S. (2010). Investing across Borders with Heterogeneous Firms: Do FDI-Specific Regulations Matter? FPD Working Paper, World Bank Group.

Wall Street Mojo. (2019). Foreign Direct Investment. <https://www.wallstreetmojo.com/foreign-direct-investment/>

Wang, Y., & Nicholas, S. (2007). The formation and evolution of non-equity strategic alliances in China. *Asia Pacific Journal of Management*, 24(2), 131-150. doi: 10.1007/s10490-006-9034-z

Wildemuth, M. B. (2009). *Applications of Social Research Methods to Questions in Information and Library Science*. Libraries Unlimited.

World Bank. (2019). Classifying countries by income. <https://datatopics.worldbank.org/world-development-indicators/stories/the-classification-of-countries-by-income.html>

World Bank. (2020a). Foreign direct investment, net inflows (BoP, current US\$). <http://wdi.worldbank.org/table/6.9>

World Bank. (2020b). Employment to population ratio, 15+, total (%). <https://data.worldbank.org/indicator/SL.EMP.TOTL.SP.ZS>

World Bank. (2020c). Wage and salaried workers, total (% of total employment). <https://data.worldbank.org/indicator/SL.EMP.WORK.ZS>

World Bank. (2020d). GINI index (World Bank estimate).
<https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI>

World Bank. (2021). New World Bank country classifications by income level: 2021-2022.
<https://blogs.worldbank.org/opendata/new-world-bank-country-classifications-income-level-2021-2022>

World Economic Forum. (2017). The Global Risks Report 2017. 12th ed.

World Economic Forum. (2018). The Global Competitiveness Report 2018-2019.
<https://www3.weforum.org/docs/GCR2018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2018.pdf>

WTO. (2019). Agreement on Subsidies and Countervailing Measures.
https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/24-scm_01_e.htm

X

Xu, Z. (2000). Financial development, investment, and economic growth. *Economic Inquiry*, 38(2), 331-344. doi: 10.1111/j.1465-7295.2000.tb00021.x

Y

Yeung, G. (2001a). Foreign Direct Investment and Investment Environment in Dongguan Municipality of Southern China. *Journal of Contemporary China*, 10(26), 125-154. doi: 10.1080/10670560125259

Yeung, G. (2001b). The Investment Environment. In: *Foreign Investment and Socio-Economic Development in China*. Studies on the Chinese Economy. Palgrave Macmillan, London. doi: 10.1057/9780333978115_4

Yin, R. K. (2014). *Case study research: Design and methods*. Thousand Oaks, Beverly Hills, 5th ed. Sage.

Z

Zdravković, A., & Martinović, B. A. (2016). To which extent did the FDI contribute to employment growth in transition countries? Paper presented at the International Scientific Conference: Impact of Economic Policies on Attaining Resilient Growth, October 27th, Belgrade. <https://www.ien.bg.ac.rs/ies-conference/archive16.html>

Zdravković, A., Đukić, M., & Bradić-Martinović, A. (2017). Impact of FDI on Unemployment in Transition Countries: Panel Cointegration Approach. *Industrija*, 45(1), 161-174. doi: 10.5937/industrija45-13548

Zjalic, M. Lj. (2009). Ljudski resursi i njihova osposobljenost za uključivanje u razvoj privrede i društva. *Međunarodni problemi*, 61 (1-2), 92-111.

Zulfiu, M. A. (2014). Simulation Analysis of the Effects of Increased Foreign Ownership on Wage. *Academicus International Scientific Journal*, 9, 140-158. doi: 10.7336/academicus.2014.09.10

Прилози

Додатак А: Табела А1

По СБ за текућу фискалну 2020. годину, економије са вишим средњим дохотком су економије са висином БНД-а по глави становника између 3.996 и 12.375 долара. Области у овој табели представљају економије на свим нивоима прихода. Ова табела не подразумева политичку независност области, већ се односи на било коју територију за коју власти извештавају одвојене социјалне или економске статистике. Број становника Косова, које је јужна покрајина Србије, је сабран са бројем становника Србије.

Табела А1: Економије са вишим средњим дохотком (\$3,996 - \$12,375)

Економија	Географска локација	Број становника (процене)
Азербејџан	југозападна Азија	око 8,2 милиона (2009)
Албанија	југоисточна Европа	око 3,7 милиона (2009)
Алжир	северозападна Африка	око 34,2 милиона (2009)
Америчка Самоа	острва у јужном делу Тихог океана	око 66,000 (2009)
Аргентина	јужна Латинска Америка	око 41 милион (2009)
Јерменија	југозападна Азија	око 3 милиона (2009)
Белизе	североисточна Средња Америка	око 308,000 (2009)
Белорусија	источна Европа	око 9,7 милиона (2009)
Босна и Херцеговина	југоисточна Европа	око 4,6 милиона (2009)
Боцвана	јужна Африка	око 2 милиона (2009)
Бразил	источно-централна Латинска Америка	око 199 милиона (2009)
Бугарска	југоисточна Европа	око 7,2 милиона (2009)
Венецуела, Боливарска Р.	северна Латинска Америка	око 26,8 милиона (2009)
Габон	северна Африка	око 1,5 милион (2009)
Гвајана	североисточна Латинска Америка	око 753,000 (2009)
Гватемала	Средња Америка	око 13,3 милиона (2009)
Гренада	острво у Карипском мору	око 90,700 (2009)
Грузија	југозападна Азија	око 4,6 милиона (2009)
Доминиканска Република	земља у Карипском мору	око 9,7 милиона (2009)
Донимика	земља у Карипском мору	око 72,700 (2009)

Еквадор	северозападна Латинска Америка	око 14,6 милиона (2009)
Екваторијална Гвинеја	западна Африка	око 633,400 (2009)
Ирак	Блиски исток	око 29 милиона (2009)
Иран, Исламска Р.	Блиски исток	око 66,4 милиона (2009)
Јамајка	острво у Карипском мору	око 2,8 милиона (2009)
Јордан	Блиски исток	око 6,3 милиона (2009)
Јужна Африка	јужна Африка	око 49 милиона (2009)
Казахстан	централна Азија	око 15,4 милиона (2009)
Кина	источна Азија	око 1,3 милијарди (2009)
Колумбија	северозападна Латинска Америка	око 43,6 милиона (2009)
Коста Рика	Средња Америка	око 4,3 милиона (2009)
Куба	земља у Карипском мору	око 11,5 милиона (2009)
Либан	Блиски исток	око 4 милиона (2009)
Либија	северна Африка	око 6,3 милиона (2009)
Малезија	југоисточна Азија	око 25,7 милиона (2009)
Малдиви	острва у Индијском океану	око 396,300 (2009)
Маршалска острва	острва на северозападу Тихог океана	око 64,500 (2009)
Маурицијус	острво у Индијском океану	око 1,3 милиона (2009)
Мексико	југозапад Северне Америке (Средња Америка)	око 111,2 милиона (2009)
Намибија	југозападна Африка	око 2,1 милион (2009)
Науру	острво на југозападу Тихог океана	око 14,000 (2009)
Парагвај	централна Латинска Америка	око 7 милиона (2009)
Перу	западна Латинска Америка	око 29,5 милиона (2009)
Румунија	југоисточна Европа	око 22,2 милиона (2009)
Русија	источна Европа и северна Азија	око 140 милиона (2009)
Самоа	острва у Полинезији (центар Тихог океана)	око 196,000 (2016)
Света Луција	земља у Карипском мору	око 160,300 (2009)
Сент Винсент и Гренадине	острво у Карипском мору	око 104,600 (2009)
Северна Македонија	југоисточна Европа	око 2 милиона (2009)
Србија	југоисточна Европа	око 9,2 милиона (2009)
Суринам	североисточна Латинска Америка	око 481,300 (2009)

Тајланд	југоисточна Азија	око 66 милиона (2009)
Тонга	југ Тихог океана	око 121,000 (2009)
Тувалу	југозапад Тиход океана	око 12,400 (2009)
Туркменистан	централна Азија	око 4,9 (2009)
Турска	западна Азија са малом енклавом у југоисточној Европи западно од Истанбула	око 76, 8 милиона (2009)
Фиџи	архипелаг на југу Тихог океана	око 945,000 (2009)
Црна Гора	југоисточна Европа	око 672,000 (2009)
Шри Ланка	острво у Индијском океану	око 21,3 милиона (2009)

Додатак Б: „Рупе“ у званичним подацима

Сет података који се користи за 58 земаља (57 земаља по фискалној 2020. години без Косова, уколико је Косово српска јужна покрајина а не независна држава/економија) покрива период од 1991. до 2019. године, који су преузети из популације земаља. Овај сет података представља земље са вишим средњим доходком и убраја земље са различитим статусом нивоа развијености (земље у развоју и земље у транзицији).

За неке од земаља не постоје забележени подаци, или постоје у мање комплетној мери. Другим речима, постоје „рупе“ у временским серијама. Временске серије су за све земље узорка доступне на званичном сајту СБ (World Bank, 2019), из којег су преузети подаци за потребе овог истраживања.

„Рупе“ у временским серијама за земље са вишим средњим доходком и за показатеље који су коришћени у овом раду, а које су приказане по економијама, су следеће:

Азербејџан

За годину 1991- 1994., и 2019. - *Foreign direct investment, net inflows (BoP, current US\$)*

За годину 1991-1994., 1996-2000., 2006-2019. - *GINI index (World Bank estimate)*

Албанија

За годину 1991. и 2019. - *Foreign direct investment, net inflows (BoP, current US\$)*

За годину 1991-1995., 1997-2001., 2003-2004., 2006-2007., 2009-2011., и 2013-2019. - *GINI index (World Bank estimate)*

Алжир

За годину 1993-1995. и 2019. - *Foreign direct investment, net inflows (BoP, current US\$)*

За годину 1991-1994., 1996-2010., и 2012-2019. - *GINI index (World Bank estimate)*

Америчка Самоа (комплетно изузета)

За годину 1991- 2019. - *Foreign direct investment, net inflows (BoP, current US\$)*

За годину 1991- 2019. - *Employment to population ratio, 15+, total % (modelled ILO estimate)*

За годину 1991- 2019. - *Wage and salaried workers, total (% of total employment) (modeled ILO estimate)*

За годину 1991-2019. - *GINI index (World Bank estimate)*

Аргентина

За годину 2019. - *Foreign direct investment, net inflows (BoP, current US\$)*

За годину 2015. и 2017-2019. - *GINI index (World Bank estimate)*

Белизе

За годину 1991. и 2019. - *Foreign direct investment, net inflows (BoP, current US\$)*

За годину 1991-1992., 1995., 2000-2019. - *GINI index (World Bank estimate)*

Белорусија

За годину 1991. и 2019. - *Foreign direct investment, net inflows (BoP, current US\$)*

За годину 1991-1997., и 2017-2019. - *GINI index (World Bank estimate)*

Босна и Херцеговина

За годину 1991- 1997., и 2019. - *Foreign direct investment, net inflows (BoP, current US\$)*

За годину 1991-2000., 2002-2003., 2005-2006., 2008-2010., 2012-2014., и 2016-2019. - *GINI index (World Bank estimate)*

Боцвана

За годину 2019. - *Foreign direct investment, net inflows (BoP, current US\$)*

За годину 1991., 1992., 1994-2001., 2003-2008., и 2010-2019. - *GINI index (World Bank estimate)*

Бразил

За годину 2019. - *Foreign direct investment, net inflows (BoP, current US\$)*

За годину 1991., 1994., 2000., 2010., 2016-2019. - *GINI index (World Bank estimate)*

Бугарска

За годину 2019. - *Foreign direct investment, net inflows (BoP, current US\$)*

За годину 1991., 1993-2005., и 2015-2019. - *GINI index (World Bank estimate)*

Венецуела

За годину 2019. - *Foreign direct investment, net inflows (BoP, current US\$)*

За годину 1991., 1993-1994., 1996-1997., 2000., и 2007-2019. - *GINI index (World Bank estimate)*

Габон

За годину 2019. - *Foreign direct investment, net inflows (BoP, current US\$)*

За годину 1991-2004., 2006-2016. и 2018-2019. - *GINI index (World Bank estimate)*

Гвајана

За годину 2019. - *Foreign direct investment, net inflows (BoP, current US\$)*

За годину 1991-1997. и 1999. -2019. - *GINI index (World Bank estimate)*

Гватемала

За годину 2019. - *Foreign direct investment, net inflows (BoP, current US\$)*

За годину 1991-1999., 2001-2005., 2007-2013. и 2015-2019. - *GINI index (World Bank estimate)*

Гренада (комплетно изузета)

За годину 2019. - *Foreign direct investment, net inflows (BoP, current US\$)*

За годину 1991- 2019. - *Employment to population ratio, 15+, total % (modelled ILO estimate)*

За годину 1991- 2019. - *Wage and salaried workers, total (% of total employment) (modeled ILO estimate)*

За годину 1991-2019. - *GINI index (World Bank estimate)*

Грузија

За годину 1991-1992., 1995-1996. и 2019. - *Foreign direct investment, net inflows (BoP, current US\$)*

За годину 1991-1995. и 2018-2019. - *GINI index (World Bank estimate)*

Доминиканска Република

За годину 2019. - *Foreign direct investment, net inflows (BoP, current US\$)*

За годину 1991., 1993-1995., 1998-1999., и 2017-2019. - *GINI index (World Bank estimate)*

Доминика (комплетно изузета)

За годину 2019. - *Foreign direct investment, net inflows (BoP, current US\$)*

За годину 1991- 2019. - *Employment to population ratio, 15+, total % (modelled ILO estimate)*

За годину 1991- 2019. - *Wage and salaried workers, total (% of total employment) (modeled ILO estimate)*

За годину 1991-2019. - *GINI index (World Bank estimate)*

Еквадор

За годину 2019. - *Foreign direct investment, net inflows (BoP, current US\$)*

За годину 1991-1993., 2001-2002., и 2017-2019. - *GINI index (World Bank estimate)*

Екваторијална Гвинеја

За годину 2019. - *Foreign direct investment, net inflows (BoP, current US\$)*

За годину 1991-2019. - *GINI index (World Bank estimate)*

Ирак

За годину 1995., 1999., и 2019. - *Foreign direct investment, net inflows (BoP, current US\$)*

За годину 1991-2005., 2007-2011., и 2013-2019. - *GINI index (World Bank estimate)*

Иран

За годину 1991-1992., и 2019. - *Foreign direct investment, net inflows (BoP, current US\$)*

За годину 1991-1993., 1995-1997., 1999-2004., 2007-2008., 2010-2012., и 2015-2019. - *GINI index (World Bank estimate)*

Јамајка

За годину 2019. - *Foreign direct investment, net inflows (BoP, current US\$)*

За годину 1991-1992., 1994-1995., 1997-1998., 2000-2001., 2003., и 2005-2019. - *GINI index (World Bank estimate)*

Јерменија

За годину 1991. и 2019. - *Foreign direct investment, net inflows (BoP, current US\$)*

За годину 1991-1998., 2000., и 2017-2019. - *GINI index (World Bank estimate)*

Јордан

За годину 2019. - *Foreign direct investment, net inflows (BoP, current US\$)*

За годину 1991., 1993-1996., 1998-2001., 2003-2005., 2007., 2009., и 2011-2019. - *GINI index (World Bank estimate)*

Јужна Африка

За годину 2019. - *Foreign direct investment, net inflows (BoP, current US\$)*

За годину 1991-1992., 1994-1995., 1997-1999., 2001-2004., 2006-2007., 2009., 2011-2013., и 2015-2019. - *GINI index (World Bank estimate)*

Казахстан

За годину 1991. и 2019. - *Foreign direct investment, net inflows (BoP, current US\$)*

За годину 1991-1994., 1997-2000., и 2016-2019. - *GINI index (World Bank estimate)*

Кина

За годину 2019. - *Foreign direct investment, net inflows (BoP, current US\$)*

За годину 1991-2007., 2009-2011., и 2013-2019. - *GINI index (World Bank estimate)*

Колумбија

За годину 2019. - *Foreign direct investment, net inflows (BoP, current US\$)*

За годину 1991., 1993-1995., 1997-1998., 2006-2007., и 2017-2019. - *GINI index (World Bank estimate)*

Коста Рика

За годину 2019. - *Foreign direct investment, net inflows (BoP, current US\$)*

За годину 2017-2019. - *GINI index (World Bank estimate)*

Куба (комплетно изузета)

За годину 1991- 2019. - *Foreign direct investment, net inflows (BoP, current US\$)*

За годину 1991-2019. - *GINI index (World Bank estimate)*

Либан

За годину 2019. - *Foreign direct investment, net inflows (BoP, current US\$)*

За годину 1991-2010. и 2012-2019. - *GINI index (World Bank estimate)*

Либија

За годину 2017-2019. - *Foreign direct investment, net inflows (BoP, current US\$)*

За годину 1991-2019. - *GINI index (World Bank estimate)*

Македонија

За годину 1991-1993. и 2019. - *Foreign direct investment, net inflows (BoP, current US\$)*

За годину 1991-2008., и 2015-2019. - *GINI index (World Bank estimate)*

Малдиви

За годину 2019. - *Foreign direct investment, net inflows (BoP, current US\$)*

За годину 1991-2001., 2003-2008., и 2010-2019. - *GINI index (World Bank estimate)*

Малезија

За годину 2019. - *Foreign direct investment, net inflows (BoP, current US\$)*

За годину 1991., 1993-1994., 1996., 1998-2003., 2005-2006., 2009-2010., 2012., 2014., и 2016-2019. - *GINI index (World Bank estimate)*

Маршалска острва (комплетно изузета)

За годину 1991-1999., и 2019. - *Foreign direct investment, net inflows (BoP, current US\$)*

За годину 1991- 2019. - *Employment to population ratio, 15+, total % (modelled ILO estimate)*

За годину 1991- 2019. - *Wage and salaried workers, total (% of total employment) (modeled ILO estimate)*

За годину 1991-2019. - *GINI index (World Bank estimate)*

Маурицијус

За годину 2019. - *Foreign direct investment, net inflows (BoP, current US\$)*

За годину 1991-2005., 2007-2011., и 2013-2019. - *GINI index (World Bank estimate)*

Мексико

За годину 2019. - *Foreign direct investment, net inflows (BoP, current US\$)*

За годину 1991., 1993., 1995., 1997., 1999., 2001., 2003., 2007., 2009., 2011., 2013., 2015., и 2017-2019. - *GINI index (World Bank estimate)*

Намибија

За годину 2019. - *Foreign direct investment, net inflows (BoP, current US\$)*

За годину 1991-2002., 2004-2008., 2010-2014. и 2016-2019. - *GINI index (World Bank estimate)*

Науру (комплетно изузета)

За годину 1991-2019. - *Foreign direct investment, net inflows (BoP, current US\$)*

За годину 1991- 2019. - *Employment to population ratio, 15+, total % (modelled ILO estimate)*

За годину 1991- 2019. - *Wage and salaried workers, total (% of total employment) (modeled ILO estimate)*

За годину 1991-2019. - *GINI index (World Bank estimate)*

Парагвај

За годину 2019. - *Foreign direct investment, net inflows (BoP, current US\$)*

За годину 1991-1994., 1996., 1998., 2000. и 2017-2019. - *GINI index (World Bank estimate)*

Перу

За годину 2019. - *Foreign direct investment, net inflows (BoP, current US\$)*

За годину 1991-1996., и 2017-2019. - *GINI index (World Bank estimate)*

Румунија

За годину 2019. - *Foreign direct investment, net inflows (BoP, current US\$)*

За годину 1991., 1993., 1995-2005. и 2016-2019. - *GINI index (World Bank estimate)*

Русија

За годину 1991. и 2019. - *Foreign direct investment, net inflows (BoP, current US\$)*

За годину 1991-1992., 1994-1995. и 2016-2019. - *GINI index (World Bank estimate)*

Самоа

За годину 2019. - *Foreign direct investment, net inflows (BoP, current US\$)*

За годину 1991-2007. и 2009-2019. - *GINI index (World Bank estimate)*

Св. Луција

За годину 2019. - *Foreign direct investment, net inflows (BoP, current US\$)*

За годину 1991-1994. и 1996-2019. - *GINI index (World Bank estimate)*

Сент Винсент и Гренадине

За годину 2019. - *Foreign direct investment, net inflows (BoP, current US\$)*

За годину 1991-2019. - *GINI index (World Bank estimate)*

Србија

За годину 1991. и 2019. - *Foreign direct investment, net inflows (BoP, current US\$)*

За годину 1991-2019. - *GINI index (World Bank estimate)*

Суринам

За годину 2019. - *Foreign direct investment, net inflows (BoP, current US\$)*

За годину 1991-1998. и 2000-2019. - *GINI index (World Bank estimate)*

Тајланд

За годину 2019. - *Foreign direct investment, net inflows (BoP, current US\$)*

За годину 1991., 1993., 1995., 1997., 2001., 2003., 2005., и 2016-2019. - *GINI index (World Bank estimate)*

Тонга

За годину 2019. - *Foreign direct investment, net inflows (BoP, current US\$)*

За годину 1991-2000., 2002-2008. и 2010-2019. - *GINI index (World Bank estimate)*

Тувалу (комплетно изузета)

За годину 1991-2000. и 2019. - *Foreign direct investment, net inflows (BoP, current US\$)*

За годину 1991- 2019. - *Employment to population ratio, 15+, total % (modelled ILO estimate)*

За годину 1991- 2019. - *Wage and salaried workers, total (% of total employment) (modeled ILO estimate)*

За годину 1991-2009. и 2011-2019. - *GINI index (World Bank estimate)*

Туркменистан

За годину 1991. и 2019. - *Foreign direct investment, net inflows (BoP, current US\$)*

За годину 1991-1997. и 1999-2019. - *GINI index (World Bank estimate)*

Турска

За годину 2019. - *Foreign direct investment, net inflows (BoP, current US\$)*

За годину 1991-1993., 1995-2001. и 2017-2019. - *GINI index (World Bank estimate)*

Фиџи

За годину 2019. - *Foreign direct investment, net inflows (BoP, current US\$)*

За годину 1991-2001., 2003-2007., 2009-2012. и 2014-2019. - *GINI index (World Bank estimate)*

Црна Гора

За годину 1991-2006., и 2019. - *Foreign direct investment, net inflows (BoP, current US\$)*

За годину 1991-2004., и 2015-2019. - *GINI index (World Bank estimate)*

Шри Ланка

За годину 2019. - *Foreign direct investment, net inflows (BoP, current US\$)*

За годину 1991-1994., 1996-2001., 2003-2005., 2007-2008., 2010-2011., 2013-2015. и 2018-2019. - *GINI index (World Bank estimate)*

Економије за које **недостају сви подаци (комплетно изузете)** су Америчка Самоа и Науру и искључене су из економетријског моделирања. За ове економије су временске серије празне, када су у питању одабрани показатељи тржишта рада као и подаци о приливу СДИ у земљама са вишим средњим дохотком. Осим тога, издвојено је још пет економија за које недостају релевантни подаци.

Економије за које **недостају неки подаци, али релевантни**, такође су искључене из моделирања. Иако су за Кубу присутни неки подаци (о зарадама и запослености), ова економија није могла бити узета у обзир за економетријско моделирање јер подаци о СДИ

и Ђинију нису присутни. За Доминику су присутни подаци само за СДИ, што је недовољно за статистичку обраду. Гренада, за коју су присутни само подаци о СДИ, је изузета из економетријског моделирања. За Маршалска острва забележени су подаци само са СДИ и то од 2000. до 2018. године, као и за Тувалу од 2001. до 2018 (са Ђини коефицијентом само за 2010. годину) што је недовољно за циљ економетријског моделирања у овом раду.

На основу тога, економије изузете из економетријског моделирања је укупно седам и то: Америчка Самоа, Науру, Куба, Доминика, Гренада, Маршалска острва и Тувалу.

Поред тога и услед недостатка података о Ђини коефицијенту, још неколико економија је изузето из економетријског моделирања када је у питању мерење утицаја СДИ на неједнакост дохотка.

Из економетријског моделирања првог и другог случаја (модели према којима се мери утицај СДИ на запосленост и зараде) искључене су оне економије за које не постоје (релевантни) подаци у временским серијама. Посебан случај представља економетријско моделирање трећег случаја на основу кога се мери утицај СДИ на неједнакост дохотка чији је представник показатељ именован Ђини коефицијет. За неке економије подаци о Ђини коефицијенту су непостојећи. Економије за које подаци о Ђини коефицијенту нису присутни у званичним изворима, су, поред групе седам комплетно изузетих економија, још четири: Екваторијална Гвинеја, Либија, Србија, Сент Винсент и Гренадине. Поред тога, за неке економије има али не довољно података у временским серијама о истом показатељу, Ђини коефицијенту. С тим у вези, у трећем случају моделирања, из модела су изузете још следеће економије: Албанија, Алжир, Босна и Херцеговина, Кина, Фиџи, Габон, Гватемала, Гвајана, Ирак, Јамајка, Јордан, Либан, Малдиви, Мауруџијус, Намибија, Самоа, Јужна Африка, Шри Ланка, Св. Луџија, Суринаме, Тонга и Туркменистан. За Гвајану и Туркменистан, на пример, доступан је Ђини коефицијент само за 1998. годину, као и за Суринам само за 1999. годину. Слично томе, Ђини коефицијент за Либан је забележен само 2011. године. Дакле, у трећем моделу присутно је укупно 26 економија (59 укупан узорак економија – 7 комплетно изузетих економија – 4 без података о Ђини коефицијенту – 22 са недовољно података о Ђини коефицијенту).

Додатак В: Резултати вишеструке линеарне регресије

Multiple OLS – IF impact on EM for UMICs, 1991-2019

Albania

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.199 ^b	.039	-.174	.02743

a. Country = Albania

b. Predictors: (Constant), $\Delta IF3$, $\Delta IF2$, $\Delta IF1$, ΔIF

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.001	4	.000	.185	.943 ^c
	Residual	.014	18	.001		
	Total	.014	22			

a. Country = Albania

b. Dependent Variable: ΔEM

c. Predictors: (Constant), $\Delta IF3$, $\Delta IF2$, $\Delta IF1$, ΔIF

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	.003	.008		.352	.729
	ΔIF	-.006	.010	-.144	-.589	.563
	$\Delta IF1$	-.005	.010	-.117	-.488	.632
	$\Delta IF2$	-.001	.010	-.030	-.122	.904
	$\Delta IF3$	.001	.009	.040	.166	.870

a. Country = Albania

b. Dependent Variable: ΔEM

Algeria

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.527 ^b	.277	.071	.02789

a. Country = Algeria

b. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$, $\Delta I F 1$, $\Delta I F 2$, $\Delta I F$

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.004	4	.001	1.343	.303 ^c
	Residual	.011	14	.001		
	Total	.015	18			

a. Country = Algeria

b. Dependent Variable: $\Delta E M$

c. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$, $\Delta I F 1$, $\Delta I F 2$, $\Delta I F$

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	.006	.007		.886	.391
	$\Delta I F$	.002	.006	.075	.302	.767
	$\Delta I F 1$	.004	.006	.164	.674	.511
	$\Delta I F 2$	.001	.005	.023	.095	.926
	$\Delta I F 3$	.016	.008	.473	1.898	.079

a. Country = Algeria

b. Dependent Variable: $\Delta E M$

Argentina

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.333 ^b	.111	-.076	.06698

a. Country = Argentina

b. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$, $\Delta I F 1$, $\Delta I F$, $\Delta I F 2$

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.011	4	.003	.592	.673 ^c
	Residual	.085	19	.004		
	Total	.096	23			

a. Country = Argentina

b. Dependent Variable: $\Delta E M$

c. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$, $\Delta I F 1$, $\Delta I F$, $\Delta I F 2$

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	.009	.021		.444	.662
	$\Delta I F$	-.006	.017	-.090	-.367	.718
	$\Delta I F 1$	-.007	.019	-.093	-.344	.734
	$\Delta I F 2$	-.022	.022	-.272	-1.016	.323
	$\Delta I F 3$	.010	.020	.124	.510	.616

a. Country = Argentina

b. Dependent Variable: $\Delta E M$

Armenia

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.526 ^b	.276	.115	.01647

a. Country = Armenia

b. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$, $\Delta I F 2$, $\Delta I F 1$, $\Delta I F$

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.002	4	.000	1.718	.190 ^c
	Residual	.005	18	.000		
	Total	.007	22			

a. Country = Armenia

b. Dependent Variable: $\Delta E M$

c. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$, $\Delta I F 2$, $\Delta I F 1$, $\Delta I F$

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	.000	.004		-.028	.978
	$\Delta I F$	.004	.005	.179	.750	.463
	$\Delta I F 1$	-.006	.004	-.305	-1.332	.199
	$\Delta I F 2$	-.002	.002	-.272	-1.207	.243
	$\Delta I F 3$	-.002	.002	-.279	-1.157	.262

a. Country = Armenia

b. Dependent Variable: $\Delta E M$

Azerbaijan

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.574 ^b	.330	.151	.00471

a. Country = Azerbaijan

b. Predictors: (Constant), $\Delta IF3$, $\Delta IF1$, $\Delta IF2$, ΔIF

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.000	4	.000	1.847	.172 ^c
	Residual	.000	15	.000		
	Total	.000	19			

a. Country = Azerbaijan

b. Dependent Variable: ΔEM

c. Predictors: (Constant), $\Delta IF3$, $\Delta IF1$, $\Delta IF2$, ΔIF

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	.004	.001		3.570	.003
	ΔIF	.002	.001	.395	1.833	.087
	$\Delta IF1$	.001	.001	.249	1.165	.262
	$\Delta IF2$	.000	.001	.110	.516	.614
	$\Delta IF3$	.001	.001	.351	1.630	.124

a. Country = Azerbaijan

b. Dependent Variable: ΔEM

Belarus

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.130 ^b	.017	-.202	.01442

a. Country = Belarus

b. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$, $\Delta I F 2$, $\Delta I F$, $\Delta I F 1$

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.000	4	.000	.077	.988 ^c
	Residual	.004	18	.000		
	Total	.004	22			

a. Country = Belarus

b. Dependent Variable: $\Delta E M$

c. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$, $\Delta I F 2$, $\Delta I F$, $\Delta I F 1$

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	.000	.004		-.082	.935
	$\Delta I F$	4.385E-5	.002	.005	.023	.982
	$\Delta I F 1$	.001	.002	.066	.276	.786
	$\Delta I F 2$	.001	.002	.068	.285	.779
	$\Delta I F 3$	.001	.002	.098	.412	.685

a. Country = Belarus

b. Dependent Variable: $\Delta E M$

Belize

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.256 ^b	.066	-.131	.02379

a. Country = Belize

b. Predictors: (Constant), Δ IF3, Δ IF1, Δ IF2, Δ IF

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.001	4	.000	.334	.852 ^c
	Residual	.011	19	.001		
	Total	.012	23			

a. Country = Belize

b. Dependent Variable: Δ EM

c. Predictors: (Constant), Δ IF3, Δ IF1, Δ IF2, Δ IF

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	.006	.005		1.166	.258
	Δ IF	-2.381E-5	.002	-.003	-.012	.991
	Δ IF1	.001	.002	.102	.456	.653
	Δ IF2	-.002	.002	-.194	-.871	.395
	Δ IF3	-.001	.002	-.133	-.593	.560

a. Country = Belize

b. Dependent Variable: Δ EM

Bosnia and Herzegovina

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.415 ^b	.172	-.104	.03338

a. Country = Bosnia and Herzegovina

b. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$, $\Delta I F 2$, $\Delta I F$, $\Delta I F 1$

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.003	4	.001	.623	.655 ^c
	Residual	.013	12	.001		
	Total	.016	16			

a. Country = Bosnia and Herzegovina

b. Dependent Variable: $\Delta E M$

c. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$, $\Delta I F 2$, $\Delta I F$, $\Delta I F 1$

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	.013	.014		.876	.398
	$\Delta I F$	-.018	.012	-.446	-1.443	.174
	$\Delta I F 1$	-.004	.014	-.092	-.269	.793
	$\Delta I F 2$	-.011	.013	-.272	-.809	.434
	$\Delta I F 3$	-.002	.012	-.057	-.178	.861

a. Country = Bosnia and Herzegovina

b. Dependent Variable: $\Delta E M$

Bostwana

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.143 ^b	.020	-.186	.03181

a. Country = Bostwana

b. Predictors: (Constant), Δ IF3, Δ IF, Δ IF1, Δ IF2

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.000	4	.000	.099	.982 ^c
	Residual	.019	19	.001		
	Total	.020	23			

a. Country = Bostwana

b. Dependent Variable: Δ EM

c. Predictors: (Constant), Δ IF3, Δ IF, Δ IF1, Δ IF2

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	.011	.007		1.427	.170
	Δ IF	.000	.002	-.032	-.123	.903
	Δ IF1	-.001	.002	-.058	-.225	.824
	Δ IF2	-8.614E-5	.000	-.110	-.424	.676
	Δ IF3	.000	.000	-.130	-.508	.617

a. Country = Bostwana

b. Dependent Variable: Δ EM

Brazil

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.188 ^b	.036	-.168	.01281

a. Country = Brazil

b. Predictors: (Constant), $\Delta IF3$, $\Delta IF2$, $\Delta IF1$, ΔIF

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.000	4	.000	.175	.949 ^c
	Residual	.003	19	.000		
	Total	.003	23			

a. Country = Brazil

b. Dependent Variable: ΔEM

c. Predictors: (Constant), $\Delta IF3$, $\Delta IF2$, $\Delta IF1$, ΔIF

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	-.001	.004		-.342	.736
	ΔIF	.001	.005	.068	.295	.771
	$\Delta IF1$	-.002	.004	-.090	-.398	.695
	$\Delta IF2$	-.003	.004	-.159	-.702	.491
	$\Delta IF3$	-.001	.004	-.042	-.180	.859

a. Country = Brazil

b. Dependent Variable: ΔEM

Bulgaria

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.483 ^b	.234	.072	.03003

a. Country = Bulgaria

b. Predictors: (Constant), $\Delta IF3$, $\Delta IF2$, $\Delta IF1$, ΔIF

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.005	4	.001	1.449	.257 ^c
	Residual	.017	19	.001		
	Total	.022	23			

a. Country = Bulgaria

b. Dependent Variable: ΔEM

c. Predictors: (Constant), $\Delta IF3$, $\Delta IF2$, $\Delta IF1$, ΔIF

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	.009	.008		1.218	.238
	ΔIF	.008	.008	.221	1.046	.309
	$\Delta IF1$	.007	.007	.194	.964	.347
	$\Delta IF2$	-.006	.007	-.160	-.799	.434
	$\Delta IF3$	-.014	.008	-.402	-1.896	.073

a. Country = Bulgaria

b. Dependent Variable: ΔEM

China

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.394 ^b	.156	-.022	.00288

a. Country = China

b. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$, $\Delta I F 1$, $\Delta I F$, $\Delta I F 2$

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.000	4	.000	.875	.497 ^c
	Residual	.000	19	.000		
	Total	.000	23			

a. Country = China

b. Dependent Variable: $\Delta E M$

c. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$, $\Delta I F 1$, $\Delta I F$, $\Delta I F 2$

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	-.005	.001		-7.214	.000
	$\Delta I F$	-.003	.003	-.251	-1.171	.256
	$\Delta I F 1$	-.003	.003	-.247	-1.169	.257
	$\Delta I F 2$	.000	.002	.037	.149	.884
	$\Delta I F 3$	.001	.002	.193	.782	.444

a. Country = China

b. Dependent Variable: $\Delta E M$

Colombia

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.449 ^b	.202	.034	.02350

a. Country = Colombia

b. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$, $\Delta I F$, $\Delta I F 1$, $\Delta I F 2$

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.003	4	.001	1.200	.343 ^c
	Residual	.010	19	.001		
	Total	.013	23			

a. Country = Colombia

b. Dependent Variable: $\Delta E M$

c. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$, $\Delta I F$, $\Delta I F 1$, $\Delta I F 2$

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	.014	.007		2.164	.043
	$\Delta I F$	.002	.007	.060	.281	.782
	$\Delta I F 1$	.002	.007	.065	.303	.765
	$\Delta I F 2$	-.010	.007	-.308	-1.441	.166
	$\Delta I F 3$	-.009	.007	-.293	-1.369	.187

a. Country = Colombia

b. Dependent Variable: $\Delta E M$

Costa Rica

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.495 ^b	.245	.087	.02338

a. Country = Costa Rica

b. Predictors: (Constant), $\Delta IF3$, $\Delta IF1$, $\Delta IF2$, ΔIF

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.003	4	.001	1.545	.230 ^c
	Residual	.010	19	.001		
	Total	.014	23			

a. Country = Costa Rica

b. Dependent Variable: ΔEM

c. Predictors: (Constant), $\Delta IF3$, $\Delta IF1$, $\Delta IF2$, ΔIF

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	-.014	.008		-1.684	.109
	ΔIF	.040	.025	.332	1.644	.117
	$\Delta IF1$	.036	.025	.294	1.473	.157
	$\Delta IF2$	-.005	.025	-.044	-.218	.829
	$\Delta IF3$	.034	.025	.267	1.322	.202

a. Country = Costa Rica

b. Dependent Variable: ΔEM

Dominican Republic

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.198 ^b	.039	-.163	.01563

a. Country = Dominican Republic

b. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$, $\Delta I F$, $\Delta I F 2$, $\Delta I F 1$

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.000	4	.000	.194	.938 ^c
	Residual	.005	19	.000		
	Total	.005	23			

a. Country = Dominican Republic

b. Dependent Variable: $\Delta E M$

c. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$, $\Delta I F$, $\Delta I F 2$, $\Delta I F 1$

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	.002	.004		.453	.656
	$\Delta I F$	.003	.006	.101	.416	.682
	$\Delta I F 1$	-.003	.006	-.135	-.551	.588
	$\Delta I F 2$	-.003	.006	-.119	-.486	.633
	$\Delta I F 3$	-.001	.006	-.047	-.194	.848

a. Country = Dominican Republic

b. Dependent Variable: $\Delta E M$

Ecuador

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.384 ^b	.148	-.032	.02312

a. Country = Ecuador

b. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$, $\Delta I F 2$, $\Delta I F 1$, $\Delta I F$

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.002	4	.000	.822	.527 ^c
	Residual	.010	19	.001		
	Total	.012	23			

a. Country = Ecuador

b. Dependent Variable: $\Delta E M$

c. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$, $\Delta I F 2$, $\Delta I F 1$, $\Delta I F$

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	.004	.005		.776	.447
	$\Delta I F$	.001	.001	.149	.705	.489
	$\Delta I F 1$	.000	.001	-.108	-.510	.616
	$\Delta I F 2$	.001	.001	.115	.541	.595
	$\Delta I F 3$	-.001	.001	-.319	-1.505	.149

a. Country = Ecuador

b. Dependent Variable: $\Delta E M$

Equatorial Guinea

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.668 ^b	.447	.330	.00627

a. Country = Equatorial Guinea

b. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$, $\Delta I F 1$, $\Delta I F 2$, $\Delta I F$

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.001	4	.000	3.837	.019 ^c
	Residual	.001	19	.000		
	Total	.001	23			

a. Country = Equatorial Guinea

b. Dependent Variable: $\Delta E M$

c. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$, $\Delta I F 1$, $\Delta I F 2$, $\Delta I F$

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	.002	.002		1.252	.226
	$\Delta I F$	.000	.001	-.088	-.484	.634
	$\Delta I F 1$	-.002	.001	-.552	-3.135	.005
	$\Delta I F 2$	-.001	.001	-.364	-2.074	.052
	$\Delta I F 3$	-.001	.001	-.216	-1.187	.250

a. Country = Equatorial Guinea

b. Dependent Variable: $\Delta E M$

Fiji

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.437 ^b	.191	.021	.01523

a. Country = Fiji

b. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$, $\Delta I F$, $\Delta I F 2$, $\Delta I F 1$

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.001	4	.000	1.122	.375 ^c
	Residual	.004	19	.000		
	Total	.005	23			

a. Country = Fiji

b. Dependent Variable: $\Delta E M$

c. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$, $\Delta I F$, $\Delta I F 2$, $\Delta I F 1$

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	-.002	.003		-.567	.577
	$\Delta I F$	-6.842E-5	.000	-.063	-.302	.766
	$\Delta I F 1$	-1.883E-5	.000	-.017	-.083	.935
	$\Delta I F 2$	-3.703E-5	.000	-.034	-.163	.872
	$\Delta I F 3$	.000	.000	.427	2.037	.056

a. Country = Fiji

b. Dependent Variable: $\Delta E M$

Gabon

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.292 ^b	.085	-.107	.00597

a. Country = Gabon

b. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$, $\Delta I F$, $\Delta I F 1$, $\Delta I F 2$

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.000	4	.000	.443	.776 ^c
	Residual	.001	19	.000		
	Total	.001	23			

a. Country = Gabon

b. Dependent Variable: $\Delta E M$

c. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$, $\Delta I F$, $\Delta I F 1$, $\Delta I F 2$

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	.003	.001		2.257	.036
	$\Delta I F$	-3.973E-6	.000	-.013	-.057	.955
	$\Delta I F 1$	7.123E-5	.000	.227	1.025	.318
	$\Delta I F 2$	2.053E-5	.000	.065	.296	.771
	$\Delta I F 3$	-5.219E-5	.000	-.160	-.726	.476

a. Country = Gabon

b. Dependent Variable: $\Delta E M$

Georgia

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.808 ^b	.654	.547	.01775

a. Country = Georgia

b. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$, $\Delta I F 2$, $\Delta I F 1$, $\Delta I F$

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.008	4	.002	6.133	.005 ^c
	Residual	.004	13	.000		
	Total	.012	17			

a. Country = Georgia

b. Dependent Variable: $\Delta E M$

c. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$, $\Delta I F 2$, $\Delta I F 1$, $\Delta I F$

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	.009	.006		1.525	.151
	$\Delta I F$	-.001	.008	-.015	-.088	.931
	$\Delta I F 1$	-.003	.009	-.062	-.368	.719
	$\Delta I F 2$	-.036	.008	-.781	-4.687	.000
	$\Delta I F 3$	.009	.008	.195	1.136	.277

a. Country = Georgia

b. Dependent Variable: $\Delta E M$

Guatemala

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.376 ^b	.142	-.039	.03012

a. Country = Guatemala

b. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$, $\Delta I F 2$, $\Delta I F 1$, $\Delta I F$

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.003	4	.001	.784	.549 ^c
	Residual	.017	19	.001		
	Total	.020	23			

a. Country = Guatemala

b. Dependent Variable: $\Delta E M$

c. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$, $\Delta I F 2$, $\Delta I F 1$, $\Delta I F$

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	-.003	.007		-.425	.675
	$\Delta I F$	.001	.002	.068	.316	.755
	$\Delta I F 1$	.002	.002	.274	1.279	.216
	$\Delta I F 2$	.002	.002	.231	1.076	.296
	$\Delta I F 3$	-.001	.002	-.111	-.514	.613

a. Country = Guatemala

b. Dependent Variable: $\Delta E M$

Guyana

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.592 ^b	.351	.214	.00959

a. Country = Guyana

b. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$, $\Delta I F 1$, $\Delta I F 2$, $\Delta I F$

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.001	4	.000	2.568	.071 ^c
	Residual	.002	19	.000		
	Total	.003	23			

a. Country = Guyana

b. Dependent Variable: $\Delta E M$

c. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$, $\Delta I F 1$, $\Delta I F 2$, $\Delta I F$

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	-.002	.002		-.832	.415
	$\Delta I F$	-.004	.003	-.239	-1.114	.279
	$\Delta I F 1$	.010	.005	.440	2.054	.054
	$\Delta I F 2$	.006	.005	.232	1.181	.252
	$\Delta I F 3$	-.002	.001	-.399	-1.914	.071

a. Country = Guyana

b. Dependent Variable: $\Delta E M$

Iran, Islamic Republic of

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.418 ^b	.175	.001	.01798

a. Country = Iran, Islamic Republic of

b. Predictors: (Constant), $\Delta IF3$, $\Delta IF2$, $\Delta IF1$, ΔIF

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.001	4	.000	1.005	.429 ^c
	Residual	.006	19	.000		
	Total	.007	23			

a. Country = Iran, Islamic Republic of

b. Dependent Variable: ΔEM

c. Predictors: (Constant), $\Delta IF3$, $\Delta IF2$, $\Delta IF1$, ΔIF

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	-.004	.004		-.852	.405
	ΔIF	.000	.002	-.042	-.173	.864
	$\Delta IF1$	.003	.002	.435	1.816	.085
	$\Delta IF2$	.001	.001	.155	.682	.503
	$\Delta IF3$	.000	.001	-.124	-.528	.604

a. Country = Iran, Islamic Republic of

b. Dependent Variable: ΔEM

Iraq

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.530 ^b	.281	-.007	.02802

a. Country = Iraq

b. Predictors: (Constant), $\Delta IF3$, $\Delta IF2$, ΔIF , $\Delta IF1$

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.003	4	.001	.977	.462 ^c
	Residual	.008	10	.001		
	Total	.011	14			

a. Country = Iraq

b. Dependent Variable: ΔEM

c. Predictors: (Constant), $\Delta IF3$, $\Delta IF2$, ΔIF , $\Delta IF1$

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	-.005	.008		-.553	.593
	ΔIF	.007	.007	.289	1.031	.327
	$\Delta IF1$	-2.688E-6	.000	-.076	-.272	.791
	$\Delta IF2$	-9.941E-6	.000	-.282	-1.042	.322
	$\Delta IF3$	-1.385E-5	.000	-.396	-1.442	.180

a. Country = Iraq

b. Dependent Variable: ΔEM

Jamaica

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.450 ^b	.203	.035	.01255

a. Country = Jamaica

b. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$, $\Delta I F 2$, $\Delta I F 1$, $\Delta I F$

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.001	4	.000	1.208	.340 ^c
	Residual	.003	19	.000		
	Total	.004	23			

a. Country = Jamaica

b. Dependent Variable: $\Delta E M$

c. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$, $\Delta I F 2$, $\Delta I F 1$, $\Delta I F$

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	.000	.004		-.095	.925
	$\Delta I F$	-.001	.006	-.043	-.204	.841
	$\Delta I F 1$	-.005	.006	-.170	-.813	.426
	$\Delta I F 2$	.008	.006	.313	1.502	.150
	$\Delta I F 3$	.006	.006	.227	1.072	.297

a. Country = Jamaica

b. Dependent Variable: $\Delta E M$

Jordan

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.205 ^b	.042	-.159	.02053

a. Country = Jordan

b. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$, $\Delta I F 2$, $\Delta I F$, $\Delta I F 1$

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.000	4	.000	.209	.930 ^c
	Residual	.008	19	.000		
	Total	.008	23			

a. Country = Jordan

b. Dependent Variable: $\Delta E M$

c. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$, $\Delta I F 2$, $\Delta I F$, $\Delta I F 1$

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	-.001	.005		-.124	.902
	$\Delta I F$	.000	.001	.093	.409	.687
	$\Delta I F 1$	1.606E-5	.001	.004	.017	.986
	$\Delta I F 2$	.000	.001	-.094	-.418	.681
	$\Delta I F 3$	-.001	.001	-.172	-.761	.456

a. Country = Jordan

b. Dependent Variable: $\Delta E M$

Kazakhstan

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.720 ^b	.518	.411	.00642

a. Country = Kazakhstan

b. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$, $\Delta I F$, $\Delta I F 1$, $\Delta I F 2$

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.001	4	.000	4.831	.008 ^c
	Residual	.001	18	.000		
	Total	.002	22			

a. Country = Kazakhstan

b. Dependent Variable: $\Delta E M$

c. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$, $\Delta I F$, $\Delta I F 1$, $\Delta I F 2$

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	.003	.002		1.428	.170
	$\Delta I F$	.002	.002	.170	.990	.335
	$\Delta I F 1$	.003	.002	.210	1.125	.275
	$\Delta I F 2$	.001	.002	.094	.497	.625
	$\Delta I F 3$	-.002	.001	-.676	-3.927	.001

a. Country = Kazakhstan

b. Dependent Variable: $\Delta E M$

Lebanon

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.340 ^b	.116	-.071	.00451

a. Country = Lebanon

b. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$, $\Delta I F 1$, $\Delta I F$, $\Delta I F 2$

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.000	4	.000	.621	.653 ^c
	Residual	.000	19	.000		
	Total	.000	23			

a. Country = Lebanon

b. Dependent Variable: $\Delta E M$

c. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$, $\Delta I F 1$, $\Delta I F$, $\Delta I F 2$

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	.004	.001		4.045	.001
	$\Delta I F$	.000	.000	.207	.957	.351
	$\Delta I F 1$	.000	.000	-.234	-1.083	.292
	$\Delta I F 2$	8.266E-5	.000	.083	.384	.705
	$\Delta I F 3$	8.856E-5	.000	.097	.448	.659

a. Country = Lebanon

b. Dependent Variable: $\Delta E M$

Libya

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.419 ^b	.176	-.099	.00743

a. Country = Libya

b. Predictors: (Constant), $\Delta IF3$, $\Delta IF1$, ΔIF , $\Delta IF2$

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.000	4	.000	.640	.644 ^c
	Residual	.001	12	.000		
	Total	.001	16			

a. Country = Libya

b. Dependent Variable: ΔEM

c. Predictors: (Constant), $\Delta IF3$, $\Delta IF1$, ΔIF , $\Delta IF2$

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	.007	.002		3.889	.002
	ΔIF	.001	.002	.128	.408	.690
	$\Delta IF1$	-.001	.002	-.216	-.607	.555
	$\Delta IF2$	.003	.002	.510	1.404	.186
	$\Delta IF3$	.000	.002	-.060	-.186	.856

a. Country = Libya

b. Dependent Variable: ΔEM

Macedonia

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.217 ^b	.047	-.191	.02940

a. Country = Macedonia, FYR

b. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$, $\Delta I F 1$, $\Delta I F$, $\Delta I F 2$

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.001	4	.000	.197	.936 ^c
	Residual	.014	16	.001		
	Total	.015	20			

a. Country = Macedonia, FYR

b. Dependent Variable: $\Delta E M$

c. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$, $\Delta I F 1$, $\Delta I F$, $\Delta I F 2$

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	.007	.009		.771	.452
	$\Delta I F$	.001	.003	.077	.306	.763
	$\Delta I F 1$	.003	.003	.223	.878	.393
	$\Delta I F 2$	.001	.003	.046	.180	.860
	$\Delta I F 3$	.000	.003	.014	.058	.954

a. Country = Macedonia, FYR

b. Dependent Variable: $\Delta E M$

Malaysia

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.885 ^b	.784	.738	.00400

a. Country = Malaysia

b. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$, $\Delta I F$, $\Delta I F 1$, $\Delta I F 2$

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.001	4	.000	17.202	.000 ^c
	Residual	.000	19	.000		
	Total	.001	23			

a. Country = Malaysia

b. Dependent Variable: $\Delta E M$

c. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$, $\Delta I F$, $\Delta I F 1$, $\Delta I F 2$

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	-.001	.001		-1.437	.167
	$\Delta I F$	4.865E-5	.000	.119	1.113	.280
	$\Delta I F 1$	.000	.000	.546	5.086	.000
	$\Delta I F 2$	.000	.000	.459	4.282	.000
	$\Delta I F 3$	.000	.000	.613	5.715	.000

a. Country = Malaysia

b. Dependent Variable: $\Delta E M$

Maldives

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.138 ^b	.019	-.188	.01564

a. Country = Maldives

b. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$, $\Delta I F 1$, $\Delta I F$, $\Delta I F 2$

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.000	4	.000	.092	.984 ^c
	Residual	.005	19	.000		
	Total	.005	23			

a. Country = Maldives

b. Dependent Variable: $\Delta E M$

c. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$, $\Delta I F 1$, $\Delta I F$, $\Delta I F 2$

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	.006	.007		.751	.462
	$\Delta I F$	.001	.010	.015	.057	.955
	$\Delta I F 1$	.002	.011	.053	.188	.853
	$\Delta I F 2$	.006	.011	.151	.542	.594
	$\Delta I F 3$	.004	.010	.110	.420	.679

a. Country = Maldives

b. Dependent Variable: $\Delta E M$

Mauritius

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.388 ^b	.151	-.028	.00909

a. Country = Mauritius

b. Predictors: (Constant), $\Delta IF3$, $\Delta IF2$, ΔIF , $\Delta IF1$

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.000	4	.000	.843	.515 ^c
	Residual	.002	19	.000		
	Total	.002	23			

a. Country = Mauritius

b. Dependent Variable: ΔEM

c. Predictors: (Constant), $\Delta IF3$, $\Delta IF2$, ΔIF , $\Delta IF1$

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	-.002	.002		-.895	.382
	ΔIF	.001	.001	.179	.793	.438
	$\Delta IF1$	.002	.001	.334	1.478	.156
	$\Delta IF2$	.001	.001	.130	.575	.572
	$\Delta IF3$	.000	.001	.059	.262	.796

a. Country = Mauritius

b. Dependent Variable: ΔEM

Mexico

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.543 ^b	.295	.147	.01194

a. Country = Mexico

b. Predictors: (Constant), $\Delta IF3$, $\Delta IF1$, ΔIF , $\Delta IF2$

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.001	4	.000	1.989	.137 ^c
	Residual	.003	19	.000		
	Total	.004	23			

a. Country = Mexico

b. Dependent Variable: ΔEM

c. Predictors: (Constant), $\Delta IF3$, $\Delta IF1$, ΔIF , $\Delta IF2$

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	.002	.004		.591	.562
	ΔIF	-.003	.006	-.103	-.479	.638
	$\Delta IF1$	-.011	.006	-.444	-1.882	.075
	$\Delta IF2$	.001	.006	.033	.140	.890
	$\Delta IF3$	.008	.005	.300	1.391	.180

a. Country = Mexico

b. Dependent Variable: ΔEM

Montenegro

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.938 ^b	.880	.720	.01254

a. Country = Montenegro

b. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$, $\Delta I F 1$, $\Delta I F$, $\Delta I F 2$

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.003	4	.001	5.491	.097 ^c
	Residual	.000	3	.000		
	Total	.004	7			

a. Country = Montenegro

b. Dependent Variable: $\Delta E M$

c. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$, $\Delta I F 1$, $\Delta I F$, $\Delta I F 2$

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	.007	.005		1.484	.235
	$\Delta I F$	.037	.009	.997	4.020	.028
	$\Delta I F 1$	.006	.011	.161	.515	.642
	$\Delta I F 2$	.008	.016	.154	.505	.648
	$\Delta I F 3$	-.008	.016	-.117	-.486	.660

a. Country = Montenegro

b. Dependent Variable: $\Delta E M$

Namibia

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.298 ^b	.089	-.103	.01925

a. Country = Namibia

b. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$, $\Delta I F 2$, $\Delta I F$, $\Delta I F 1$

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.001	4	.000	.463	.762 ^c
	Residual	.007	19	.000		
	Total	.008	23			

a. Country = Namibia

b. Dependent Variable: $\Delta E M$

c. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$, $\Delta I F 2$, $\Delta I F$, $\Delta I F 1$

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	-.002	.006		-.345	.734
	$\Delta I F$	.002	.005	.093	.393	.699
	$\Delta I F 1$	.005	.005	.243	1.010	.325
	$\Delta I F 2$	-.002	.005	-.080	-.336	.741
	$\Delta I F 3$	.004	.005	.221	.908	.375

a. Country = Namibia

b. Dependent Variable: $\Delta E M$

Paraguay

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.344 ^b	.119	-.067	.02342

a. Country = Paraguay

b. Predictors: (Constant), Δ IF3, Δ IF1, Δ IF2, Δ IF

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.001	4	.000	.639	.641 ^c
	Residual	.010	19	.001		
	Total	.012	23			

a. Country = Paraguay

b. Dependent Variable: Δ EM

c. Predictors: (Constant), Δ IF3, Δ IF1, Δ IF2, Δ IF

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	.001	.006		.133	.896
	Δ IF	-.001	.001	-.169	-.765	.454
	Δ IF1	.000	.001	.058	.262	.796
	Δ IF2	.001	.001	.257	1.169	.257
	Δ IF3	.000	.001	-.133	-.603	.554

a. Country = Paraguay

b. Dependent Variable: Δ EM

Peru

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.273 ^b	.075	-.120	.01648

a. Country = Peru

b. Predictors: (Constant), Δ IF3, Δ IF, Δ IF1, Δ IF2

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.000	4	.000	.384	.817 ^c
	Residual	.005	19	.000		
	Total	.006	23			

a. Country = Peru

b. Dependent Variable: Δ EM

c. Predictors: (Constant), Δ IF3, Δ IF, Δ IF1, Δ IF2

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	.008	.004		1.924	.069
	Δ IF	.008	.008	.226	.943	.358
	Δ IF1	.005	.009	.234	.534	.600
	Δ IF2	-7.285E-5	.004	-.011	-.018	.986
	Δ IF3	-7.694E-5	.002	-.016	-.037	.971

a. Country = Peru

b. Dependent Variable: Δ EM

Romania

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.218 ^b	.048	-.153	.02751

a. Country = Romania

b. Predictors: (Constant), $\Delta IF3$, $\Delta IF2$, $\Delta IF1$, ΔIF

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.001	4	.000	.238	.913 ^c
	Residual	.014	19	.001		
	Total	.015	23			

a. Country = Romania

b. Dependent Variable: ΔEM

c. Predictors: (Constant), $\Delta IF3$, $\Delta IF2$, $\Delta IF1$, ΔIF

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	-.010	.007		-1.311	.206
	ΔIF	.004	.007	.132	.557	.584
	$\Delta IF1$	-.002	.006	-.094	-.419	.680
	$\Delta IF2$	.002	.006	.097	.427	.674
	$\Delta IF3$	.002	.006	.086	.366	.719

a. Country = Romania

b. Dependent Variable: ΔEM

Russian Federation

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.387 ^b	.150	-.039	.02153

a. Country = Russian Federation

b. Predictors: (Constant), $\Delta IF3$, ΔIF , $\Delta IF1$, $\Delta IF2$

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.001	4	.000	.792	.545 ^c
	Residual	.008	18	.000		
	Total	.010	22			

a. Country = Russian Federation

b. Dependent Variable: ΔEM

c. Predictors: (Constant), $\Delta IF3$, ΔIF , $\Delta IF1$, $\Delta IF2$

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	.010	.007		1.444	.166
	ΔIF	-.003	.005	-.116	-.502	.622
	$\Delta IF1$	-.008	.005	-.389	-1.646	.117
	$\Delta IF2$	-.006	.005	-.289	-1.183	.252
	$\Delta IF3$	-.002	.007	-.070	-.307	.762

a. Country = Russian Federation

b. Dependent Variable: ΔEM

Samoa

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.526 ^b	.277	.125	.00873

a. Country = Samoa

b. Predictors: (Constant), Δ IF3, Δ IF1, Δ IF2, Δ IF

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.001	4	.000	1.819	.167 ^c
	Residual	.001	19	.000		
	Total	.002	23			

a. Country = Samoa

b. Dependent Variable: Δ EM

c. Predictors: (Constant), Δ IF3, Δ IF1, Δ IF2, Δ IF

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	-.008	.002		-4.052	.001
	Δ IF	.001	.000	.352	1.776	.092
	Δ IF1	.001	.000	.372	1.873	.076
	Δ IF2	9.491E-5	.000	.042	.210	.836
	Δ IF3	.000	.000	-.182	-.916	.371

a. Country = Samoa

b. Dependent Variable: Δ EM

Serbia

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.093 ^b	.009	-.212	.03729

a. Country = Serbia

b. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$, $\Delta I F 1$, $\Delta I F$, $\Delta I F 2$

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.000	4	.000	.039	.997 ^c
	Residual	.025	18	.001		
	Total	.025	22			

a. Country = Serbia

b. Dependent Variable: $\Delta E M$

c. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$, $\Delta I F 1$, $\Delta I F$, $\Delta I F 2$

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	-.002	.009		-.224	.825
	$\Delta I F$	-1.385E-8	.000	-.063	-.268	.792
	$\Delta I F 1$	3.730E-10	.000	.002	.007	.994
	$\Delta I F 2$	9.538E-9	.000	.043	.184	.856
	$\Delta I F 3$	1.088E-8	.000	.050	.211	.836

a. Country = Serbia

b. Dependent Variable: $\Delta E M$

South Africa

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.617 ^b	.380	.250	.02281

a. Country = South Africa

b. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$, $\Delta I F 2$, $\Delta I F$, $\Delta I F 1$

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.006	4	.002	2.915	.049 ^c
	Residual	.010	19	.001		
	Total	.016	23			

a. Country = South Africa

b. Dependent Variable: $\Delta E M$

c. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$, $\Delta I F 2$, $\Delta I F$, $\Delta I F 1$

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	.000	.006		.042	.967
	$\Delta I F$	.001	.002	.137	.759	.457
	$\Delta I F 1$	.001	.001	.310	1.704	.105
	$\Delta I F 2$	-.002	.001	-.477	-2.639	.016
	$\Delta I F 3$	-.001	.001	-.188	-1.034	.314

a. Country = South Africa

b. Dependent Variable: $\Delta E M$

Sri Lanka

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.710 ^b	.504	.399	.01616

a. Country = Sri Lanka

b. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$, $\Delta I F 2$, $\Delta I F 1$, $\Delta I F$

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.005	4	.001	4.823	.007 ^c
	Residual	.005	19	.000		
	Total	.010	23			

a. Country = Sri Lanka

b. Dependent Variable: $\Delta E M$

c. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$, $\Delta I F 2$, $\Delta I F 1$, $\Delta I F$

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	-.006	.005		-1.228	.234
	$\Delta I F$	.005	.006	.146	.785	.442
	$\Delta I F 1$	.021	.006	.652	3.539	.002
	$\Delta I F 2$	.004	.006	.143	.781	.444
	$\Delta I F 3$	-.002	.005	-.066	-.354	.727

a. Country = Sri Lanka

b. Dependent Variable: $\Delta E M$

St. Lucia

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.499 ^b	.249	.091	.03257

a. Country = St. Lucia

b. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$, $\Delta I F$, $\Delta I F 1$, $\Delta I F 2$

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.007	4	.002	1.579	.221 ^c
	Residual	.020	19	.001		
	Total	.027	23			

a. Country = St. Lucia

b. Dependent Variable: $\Delta E M$

c. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$, $\Delta I F$, $\Delta I F 1$, $\Delta I F 2$

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	-.007	.008		-.916	.371
	$\Delta I F$	.003	.010	.058	.276	.785
	$\Delta I F 1$	.019	.010	.380	1.816	.085
	$\Delta I F 2$	.020	.011	.395	1.879	.076
	$\Delta I F 3$	.008	.011	.160	.768	.452

a. Country = St. Lucia

b. Dependent Variable: $\Delta E M$

St. Vincent and the Grenadines

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.283 ^b	.080	-.114	.01267

a. Country = St. Vincent and the Grenadines

b. Predictors: (Constant), Δ IF3, Δ IF2, Δ IF1, Δ IF

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.000	4	.000	.414	.797 ^c
	Residual	.003	19	.000		
	Total	.003	23			

a. Country = St. Vincent and the Grenadines

b. Dependent Variable: Δ EM

c. Predictors: (Constant), Δ IF3, Δ IF2, Δ IF1, Δ IF

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	.001	.003		.302	.766
	Δ IF	.004	.005	.180	.782	.444
	Δ IF1	.006	.005	.266	1.156	.262
	Δ IF2	.001	.005	.051	.226	.824
	Δ IF3	.002	.005	.104	.455	.655

a. Country = St. Vincent and the Grenadines

b. Dependent Variable: Δ EM

Suriname

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.384 ^b	.148	-.032	.01802

a. Country = Suriname

b. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$, $\Delta I F 1$, $\Delta I F 2$, $\Delta I F$

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.001	4	.000	.823	.526 ^c
	Residual	.006	19	.000		
	Total	.007	23			

a. Country = Suriname

b. Dependent Variable: $\Delta E M$

c. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$, $\Delta I F 1$, $\Delta I F 2$, $\Delta I F$

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	.008	.006		1.419	.172
	$\Delta I F$	.003	.002	.382	1.761	.094
	$\Delta I F 1$	.001	.002	.081	.379	.709
	$\Delta I F 2$	-3.814E-5	.002	-.005	-.023	.982
	$\Delta I F 3$	.000	.002	.019	.086	.932

a. Country = Suriname

b. Dependent Variable: $\Delta E M$

Thailand

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.631 ^b	.398	.271	.00913

a. Country = Thailand

b. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$, $\Delta I F$, $\Delta I F 2$, $\Delta I F 1$

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.001	4	.000	3.138	.039 ^c
	Residual	.002	19	.000		
	Total	.003	23			

a. Country = Thailand

b. Dependent Variable: $\Delta E M$

c. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$, $\Delta I F$, $\Delta I F 2$, $\Delta I F 1$

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	.002	.003		.743	.467
	$\Delta I F$	-.004	.002	-.350	-1.845	.081
	$\Delta I F 1$	-.004	.002	-.425	-2.092	.050
	$\Delta I F 2$	-.004	.002	-.350	-1.748	.097
	$\Delta I F 3$	-.005	.002	-.482	-2.566	.019

a. Country = Thailand

b. Dependent Variable: $\Delta E M$

Tonga

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.597 ^b	.356	.220	.00701

a. Country = Tonga

b. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$, $\Delta I F 2$, $\Delta I F 1$, $\Delta I F$

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.001	4	.000	2.624	.067 ^c
	Residual	.001	19	.000		
	Total	.001	23			

a. Country = Tonga

b. Dependent Variable: $\Delta E M$

c. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$, $\Delta I F 2$, $\Delta I F 1$, $\Delta I F$

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	-.003	.002		-1.810	.086
	$\Delta I F$	.000	.000	.300	1.569	.133
	$\Delta I F 1$	.000	.000	.228	1.214	.240
	$\Delta I F 2$	.001	.000	.555	2.939	.008
	$\Delta I F 3$	.000	.000	.196	1.017	.322

a. Country = Tonga

b. Dependent Variable: $\Delta E M$

Turkey

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.283 ^b	.080	-.114	.02247

a. Country = Turkey

b. Predictors: (Constant), $\Delta IF3$, $\Delta IF1$, $\Delta IF2$, ΔIF

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.001	4	.000	.412	.797 ^c
	Residual	.010	19	.001		
	Total	.010	23			

a. Country = Turkey

b. Dependent Variable: ΔEM

c. Predictors: (Constant), $\Delta IF3$, $\Delta IF1$, $\Delta IF2$, ΔIF

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	.002	.006		.387	.703
	ΔIF	-.002	.006	-.056	-.253	.803
	$\Delta IF1$	-.004	.006	-.142	-.644	.527
	$\Delta IF2$	-.005	.006	-.173	-.782	.444
	$\Delta IF3$	-.004	.006	-.153	-.687	.501

a. Country = Turkey

b. Dependent Variable: ΔEM

Turkmenistan

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.758 ^b	.575	.480	.00278

a. Country = Turkmenistan

b. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$, $\Delta I F 2$, $\Delta I F$, $\Delta I F 1$

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.000	4	.000	6.084	.003 ^c
	Residual	.000	18	.000		
	Total	.000	22			

a. Country = Turkmenistan

b. Dependent Variable: $\Delta E M$

c. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$, $\Delta I F 2$, $\Delta I F$, $\Delta I F 1$

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	.002	.001		2.109	.049
	$\Delta I F$	-.001	.001	-.121	-.762	.456
	$\Delta I F 1$	.000	.001	.076	.463	.649
	$\Delta I F 2$	.001	.001	.184	1.185	.251
	$\Delta I F 3$	-1.827E-9	.000	-.782	-4.682	.000

a. Country = Turkmenistan

b. Dependent Variable: $\Delta E M$

Venezuela

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.281 ^b	.079	-.115	.02275

a. Country = Venezuela

b. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$, $\Delta I F 1$, $\Delta I F$, $\Delta I F 2$

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.001	4	.000	.407	.801 ^c
	Residual	.010	19	.001		
	Total	.011	23			

a. Country = Venezuela

b. Dependent Variable: $\Delta E M$

c. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$, $\Delta I F 1$, $\Delta I F$, $\Delta I F 2$

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	.000	.005		.080	.937
	$\Delta I F$	.001	.001	.189	.845	.408
	$\Delta I F 1$	.000	.001	.095	.423	.677
	$\Delta I F 2$	-.001	.001	-.161	-.719	.481
	$\Delta I F 3$	.000	.001	-.045	-.197	.846

a. Country = Venezuela

b. Dependent Variable: $\Delta E M$

Multiple OLS – IF impact on WS for UMICs, 1991-2019

Albania

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.397 ^b	.158	-.030	.11228

a. Country = Albania

b. Predictors: (Constant), $\Delta IF3$, $\Delta IF2$, $\Delta IF1$, ΔIF

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.042	4	.011	.841	.517 ^c
	Residual	.227	18	.013		
	Total	.269	22			

a. Country = Albania

b. Dependent Variable: ΔWS

c. Predictors: (Constant), $\Delta IF3$, $\Delta IF2$, $\Delta IF1$, ΔIF

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	.014	.033		.437	.667
	ΔIF	.032	.040	.179	.785	.443
	$\Delta IF1$	.021	.040	.118	.525	.606
	$\Delta IF2$	.035	.040	.198	.868	.397
	$\Delta IF3$	-.040	.035	-.258	-1.148	.266

a. Country = Albania

b. Dependent Variable: ΔWS

Algeria

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.607 ^b	.369	.189	.02657

a. Country = Algeria

b. Predictors: (Constant), $\Delta IF3$, $\Delta IF1$, $\Delta IF2$, ΔIF

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.006	4	.001	2.047	.143 ^c
	Residual	.010	14	.001		
	Total	.016	18			

a. Country = Algeria

b. Dependent Variable: ΔWS

c. Predictors: (Constant), $\Delta IF3$, $\Delta IF1$, $\Delta IF2$, ΔIF

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	.010	.006		1.621	.127
	ΔIF	.003	.005	.143	.613	.550
	$\Delta IF1$	.007	.005	.288	1.265	.227
	$\Delta IF2$	6.324E-5	.005	.003	.012	.990
	$\Delta IF3$	-.018	.008	-.517	-2.216	.044

a. Country = Algeria

b. Dependent Variable: ΔWS

Argentina

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.475 ^b	.225	.062	.00792

a. Country = Argentina

b. Predictors: (Constant), Δ IF3, Δ IF1, Δ IF, Δ IF2

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.000	4	.000	1.381	.278 ^c
	Residual	.001	19	.000		
	Total	.002	23			

a. Country = Argentina

b. Dependent Variable: Δ WS

c. Predictors: (Constant), Δ IF3, Δ IF1, Δ IF, Δ IF2

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	.005	.002		2.201	.040
	Δ IF	-.001	.002	-.059	-.257	.800
	Δ IF1	-.001	.002	-.111	-.438	.666
	Δ IF2	-.004	.003	-.386	-1.542	.140
	Δ IF3	-.005	.002	-.505	-2.229	.038

a. Country = Argentina

b. Dependent Variable: Δ WS

Armenia

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.481 ^b	.231	.061	.05890

a. Country = Armenia

b. Predictors: (Constant), Δ IF3, Δ IF2, Δ IF1, Δ IF

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.019	4	.005	1.354	.289 ^c
	Residual	.062	18	.003		
	Total	.081	22			

a. Country = Armenia

b. Dependent Variable: Δ WS

c. Predictors: (Constant), Δ IF3, Δ IF2, Δ IF1, Δ IF

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	.016	.015		1.100	.286
	Δ IF	-.030	.017	-.431	-1.749	.097
	Δ IF1	-.005	.015	-.074	-.313	.758
	Δ IF2	.007	.007	.245	1.055	.306
	Δ IF3	.006	.007	.189	.759	.458

a. Country = Armenia

b. Dependent Variable: Δ WS

Azerbaijan

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.175 ^b	.031	-.228	.07566

a. Country = Azerbaijan

b. Predictors: (Constant), Δ IF3, Δ IF1, Δ IF2, Δ IF

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.003	4	.001	.119	.974 ^c
	Residual	.086	15	.006		
	Total	.089	19			

a. Country = Azerbaijan

b. Dependent Variable: Δ WS

c. Predictors: (Constant), Δ IF3, Δ IF1, Δ IF2, Δ IF

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	.011	.020		.582	.569
	Δ IF	-.002	.014	-.031	-.120	.906
	Δ IF1	-.006	.014	-.108	-.419	.681
	Δ IF2	-.004	.014	-.071	-.276	.787
	Δ IF3	-.006	.014	-.110	-.425	.677

a. Country = Azerbaijan

b. Dependent Variable: Δ WS

Belarus

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.445 ^b	.198	.020	.00303

a. Country = Belarus

b. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$, $\Delta I F 2$, $\Delta I F$, $\Delta I F 1$

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.000	4	.000	1.111	.382 ^c
	Residual	.000	18	.000		
	Total	.000	22			

a. Country = Belarus

b. Dependent Variable: $\Delta W S$

c. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$, $\Delta I F 2$, $\Delta I F$, $\Delta I F 1$

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	-.001	.001		-.872	.395
	$\Delta I F$	.000	.000	-.091	-.422	.678
	$\Delta I F 1$	.000	.000	-.091	-.425	.676
	$\Delta I F 2$	.001	.000	.408	1.903	.073
	$\Delta I F 3$	.000	.000	-.091	-.421	.679

a. Country = Belarus

b. Dependent Variable: $\Delta W S$

Belize

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.155 ^b	.024	-.181	.04640

a. Country = Belize

b. Predictors: (Constant), Δ IF3, Δ IF1, Δ IF2, Δ IF

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.001	4	.000	.117	.975 ^c
	Residual	.041	19	.002		
	Total	.042	23			

a. Country = Belize

b. Dependent Variable: Δ WS

c. Predictors: (Constant), Δ IF3, Δ IF1, Δ IF2, Δ IF

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	.007	.010		.754	.460
	Δ IF	.001	.004	.051	.220	.828
	Δ IF1	.002	.004	.092	.403	.691
	Δ IF2	-.002	.004	-.109	-.479	.637
	Δ IF3	.001	.004	.060	.260	.797

a. Country = Belize

b. Dependent Variable: Δ WS

Bosnia and Herzegovina

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.536 ^b	.287	.049	.04421

a. Country = Bosnia and Herzegovina

b. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$, $\Delta I F 2$, $\Delta I F$, $\Delta I F 1$

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.009	4	.002	1.207	.358 ^c
	Residual	.023	12	.002		
	Total	.033	16			

a. Country = Bosnia and Herzegovina

b. Dependent Variable: $\Delta W S$

c. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$, $\Delta I F 2$, $\Delta I F$, $\Delta I F 1$

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	.038	.019		1.982	.071
	$\Delta I F$	-.032	.016	-.554	-1.930	.078
	$\Delta I F 1$	-.029	.018	-.504	-1.585	.139
	$\Delta I F 2$	-.020	.018	-.356	-1.140	.277
	$\Delta I F 3$	.001	.016	.014	.047	.963

a. Country = Bosnia and Herzegovina

b. Dependent Variable: $\Delta W S$

Bostwana

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.488 ^b	.238	.078	.05922

a. Country = Bostwana

b. Predictors: (Constant), Δ IF3, Δ IF, Δ IF1, Δ IF2

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.021	4	.005	1.484	.246 ^c
	Residual	.067	19	.004		
	Total	.087	23			

a. Country = Bostwana

b. Dependent Variable: Δ WS

c. Predictors: (Constant), Δ IF3, Δ IF, Δ IF1, Δ IF2

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	.013	.014		.927	.365
	Δ IF	-2.101E-5	.005	-.001	-.005	.996
	Δ IF1	.000	.005	-.013	-.057	.955
	Δ IF2	-.001	.000	-.489	-2.140	.046
	Δ IF3	.000	.000	-.072	-.317	.755

a. Country = Bostwana

b. Dependent Variable: Δ WS

Brazil

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.586 ^b	.343	.205	.03234

a. Country = Brazil

b. Predictors: (Constant), Δ IF3, Δ IF2, Δ IF1, Δ IF

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.010	4	.003	2.480	.079 ^c
	Residual	.020	19	.001		
	Total	.030	23			

a. Country = Brazil

b. Dependent Variable: Δ WS

c. Predictors: (Constant), Δ IF3, Δ IF2, Δ IF1, Δ IF

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	-.006	.009		-.724	.478
	Δ IF	.024	.012	.390	2.042	.055
	Δ IF1	.023	.011	.402	2.144	.045
	Δ IF2	.001	.011	.024	.126	.901
	Δ IF3	.002	.011	.040	.211	.835

a. Country = Brazil

b. Dependent Variable: Δ WS

Bulgaria

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.711 ^b	.506	.402	.00836

a. Country = Bulgaria

b. Predictors: (Constant), $\Delta IF3$, $\Delta IF2$, $\Delta IF1$, ΔIF

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.001	4	.000	4.867	.007 ^c
	Residual	.001	19	.000		
	Total	.003	23			

a. Country = Bulgaria

b. Dependent Variable: ΔWS

c. Predictors: (Constant), $\Delta IF3$, $\Delta IF2$, $\Delta IF1$, ΔIF

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	.001	.002		.694	.496
	ΔIF	-.006	.002	-.492	-2.897	.009
	$\Delta IF1$	.001	.002	.052	.323	.750
	$\Delta IF2$	.005	.002	.439	2.721	.014
	$\Delta IF3$	-.002	.002	-.146	-.855	.403

a. Country = Bulgaria

b. Dependent Variable: ΔWS

China

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.577 ^b	.333	.193	.00464

a. Country = China

b. Predictors: (Constant), Δ IF3, Δ IF1, Δ IF, Δ IF2

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.000	4	.000	2.372	.089 ^c
	Residual	.000	19	.000		
	Total	.001	23			

a. Country = China

b. Dependent Variable: Δ WS

c. Predictors: (Constant), Δ IF3, Δ IF1, Δ IF, Δ IF2

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	.016	.001		13.451	.000
	Δ IF	.007	.004	.305	1.600	.126
	Δ IF1	.006	.004	.255	1.356	.191
	Δ IF2	.003	.003	.209	.950	.354
	Δ IF3	.003	.003	.251	1.143	.267

a. Country = China

b. Dependent Variable: Δ WS

Colombia

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.658 ^b	.433	.314	.03029

a. Country = Colombia

b. Predictors: (Constant), Δ IF3, Δ IF, Δ IF1, Δ IF2

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.013	4	.003	3.630	.023 ^c
	Residual	.017	19	.001		
	Total	.031	23			

a. Country = Colombia

b. Dependent Variable: Δ WS

c. Predictors: (Constant), Δ IF3, Δ IF, Δ IF1, Δ IF2

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	-.002	.009		-.194	.848
	Δ IF	.005	.009	.097	.539	.596
	Δ IF1	.020	.009	.413	2.293	.033
	Δ IF2	.006	.009	.116	.643	.528
	Δ IF3	-.019	.009	-.399	-2.212	.039

a. Country = Colombia

b. Dependent Variable: Δ WS

Costa Rica

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.511 ^b	.262	.106	.01997

a. Country = Costa Rica

b. Predictors: (Constant), Δ IF3, Δ IF1, Δ IF2, Δ IF

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.003	4	.001	1.683	.195 ^c
	Residual	.008	19	.000		
	Total	.010	23			

a. Country = Costa Rica

b. Dependent Variable: Δ WS

c. Predictors: (Constant), Δ IF3, Δ IF1, Δ IF2, Δ IF

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	-.002	.007		-.238	.815
	Δ IF	.047	.021	.447	2.239	.037
	Δ IF1	-.011	.021	-.108	-.546	.592
	Δ IF2	-.023	.021	-.217	-1.096	.287
	Δ IF3	.021	.022	.196	.981	.339

a. Country = Costa Rica

b. Dependent Variable: Δ WS

Dominican Republic

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.404 ^b	.163	-.013	.02637

a. Country = Dominican Republic

b. Predictors: (Constant), Δ IF3, Δ IF, Δ IF2, Δ IF1

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.003	4	.001	.928	.469 ^c
	Residual	.013	19	.001		
	Total	.016	23			

a. Country = Dominican Republic

b. Dependent Variable: Δ WS

c. Predictors: (Constant), Δ IF3, Δ IF, Δ IF2, Δ IF1

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	-.004	.007		-.483	.634
	Δ IF	-.009	.010	-.193	-.852	.405
	Δ IF1	-.008	.010	-.167	-.730	.474
	Δ IF2	.003	.010	.072	.317	.755
	Δ IF3	.017	.010	.371	1.643	.117

a. Country = Dominican Republic

b. Dependent Variable: Δ WS

Ecuador

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.169 ^b	.028	-.176	.03409

a. Country = Ecuador

b. Predictors: (Constant), Δ IF3, Δ IF2, Δ IF1, Δ IF

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.001	4	.000	.139	.966 ^c
	Residual	.022	19	.001		
	Total	.023	23			

a. Country = Ecuador

b. Dependent Variable: Δ WS

c. Predictors: (Constant), Δ IF3, Δ IF2, Δ IF1, Δ IF

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	-.003	.007		-.394	.698
	Δ IF	.000	.001	-.056	-.249	.806
	Δ IF1	.001	.001	.157	.696	.495
	Δ IF2	-7.398E-5	.001	-.012	-.053	.958
	Δ IF3	.000	.001	.019	.085	.933

a. Country = Ecuador

b. Dependent Variable: Δ WS

Equatorial Guinea

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.796 ^b	.634	.557	.02230

a. Country = Equatorial Guinea

b. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$, $\Delta I F 1$, $\Delta I F 2$, $\Delta I F$

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.016	4	.004	8.223	.001 ^c
	Residual	.009	19	.000		
	Total	.026	23			

a. Country = Equatorial Guinea

b. Dependent Variable: $\Delta W S$

c. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$, $\Delta I F 1$, $\Delta I F 2$, $\Delta I F$

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	.010	.005		1.902	.072
	$\Delta I F$	.002	.002	.155	1.048	.308
	$\Delta I F 1$	.008	.002	.516	3.602	.002
	$\Delta I F 2$	.009	.002	.559	3.913	.001
	$\Delta I F 3$	.005	.002	.310	2.090	.050

a. Country = Equatorial Guinea

b. Dependent Variable: $\Delta W S$

Fiji

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.207 ^b	.043	-.159	.01470

a. Country = Fiji

b. Predictors: (Constant), Δ IF3, Δ IF, Δ IF2, Δ IF1

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.000	4	.000	.212	.928 ^c
	Residual	.004	19	.000		
	Total	.004	23			

a. Country = Fiji

b. Dependent Variable: Δ WS

c. Predictors: (Constant), Δ IF3, Δ IF, Δ IF2, Δ IF1

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	-.003	.003		-1.040	.311
	Δ IF	.000	.000	.132	.580	.569
	Δ IF1	.000	.000	.135	.590	.562
	Δ IF2	9.141E-5	.000	.096	.418	.681
	Δ IF3	.000	.000	.108	.474	.641

a. Country = Fiji

b. Dependent Variable: Δ WS

Gabon

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.119 ^b	.014	-.193	.06103

a. Country = Gabon

b. Predictors: (Constant), Δ IF3, Δ IF, Δ IF1, Δ IF2

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.001	4	.000	.068	.991 ^c
	Residual	.071	19	.004		
	Total	.072	23			

a. Country = Gabon

b. Dependent Variable: Δ WS

c. Predictors: (Constant), Δ IF3, Δ IF, Δ IF1, Δ IF2

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	.017	.014		1.205	.243
	Δ IF	.000	.001	-.057	-.250	.805
	Δ IF1	.000	.001	-.053	-.233	.818
	Δ IF2	.000	.001	-.073	-.319	.753
	Δ IF3	.000	.001	-.074	-.324	.749

a. Country = Gabon

b. Dependent Variable: Δ WS

Georgia

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.356 ^b	.127	-.142	.03646

a. Country = Georgia

b. Predictors: (Constant), Δ IF3, Δ IF2, Δ IF1, Δ IF

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.003	4	.001	.473	.755 ^c
	Residual	.017	13	.001		
	Total	.020	17			

a. Country = Georgia

b. Dependent Variable: Δ WS

c. Predictors: (Constant), Δ IF3, Δ IF2, Δ IF1, Δ IF

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	.008	.012		.646	.530
	Δ IF	-.005	.017	-.084	-.313	.759
	Δ IF1	.009	.018	.135	.502	.624
	Δ IF2	.019	.016	.311	1.174	.261
	Δ IF3	.001	.016	.009	.031	.975

a. Country = Georgia

b. Dependent Variable: Δ WS

Guatemala

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.261 ^b	.068	-.128	.13710

a. Country = Guatemala

b. Predictors: (Constant), $\Delta IF3$, $\Delta IF2$, $\Delta IF1$, ΔIF

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.026	4	.007	.348	.842 ^c
	Residual	.357	19	.019		
	Total	.383	23			

a. Country = Guatemala

b. Dependent Variable: ΔWS

c. Predictors: (Constant), $\Delta IF3$, $\Delta IF2$, $\Delta IF1$, ΔIF

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	.055	.033		1.673	.111
	ΔIF	-.007	.008	-.177	-.789	.440
	$\Delta IF1$	-.003	.008	-.094	-.422	.678
	$\Delta IF2$	-.004	.008	-.101	-.451	.657
	$\Delta IF3$	-.007	.008	-.190	-.850	.406

a. Country = Guatemala

b. Dependent Variable: ΔWS

Guyana

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.521 ^b	.271	.118	.00340

a. Country = Guyana

b. Predictors: (Constant), $\Delta IF3$, $\Delta IF1$, $\Delta IF2$, ΔIF

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.000	4	.000	1.768	.177 ^c
	Residual	.000	19	.000		
	Total	.000	23			

a. Country = Guyana

b. Dependent Variable: ΔWS

c. Predictors: (Constant), $\Delta IF3$, $\Delta IF1$, $\Delta IF2$, ΔIF

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	.005	.001		6.436	.000
	ΔIF	.000	.001	.071	.314	.757
	$\Delta IF1$	-.001	.002	-.120	-.528	.604
	$\Delta IF2$	.004	.002	.519	2.493	.022
	$\Delta IF3$	-2.650E-6	.000	-.002	-.007	.994

a. Country = Guyana

b. Dependent Variable: ΔWS

Iran, Islamic Republic of

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.247 ^b	.061	-.137	.02321

a. Country = Iran, Islamic Republic of

b. Predictors: (Constant), $\Delta IF3$, $\Delta IF2$, $\Delta IF1$, ΔIF

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.001	4	.000	.307	.869 ^c
	Residual	.010	19	.001		
	Total	.011	23			

a. Country = Iran, Islamic Republic of

b. Dependent Variable: ΔWS

c. Predictors: (Constant), $\Delta IF3$, $\Delta IF2$, $\Delta IF1$, ΔIF

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	.002	.006		.401	.693
	ΔIF	.000	.002	.046	.180	.859
	$\Delta IF1$	-2.706E-5	.002	-.003	-.014	.989
	$\Delta IF2$	-.001	.001	-.214	-.883	.388
	$\Delta IF3$	.001	.001	.130	.518	.610

a. Country = Iran, Islamic Republic of

b. Dependent Variable: ΔWS

Iraq

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.603 ^b	.363	.109	.01015

a. Country = Iraq

b. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$, $\Delta I F 2$, $\Delta I F$, $\Delta I F 1$

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.001	4	.000	1.427	.294 ^c
	Residual	.001	10	.000		
	Total	.002	14			

a. Country = Iraq

b. Dependent Variable: $\Delta W S$

c. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$, $\Delta I F 2$, $\Delta I F$, $\Delta I F 1$

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	.005	.003		1.499	.165
	$\Delta I F$	.000	.002	-.039	-.149	.885
	$\Delta I F 1$	-7.841E-6	.000	-.578	-2.191	.053
	$\Delta I F 2$	9.632E-7	.000	.071	.279	.786
	$\Delta I F 3$	4.300E-7	.000	.032	.124	.904

a. Country = Iraq

b. Dependent Variable: $\Delta W S$

Jamaica

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.415 ^b	.172	-.002	.01642

a. Country = Jamaica

b. Predictors: (Constant), Δ IF3, Δ IF2, Δ IF1, Δ IF

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.001	4	.000	.986	.439 ^c
	Residual	.005	19	.000		
	Total	.006	23			

a. Country = Jamaica

b. Dependent Variable: Δ WS

c. Predictors: (Constant), Δ IF3, Δ IF2, Δ IF1, Δ IF

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	.005	.005		1.115	.279
	Δ IF	-.015	.008	-.425	-1.973	.063
	Δ IF1	.001	.008	.018	.086	.932
	Δ IF2	-.003	.007	-.093	-.435	.668
	Δ IF3	-.002	.007	-.053	-.244	.810

a. Country = Jamaica

b. Dependent Variable: Δ WS

Jordan

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.263 ^b	.069	-.127	.00695

a. Country = Jordan

b. Predictors: (Constant), Δ IF3, Δ IF2, Δ IF, Δ IF1

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.000	4	.000	.354	.838 ^c
	Residual	.001	19	.000		
	Total	.001	23			

a. Country = Jordan

b. Dependent Variable: Δ WS

c. Predictors: (Constant), Δ IF3, Δ IF2, Δ IF, Δ IF1

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	.003	.002		1.914	.071
	Δ IF	8.563E-5	.000	.061	.271	.789
	Δ IF1	.000	.000	-.215	-.961	.349
	Δ IF2	4.587E-5	.000	.033	.147	.884
	Δ IF3	.000	.000	.132	.593	.560

a. Country = Jordan

b. Dependent Variable: Δ WS

Kazakhstan

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.577 ^b	.333	.184	.02416

a. Country = Kazakhstan

b. Predictors: (Constant), $\Delta IF3$, ΔIF , $\Delta IF1$, $\Delta IF2$

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.005	4	.001	2.243	.105 ^c
	Residual	.011	18	.001		
	Total	.016	22			

a. Country = Kazakhstan

b. Dependent Variable: ΔWS

c. Predictors: (Constant), $\Delta IF3$, ΔIF , $\Delta IF1$, $\Delta IF2$

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	.015	.007		2.109	.049
	ΔIF	-.005	.007	-.125	-.622	.542
	$\Delta IF1$	.000	.008	-.003	-.013	.990
	$\Delta IF2$	-.005	.009	-.137	-.615	.546
	$\Delta IF3$	-.006	.002	-.592	-2.920	.009

a. Country = Kazakhstan

b. Dependent Variable: ΔWS

Lebanon

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.107 ^b	.012	-.197	.01004

a. Country = Lebanon

b. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$, $\Delta I F 1$, $\Delta I F$, $\Delta I F 2$

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.000	4	.000	.055	.994 ^c
	Residual	.002	19	.000		
	Total	.002	23			

a. Country = Lebanon

b. Dependent Variable: $\Delta W S$

c. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$, $\Delta I F 1$, $\Delta I F$, $\Delta I F 2$

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	.002	.002		.836	.414
	$\Delta I F$	1.755E-5	.000	.008	.037	.971
	$\Delta I F 1$	5.242E-6	.000	.003	.011	.991
	$\Delta I F 2$	-5.052E-5	.000	-.024	-.106	.917
	$\Delta I F 3$	.000	.000	.103	.449	.658

a. Country = Lebanon

b. Dependent Variable: $\Delta W S$

Libya

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.327 ^b	.107	-.191	.00045

a. Country = Libya

b. Predictors: (Constant), $\Delta IF3$, $\Delta IF1$, ΔIF , $\Delta IF2$

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.000	4	.000	.359	.833 ^c
	Residual	.000	12	.000		
	Total	.000	16			

a. Country = Libya

b. Dependent Variable: ΔWS

c. Predictors: (Constant), $\Delta IF3$, $\Delta IF1$, ΔIF , $\Delta IF2$

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	4.385E-5	.000		.397	.698
	ΔIF	.000	.000	.318	.971	.351
	$\Delta IF1$	-9.635E-5	.000	-.306	-.824	.426
	$\Delta IF2$	7.594E-5	.000	.241	.636	.537
	$\Delta IF3$	-4.585E-5	.000	-.145	-.432	.673

a. Country = Libya

b. Dependent Variable: ΔWS

Macedonia

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.508 ^b	.258	.073	.01310

a. Country = Macedonia, FYR

b. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$, $\Delta I F 1$, $\Delta I F$, $\Delta I F 2$

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.001	4	.000	1.394	.281 ^c
	Residual	.003	16	.000		
	Total	.004	20			

a. Country = Macedonia, FYR

b. Dependent Variable: $\Delta W S$

c. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$, $\Delta I F 1$, $\Delta I F$, $\Delta I F 2$

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	.001	.004		.355	.728
	$\Delta I F$	-.001	.001	-.173	-.785	.444
	$\Delta I F 1$	.000	.001	-.016	-.072	.943
	$\Delta I F 2$	-.002	.001	-.304	-1.359	.193
	$\Delta I F 3$	.002	.001	.321	1.461	.163

a. Country = Macedonia, FYR

b. Dependent Variable: $\Delta W S$

Malaysia

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.523 ^b	.274	.121	.01367

a. Country = Malaysia

b. Predictors: (Constant), $\Delta IF3$, ΔIF , $\Delta IF1$, $\Delta IF2$

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.001	4	.000	1.790	.173 ^c
	Residual	.004	19	.000		
	Total	.005	23			

a. Country = Malaysia

b. Dependent Variable: ΔWS

c. Predictors: (Constant), $\Delta IF3$, ΔIF , $\Delta IF1$, $\Delta IF2$

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	.003	.003		.876	.392
	ΔIF	-1.909E-5	.000	-.025	-.128	.900
	$\Delta IF1$	.000	.000	.288	1.466	.159
	$\Delta IF2$	.000	.000	-.372	-1.893	.074
	$\Delta IF3$	.000	.000	-.206	-1.051	.306

a. Country = Malaysia

b. Dependent Variable: ΔWS

Maldives

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.392 ^b	.153	-.025	.20496

a. Country = Maldives

b. Predictors: (Constant), Δ IF3, Δ IF1, Δ IF, Δ IF2

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.145	4	.036	.860	.506 ^c
	Residual	.798	19	.042		
	Total	.943	23			

a. Country = Maldives

b. Dependent Variable: Δ WS

c. Predictors: (Constant), Δ IF3, Δ IF1, Δ IF, Δ IF2

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	.014	.097		.144	.887
	Δ IF	-.013	.132	-.024	-.096	.925
	Δ IF1	.192	.140	.357	1.370	.187
	Δ IF2	-.023	.139	-.043	-.166	.870
	Δ IF3	-.022	.131	-.041	-.168	.869

a. Country = Maldives

b. Dependent Variable: Δ WS

Mauritius

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.151 ^b	.023	-.183	.02790

a. Country = Mauritius

b. Predictors: (Constant), Δ IF3, Δ IF2, Δ IF, Δ IF1

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.000	4	.000	.110	.977 ^c
	Residual	.015	19	.001		
	Total	.015	23			

a. Country = Mauritius

b. Dependent Variable: Δ WS

c. Predictors: (Constant), Δ IF3, Δ IF2, Δ IF, Δ IF1

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	.007	.007		.927	.366
	Δ IF	.001	.004	.081	.333	.743
	Δ IF1	-.002	.004	-.115	-.475	.640
	Δ IF2	-.001	.004	-.028	-.114	.910
	Δ IF3	-.001	.004	-.074	-.307	.762

a. Country = Mauritius

b. Dependent Variable: Δ WS

Mexico

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.532 ^b	.283	.132	.01929

a. Country = Mexico

b. Predictors: (Constant), Δ IF3, Δ IF1, Δ IF, Δ IF2

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.003	4	.001	1.871	.157 ^c
	Residual	.007	19	.000		
	Total	.010	23			

a. Country = Mexico

b. Dependent Variable: Δ WS

c. Predictors: (Constant), Δ IF3, Δ IF1, Δ IF, Δ IF2

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	.007	.006		1.146	.266
	Δ IF	.002	.010	.041	.187	.853
	Δ IF1	.022	.010	.542	2.280	.034
	Δ IF2	.003	.010	.085	.361	.722
	Δ IF3	-.004	.009	-.096	-.443	.663

a. Country = Mexico

b. Dependent Variable: Δ WS

Montenegro

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.899 ^b	.808	.553	.02118

a. Country = Montenegro

b. Predictors: (Constant), Δ IF3, Δ IF1, Δ IF, Δ IF2

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.006	4	.001	3.166	.185 ^c
	Residual	.001	3	.000		
	Total	.007	7			

a. Country = Montenegro

b. Dependent Variable: Δ WS

c. Predictors: (Constant), Δ IF3, Δ IF1, Δ IF, Δ IF2

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	.007	.008		.883	.442
	Δ IF	-.028	.015	-.566	-1.809	.168
	Δ IF1	.013	.018	.269	.685	.543
	Δ IF2	.082	.028	1.147	2.975	.059
	Δ IF3	.052	.026	.598	1.972	.143

a. Country = Montenegro

b. Dependent Variable: Δ WS

Namibia

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.297 ^b	.088	-.104	.05070

a. Country = Namibia

b. Predictors: (Constant), Δ IF3, Δ IF2, Δ IF, Δ IF1

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.005	4	.001	.460	.764 ^c
	Residual	.049	19	.003		
	Total	.054	23			

a. Country = Namibia

b. Dependent Variable: Δ WS

c. Predictors: (Constant), Δ IF3, Δ IF2, Δ IF, Δ IF1

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	.011	.015		.710	.486
	Δ IF	-.004	.012	-.080	-.338	.739
	Δ IF1	-.007	.012	-.144	-.599	.556
	Δ IF2	.011	.012	.214	.903	.378
	Δ IF3	.000	.013	.004	.016	.988

a. Country = Namibia

b. Dependent Variable: Δ WS

Paraguay

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.262 ^b	.069	-.127	.03421

a. Country = Paraguay

b. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$, $\Delta I F 1$, $\Delta I F 2$, $\Delta I F$

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.002	4	.000	.351	.840 ^c
	Residual	.022	19	.001		
	Total	.024	23			

a. Country = Paraguay

b. Dependent Variable: $\Delta W S$

c. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$, $\Delta I F 1$, $\Delta I F 2$, $\Delta I F$

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	.004	.008		.461	.650
	$\Delta I F$	.001	.001	.207	.909	.375
	$\Delta I F 1$	.001	.001	.172	.761	.456
	$\Delta I F 2$	.001	.001	.122	.540	.596
	$\Delta I F 3$	.000	.001	.085	.372	.714

a. Country = Paraguay

b. Dependent Variable: $\Delta W S$

Peru

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.479 ^b	.229	.067	.01486

a. Country = Peru

b. Predictors: (Constant), $\Delta IF3$, ΔIF , $\Delta IF1$, $\Delta IF2$

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.001	4	.000	1.412	.268 ^c
	Residual	.004	19	.000		
	Total	.005	23			

a. Country = Peru

b. Dependent Variable: ΔWS

c. Predictors: (Constant), $\Delta IF3$, ΔIF , $\Delta IF1$, $\Delta IF2$

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	.002	.004		.614	.546
	ΔIF	.014	.007	.423	1.937	.068
	$\Delta IF1$	.011	.008	.559	1.398	.178
	$\Delta IF2$	.001	.004	.174	.308	.761
	$\Delta IF3$	.000	.002	-.090	-.229	.821

a. Country = Peru

b. Dependent Variable: ΔWS

Romania

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.511 ^b	.261	.106	.03657

a. Country = Romania

b. Predictors: (Constant), $\Delta IF3$, $\Delta IF2$, $\Delta IF1$, ΔIF

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.009	4	.002	1.679	.196 ^c
	Residual	.025	19	.001		
	Total	.034	23			

a. Country = Romania

b. Dependent Variable: ΔWS

c. Predictors: (Constant), $\Delta IF3$, $\Delta IF2$, $\Delta IF1$, ΔIF

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	.020	.010		2.016	.058
	ΔIF	.004	.009	.099	.477	.639
	$\Delta IF1$	-.010	.007	-.281	-1.414	.173
	$\Delta IF2$	-.006	.008	-.159	-.794	.437
	$\Delta IF3$	-.017	.008	-.451	-2.180	.042

a. Country = Romania

b. Dependent Variable: ΔWS

Russian Federation

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.302 ^b	.091	-.111	.01314

a. Country = Russian Federation

b. Predictors: (Constant), $\Delta IF3$, ΔIF , $\Delta IF1$, $\Delta IF2$

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.000	4	.000	.451	.771 ^c
	Residual	.003	18	.000		
	Total	.003	22			

a. Country = Russian Federation

b. Dependent Variable: ΔWS

c. Predictors: (Constant), $\Delta IF3$, ΔIF , $\Delta IF1$, $\Delta IF2$

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	-.001	.004		-.189	.852
	ΔIF	-.001	.003	-.089	-.374	.712
	$\Delta IF1$	.002	.003	.150	.615	.546
	$\Delta IF2$	-.003	.003	-.220	-.870	.396
	$\Delta IF3$	-.001	.004	-.057	-.242	.812

a. Country = Russian Federation

b. Dependent Variable: ΔWS

Samoa

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.202 ^b	.041	-.161	.06246

a. Country = Samoa

b. Predictors: (Constant), Δ IF3, Δ IF1, Δ IF2, Δ IF

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.003	4	.001	.203	.934 ^c
	Residual	.074	19	.004		
	Total	.077	23			

a. Country = Samoa

b. Dependent Variable: Δ WS

c. Predictors: (Constant), Δ IF3, Δ IF1, Δ IF2, Δ IF

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	.020	.014		1.498	.151
	Δ IF	.000	.003	-.035	-.153	.880
	Δ IF1	.002	.003	.173	.759	.457
	Δ IF2	-.001	.003	-.044	-.195	.848
	Δ IF3	.001	.003	.056	.243	.810

a. Country = Samoa

b. Dependent Variable: Δ WS

Serbia

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.709 ^b	.503	.392	.03029

a. Country = Serbia

b. Predictors: (Constant), Δ IF3, Δ IF1, Δ IF, Δ IF2

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.017	4	.004	4.553	.010 ^c
	Residual	.017	18	.001		
	Total	.033	22			

a. Country = Serbia

b. Dependent Variable: Δ WS

c. Predictors: (Constant), Δ IF3, Δ IF1, Δ IF, Δ IF2

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	.003	.007		.503	.621
	Δ IF	-2.969E-8	.000	-.118	-.707	.489
	Δ IF1	5.272E-8	.000	.209	1.255	.225
	Δ IF2	7.905E-8	.000	.314	1.882	.076
	Δ IF3	-1.438E-7	.000	-.571	-3.424	.003

a. Country = Serbia

b. Dependent Variable: Δ WS

South Africa

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.255 ^b	.065	-.132	.00903

a. Country = South Africa

b. Predictors: (Constant), Δ IF3, Δ IF2, Δ IF, Δ IF1

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.000	4	.000	.331	.853 ^c
	Residual	.002	19	.000		
	Total	.002	23			

a. Country = South Africa

b. Dependent Variable: Δ WS

c. Predictors: (Constant), Δ IF3, Δ IF2, Δ IF, Δ IF1

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	.000	.002		.178	.860
	Δ IF	.001	.001	.172	.771	.450
	Δ IF1	.000	.000	.084	.376	.711
	Δ IF2	.000	.000	.172	.772	.450
	Δ IF3	3.415E-5	.000	.028	.125	.901

a. Country = South Africa

b. Dependent Variable: Δ WS

Sri Lanka

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.465 ^b	.216	.051	.02647

a. Country = Sri Lanka

b. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$, $\Delta I F 2$, $\Delta I F 1$, $\Delta I F$

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.004	4	.001	1.311	.301 ^c
	Residual	.013	19	.001		
	Total	.017	23			

a. Country = Sri Lanka

b. Dependent Variable: $\Delta W S$

c. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$, $\Delta I F 2$, $\Delta I F 1$, $\Delta I F$

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	.008	.008		1.006	.327
	$\Delta I F$	-.008	.010	-.197	-.839	.412
	$\Delta I F 1$	-.020	.010	-.498	-2.149	.045
	$\Delta I F 2$	.000	.009	-.003	-.014	.989
	$\Delta I F 3$	-.011	.009	-.282	-1.197	.246

a. Country = Sri Lanka

b. Dependent Variable: $\Delta W S$

St. Lucia

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.431 ^b	.186	.014	.02118

a. Country = St. Lucia

b. Predictors: (Constant), $\Delta IF3$, ΔIF , $\Delta IF1$, $\Delta IF2$

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.002	4	.000	1.083	.393 ^c
	Residual	.009	19	.000		
	Total	.010	23			

a. Country = St. Lucia

b. Dependent Variable: ΔWS

c. Predictors: (Constant), $\Delta IF3$, ΔIF , $\Delta IF1$, $\Delta IF2$

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	.003	.005		.641	.529
	ΔIF	.010	.007	.327	1.500	.150
	$\Delta IF1$	-.004	.007	-.125	-.572	.574
	$\Delta IF2$	-.001	.007	-.021	-.097	.924
	$\Delta IF3$	-.009	.007	-.285	-1.311	.205

a. Country = St. Lucia

b. Dependent Variable: ΔWS

St. Vincent and the Grenadines

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.802 ^b	.643	.568	.00041

a. Country = St. Vincent and the Grenadines

b. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$, $\Delta I F 2$, $\Delta I F 1$, $\Delta I F$

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.000	4	.000	8.557	.000 ^c
	Residual	.000	19	.000		
	Total	.000	23			

a. Country = St. Vincent and the Grenadines

b. Dependent Variable: $\Delta W S$

c. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$, $\Delta I F 2$, $\Delta I F 1$, $\Delta I F$

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	.001	.000		5.957	.000
	$\Delta I F$	.001	.000	.521	3.626	.002
	$\Delta I F 1$	.001	.000	.691	4.818	.000
	$\Delta I F 2$	.000	.000	-.139	-.991	.334
	$\Delta I F 3$	.000	.000	.167	1.174	.255

a. Country = St. Vincent and the Grenadines

b. Dependent Variable: $\Delta W S$

Suriname

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.188 ^b	.035	-.168	.01418

a. Country = Suriname

b. Predictors: (Constant), Δ IF3, Δ IF1, Δ IF2, Δ IF

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.000	4	.000	.174	.949 ^c
	Residual	.004	19	.000		
	Total	.004	23			

a. Country = Suriname

b. Dependent Variable: Δ WS

c. Predictors: (Constant), Δ IF3, Δ IF1, Δ IF2, Δ IF

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	.002	.004		.347	.733
	Δ IF	.000	.001	-.046	-.199	.844
	Δ IF1	.000	.001	.042	.184	.856
	Δ IF2	-.001	.001	-.107	-.475	.640
	Δ IF3	.001	.001	.127	.549	.589

a. Country = Suriname

b. Dependent Variable: Δ WS

Thailand

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.761 ^b	.579	.491	.03513

a. Country = Thailand

b. Predictors: (Constant), Δ IF3, Δ IF, Δ IF2, Δ IF1

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.032	4	.008	6.538	.002 ^c
	Residual	.023	19	.001		
	Total	.056	23			

a. Country = Thailand

b. Dependent Variable: Δ WS

c. Predictors: (Constant), Δ IF3, Δ IF, Δ IF2, Δ IF1

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	.013	.010		1.321	.202
	Δ IF	-.013	.008	-.264	-1.663	.113
	Δ IF1	-.006	.008	-.119	-.702	.491
	Δ IF2	.035	.008	.711	4.242	.000
	Δ IF3	.002	.008	.042	.268	.791

a. Country = Thailand

b. Dependent Variable: Δ WS

Tonga

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.521 ^b	.272	.118	.01707

a. Country = Tonga

b. Predictors: (Constant), Δ IF3, Δ IF2, Δ IF1, Δ IF

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.002	4	.001	1.773	.176 ^c
	Residual	.006	19	.000		
	Total	.008	23			

a. Country = Tonga

b. Dependent Variable: Δ WS

c. Predictors: (Constant), Δ IF3, Δ IF2, Δ IF1, Δ IF

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	.008	.004		1.697	.106
	Δ IF	.000	.000	.194	.952	.353
	Δ IF1	.000	.000	-.119	-.597	.557
	Δ IF2	-.001	.000	-.401	-1.998	.060
	Δ IF3	.000	.000	-.228	-1.114	.279

a. Country = Tonga

b. Dependent Variable: Δ WS

Turkey

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.263 ^b	.069	-.127	.04967

a. Country = Turkey

b. Predictors: (Constant), $\Delta IF3$, $\Delta IF1$, $\Delta IF2$, ΔIF

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.003	4	.001	.352	.840 ^c
	Residual	.047	19	.002		
	Total	.050	23			

a. Country = Turkey

b. Dependent Variable: ΔWS

c. Predictors: (Constant), $\Delta IF3$, $\Delta IF1$, $\Delta IF2$, ΔIF

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	.024	.013		1.823	.084
	ΔIF	.012	.013	.202	.905	.377
	$\Delta IF1$	-.010	.013	-.172	-.776	.447
	$\Delta IF2$	.004	.013	.061	.274	.787
	$\Delta IF3$	.002	.013	.041	.184	.856

a. Country = Turkey

b. Dependent Variable: ΔWS

Turkmenistan

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.381 ^b	.145	-.045	.03204

a. Country = Turkmenistan

b. Predictors: (Constant), Δ IF3, Δ IF2, Δ IF, Δ IF1

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.003	4	.001	.764	.562 ^c
	Residual	.018	18	.001		
	Total	.022	22			

a. Country = Turkmenistan

b. Dependent Variable: Δ WS

c. Predictors: (Constant), Δ IF3, Δ IF2, Δ IF, Δ IF1

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	-.004	.008		-.505	.620
	Δ IF	.019	.011	.384	1.702	.106
	Δ IF1	.004	.011	.091	.390	.701
	Δ IF2	-.002	.010	-.049	-.223	.826
	Δ IF3	1.538E-9	.000	.081	.341	.737

a. Country = Turkmenistan

b. Dependent Variable: Δ WS

Venezuela

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.466 ^b	.217	.052	.01303

a. Country = Venezuela

b. Predictors: (Constant), $\Delta IF3$, $\Delta IF1$, ΔIF , $\Delta IF2$

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.001	4	.000	1.315	.300 ^c
	Residual	.003	19	.000		
	Total	.004	23			

a. Country = Venezuela

b. Dependent Variable: ΔWS

c. Predictors: (Constant), $\Delta IF3$, $\Delta IF1$, ΔIF , $\Delta IF2$

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	-.003	.003		-1.003	.329
	ΔIF	.001	.001	.213	1.034	.314
	$\Delta IF1$	.000	.001	.164	.795	.437
	$\Delta IF2$	.001	.001	.334	1.612	.123
	$\Delta IF3$	.000	.001	-.163	-.781	.445

a. Country = Venezuela

b. Dependent Variable: ΔWS

Multiple OLS – IF impact on GI for UMICs, 1991-2019

Argentina

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.512 ^b	.262	.078	.02905

a. Country = Argentina

b. Predictors: (Constant), Δ IF3, Δ IF1, Δ IF, Δ IF2

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.005	4	.001	1.422	.272 ^c
	Residual	.014	16	.001		
	Total	.018	20			

a. Country = Argentina

b. Dependent Variable: Δ GI

c. Predictors: (Constant), Δ IF3, Δ IF1, Δ IF, Δ IF2

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	-.010	.010		-1.016	.325
	Δ IF	-.011	.009	-.283	-1.190	.251
	Δ IF1	.007	.010	.185	.699	.494
	Δ IF2	.010	.010	.261	1.007	.329
	Δ IF3	.014	.009	.364	1.518	.149

a. Country = Argentina

b. Dependent Variable: Δ GI

Armenia

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.341 ^b	.116	-.238	.07886

a. Country = Armenia

b. Predictors: (Constant), $\Delta IF3$, ΔIF , $\Delta IF2$, $\Delta IF1$

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.008	4	.002	.328	.853 ^c
	Residual	.062	10	.006		
	Total	.070	14			

a. Country = Armenia

b. Dependent Variable: ΔGI

c. Predictors: (Constant), $\Delta IF3$, ΔIF , $\Delta IF2$, $\Delta IF1$

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	.006	.024		.256	.803
	ΔIF	.003	.052	.020	.060	.953
	$\Delta IF1$	-.042	.055	-.261	-.771	.459
	$\Delta IF2$	-.041	.059	-.236	-.706	.497
	$\Delta IF3$	.012	.057	.071	.207	.840

a. Country = Armenia

b. Dependent Variable: ΔGI

Azerbaijan

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	1.000 ^b	1.000	.	.

a. Country = Azerbaijan

b. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$, $\Delta I F 2$, $\Delta I F$

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.223	3	.074	.	. ^c
	Residual	.000	0	.		
	Total	.223	3			

a. Country = Azerbaijan

b. Dependent Variable: $\Delta G I$

c. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$, $\Delta I F 2$, $\Delta I F$

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	-.015	.000		.	.
	$\Delta I F$	-.320	.000	-.830	.	.
	$\Delta I F 2$	.072	.000	.679	.	.
	$\Delta I F 3$	-.033	.000	-.335	.	.

a. Country = Azerbaijan

b. Dependent Variable: $\Delta G I$

Excluded Variables^{a,b}

Model	Beta In	t	Sig.	Partial Correlation	Collinearity Statistics
					Tolerance
1	$\Delta I F 1$	.	.	.	.000

a. Country = Azerbaijan

b. Dependent Variable: ΔGI

c. Predictors in the Model: (Constant), $\Delta I F 3$, $\Delta I F 2$, $\Delta I F 1$

Belarus

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.491 ^b	.241	.007	.03545

a. Country = Belarus

b. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$, $\Delta I F$, $\Delta I F 2$, $\Delta I F 1$

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.005	4	.001	1.032	.427 ^c
	Residual	.016	13	.001		
	Total	.022	17			

a. Country = Belarus

b. Dependent Variable: $\Delta G I$

c. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$, $\Delta I F$, $\Delta I F 2$, $\Delta I F 1$

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	-.009	.012		-.728	.480
	$\Delta I F$	.007	.008	.215	.863	.404
	$\Delta I F 1$	-.010	.008	-.314	-1.198	.252
	$\Delta I F 2$	-.006	.007	-.194	-.764	.459
	$\Delta I F 3$	.005	.005	.229	.944	.363

a. Country = Belarus

b. Dependent Variable: $\Delta G I$

Belize

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	1.000 ^b	1.000	.	.

a. Country = Belize

b. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$, $\Delta I F 2$

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.013	2	.006	.	. ^c
	Residual	.000	0	.		
	Total	.013	2			

a. Country = Belize

b. Dependent Variable: ΔGI

c. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$, $\Delta I F 2$

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	.037	.000		.	.
	$\Delta I F 2$	.347	.000	1.555	.	.
	$\Delta I F 3$	-.146	.000	-.823	.	.

a. Country = Belize

b. Dependent Variable: ΔGI

Excluded Variables^{a,b}

Model	Beta In	t	Sig.	Partial Correlation	Collinearity Statistics
					Tolerance
1	ΔIF	. ^c	.	.	.000
	$\Delta IF1$	. ^c	.	.	.000

a. Country = Belize

b. Dependent Variable: ΔGI

c. Predictors in the Model: (Constant), $\Delta IF3$, $\Delta IF2$

Brazil

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.510 ^b	.260	-.010	.00796

a. Country = Brazil

b. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$, $\Delta I F$, $\Delta I F 2$, $\Delta I F 1$

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.000	4	.000	.964	.465 ^c
	Residual	.001	11	.000		
	Total	.001	15			

a. Country = Brazil

b. Dependent Variable: $\Delta G I$

c. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$, $\Delta I F$, $\Delta I F 2$, $\Delta I F 1$

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	-.010	.003		-3.952	.002
	$\Delta I F$	-.002	.004	-.164	-.616	.551
	$\Delta I F 1$	.002	.004	.159	.573	.578
	$\Delta I F 2$	.004	.003	.370	1.386	.193
	$\Delta I F 3$	.003	.003	.249	.940	.368

a. Country = Brazil

b. Dependent Variable: $\Delta G I$

Bulgaria

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.548 ^b	.301	-.632	.05402

a. Country = Bulgaria

b. Predictors: (Constant), $\Delta IF3$, $\Delta IF1$, ΔIF , $\Delta IF2$

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.004	4	.001	.322	.849 ^c
	Residual	.009	3	.003		
	Total	.013	7			

a. Country = Bulgaria

b. Dependent Variable: ΔGI

c. Predictors: (Constant), $\Delta IF3$, $\Delta IF1$, ΔIF , $\Delta IF2$

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	.005	.020		.270	.804
	ΔIF	-.020	.069	-.203	-.283	.796
	$\Delta IF1$	.012	.064	.162	.192	.860
	$\Delta IF2$	-.055	.061	-.744	-.900	.434
	$\Delta IF3$	.023	.046	.311	.498	.653

a. Country = Bulgaria

b. Dependent Variable: ΔGI

Colombia

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.332 ^b	.110	-.285	.02010

a. Country = Colombia

b. Predictors: (Constant), $\Delta IF3$, ΔIF , $\Delta IF2$, $\Delta IF1$

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.000	4	.000	.278	.885 ^c
	Residual	.004	9	.000		
	Total	.004	13			

a. Country = Colombia

b. Dependent Variable: ΔGI

c. Predictors: (Constant), $\Delta IF3$, ΔIF , $\Delta IF2$, $\Delta IF1$

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	-.014	.007		-2.065	.069
	ΔIF	.005	.008	.211	.620	.551
	$\Delta IF1$	-.008	.014	-.205	-.548	.597
	$\Delta IF2$	.005	.014	.134	.368	.721
	$\Delta IF3$	.005	.013	.130	.340	.742

a. Country = Colombia

b. Dependent Variable: ΔGI

Costa Rica

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.452 ^b	.204	.017	.03080

a. Country = Costa Rica

b. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$, $\Delta I F 1$, $\Delta I F$, $\Delta I F 2$

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.004	4	.001	1.091	.392 ^c
	Residual	.016	17	.001		
	Total	.020	21			

a. Country = Costa Rica

b. Dependent Variable: $\Delta G I$

c. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$, $\Delta I F 1$, $\Delta I F$, $\Delta I F 2$

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	-.007	.013		-.502	.622
	$\Delta I F$	-.041	.033	-.272	-1.228	.236
	$\Delta I F 1$	.042	.034	.273	1.248	.229
	$\Delta I F 2$	.027	.035	.170	.763	.456
	$\Delta I F 3$	.026	.036	.163	.725	.479

a. Country = Costa Rica

b. Dependent Variable: $\Delta G I$

Dominican Republic

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.332 ^b	.110	-.187	.03674

a. Country = Dominican Republic

b. Predictors: (Constant), $\Delta IF3$, $\Delta IF1$, $\Delta IF2$, ΔIF

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.002	4	.001	.371	.825 ^c
	Residual	.016	12	.001		
	Total	.018	16			

a. Country = Dominican Republic

b. Dependent Variable: ΔGI

c. Predictors: (Constant), $\Delta IF3$, $\Delta IF1$, $\Delta IF2$, ΔIF

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	.001	.013		.075	.942
	ΔIF	-.011	.020	-.186	-.561	.585
	$\Delta IF1$	-.006	.031	-.066	-.188	.854
	$\Delta IF2$	.002	.024	.029	.089	.931
	$\Delta IF3$	-.026	.023	-.320	-1.145	.274

a. Country = Dominican Republic

b. Dependent Variable: ΔGI

Ecuador

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.394 ^b	.155	-.183	.06234

a. Country = Ecuador

b. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$, $\Delta I F 1$, $\Delta I F$, $\Delta I F 2$

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.007	4	.002	.459	.765 ^c
	Residual	.039	10	.004		
	Total	.046	14			

a. Country = Ecuador

b. Dependent Variable: $\Delta G I$

c. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$, $\Delta I F 1$, $\Delta I F$, $\Delta I F 2$

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	.001	.020		.057	.956
	$\Delta I F$	-.013	.013	-.343	-1.069	.310
	$\Delta I F 1$	-.004	.013	-.088	-.273	.791
	$\Delta I F 2$	.004	.013	.103	.318	.757
	$\Delta I F 3$	-.001	.003	-.069	-.235	.819

a. Country = Ecuador

b. Dependent Variable: $\Delta G I$

Georgia

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.518 ^b	.268	.024	.02604

a. Country = Georgia

b. Predictors: (Constant), $\Delta IF3$, $\Delta IF2$, $\Delta IF1$, ΔIF

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.003	4	.001	1.100	.400 ^c
	Residual	.008	12	.001		
	Total	.011	16			

a. Country = Georgia

b. Dependent Variable: ΔGI

c. Predictors: (Constant), $\Delta IF3$, $\Delta IF2$, $\Delta IF1$, ΔIF

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	-.011	.010		-1.192	.256
	ΔIF	-.009	.013	-.187	-.726	.482
	$\Delta IF1$	.012	.013	.241	.939	.366
	$\Delta IF2$	.002	.012	.051	.201	.844
	$\Delta IF3$	.024	.012	.516	1.992	.070

a. Country = Georgia

b. Dependent Variable: ΔGI

Iran, Islamic Republic of

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	1.000 ^b	1.000	.	.

a. Country = Iran, Islamic Republic of

b. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.000	1	.000	.	. ^c
	Residual	.000	0	.		
	Total	.000	1			

a. Country = Iran, Islamic Republic of

b. Dependent Variable: ΔGI

c. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	.033	.000		.	.
	$\Delta I F 3$	.028	.000	1.000	.	.

a. Country = Iran, Islamic Republic of

b. Dependent Variable: ΔGI

Excluded Variables^{a,b}

Model	Beta In	t	Sig.	Partial Correlation	Collinearity Statistics
					Tolerance
1	ΔIF	.e	.	.	.000
	$\Delta IF1$	.e	.	.	.000
	$\Delta IF2$	.e	.	.	.000

a. Country = Iran, Islamic Republic of

b. Dependent Variable: ΔGI

c. Predictors in the Model: (Constant), $\Delta IF3$

Kazakhstan

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.796 ^b	.634	.471	.07112

a. Country = Kazakhstan

b. Predictors: (Constant), $\Delta IF3$, ΔIF , $\Delta IF1$, $\Delta IF2$

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.079	4	.020	3.893	.042 ^c
	Residual	.046	9	.005		
	Total	.124	13			

a. Country = Kazakhstan

b. Dependent Variable: ΔGI

c. Predictors: (Constant), $\Delta IF3$, ΔIF , $\Delta IF1$, $\Delta IF2$

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	.009	.028		.320	.756
	ΔIF	-.078	.029	-.572	-2.697	.025
	$\Delta IF1$	.032	.029	.241	1.103	.299
	$\Delta IF2$	-.038	.031	-.291	-1.250	.243
	$\Delta IF3$	-.015	.030	-.108	-.487	.638

a. Country = Kazakhstan

b. Dependent Variable: ΔGI

Macedonia

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	1.000 ^b	1.000	.	.

a. Country = Macedonia, FYR

b. Predictors: (Constant), Δ IF3, Δ IF2, Δ IF, Δ IF1

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.002	4	.000	.	. ^c
	Residual	.000	0	.	.	.
	Total	.002	4	.	.	.

a. Country = Macedonia, FYR

b. Dependent Variable: Δ GI

c. Predictors: (Constant), Δ IF3, Δ IF2, Δ IF, Δ IF1

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	-.063	.000		.	.
	Δ IF	.132	.000	3.660	.	.
	Δ IF1	.229	.000	5.358	.	.
	Δ IF2	.066	.000	1.531	.	.
	Δ IF3	.174	.000	4.565	.	.

a. Country = Macedonia, FYR

b. Dependent Variable: Δ GI

Mexico

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	1.000 ^b	1.000	.	.

a. Country = Mexico

b. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.001	1	.001	.	. ^c
	Residual	.000	0	.	.	.
	Total	.001	1	.	.	.

a. Country = Mexico

b. Dependent Variable: ΔGI

c. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	.185	.000	.	.	.
	$\Delta I F 3$	.866	.000	1.000	.	.

a. Country = Mexico

b. Dependent Variable: ΔGI

Excluded Variables^{a,b}

Model	Beta In	t	Sig.	Partial Correlation	Collinearity Statistics
					Tolerance
1	ΔIF	.e	.	.	.000
	$\Delta IF1$	.e	.	.	.000
	$\Delta IF2$	.e	.	.	.000

a. Country = Mexico

b. Dependent Variable: ΔGI

c. Predictors in the Model: (Constant), $\Delta IF3$

Montenegro

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	1.000 ^b	1.000	.	.

a. Country = Montenegro

b. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$, $\Delta I F 2$, $\Delta I F$

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.004	3	.001	.	. ^c
	Residual	.000	0	.	.	.
	Total	.004	3	.	.	.

a. Country = Montenegro

b. Dependent Variable: $\Delta G I$

c. Predictors: (Constant), $\Delta I F 3$, $\Delta I F 2$, $\Delta I F$

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	.019	.000		.	.
	$\Delta I F$	-.120	.000	-.700	.	.
	$\Delta I F 2$	.018	.000	.231	.	.
	$\Delta I F 3$	.088	.000	1.097	.	.

a. Country = Montenegro

b. Dependent Variable: $\Delta G I$

Excluded Variables^{a,b}

Model	Beta In	t	Sig.	Partial Correlation	Collinearity Statistics
					Tolerance
1	$\Delta I F 1$	.	.	.	.000

a. Country = Montenegro

b. Dependent Variable: ΔGI

c. Predictors in the Model: (Constant), $\Delta I F 3$, $\Delta I F 2$, $\Delta I F$

Paraguay

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.627 ^b	.393	.150	.04059

a. Country = Paraguay

b. Predictors: (Constant), Δ IF3, Δ IF1, Δ IF2, Δ IF

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.011	4	.003	1.618	.245 ^c
	Residual	.016	10	.002		
	Total	.027	14			

a. Country = Paraguay

b. Dependent Variable: Δ GI

c. Predictors: (Constant), Δ IF3, Δ IF1, Δ IF2, Δ IF

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	-.008	.014		-.564	.585
	Δ IF	.002	.001	.381	1.465	.174
	Δ IF1	.001	.001	.138	.534	.605
	Δ IF2	-.002	.001	-.445	-1.725	.115
	Δ IF3	.000	.001	-.055	-.213	.835

a. Country = Paraguay

b. Dependent Variable: Δ GI

Peru

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.489 ^b	.239	.022	.03861

a. Country = Peru

b. Predictors: (Constant), $\Delta IF3$, $\Delta IF2$, $\Delta IF1$, ΔIF

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.007	4	.002	1.101	.394 ^c
	Residual	.021	14	.001		
	Total	.027	18			

a. Country = Peru

b. Dependent Variable: ΔGI

c. Predictors: (Constant), $\Delta IF3$, $\Delta IF2$, $\Delta IF1$, ΔIF

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	-.010	.012		-.859	.405
	ΔIF	.039	.023	.496	1.735	.105
	$\Delta IF1$	-.006	.020	-.079	-.302	.767
	$\Delta IF2$	-.012	.022	-.143	-.562	.583
	$\Delta IF3$	-.030	.025	-.322	-1.178	.258

a. Country = Peru

b. Dependent Variable: ΔGI

Romania

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.954 ^b	.909	.819	.00984

a. Country = Romania

b. Predictors: (Constant), $\Delta IF3$, $\Delta IF2$, ΔIF , $\Delta IF1$

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.004	4	.001	10.049	.023 ^c
	Residual	.000	4	.000		
	Total	.004	8			

a. Country = Romania

b. Dependent Variable: ΔGI

c. Predictors: (Constant), $\Delta IF3$, $\Delta IF2$, ΔIF , $\Delta IF1$

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	-.005	.003		-1.469	.216
	ΔIF	.008	.012	.114	.659	.546
	$\Delta IF1$	-.019	.011	-.341	-1.724	.160
	$\Delta IF2$	-.032	.009	-.576	-3.711	.021
	$\Delta IF3$	-.013	.005	-.503	-2.370	.077

a. Country = Romania

b. Dependent Variable: ΔGI

Russian Federation

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.672 ^b	.452	.296	.03973

a. Country = Russian Federation

b. Predictors: (Constant), $\Delta IF3$, $\Delta IF2$, $\Delta IF1$, ΔIF

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.018	4	.005	2.889	.062 ^c
	Residual	.022	14	.002		
	Total	.040	18			

a. Country = Russian Federation

b. Dependent Variable: ΔGI

c. Predictors: (Constant), $\Delta IF3$, $\Delta IF2$, $\Delta IF1$, ΔIF

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	.001	.013		.112	.913
	ΔIF	.021	.017	.271	1.276	.223
	$\Delta IF1$	.018	.018	.217	1.031	.320
	$\Delta IF2$	-.048	.015	-.646	-3.117	.008
	$\Delta IF3$	-.003	.015	-.037	-.173	.865

a. Country = Russian Federation

b. Dependent Variable: ΔGI

Thailand

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.661 ^b	.437	.061	.03128

a. Country = Thailand

b. Predictors: (Constant), $\Delta IF3$, $\Delta IF1$, ΔIF , $\Delta IF2$

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.005	4	.001	1.163	.413 ^c
	Residual	.006	6	.001		
	Total	.010	10			

a. Country = Thailand

b. Dependent Variable: ΔGI

c. Predictors: (Constant), $\Delta IF3$, $\Delta IF1$, ΔIF , $\Delta IF2$

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	-.011	.014		-.737	.489
	ΔIF	.012	.007	.526	1.604	.160
	$\Delta IF1$	-.004	.008	-.188	-.531	.614
	$\Delta IF2$	.001	.009	.043	.118	.910
	$\Delta IF3$	-.006	.008	-.232	-.693	.514

a. Country = Thailand

b. Dependent Variable: ΔGI

Turkey

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.822 ^b	.675	.531	.02063

a. Country = Turkey

b. Predictors: (Constant), $\Delta IF3$, $\Delta IF2$, $\Delta IF1$, ΔIF

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.008	4	.002	4.677	.026 ^c
	Residual	.004	9	.000		
	Total	.012	13			

a. Country = Turkey

b. Dependent Variable: ΔGI

c. Predictors: (Constant), $\Delta IF3$, $\Delta IF2$, $\Delta IF1$, ΔIF

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	.010	.008		1.261	.239
	ΔIF	.014	.008	.362	1.729	.118
	$\Delta IF1$	-.030	.007	-.812	-4.048	.003
	$\Delta IF2$	-.004	.006	-.126	-.664	.524
	$\Delta IF3$	-.003	.006	-.110	-.553	.594

a. Country = Turkey

b. Dependent Variable: ΔGI

Venezuela

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.967 ^b	.935	.676	.03308

a. Country = Venezuela

b. Predictors: (Constant), Δ IF3, Δ IF1, Δ IF2, Δ IF

ANOVA^{a,b}

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	.016	4	.004	3.609	.374 ^c
	Residual	.001	1	.001		
	Total	.017	5			

a. Country = Venezuela

b. Dependent Variable: Δ GI

c. Predictors: (Constant), Δ IF3, Δ IF1, Δ IF2, Δ IF

Coefficients^{a,b}

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	.005	.017		.322	.802
	Δ IF	.000	.025	.004	.011	.993
	Δ IF1	-.036	.032	-.415	-1.135	.460
	Δ IF2	.010	.019	.161	.508	.701
	Δ IF3	-.062	.019	-.876	-3.208	.192

a. Country = Venezuela

b. Dependent Variable: Δ GI

Додатак Г: Упитник

Поштовани/а,

Моје име је Милица Перић и докторанткиња сам на Универзитету Сингидунум у Београду. Најљубазније Вам се захваљујем на потврдном одговору за давање доприноса овом истраживању.

Молим Вас да пре разговора прочитате овај кратки упитник који користим као део научно-истраживачког задатка са циљем да утврдим факторе који су релевантни за пословање у домену људских кадрова у странијој компанији која послује у Србији. С тим у вези, не постоје тачни или нетачни одговори и зато Вас молим да одговорите што искреније. За све недоумице и питања сам Вам на располагању.

У наставку ћете пронаћи 5 питања и 33 тврдње. Питања (од 1. до 5.) су опшег карактера који се тичу Вашег предузећа. Молим Вас да за сваку тврдњу (од 6. до 38.) промислите у којој мери се са њом слажете или не, и то на следећи начин:

1. Апсолутно се не слажем
2. Делимично се не слажем
3. Немам мишљење, нити се слажем нити се не слажем
4. Делимично се слажем
5. Апсолутно се слажем

Као што већ знате, сви одговори ће бити коришћени искључиво у научно-истраживачке сврхе и неће бити јавно доступни. Ваше учествовање у овом истраживању неће открити ваш идентитет. Ваш допринос мојој докторској дисертацији је цењен и од изузетне важности, за шта сам Вам неизмерно захвална.

Питања и тврдње:

1. Колико година је предузеће активно у Србији?
2. Укупан број запослених у предузећу у Србији?
3. Да ли је предузеће користило програме подршке Владе, локалне самоуправе или било који други вид званичне подршке за улаз на српско тржиште? Ако јесте, на који начин? Нпр. добило је субвенције, неповратна средства, бирократске олакшице ...

4. Ком привредном сектору припада ваше предузеће?

- Примарни (пољопривреда)
- Секундарни (индустрија, производња)
- Терцијарни (услуге)

5. Да ли у оквиру предузећа постоји сектор који се бави искључиво људским ресурсима (*HR department*)?

6. Имамо праксу да похвалимо и/или наградимо радника када покаже неочекивани таленат и резултате. (1-5)

7. Лако проналазимо одговарајуће кадрове у Србији. (1-5)

8. Тешко проналазимо одговарајући профил радника за висококвалификовани рад у Србији. (1-5)

9. Лако проналазимо компетентне раднике за потребе предузећа који говоре бар један страни језик. (1-5)

10. Често наилазимо на конфликте личне природе међу запосленима у предузећу у Србији. (1-5)

11. Често наилазимо на конфликте професионалне природе у организационој структури предузећа у Србији. (1-5)

12. Често наилазимо на ривалство међу радницима уместо на сарадњу између њих у предузећу у Србији. (1-5)

13. Радници у предузећу у Србији су на располагању за прековремени рад. (1-5)

14. Радници у предузећу у Србији су спремни на обуке за нове технологије у Србији. (1-5)

15. Радници у предузећу у Србији су мотивисани за обуке за нове технологије у иностранству. (1-5)

16. Главни мотив за отварање предузећа у Србији је био јефтина радна снага. (1-5)

17. Конкурентска предност предузећа у Србији је јефтина квалификована радна снага. (1-5)

18. Гајимо високо поверење у наше раднике и њихове пословне вештине у предузећу у Србији. (1-5)

19. Скептични смо по питању профитног просперитета у Србији за наредне 3-5 године. (1-5)

20. Имамо у плану да напустимо пословање у Србији због неадекватног функционисања институционалног оквира. (1-5)

21. Имамо у плану да напустимо пословање у Србији због недостатка одговарајуће радне снаге. (1-5)
22. Сматрамо да је наше предузеће омогућило виши степен квалификације радника у Србији. (1-5)
23. Не узимамо у обзир потребе наших радника изван радних задатака. (1-5)
24. Комуникација међу кадровима је на задовољавајућем нивоу у предузећу у Србији. (1-5)
25. Постигли смо више профита него што смо планирали од када послујемо у Србији. (1-5)
26. Нискоквалификовани радници показују низак степен заинтересованости за радне задатке. (1-5)
27. Висококвалификовани радници у Србији показују висок степен самоиницијативе. (1-5)
28. Доводимо менаџере (или друге квалификоване кадрове) из иностранства да едукују радну снагу у предузећу у Србији. (1-5)
29. Редовно едукујемо и тренирамо наше раднике. (1-5)
30. Трудимо се да инспиришемо раднике и изван формалних едукација. (1-5)
31. У нашем предузећу у Србији стопа флукуалције (смењивања) радника је висока.
32. Просечна нето зарада директора и менаџера је изнад 1.000 (хиљаду) евра месечно у предузећу у Србији. (1-5)
33. Просечна нето зарада радника (изузев директора и менаџера) је изнад 500 (пет стотина) евра месечно у предузећу у Србији. (1-5)
34. Задовољни смо вештинама радне снаге у Србији. (1-5)
35. Задовољни смо ефикасношћу радне снаге у Србији. (1-5)
36. Производња нашег предузећа у Србији је углавном намењена за извоз. (1-5)
37. У иницијалној фази покретања пословања у Србији, наше предузеће је узело у обзир културалне аспекте земље (нпр. животни стандард, религија, језичке баријере ...). (1-5)
38. Сматрамо да феномен одлива мозгова из Србије може бити штетан по наше предузеће у Србији. (1-5)